

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Rima EIDĖJUTĖ, Monika MAULIŪTĖ

**KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTRA: DVARŲ, ĮTRAUKTŲ Į
LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO PROGRAMĄ, ATVEJIS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Rima EIDĖJUTĖ, Monika MAULIŪTĖ

**KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTRA: DVARŲ, ĮTRAUKTŲ Į
LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO PROGRAMĄ, ATVEJIS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)**

Teigiame, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiame vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius Rima Eidėjutė

.....
(vardas, pavardė, parašas)

Magistro darbo autorius Monika Mauliūtė

.....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas Doc.dr. Irina Žalienė

.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas Dr. Aistė Lazauskienė

.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Rima Eidėjūtė, Monika Mauliūtė

KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTRA: DVARŲ, ĮTRAUKTŲ Į LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO PROGRAMĄ, ATVEJIS

Kultūros paveldo naudojimu grindžiamas kultūrinis turizmas darosi itin svarbus ir yra vienas sparčiausiai augančių pasaulio verslų. Lietuvos prisijungimas prie Europos valstybių kultūros plėtros programų bei įsijungimas į kitas politines ir ekonomines Europos valstybių struktūras skatina neatidėliotiną kultūrinio turizmo plėtrą Lietuvoje.

Todėl kultūrinis turizmas, kurio funkcionavimo pagrindą sudaro kultūros išteklių ir kurio veikla tiesiogiai siejasi su išteklių propagavimu, tausojimu ir kultūringu naudojimu, tampa vis aktualesne problema. Turizmo plėtra yra labai gera priemonė padėti išsaugoti, o dažnai net ir atkurti sunykusias kultūrinės vertybes pritaikant jas visuomenės reikmėms. Tačiau Lietuvos turizmo potencialas, gausūs gamtiniai ir kultūriniai turizmo išteklių kol kas nėra deramai panaudojami.

Tyrimo tikslas: atskleisti kultūrinio turizmo plėtros proceso aspektus (ypatumus, plėtojimo galimybes, problemas), atsižvelgiant į dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, esamą situaciją.

Dėl tyrimo metu nustatytų priežasčių (nepakankamos įstatyminės bazės, nepakankamo finansavimo, bendradarbiavimo stokos, dvarų vadovų požiūrio į kultūrinio turizmo plėtrą, kaip į edukacinę veiklą, o ne perspektyvią verslo sritį ir kt.), kultūrinio turizmo plėtrai nėra sudarytos pakankamos sąlygos, kurios padėtų išsaugoti, o dažnai net ir atkurti sunykusias kultūrinės vertybes pritaikant jas visuomenės reikmėms. To pasekoje, suformuotas „Optimalaus kelio“ modelis, kultūrinio turizmo plėtros problemoms spręsti.

Remiantis tyrimo išvadomis, pateiktos rekomendacijos, kurios gali būti reikšmingos ir naudingos plėtojant kultūrinį turizmą ir, kiek įmanoma maksimaliai išsprędžiant plėtros problemas visuose Lietuvos dvaruose, o taip pat ir muziejuose.

SUMMARY

Rima Eidėjūtė, Monika Mauliūtė

DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM: THE CASE OF ESTATES INCLUDED IN THE PROGRAM OF LITHUANIA'S MILLENNIUM

Cultural tourism based on use of cultural heritage is becoming a very important and one of the most rapidly growing businesses in the world. Lithuania's accession to cultural development programs of European countries and joining other political and economic structures of European countries encourages the immediate development of cultural tourism in Lithuania.

Therefore, cultural tourism, the basis of functioning thereof consists of the resources of culture and the activities of which are directly related to propagation, preservation and cultural use of resources, is becoming a more relevant problem. Tourism development is a very good means in order to help saving and often even restoring decadent cultural values by applying them for public needs. However, the potential of tourism in Lithuania, numerous natural and cultural tourism resources are still not used properly.

Research aim: to reveal the aspects of development process of cultural tourism (peculiarities, possibilities for development, problems), taking into account the current situation of manors included in the program of Millennium of Lithuania.

As a result of the causes established during the research (inadequate legislative framework, insufficient financing, lack of cooperation, attitude of manor managers towards the development of cultural tourism as educational activities and not as a perspective business sphere etc.), sufficient conditions for development of cultural tourism allowing to preserve and often even to restore decadent cultural values by applying them for public needs are not established. As a consequence, an "Optimum Way" model for solving the problems of the development of cultural tourism was formed.

Pursuant to conclusions of the research, recommendations, that might be significant and useful for development of cultural tourism and solving development problems in all Lithuanian manors as well as museums in as maximum manner as possible, have been provided.

TURINYS

IVADAS	8
1. KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI	14
1.1. Kultūros samprata ir esmė.....	14
1.2. Kultūrinio turizmo vieta turizmo sistemoje.....	23
1.3. Turizmo plėtros modeliai - darnios plėtros pagrindas.....	38
1.4. Dvarų vieta kultūrinio turizmo plėtroje.....	50
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	64
3. TYRIMO REZULTAI IR ANALIZĖ	72
3.1. Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, charakteristika.....	73
3.2. Dvarų vieta Lietuvos Tūkstantmečio programoje.....	81
3.3. Dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, analizė.....	83
3.3.1. Įstatymų analizė.....	84
3.3.2. Strateginio planavimo dokumentų analizė.....	87
3.3.3. Planų, programų ir koncepcijų analizė.....	89
3.3.4. Tarptautinių dokumentų, ratifikuotų Lietuvoje, analizė.....	95
3.4. Ekspertų tyrimo duomenų ir SSGG (SWOT) analizė.....	100
3.5. “Optimalaus kelio” modelio problemoms spręsti taikymas.....	120
IŠVADOS	124
REKOMENDACIJOS	125
LITERTŪROS SĄRAŠAS	126
PRIEDAI	146

PAVEIKSLŲ TURINYS

1 pav. Sąmonės ir kultūros plėtros spiralė	15
2 pav. Kultūrų tarpusavio sąveikos	15
3 pav. Kultūros sandara	16
4 pav. Sąvokų įvairovė	17
5 pav. Kultūros sluoksniai	18
6 pav. Kultūros „ledkalnis“	19
7 pav. Kultūrų klasifikacija.....	20
8 pav. T. Parsonso funkcinės analizės schema.....	21
9 pav. Kultūros modelis.....	22
10 pav. Turizmo esminiai bruožai laiko atžvilgiu.....	23
11 pav. Turizmo žodžio kilmė ir apibrėžimai, bei neigiamas ir teigiamas turizmo poveikis.....	24
12 pav. Turizmo formos	25
13 pav. Turizmo sandara ir jo produktai.....	27
14 pav. Turizmo, kaip verslo samprata.....	28
15 pav. Turizmo įtaka ekonomikai.....	29
16 pav. Kultūrinio turizmo sandara	31
17 pav. Trys “persidengiančios” pagrindinės kultūrinio turizmo kryptys.....	33
18 pav. Kultūrinio turizmo prekybos modernizacija.....	34
19 pav. Kultūrinio turizmo apsisprendimo svarba turistams, pasirenkant aplankytiną vietą	35
20 pav. Kultūrinis turizmas kaip verslas.....	36
21 pav. Darnaus kultūrinio turizmo dinamiškas procesas	37
22 pav. Darnus kultūrinis turizmas ir lankytojų kelionės	37
23 pav. Plėtros apibrėžimų mokslinėje literatūroje pavyzdžiai	38
24 pav. Darnios plėtros lygių integracija.....	39
25 pav. Turizmo plėtros sąvokos	41
26 pav. Turizmo poveikis bendruomenėms	42
27 pav. Plėtros modelių grupės	43
28 pav. Turizmo plėtros (lankytinos vietos) ciklinis modelis, pagal R. Butler (1980)	44
29 pav. Darnaus turizmo plėtra	45
30 pav. Tolydžios turizmo plėtros modelis (Sharpley, 1997).....	46
31 pav. Ryšys tarp turizmo plėtros ir bendruomenės požiūrio	47
32 pav. Turizmo plėtra laiko atžvilgiu.....	48
33 pav. Paveldo santykiai tarp paveldo vertės, ir gyvenamosios vietos.....	51

34 pav. Dvaro reikšmė praeityje	52
35 pav. Dvaro reikšmės istorinė kaita	54
36 pav. Dvarų skaičiaus kaita	56
37 pav. Dvarų skirstymas pagal nuosavybės teisę	56
38 pav. Kultūrinio turizmo Lietuvoje pagrindinių principų, skatinančių veiksnių, turistinių produktų, turistų.....	58
39 pav. Dvarų muziejų veiklą skatinantys veiksniai	62
40 pav. Senoji ir Naujoji organizacijos samprata.....	62
41 pav. Marketingo strategija Lietuvos dvaruose	63
42 pav. „Tūkstantmečio“ dvarų geografinis išsidėstymas Lietuvoje	73
43 pav. Dvarų sodybas supančių parkų būklės palyginimas	78
44 pav. Plungės ir Paežerių dvaruose teikiamų paslaugų ir plėtros kryptys.....	79
45 pav. Hugo Šojaus ir Rokiškio dvaruose teikiamos paslaugos.....	80
46 pav. Nagrinėjamų dvarų vieta, Lietuvos Tūkstantmečio programoje	82
47 pav. Dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, suskirstymas į grupes	84
48 pav. Dokumentų vertinimas, teigiamu ir neigiamu aspektu.....	99
49 pav. Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, direktorių, nuomonė apie didžiųjų Lietuvos miestų ir užsienio valstybių įtaką dvarams	103
50 pav. Stiprybių palyginimas	105
51 pav. Silpnybių sąsajos.....	106
52 pav. Kultūros paveldo administravimo ir bendradarbiavimo struktūra, dvaruose įtrauktuose į „Tūkstantmečio“ programą ir jos vertinimas	108
53 pav. Dvarams numatytų, reikalingų ir gautų lėšų paskirstymas.....	109
54 pav. Dvarų finansavimo palyginimas	110
55 pav. Dvarų direktorių kultūros suvokimo palyginimas	111
56 pav. Dvarų pritaikymas turistų lankymui palyginimas.....	112
57 pav. Dvarų skirtingų vidinių ir vienodų išorinių silpnybių palyginimas	113
58 pav. Dvarų galimybių sąsajos.....	115
59 pav. Dvarų pritaikymo turizmui gaunamos naudos modelis.....	116
60 pav. Skirtingos vidinės ir bendros išorinės dvarų galimybės.....	117
61 pav. Kultūrinio turizmo plėtros grėsmės dvarų atžvilgiu	119
62 pav. „Optimalaus kelio“ modelis	120

LENTELIŲ TURINYS

1 lentelė. Darbo pasiskirstymas dalimis	13
2 lentelė. Kultūros sąvokos apibrėžimai pagal skirtingus mokslus.....	20
3 lentelė. Turizmo rūšys	26
4 lentelė. Turizmo plėtros poveikio akademiniai vertinimai	30
5 lentelė. Kultūrinio turizmo poveikis įvairiems šalies ūkio sektoriams.....	32
6 lentelė. Teigiami ir neigiami ekonominiai, fiziniai, socialiniai, psichologiniai, kultūriniai ir politiniai aspektai.....	40
7 lentelė. Turizmo plėtros tikslai ir uždaviniai	42
8 lentelė. Turizmo plėtros etapai.....	43
9 lentelė. Dvaro ir dvaro sodybos apibrėžimai	52
10 lentelė. Veiksniai įtakojantys dvaro sodybos raidą.....	53
11 lentelė. Turizmo plėtros ES ir Lietuvoje skirtumų įvertinimas (2001 m. duomenys).....	57
12 lentelė. Kultūrinio turizmo plėtros dvaruose svarbiausi aspektai.....	59
13 lentelė. Atvejo tyrimo veiklos	68
14 lentelė. Interviu tyriminiai blokai ir bendri klausimai.....	70
15 lentelė. Demografinė respondentų charakteristikos.....	71
16 Lentelė. Pagrindiniai dvarų – sodybų duomenys ir apibendrinimas	76
17 lentelė. Įstatymai ir jų esminiai trūkumai.....	87
18 lentelė. Strateginiai planavimo dokumentai ir jų reikšmė	88
19 lentelė. Planų, programų ir koncepcijų svarbiausi bruožai ir vertinimas.....	94
20 lentelė. Tarptautinių dokumentų, ratifikuotų Lietuvoje, esminiai aspektai.....	97
21 lentelė. Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, direktorių kultūros suvokimo palyginimas ir klasifikavimas.....	100
22 lentelė. Dvarų funkcijos ir išskirtinumas	102
23 lentelė. Dvarų rekreacinis patrauklumas.....	104
24 lentelė. Verslo sektoriaus investicijų palyginimas	111
25 lentelė. „Optimalaus kelio“ modelio sprendimų pasiūlymai	122

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Dvaras - materializuota žemės valdymo ir disponavimo ja santykių išraiška, atsiradusi dar iki Lietuvos valstybės sukūrimo ir suklestėjimo (Visuotinė Lietuvių enciklopedija, 2007).

Kultūra - žmogaus santykis su savimi, visuomene ir aplinka, apimantis individo ir visuomenės savivoką, tapatybę, gyvenimo būdą, kosmologines ir ontologines pasaulio vizijas, mąstymą, kūrybą, vaizduotę, proto ir sielos ugdymą (Visuotinė Lietuvių enciklopedija, 2007).

Kultūrinis turizmas - tai nacionalinio turizmo plėtros programos dalis, vienijanti kultūros paveldą, nacionalinį palikimo puoselėjimą bei turizmą (Visuotinė Lietuvių enciklopedija, 2007).

Kultūros objektas – antikvarinis daiktas, kilnojamoji kultūros vertybė ar kitas kilnojamas daiktas, turintis kultūrinę vertę (Butkus, 2005).

Kultūros paveldas – tai tautų dvasinis ir materialinis turtas (Lietuvos muziejai, 2003)

Kultūrinė vertė – kilnojamojo daikto ar jo dalies savybė, vertinga etniniu, archeologiniu, istoriniu, meniniu, moksliniu, techniniu, religiniu, estetiniu, memorialiniu ar kitu požiūriu. (Butkus, 2005).

Kultūros išteklių - „Menai ir žiniasklaida, jų institucijų veikla; jaunimo, etninių mažumų ir kitos bendruomeninių interesų turinčios kultūros; archeologijos, architektūros, gastronomijos, vietinių dialektų ir ritualų paveldas; lokalinis ir išorinis vietos suvokimas, kaip sąmojo, dainų, literatūros, mitų, turistinių vadovų, medijos poveikio zonos ir sutartinės išminties išraiška; natūrali ir sukurta aplinka, įskaitant viešąsias ir atviras erdves (Butkus, 2005).

Lietuvos Tūkstantmečio programa - Rengiantis 2009 metais minėti Lietuvos vardo tūkstantmetį, Lietuvos Respublikos Prezidento 1997 m. gegužės 8 d. dekretu buvo sudaryta Lietuvos vardo tūkstantmečio valstybinė komisija, o jos veiklai suaktyvinti ir koordinuoti įkurta Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija (Lietuvo Tūkstantmečio programa, 2003).

Muziejus - yra technikos, architektūros, istorijos paminklas, išsaugojęs praėjusio amžiaus dvasią (Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas, 1995).

Turizmas – tikslinga žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymas ar mokamas darbas lankomoje vietoje (Kaimo turizmo organizavimas, 2001).

Turistas - tai asmuo, kuris pažintiniais, profesiniais dalykiniais, etniniais, kultūriniais, rekreaciniais, religiniais ar specialaus intereso tikslais keliauja po šalį, ar kitas šalis ir apsistoja bent vienai nakvynei (bet neilgiau kaip metams) už savo gyvenamosios vietos ribų ir jo kelionės tikslas nėra samdomoji veikla, apmokoma lankomoje vietoje, ar mokymasis (Turizmo įstatymas, 1998).

IVADAS

Naujame politikos ir ekonomikos kontekste, atsivėrus valstybių sienoms ir išnykus tarptautinio turizmo apribojimams, pagerėjus susisiekimui oro linijomis ir ieškant naujų stimulų ekonomikos plėtrai, turizmą šioje Europos dalyje imta laikyti vienu svarbiausių plėtros veiksnių. Manoma, kad kultūrinis turizmas praktiškai ir etiškai yra labiau pagirtinas nei kitos turizmo formos, nes jis padeda įgyvendinti tokius tikslus kaip vietos ekonominė plėtra ir aplinkos apsauga, skatinti paveldo ir kultūrinę veiklą, stiprinti vietinių bendruomenių tapatybę ir gerovę.

Šiuolaikiniame globalizacijos procesų sparčiai veikiamame pasaulyje ypač didelę reikšmę įgyja kultūrinės įvairovės ir kultūrų unikalumo išsaugojimas. Unikumo ieškojimą skatinantis kultūrinis turizmas sąlygoja reprezentacinės kultūros fenomeno formavimąsi. Šiandien vis globalesniame pasaulyje kultūros paveldas darosi itin svarbus. Paveldas formuoja vietos gyventojų tapatybę, o drauge žavi ir traukia svečius iš svetur. Todėl, kultūros paveldo naudojimu grindžiamas kultūrinis turizmas – vienas sparčiausiai augančių pasaulio verslų. Vis daugiau žmonių ima bodėtis vien tysojimu saulėje prie jūros ir trokšta patirti ką nors gilesnio: dažnai jie tai atranda tolimų šalių gamtos prieglobstyje ar tyrinėdami kultūros paveldą. Darosi vis svarbiau, kad pastatai, muziejai, galerijos ir kraštovaizdžiai, kurie priklauso plačiaja prasme „paveldo sektoriui“ ir yra jo globojami, sulauktų vietos ir užsienio turistų (Kultūros paveldas...,2009).

Lietuvos prisijungimas prie Europos valstybių kultūros plėtros programų bei įsijungimas į kitas politines ir ekonomines Europos valstybių struktūras skatina neatidėliotiną kultūrinio turizmo plėtrą Lietuvoje. Kultūrinis turizmas yra veiksmingiausias būdas siekiant plėtoti šalies ar atskiro regiono socialinę, ekonominę ir visuomeninę gerovę. Turizmas Lietuvoje yra viena iš prioritetinių ūkio šakų, kuriai pastaruoju metu skiriamas vis didesnis dėmesys. Užsienyje Lietuva jau ne vienerius metus yra įvardijama, kaip potenciali turizmo šalis. Šalis turinti didelį ir patrauklų kultūrinio ir gamtos turizmo potencialą, kuris nėra naudojamas efektyviai. Dalis kultūrinio paveldo objektų yra neišeksponuoti ir apleisti. Kultūrinis turizmas, kurio funkcionavimo pagrindą sudaro kultūros išteklių ir kurio veikla tiesiogiai siejasi su išteklių propagavimu, tausojimu ir kultūringu naudojimu, tampa vis aktualesne problema. Tai paaiškina didėjantis užsienio turistų interesas iki šiol nepažintai mūsų valstybei; Lietuvos įvaizdžio formavimas ir tautos saviraiškos propagavimas; turizmo verslo plėtotė; kultūros vertybių išsaugojimo interesai; novatoriškas LR teisės aktų pritraukimas turizmo plėtrai; prisijungimas prie Europos valstybių kultūros plėtros programų bei įsijungimas į kitas politines ir ekonomines Europos valstybių struktūras skatina neatidėliotiną kultūrinio turizmo plėtrą Lietuvoje.

Kultūriniame turizme svarbią vietą užima Lietuvos dvarai. Visuomenei, tolesnei jos raidai, turėtų būti itin svarbu išsaugoti dvarų pastatus ir pasirūpinti jų ateitimi. Dvarai - tai kultūros paminklai, dingusio pasaulio praėjusios šlovės liudininkai, sykiu pasakojantys ir apie mūsų istoriją

bei mūsų visuomenę. Jie netik sudaro galimybę pažinti krašto istoriją, išlaikyti tradicijas, papročius, vertybių unikalumą ir išskirtinumą, bet yra geras pagrindas įvairiai turizmo infrastruktūrai bei paslaugoms plėtoti. Kita vertus turizmo plėtra yra labai gera priemonė padėti išsaugoti, o dažnai net ir atkurti sunykusias kultūrinės vertybes pritaikant jas visuomenės reikmėms. Dvarams tenka svarbus vaidmuo mėginant išsaugoti regiono istorinę tapatybę ir integruoti regionus į bendrą Europos kultūros tradiciją.

Deja, Lietuvoje dvarų paveldo būklė nėra gera, bet visgi šiuo metu yra dvarų sodybų ar jų pastatų, pritaikytų ar pritaikomų naujai paskirčiai, ypač muziejinei ir bendrai kultūros sklaidai.

Dauguma tų, kurie atrenka, saugo ir tvarko paveldo objektus, mano, kad paveldas turi universalią ir laikui bėgant nekintančią kultūrinę vertę. Bet tai netiesa: bet koks paveldas įgauna vertę tik tada, kai vertė jam išoriškai suteikiama. Dvarų „perdirbimas“ - taupus ir išmintingas išteklių naudojimo pavyzdys. Daugelį istorinių pastatų galima atgaivinti. Pagerinus jų būklę, juos galima naudingai pritaikyti turizmui. Pastatų perkūrimas užtikrina, kad būtų sunaudojama mažiau išteklių, o produktyvumas didėtų. Norint plėtoti kultūrinį turizmą, reikia nemažai investicijų ir tam tinkamai pasiruošti. Kultūrinio turizmo plėtra dvaruose, sunkiai įmanoma sutelkus visą dėmesį vien tik į dvaro pastatų restauraciją.

Negalima teigti, kad kultūrinio turizmo plėtra išspręstų visas Lietuvos dvarų nykimo, jų naudojimo problemas, bet tai - svarbus veiksnys papildomoms pajamoms gauti, gamtos bei kultūros paveldo išsaugojimo priemonė.

Turizmo išplitimas visame pasaulyje verčia konkuruoti atskirus regionus tarpusavyje, siekiant pritraukti daugiau turistų. Dėl šios priežasties kiekvienas regionas turi pasirinkti turizmo formą, kuri leistų įgyti konkurencinį pranašumą. Lietuvoje lemiamą vaidmenį vaidina istorinė praeitis, šlikęs kultūrinis paveldas bei natūrali gamta. Visa tai verčia išnaudoti turimą šalies potencialą tinkamai parengiant turistams patrauklius viešnagės paketus. Siekis sukurti unikalius turizmo produktus verčia atlikti kultūrinio turizmo plėtros perspektyvų analizę Lietuvoje, o ypatingai dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos “Tūkstantmečio” programą.

Temos naujumas. Lietuvoje iki šiol nėra atlikta tyrinėjimų, orientuotų konkrečiai į magistriniame darbe analizuojamą temą. Nėra kompleksiskai įvertinta kultūrinio turizmo plėtra dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos Tūkstantmečio programą. (Kultūrinio) turizmo plėtros problemomis daugiausia domimasi, aprėpiant tik vieną objektą, todėl neapžvelgiamas reikiamas problemų laukas. Esami tyrimai daugiausiai koncentruojasi į turizmą skatinančias priemones, turistinį patrauklumą ir kt.

Šiame, magistro baigiamojo darbo tyrime, yra nagrinėjamos galimos kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos (raidos kryptys, galimybės), pagrindinės plėtros problemos, atsižvelgiant į esamą Lietuvos “Tūkstantmečio” dvarų kultūrinio turizmo išteklių ir Lietuvos Respublikos

teisinės bazės, reglamentuojančios turizmą ir paveldosaugą situaciją, numatant tolesnes turizmo (kultūrinio) plėtros galimybes juose.

Magistro darbo autorės tyrimui atlikti pasirinko dvarus, kurie yra įtraukti į Lietuvos Tūkstantmečio programą, tai: Plungės, Paežerių, Rokiškio, Šilutės (H.Šojaus) dvarai, kurie per pastaruosius metus aktyviai užsiima kultūrinio turizmo plėtra. Dvarų ansamblių turistinis patrauklumas buvo pripažintas ir įvertintas, įtraukiant juos į Lietuvos Tūkstantmečio programą, kaip kultūros paveldo prioritetus, sukuriant juose kultūros centrus. Šių dvarų vadovų patirtis, plėtojant kultūrinį turizmą, leidžia identifikuoti pagrindinius plėtros etapus, procesą įtakojančius veiksnius, nustatyti plėtros perspektyvas, galimybes ir problemas.

Tyrimo šaltiniai: mokslinė ir publicistinė literatūra, teisės aktai, reglamentuojantys turizmo plėtrą, paveldosaugą, oficialių institucijų raportai, konferencijų medžiaga, tyrimo metu gauti duomenys ir kt.

Literatūros apžvalga

Kultūrinio turizmo pagrindines charakteristikas, vystymosi tendencijas, privalumus ir trūkumus yra analizavę ne vienas užsienio, iš kurių paminėtini Theobald, (2005), Baloch, (2007) ir Lietuvos autoriai, tokie kaip, G. Indriūnas (2006), A. Apostolakis (2003), A. Armaitienė, ir kt. (2002), Dapkus, (2008). R. Hopėnienės ir A. Kamičaitytės (2004), R. Urbanskienės ir R. Ligeikienės (2003) moksliniuose straipsniuose atskleisti esminiai turizmo plėtros aspektai, pabrėžiama tolydžios plėtros būtinybė juos lemiantys veiksniai, išryškunami tolydžios plėtros ir tolydžios turizmo plėtros principai.

Tačiau kultūrinis turizmas ir jo plėtra Lietuvos dvaruose yra mažai analizuota. Nors Lietuva yra priėmusi Tarptautinės kultūrinio turizmo chartijos dokumentą, kaip kultūrinio turizmo vystymui panaudoti kultūros paveldą.

Taip pat valstybės požiūris į dvarų paveldo išsaugojimą ir pritaikymą turizmui iki šiol nėra plačiau tyrinėtas, todėl literatūros būtent apie kultūrinio turizmo plėtros politiką dvarų atžvilgiu nėra. Norint įvertinti Lietuvos turizmo sistemos plėtros, paveldosaugos reglamentavimą, darbe remtasi Lietuvos respublikos dokumentais, pvz.: *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*, *Saugomų teritorijų įstatymas* ir kiti.

Tyrimo problema:

Lietuva, kaip naujas tarptautinio turizmo regionas, formuojasi Vidurio europos ir pietryčių Baltijos jūros šalių geografinėje ir ekonominėje erdvėje, išsidėsčiusioje geografiniu požiūriu strateginėje vietoje. Lietuvą kertantys tarptautiniai transporto koridoriai ir didelės artimos turizmo rinkos yra svarbūs tarptautinio turizmo plėtros veiksniai. Kultūrinis turizmas sudaro galimybę pažinti krašto istoriją, tradicinę gyvenseną, papročius, tradicinius amatus, bet yra geras pagrindas įvairiai turizmo infrastruktūrai bei paslaugoms plėtoti. Kita vertus turizmo plėtra yra labai gera

priemonė padėti išsaugoti, o dažnai net ir atkurti sunykusias kultūrinės vertybes pritaikant jas rekreacinėms reikmėms. Tačiau Lietuvos turizmo potencialas, gausūs gamtiniai ir kultūriniai turizmo ištekliai kol kas nėra deramai panaudojami (Lietuvos Respublikos...,2009).

Tyrimo problema nusako klausimas - kokios galimos kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos (raidos kryptys, galimybės), atsižvelgiant į esamą Lietuvos „Tūkstantmečio“ dvarų kultūrinio turizmo išteklių ir Lietuvos Respublikos teisinės bazės, reglamentuojančios turizmą ir paveldosaugą, situaciją?

Neištyrus esamos kultūrinio turizmo plėtros situacijos dvaruose įtraukuose į Lietuvos „Tūkstantmečio“ programą, neįmanoma numatyti tolesnės turizmo (kultūrinio) plėtros galimybių juose.

Tyrimo objektas yra kultūrinio turizmo plėtra

Tyrimo dalykas - kultūrinis turizmas.

Tyrimo tikslas: atskleisti kultūrinio turizmo plėtros proceso aspektus (ypatumus, plėtojimo galimybes), atsižvelgiant į dvarų, įtrauktų į Lietuvos „Tūkstantmečio“ programą, esamą situaciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti kultūrinio turizmo plėtros teorinius aspektus;
2. Nustatyti dvarų vietą Lietuvos Tūkstantmečio programoje;
3. Pateikti dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, analizę;
4. Ištirti ekspertų nuomonę dėl kultūrinio turizmo plėtros perspektyvų bei galimybių, atskleidžiant esamos situacijos problemas;
5. Remiantis tyrimo metu gauta informacija, sukurti problemų sprendimo modelį.

Hipotezė - į Lietuvos „Tūkstantmečio“ programą įtraukti dvarai, nepakankamai naudojami skatinant ir plėtojant kultūrinį turizmą juose.

Tyrimo metodai:

Mokslinės ir publicistinės literatūros analizė: buvo atliekama išanalizuojant kultūros paveldo, dvarų, (kultūrinio) turizmo teorines sampratas, turizmo plėtros veiksnius.

Dokumentų turinio (content) analizė buvo atliekama, siekiant išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos turizmo sistemos plėtrą, paveldosaugą reglamentuojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus ir kitus dokumentus.

Ekspertinė apklausa buvo atliekama siekiant kokybinės informacijos apie kultūrinio turizmo plėtrą dvaruose ir ją įtakančius veiksnius. Tyrime buvo siekiama, kad respondantai laisvo pokalbio metu išsakytų nuomonę, požiūrį bei patirtį. Atlikus dvarų, įtrauktų į Lietuvos „Tūkstantmečio“ programą, vadovų apklausą, buvo identifikuojama kultūrinio turizmo samprata,

plėtros problemos ir perspektyvos. Apklausos metu buvo siekiama patikrinti iškeltą hipotezę, įgyvendinant užsibrėžtą tikslą.

SSGG analizė buvo atliekama, siekiant įvertinti kultūrinio turizmo plėtrai dvaruose palankius ir neigiamus veiksnius, įvertinti ir rasti priemonių jiems išspręsti. Išnagrinėjus tyrimu metu gautą informaciją, suformuoti kultūrinio turizmo plėtros problemų sprendimo modelį.

Rezultatų naujumas, jų teorinis ir praktinis reikšmingumas

Rezultatų naujumas iki šiol Lietuvos mokslinėje literatūroje, skirtoje kultūrinio turizmo plėtrai, nebuvo kompleksiskai nagrinėjama dvarų ir jų muziejų tikslinio panaudojimo problematika.

Teorinis rezultatų reikšmingumas. Teoriniu aspektu susistemintos ir atskleistos prielaidos patvirtino, kad kultūrinio turizmo plėtrai, įtakos turi labai daug veiksnių, kurie yra gana sudėtingi, ir nė viena atskirai paimta teorija ar koncepcija negali jų paaiškinti.

Praktinis rezultatų reikšmingumas. Darbo metu gauti teoriniai rezultatai yra reikšmingi ir praktiškai. Darbo rezultatai - tai teorinių žinių įgijimas ir jų panaudojimas praktinėje dalyje. Magistrinio darbo rezultatai gali būti reikšmingi ir naudingi plėtojant kultūrinį turizmą visuose Lietuvos dvaruose, o taip pat ir muziejuose.

Darbo struktūra:

Magistro baigiamąjį darbą sudaro: darbo anotacija (santrauka), turinys, įvadas, trys skyriai: teorinis, analitinis, praktinis, išvados, pasiūlymai ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai.

Pirmasis – teorinis - darbo skyrius skirtas apibendrinti teoriniams mokslinės literatūros teiginiams apie kultūros, turizmo ir dvarų sampratą, dvarų istorinę raidą, kultūrinį turizmą ir jo vietą sistemoje, apibrėžiama (darnios) plėtros sąvoka, aptariami turizmo plėtros modeliai, pagrindžiama dvarų vietą Lietuvos kultūrinio turizmo kontekste bei jų įtaką Lietuvos kultūrinio turizmo plėtrai. Atlikta literatūros apžvalga išryškino problemą, padėjo tiksliau ją apibrėžti, identifikuoti galimus sprendimo būdus.

Antrasis – analitinis – skyrius. Jame aprašyta tyrimo metodika ir organizavimas.

Trečiasis – praktinis – skyrius skirtas analizuoti dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio program, charakteristikų analizei, nustatyti dvarų vietą Lietuvos Tūkstantmečio programoje ir pateikti analizę, atlikti dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, analizę. Kultūrinio turizmo plėtros būklės Plungės, Paežerių, Rokiškio, Šilutės (Hugo Šojaus) dvarų sodybose ekspertiniam tyrimui, interviu pagrindu, ir SSGG analizei. Analizuojami ir apibendrinami atliktų tyrimų duomenys.

Darbo struktūra: darbe yra pateikta 25 lentelių ir 62 paveikslų. Magistro baigiamojo darbo apimtis (be priedų) – 125 lapai.

Darbo pasiskirstymas dalimis pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė

Darbo pasiskirstymas dalimis

	Monika Mauliūtė	Bendrai	Rima Eidėjūtė
IVADAS	Bendrai parengta		
1. KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI	Rinkta medžiaga	Bendras aptarimas, ir pirminis susisteminimas	Rinkta medžiaga
1.1. Kultūros samprata ir esmė	Pirminis medžiagos esmės atskleidimas	Redagavimas	Galutinis susisteminimas
1.2. Kultūrinio turizmo vieta turizmo sistemoje	Galutinis susisteminimas	Redagavimas	Pirminis medžiagos esmės atskleidimas
1.3. Turizmo plėtros modeliai - darnios plėtros pagrindas	Pirminis medžiagos esmės atskleidimas	Redagavimas	Galutinis susisteminimas
1.4. Dvarų vieta kultūrinio turizmo plėtoje	Galutinis susisteminimas	Redagavimas	Pirminis medžiagos esmės atskleidimas
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	Bendrai parengta		
3. TYRIMO REZULTAI IR ANALIZĖ	Bendrai parengta		
3.1. Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, charakteristika	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.2. Dvarų vieta Lietuvos Tūkstantmečio programoje	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.3. Dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, analizė	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.3.1. Įstatymų analizė	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.3.2. Strateginio planavimo dokumentų analizė	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.3.3. Planų, programų ir koncepcijų analizė	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.3.4. Tarptautinių dokumentų, ratifikuotų Lietuvoje, analizė	Papildytas	Apibendrintas	Sukurtas
3.4. Ekspertų tyrimo duomenų ir SSGG (SWOT) analizė	Sukurtas	Apibendrintas	Papildytas
3.4. "Optimalaus kelio" modelio problemoms spręsti taikymas	Sukurtas	Apibendrintas	Papildytas
IŠVADOS	Bendrai parengta		
REKOMENDACIJOS	Bendrai parengta		
LITERTŪROS SĄRAŠAS	Atskirai rinkta pagal pirminį medžiagos rinkimą	Sujungta	Atskirai rinkta pagal pirminį medžiagos rinkimą
PRIEDAI	Bendrai parengta		

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis darbo pasiskirstymu

Šio magistro darbo autorių indėlis buvo ganėtinai vienodas.

1. KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Kultūros samprata ir esmė

Visi žmonės biologiškai priklauso vienai Homo sapiens rūšiai, įvairiuose planetos dalyse grožio, teisingumo, malonumo, mandagumo sampratos iš esmės skiriasi. Ši įvairovė – skirtingų kultūrų rezultatas (Liubinienė, 2002).

Nuo Cicerono laikų kultūros sąvoka apima kūno ir dvasios lavinimą, žemės dirbimą, išvis darbą, bei gamybinę veiklą. Tautos natūra – tik iš jos prigimties, o jos kultūra – tik iš jos kūrybos (Jackūnas, 1989).

Žodis „kultūra“ kilo iš lotyniško žodžio „colere“, tai reiškia - ugdyti, puoselėti (Dahl, 1997).

Kiekviena asmenybė ir kultūra formuojasi tik veikiama kitų asmenų ir kultūrų (Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 2005). Kultūrą kuria ir palaiko visų tautos sluoksnių atstovai, nors ir nevienodai dalyvaudami kultūros vyksme, turėdami ne vienodas galimybes kūrybai. Žmonės tikslingai gamina ir kuria kultūros objektus, materialiuosius ir idealiuosius. Kultūra negali vaisingai plėtotis „tylomis“, pati apie save nekalbėdama, savęs nekomentuodama, neaiškindama, kritiškai nevertinama. Kultūros reiškiniai yra realūs ne tiek savo betarpišku faktiškumu, kiek tuo, kuo jie yra laikomi, kaip yra suvokiami, traktuojami, apibūdinami, vertinami (Kuzmickas, 1989).

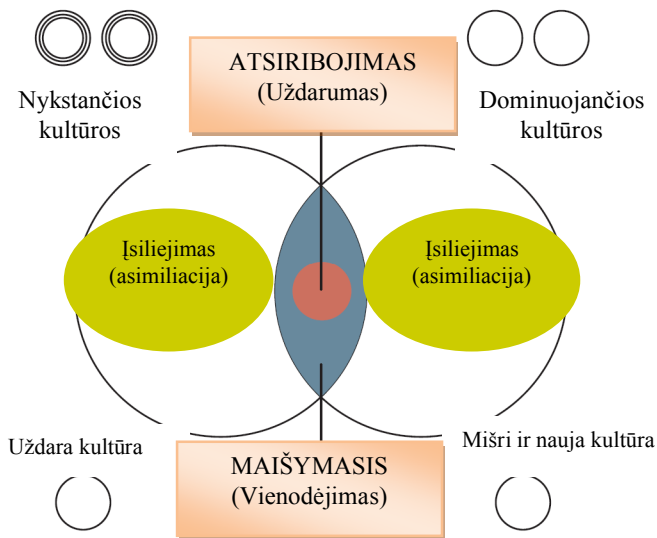
Kaip pastebi S. McIntosh (2007) ir S. Joshi (2007), kultūros raidą skatina žmonijos siekis pagerinti savo gyvenimo sąlygas. Tai ypač akivaizdžiai matosi iš sąmonės ir kultūros vystymosi spiralės (1 pav.). Kiekvienas sąmonės etapas formuoja savo kultūrą. Jos atsiranda dėl specifinių gyvenimo sąlygų, su kuriomis susiduriama tam tikru laikotarpiu. Šiuos autorius papildė D. Lehman, Ch. Chiu ir M. Schaller (2003) teigdami, kad kultūra turėjo didžiulį poveikį žmonių evoliuciniam prisitaikymui ir vystymuisi, nes žmonių būrimosi į grupes buvo palankesnis nei gyvenimas pavieniui. Kadangi, individai turėjo skirtingus lūkesčius, bet tuos pačius instinktus, formavosi atskiros kultūros.

1 pav. Sąmonės ir kultūros plėtros spiralė
Šaltinis: McIntosh, S. (2007)

Kultūra yra suvokiama ne vienu aspektu. Jos apibrėžimų yra labai daug, tačiau jie visi reiškia tą patį: kultūra suprantama kaip visa tai, ką amžių eigoje sukūrė žmogus. Kasdienėje kalboje kultūra apibūdinama labai primityviai – viskas, kas susiję su menu, yra laikoma kultūra (Liubinienė, 2002). Pasak, S. Chuah, ir kt. (2005), kultūros skiriasi remiantis nacionalinėmis ir etninėmis grupėmis. Šis apibrėžimas paaiškina skirtingą žmonių elgesį esant vienodomis sąlygomis.

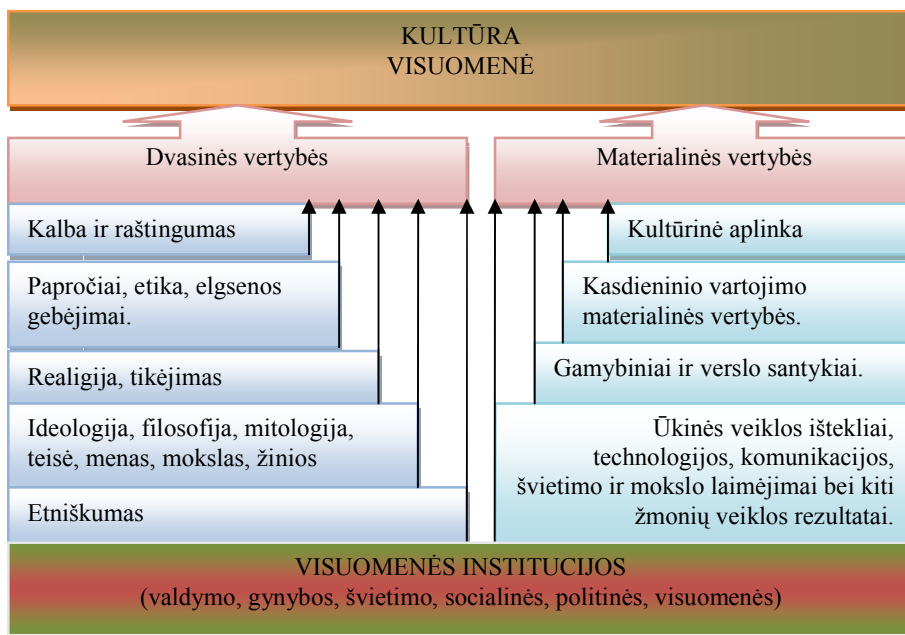
R. Jančaitytė ir kt. (2009) teigia, kad bendradarbiaujantys žmonės ir pavieniui, ir kolektyviai savo gyvenimą daro prasmingą. Todėl sudėtingėjant skirtingų kultūrų tarpusavio sąveikai, tyrėjai išskiria tris pagrindinius tarpusavio santykių tipus (2 pav.).

2 pav. Kultūrų tarpusavio sąveikos
Šaltinis: Jančaitytė, R. Valavičienė, N. Augutienė, R., Prakapas, R. (2009)

C. Cooper ir J. Denner (2005) teigia, kad kultūriškai tauta yra vienybė ir stabili. Tačiau pasaulinės demografijos, politikos, ekonominiai pokyčiai ir masinės migracijos turėjo didelę įtaką kultūrų pokyčiams.

Kultūra yra unikali sistema, kurią sudaro materialinės ir dvasinės vertybės (3 pav.), t.y. mitologija, mokslas, menas, filosofija, religija, moralė, teisė, technika, gamybos būdas, papročiai, folkloras, ritualai, žaidimai, pramogos, sportas, komunikacija ir kita (Jančaitytė ir kt., 2009).

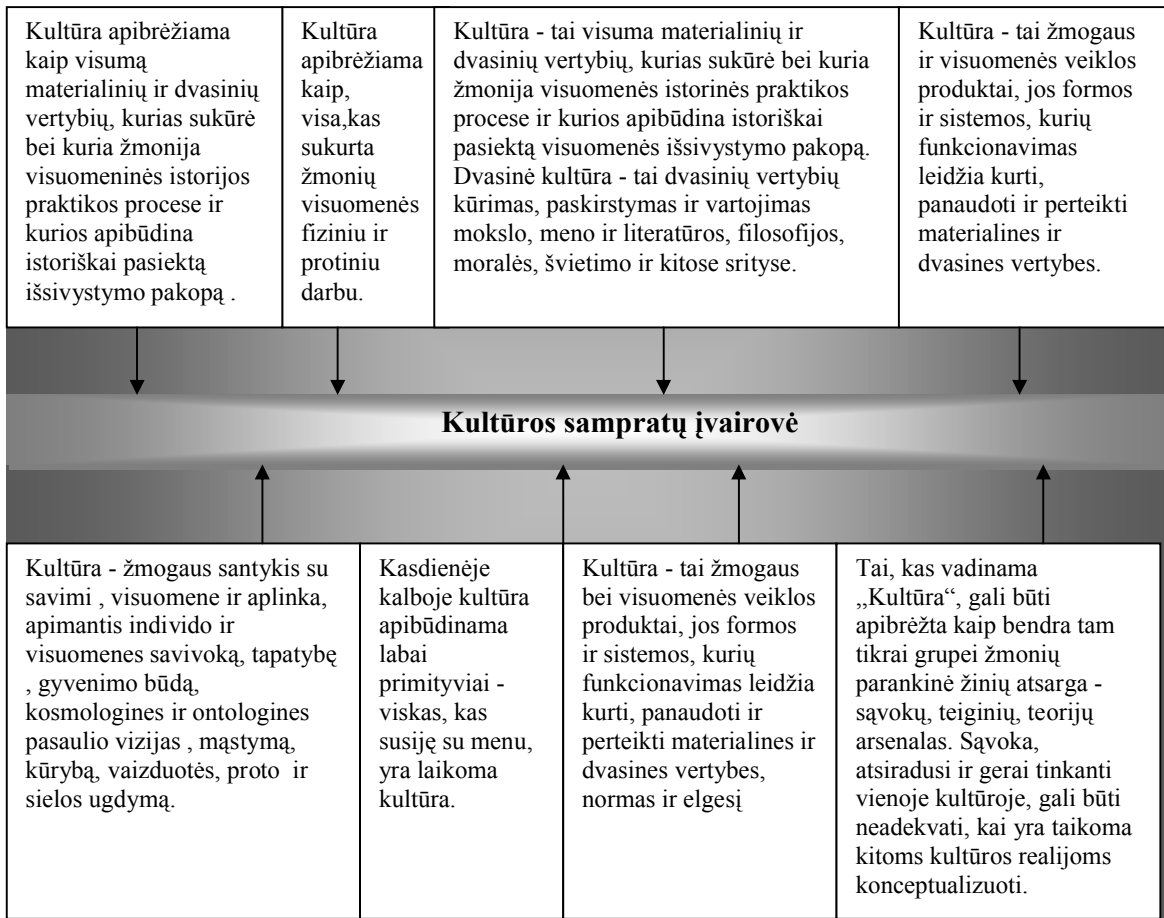

3 pav. Kultūros sandara

Šaltinis: Jančaitytė R., Valavičienė N., Augutienė R., Prakapas R. (2009)

Pasak D. Straub ir kt. (2002), kiekvienas žmogus yra veikiamas daugybės kultūrų ir subkultūrų.

Apibrėždami sąvoką - "kultūra", sutinka daugelis autorių, kad tai yra platus ir prieštaringas terminas. Autoriai teigia, kad kultūros terminas visada buvo sudėtinga koncepcija, nors buvo tirtas daugiau nei šimtą metų tokiose disciplinuose kaip kultūrinė antropologija, psichologija, sieta su verslo valdymu ir t.t., įvairių šalių mokslininkai išvedė labai daug apibrėžimų. Šie apibrėžimai svyruoja nuo paprastų iki sudėtingų, apjungia ir išplėčia ankstesnius apibrėžimus ir net prieštarauja vieni kitiems. Mokslininkai norėdami tiksliai apibrėžti jiems nagrinėjamą sritį turi labai tiksliai atsižvelgti kada buvo suformuluotas apibrėžimas ir kokioje mokslinėje disciplinoje, todėl dažnai tenka naudoti, ne vieną kultūros apibrėžimą vienu metu. Kultūros sąvokų įvairovė pateikiama 4 paveiksle.

4 pav. Sąvokų įvairovė

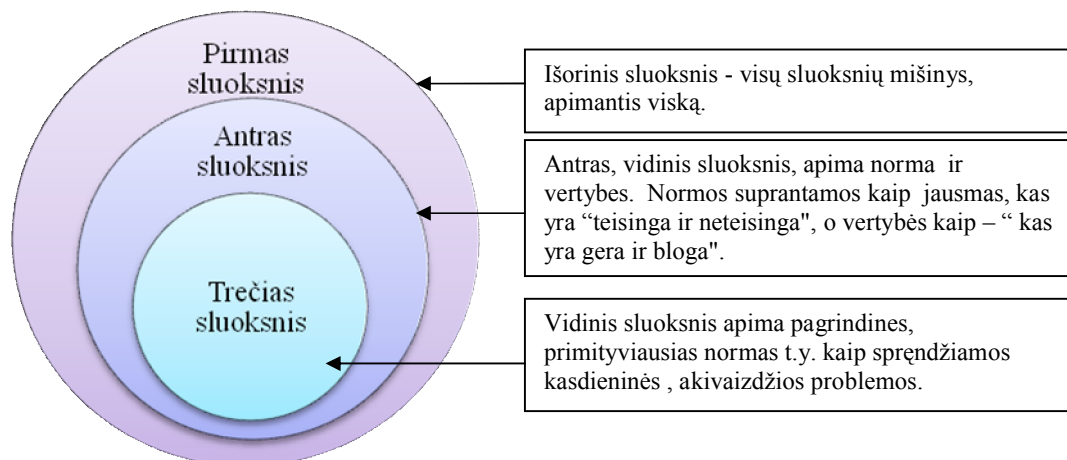
Šaltinis: autorių sudaryta lentelė, remiantis Visuotinė lietuvių enciklopedija (2007), Filosofijos žodynas (2002), Liubiniene V. (2002), Norkus Z. (2009).

Taigi, kultūra - tai vertybių sistema, aprėpianti visa, kas žmogaus sukuriama tiek materialiojoje, tiek dvasinėje sferose, įskaitant tikėjimą, mitinį pasaulį, papročius, žinias, mokslą, meną, moralines, dorovines normas, pačias įvairiausias švietimo formas, teisę, žmogaus įpročius, poelgius, santykius, žmogui veikiant sukurtą materialųjį daiktiškąjį pasaulį. Kol žmogus gyvas, jokia oficiali valstybinė institucija negali jam leisti arba neleisti „vartoti kultūrą“. Kultūra yra žmogaus gyvenimo visuomenėje būdą įvardijanti ir formuojanti sfera, kokybinis jos matmuo, persmelkiantis buitį, kūrybiškumą, savasties įprasminimą veikloje, politiką bei ekonomiką, ugdymą, meninę raišką, pačias įvairiausias žmogaus veiklos sritis. Inkultūracijos procesas kaip sąmoninga ir iš dalies nesąmoninga patirtis paaiškina kultūros perėmimą. Socializacijos procesas taip pat suvokiamas kaip socialinės - kultūrinės (tam tikros vertybinės) patirties perėmimas, mokymasis (Jančaitytė, ir kt. 2009).

Kultūros terminas reiškia skirtingus dalykus skirtingiems žmonėms. Kultūros paveldo mechanizmą apibrėžia, kaip individų mokymosi vieni iš kitų, kai kiekviena karta gali paveldėti

žinias, požiūrį ir elgesį, savo pirmtakų, net jei jie nėra perduodami genetiškai. Todėl autorius pabrėžia, kad socialinis mokymasis yra kultūros pagrindas (Rogers, 1988).

Pasak S. Dahl (1997), kultūra dažnai būna sudaryta iš trijų sluoksnių (5 pav.):

5 pav. Kultūros sluoksniai

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Dahl, S. (1997)

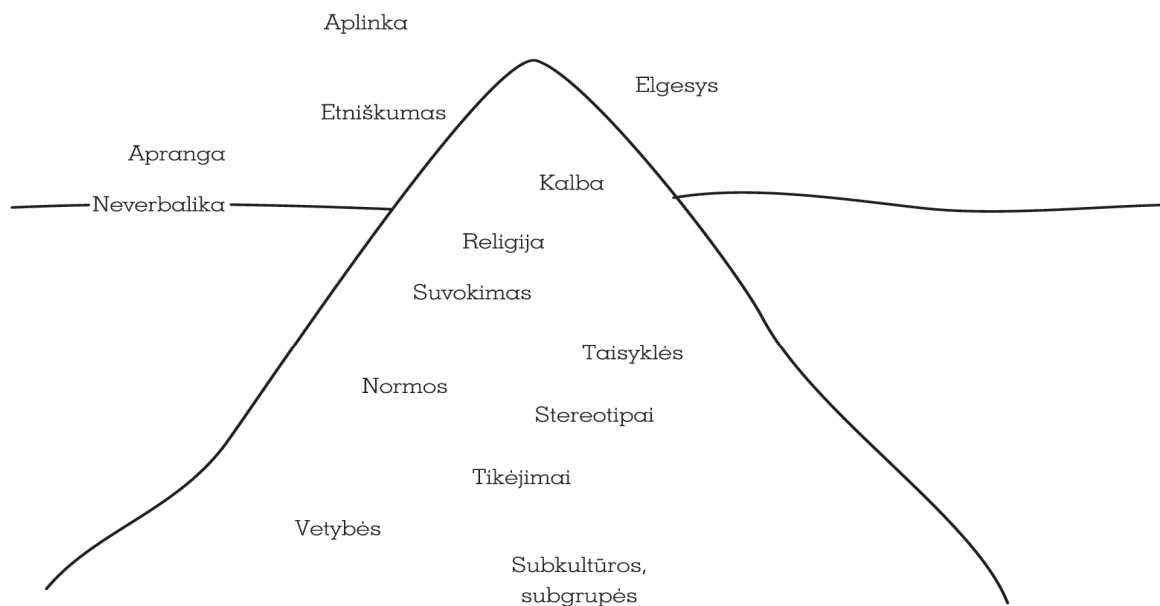
Kultūros sąvoką apibūdina trys elementai:

- vidutinės socializacijos – kiekvieno žmogaus kultūra vystosi kartu su juo visą jo gyvenimą.
- etninės konsolidacijos – kiekvienos tautos kultūra vystosi kartu su pačia kultūra.
- kultūrų ribos – skirtingas tos pačios tautos žmonių aplinkos suvokimas, daro visas tautas kultūriškai unikalias (Welsch, 2009).

A. Butkus (2005), ir L. Donskis (1993), teigia kad kultūros formų kalbą supranta tik žmogus; kultūrą kaip didžiulį tekstą perskaito taip pat tik žmogus. Jei kultūra yra autentiškai ir adekvačiai „skaitoma“, realiame gyvenime ji tampa tuo, be ko žmonija negali egzistuoti, – kolektyvine patirtimi ir jos modeliais, kolektyvine atmintimi ir jos formomis. Vadinas, be minėtų dviejų kultūros bei jos funkcionavimo supratimo lygmenų neįmanoma analizuoti ir tyrinėti kultūros kaip visumos, taip pat jos formų ir sistemų ryšių. Jei nėra šių lygmenų koreliacijos, kiekvienas kultūros apibrėžimas neišvengiamai veda į jos redukciją. Štai dėl ko kultūra išvis negali turėti logiškai ir metodologiškai nepriekaištingos definicijos, ji gali turėti tik koncepciją.

G. Adams, H.R Markus, (2001) teigia, kad kultūros sąvoka ne stereotipinė, monolitinė, o labiau dinamiška, kuri daugiau nagrinėjama psichologijos disciplinos. Tačiau kultūra vistiek išlieka nuosekli ir nuolatinė. Kultūros sąvoką grindžia tuo, kad „kultūra“ gali atstovauti ne tik konkrečią vietą, ar žmonių grupę, bet aprėpti daug plačiau, t.y. sujungti atskirus segmentus, jų grupes ir t.t. Taip pat kultūros sąvoka skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę, į įgytą elgesį ir perduotą simboliais. Kultūros branduolį sudaro tradicinės (t.y. istoriskai paveldėtos ir išugdytos) idėjos ir vertybės, todėl ją galima laikyti produktais, veiksmais ir stimuliuojančiais elementais tolesniam kultūros vystymuisi.

Kultūra formuoja žmogaus suvokimą ir pasaulėžiūrą, verbalinę ir neverbalinę kalbą, tapatybę, elgseną. Neretai kultūrai apibūdinti naudojama ledkalnio metafora (6 pav.), išryškinanti ypatingą jos struktūrą ir sudedamąsias dalis (Jančaitytė, ir kt. 2009).

6 pav. Kultūros „ledkalnis“
Šaltinis: Jančaitytė R., Valavičienė N., Augutienė R., Prakapas R. (2009)

Kaip pastebi Savoniakaitė, V., (2004) bendros kultūrinės konstrukcijos, raštiškos, pasižadėtos ir žmonių sukurtos, sudaro bendrą žmonių patirtį - vadinamąjį bendruomenės pagrindą.

Mokslininkai bando kultūrų įvairovę suskirstyti į tam tikras grupes pagal panašius požymius. Vienas iš tokių požymių yra kultūrinis kontekstas, kuris vaidina svarbų vaidmenį bendravimo procese. Visa neverbalinė kalba priklauso nuo kultūros konteksto. Kai kurios kultūros labiau akcentuoja neverbaliką nei žodinių kalbą, tuo tarpu kitoms svarbiau tai, kas yra sakoma, negu tai, kaip sakoma. Remdamasis kultūros kontekstu, suskirstė kultūras į dvi kategorijas: aukšto ir žemo konteksto.

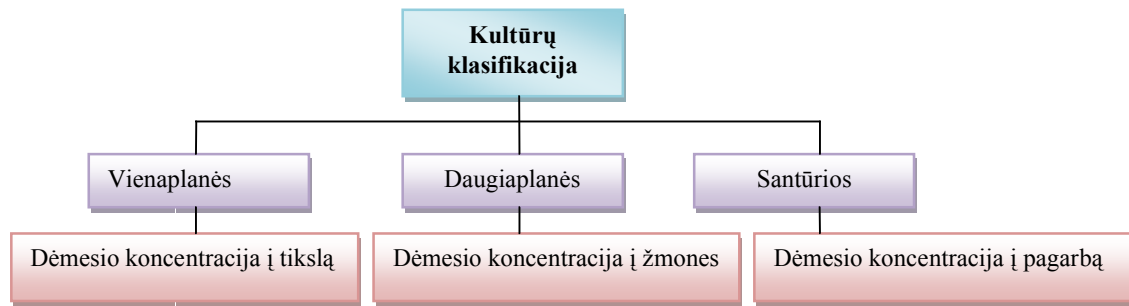
Kitas minėtų autorių išskiriamas kultūrų požymis yra individualumas ir kolektyvizmas.

Dar vienas išskyrimo kriterijus - kultūrų vyriškumas ir moteriškumas. Minėtas kriterijus apibrėžia, kurie bruožai kultūroje yra vertinami labiau.

Atskirai paminėtina kultūrų klasifikacija. Kelis šimtus tautinių ir regioninių pasaulio kultūrų būtų galima apytikriai suskirstyti į tris grupes (7 pav.):

- Vienaplanės kultūros, kurių atstovai dėmesį telkia į tikslą, yra itin organizuoti planuotojai;
- Daugiaplanės kultūros, kurių atstovai dėmesį telkia į žmones, yra šnekūs tarpusavio ryšio ieškotojai;

- Santūrios kultūros, kurių atstovai yra intravertai, sutelkę dėmesį į pagarbą.

7 pav. Kultūrų klasifikacija
Šaltinis: Jančaitytė R., Valavičienė N., Augutienė, R., Prakapas R. (2009)

Kiekvienas mokslas taip pat savaip traktuoja kultūrą. Pavyzdžiui, ekonominės raidos požiūriu svarbu, kad kultūra, apimdama vertybes, elgesio normas ir materialius produktus, veikia gyvenimo būdą ir vartotojo elgseną (Poškienė, 1998). Kultūros sąvokos apibrėžimai pagal skirtingus mokslus pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Kultūros sąvokos apibrėžimai pagal skirtingus mokslus

Kultūra	
Biologui kultūra	Tai visuma informacijos, kuri perduodama iš kartos į kartą, per sąmoningą ar nesąmoningą mokymą ir gyvais pavyzdžiais.
Humanitarui kultūra	Kultūrą supranta šiek tiek siauriau, kaip vadinamąją „aukštesniąją kultūrą“. Ji apima tokius dalykus, kaip mokslas, menas, religija ir filosofija.
Sociologui kultūra	Plati sąvoka, jungianti visus grupinės veiklos aspektus – mąstyseną, tikėjimą, pažinimą. Socialiniai mokslai orientuojasi į kultūros sampratą, kurią galima pavadinti analitine. Taip suprantama „kultūra“ tapatinama su tam tikra specifine kintamųjų ar veiksmų kategorija, stengiantis ją analitiškai atskirti nuo kitokio tipo kintamųjų ar veiksmų.

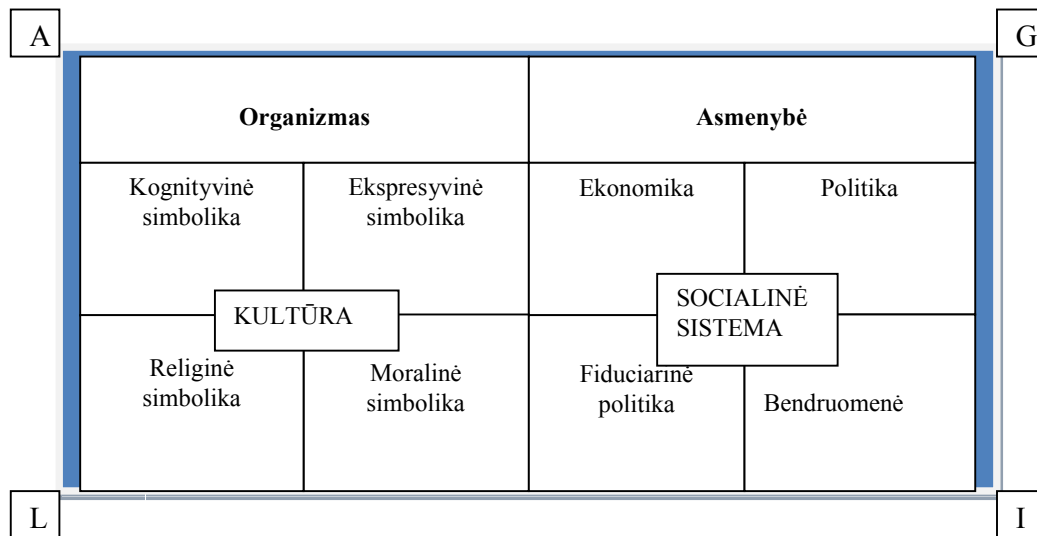
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Liubinienė, V. (2002), Norkus, Z. (2005).

Pasak A. Maceinos, „kultūros sąvoka negali būti išvesta iš tikrovės nagrinėjimo, arba <...> *a posteriori*“, ji „nustatoma <...> *a priori*“. Kultūrą suprantame kaip žmogiškąją kūrybą ir šitoje kūryboje matome giliausią kultūros esmę.

Pats A. Maceina pasisako už „sintetinę“ kultūros sampratą, kurioje jis, sekdamas rusų filosofu Nikolajumi Berdiajevu (1874 - 1948), kultūrą apibrėžia kaip žmogiškąją kūrybą. Būdingi kultūros sampratų senojoje kultūros istorijoje ir kultūros filosofijoje bruožai yra mentalizmas arba psychologizmas, holizmas, organicizmas ir esencializmas. Skirtingai nuo senosios kultūros istorijos, naujoji kultūrinė istorija orientuojasi ne į filosofinę kultūros teorijos tradiciją, o į tą, kuri susiklostė socialinių ir nefilosofinių humanitarinių mokslų kontekste (Norkus, 2005).

T. Parsonso požiūriu, kultūra kaip veiklos sistemos posistemis pati yra sistema. Taigi ir jai galima taikyti keturių funkcijų (arba AGIL - pagal pirmiau išvardytų funkcijų anglišku pavadinimų pirmąsias raides) analitinę schemą. Pagal jų atliekamas funkcijas ir kodus, kultūroje, kaip veiklos sistemos posistemyje, T. Parsonsas skiria pažintinius, „ekspressyvinčius“, reguliacinius

(„moralinius“) ir konstitucinius (religinius) simbolizmus. AGIL schema gali būti taikoma ir kitiems veiklos sistemos posistemiams analizuoti. Taikydamas ją socialinei sistemai, T. Parsonas jos sudėtyje skiria ekonomiką (adaptacijos funkcija), politiką (tikslų pasiekimo funkcija), bendruomenę (integracijos funkcija) ir socialinės sistemos kultūrą, kurią techniškai dar vadina „fiduciarine sistema“, - kad kultūra kaip socialinės sistemos posistemis nebūtų painiojama su kultūra kaip veiklos sistemos posistemiui. Diferencijuotose socialinėse sistemose fiduciarinę sistemą reprezentuoja specializuotos kultūrinės institucijos ir specializuoti socialiniai „intelektualų“ vaidmenys (seniausi jų yra žynio, raštininko, mokytojo). T. Parsonso veiklos (ir socialinės sistemos) struktūros analizę reziumuoja 8 paveikslas.

8 pav. T. Parsonso funkcinės analizės schema
Šaltinis: Norkus, Z. (2005)

T. Parsonso funkcinės analizės schema gali būti taikoma ir atskiriems kultūros ir socialinės sistemos posistemiams, jų pačių posistemiams ir t.t. Ją galima taikyti ir tokioms socialinėms sistemoms, kurias įprasta vadinti „visuomenėmis“, ir tokioms, kurios dažniau įvardijamos organizacijomis (firma, universitetas, kariuomenės dalinys ir pan.). Ji implikuoja, kad kultūra yra kiekvieno tokio tyrimo objekto aspektas. Atsižvelgiant į tai, kuris socialinės mokslinės analizės objekto aspektas sureikšminamas, tas objektas gali būti nagrinėjamas „ekonomiškai“, „politiškai“, „sociologiškai“, „kultūralistiškai“ (Norkus, 2005).

Jau XX a. Pabaigoje susiformavo nauja ekonomikos sąvoka – kultūros industrija. Šios sąvokos kūrėjas T. Adorno rašė apie pramogų industriją. Dabar kultūros industrija interpretuojama kaip kultūros ir kūrybinių veiklų, kultūros gamybos ir vartojimo vieta, kaip sudėtingas informacijos srautas. Svarbiausias veiksnys, pastebimas kultūros industrijoje, - naujų idėjų realizavimas ir vartojimas. Tai labai sudėtingas dalykas. Paminėsime, jog kūrybinį procesą sudaro kūrybinis įkvėpimas, jo pasišventimas, laukimas, tad individo kūrybinis darbas būna nepastovus, rizikingas, spontaniškas. Vadinasi, lemiantis sąlytis tarp kūrėjo ir kultūros vadybininko darosi

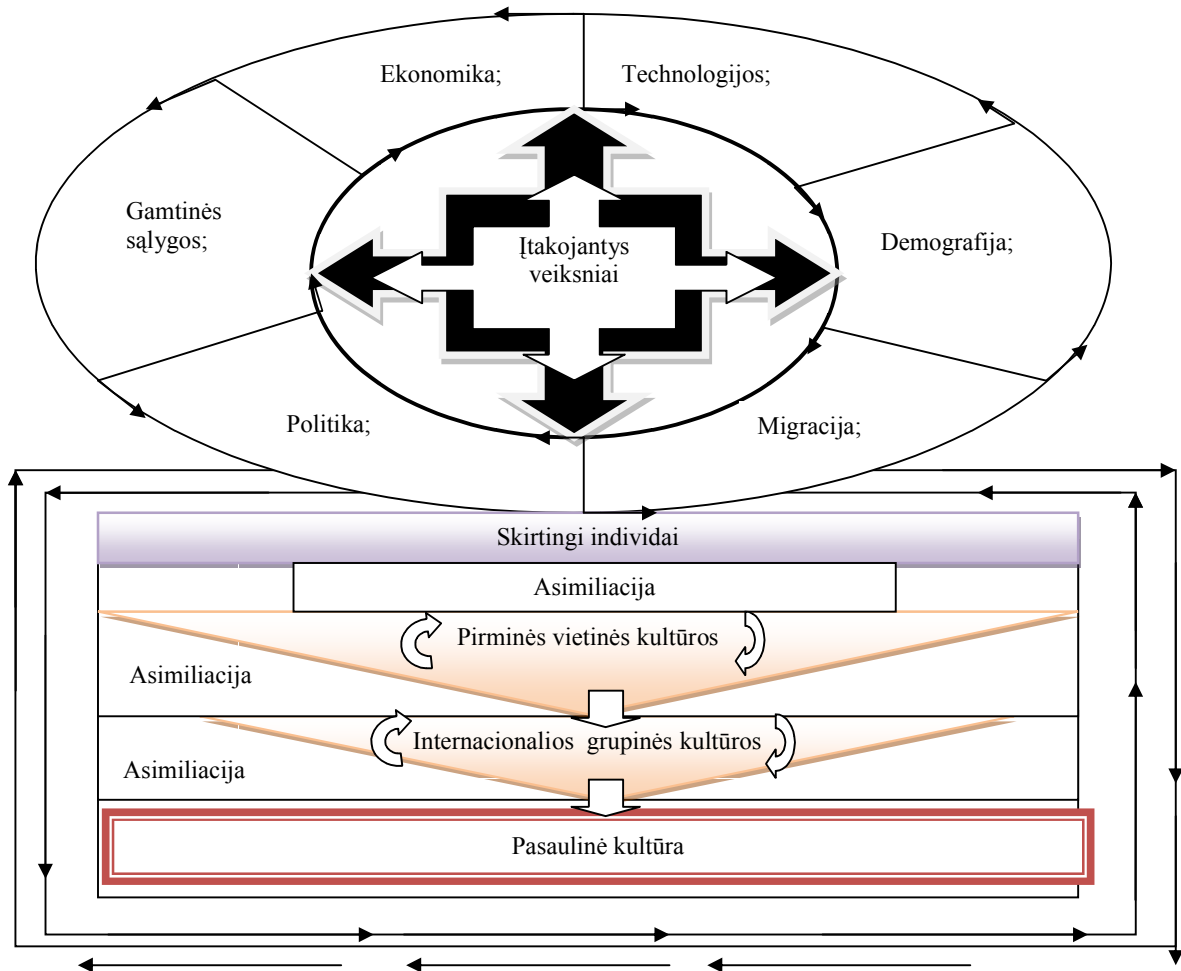
sunkiai valdomas, nuolat veikiamas įvairių socialinių ir politinių srovių, stilių, sąjūdžių. Apie sudėtingą ryšį tarp kūrybos ir vartojimo daug diskutuojama. Savitas kultūros suvokimo aspektas išsakytas ir plačiai išsakytas M.Weberio. Pasak jo: „Nėra tapačios ne tik įvairios vertybių sritys, tokios kaip politinė ir etinė arba etinė ir estetinė (Bikulčius, 2006).

Pasak J. Jatkausko (2007), kultūra sukuria dvejopą ekonominį poveikį:

- Tiesioginį- pačiam kultūros sektoriui (darbo vietos, pajamos, produkcija);
- Netiesioginį - kituose sektoriuose (finansai, statyba, turizmas, transportas).

A. Stanton (2007) teigia, kultūriniais bruožams, tokiems kaip: vertybės, siekiai ir gyvenimo būdas- didžiausią poveikį daro ekonominės sąlygos. Ekonomikos sąlygos formuoja kultūros bruožus, kurie formuoja ne tik psichologinę, materialinę, bet ir biologinę raidą, kuri skatina tobulėjimą.

J. Henrich, R. McElreath, (2003) teigimu, didžiausią itaką elgesio adaptacijai evoliucijos metu turėjo, butent kultūra, nes ji buvo kaupiama ir perduodama kartų kartas.

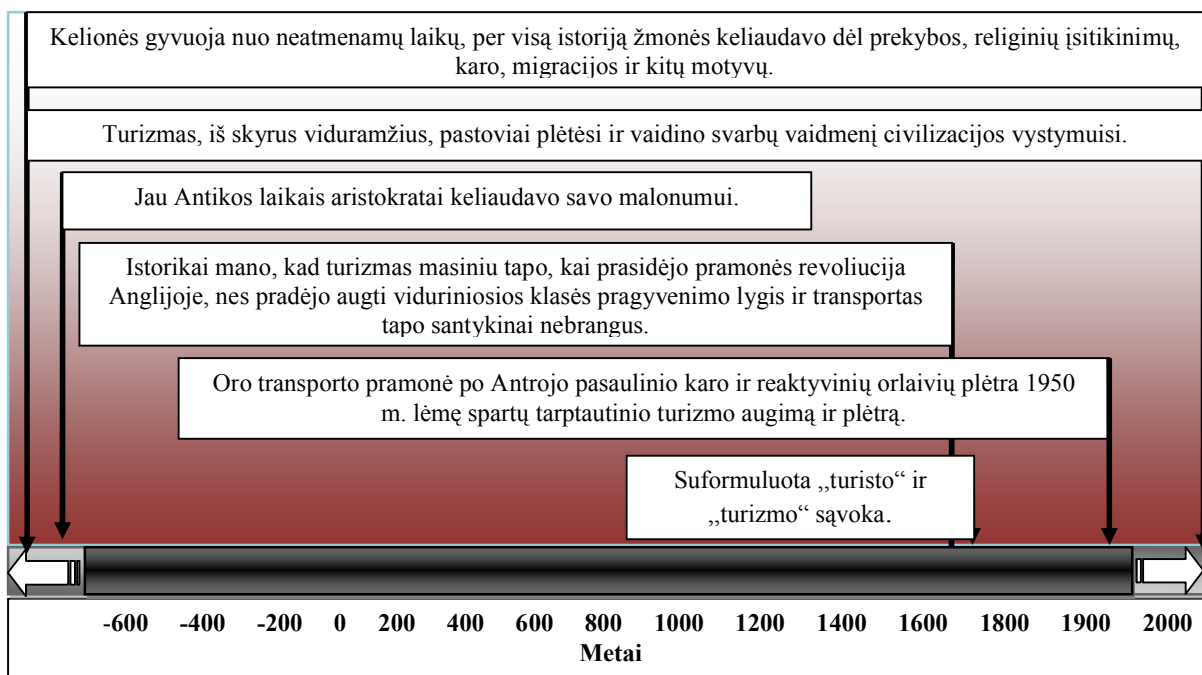
9 pav. Kultūros modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis nagrinėta literatūra

Apibendrinant, galima teigti, kad kultūra tai - žmogus ir visa aplinka, daranti jam poveikį. Remiantis išnagrinėta literatūra, sudarėme žmogaus, kultūros ir kultūros raidos santykio modelį (9 pav.).

1.2. Kultūrinio turizmo vieta turizmo sistemoje

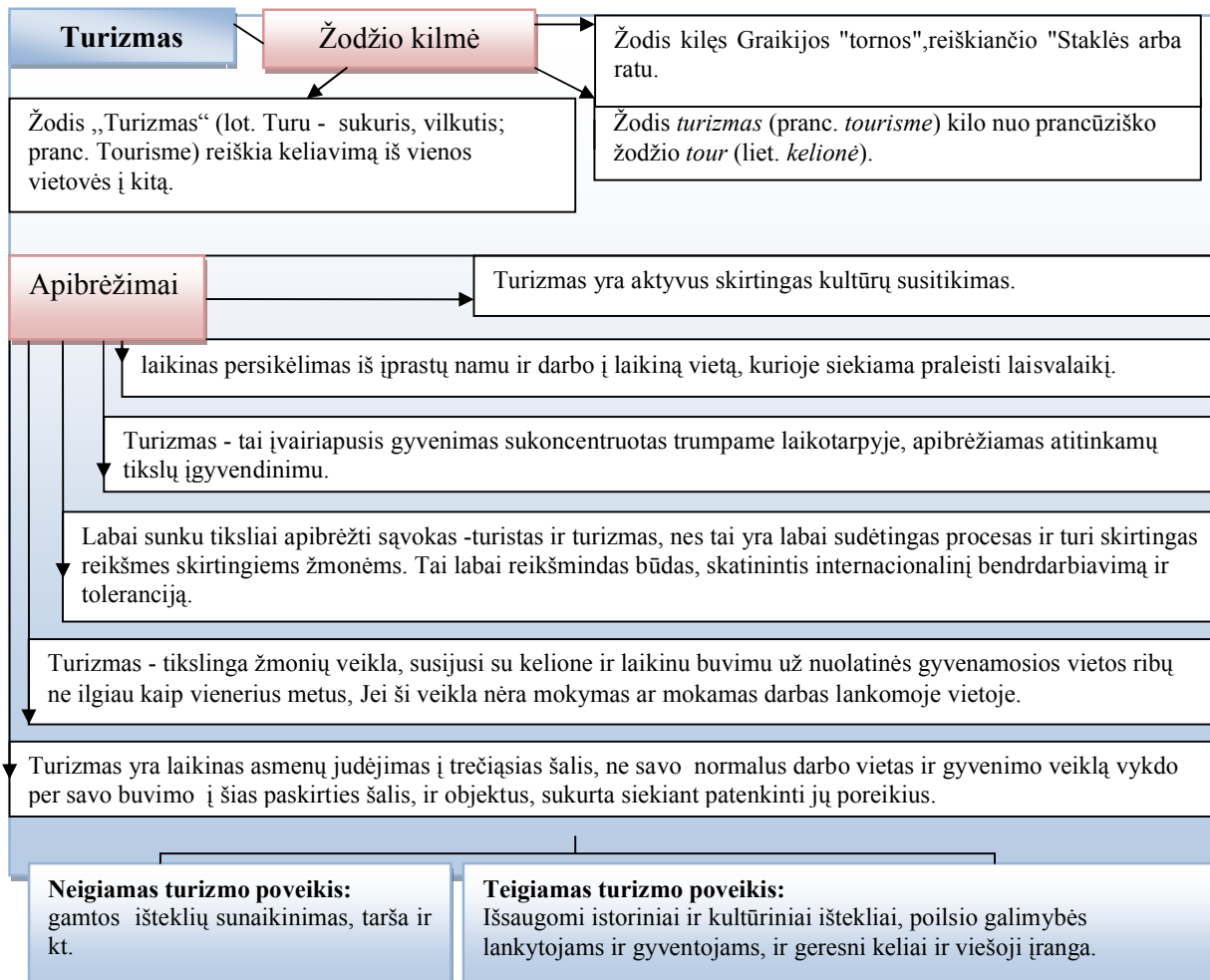
Laisvalaikis tapo socialiniu fenomenu, pertraukiančiu kasdienį gyvenimo ritmą. Kelionės tapo poilsio forma, galimybe naujoms patirtims, pažinimui, fizinių ir dvasinių jėgų atstatymui (Liutikas, 2006). Pateikiame 10 paveiksle esminius turizmo bruožus, laiko požiūriu.

10 pav. Turizmo esminiai bruožai laiko atžvilgiu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Svetikienė I. (2002), Liutikas, D. (2006), Theobald, W.F. (2005), Andriotis, K. (2005), Baloch, Q.B. (2007).

Turizmo terminas apibūdina keliavimą į patrauklias vietas, keliones pramoginiu ar pažintiniu tikslu. Taigi turizmas tradiciškai suprantamas kaip kelionė poilsiniais ar pažintiniais motyvais, tačiau šiandien galime išskirti įvairias turizmo formas, todėl turizmą galime apibrėžti kaip bet kokią laikiną kelionę iš normalios darbo ir gyvenimo vietos (Liutikas, 2006). Turizmo apibrėžimų ir pačio žodžio kilmės nustatymo variantų yra gana daug, todėl jie pateikiami 11 paveiksle, bei nurodamas teigiamas ir neigiamas turizmo poveikis.

11 pav . Turizmo žodžio kilmė ir apibrėžimai, bei neigiamas ir teigiamas turizmo poveikis

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Jakačiūnaitė - Kubertavičienė, R (2000, Liutikas, D. (2006). Biržakov, M.,B. (2005),Theobald, W.F. (2005), Go, F.M., ir kt.(2003), Tribe, J.(1997), Yoon, Y ir kt. (2001). Baloch, Q.B. (2007), Edensor, T.(2001). Garrod, B., Fyall, A.(2000), Petrilovskaja, K., Miškinis, A.(2007)

Apibrėžiant turizmą, vis dėlto, dažniausiai yra naudojamas PTO pasiūlytas apibrėžimas, kuris apibūdina turizmą, kaip visas kelionių, ekskursijų rūšis, kai asmuo palieka savo nuolatinę darbo vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei 12 mėnesių ir kai išvykos tikslas nėra samdoma, apmokama veikla” (WTO, 1995).

Visų pirma, turizmas prasideda nuo žmonių, norinčių kur nors nukeliauti. Į keliones žmonės leidžiasi norėdami pakeisti savo gyvenamąją aplinką, patirti naujų emocijų, aplankyti draugus ir gimines. Tarptautinėje turizmo statistikoje visi turizmu užsiimantys keliautojai vadinami lankytojais (1 priedas.), (Lietuvos turizmo statistika, 2005).

Dėl ekonominės, socialinės ir politinės globalizacijos procesų įtakos, turizmas tapo pirmaujančia ūkio šaka daugelyje valstybių. Ji nuolatos vystosi, auga ir surenka vis daugiau

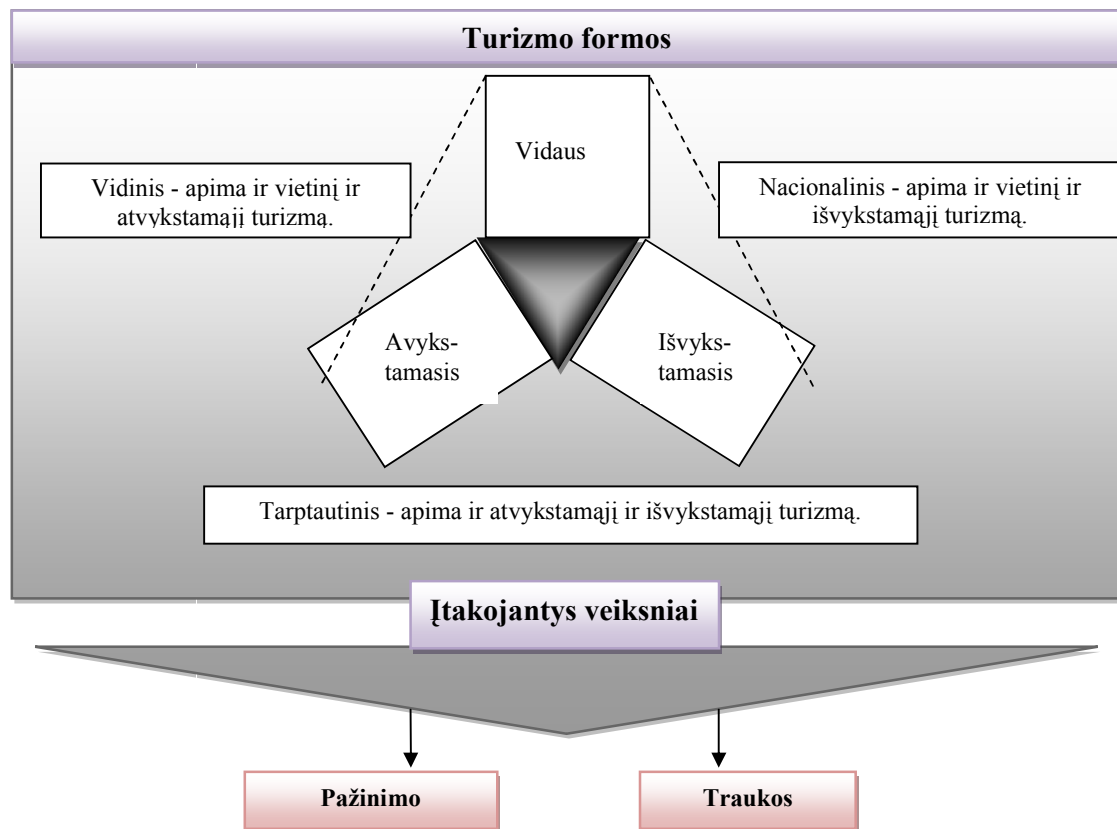
pajamų. Valstybės, pasaulyje daugiausia uždirbančios iš turizmo, bei turizmo augimas praicityje ir jo numanomas augimas ateityje, pateikiami 4, 5 prieduose.

W. Theobald, (2005), turizmą skirsto (12 pav.):

- Vidaus turizmas: gyventojai, apsilonkę jų šalyje;
- Atvykstatamąjį turizmą: keliauja konkrečioje šalyje;
- Išvykstatamąjį turizmą- gyventojų kelionės į kitą šalį.

A. Apostolakis, (2003) teigia, kad turizmą, reikia suprasti kaip motyvacijos formą. Išskiria turizmą įtakojančius veiksniai:

- Pažinimo - tai kelionės, kuriose žmonės nori pamatyti žmonių sukurtus daiktus (pvz: architektūra).
- Traukos - tai kelionės, kuriose žmonės nori pamatyti gamtos sukurtus objektus, kraštovaizdžius ir pan. (pvz.: kriokliai, olos.)

12 pav. Turizmo formos
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis:
Theobald W.F. (2005), Apostolakis A. (2003).

Taigi, A. Apostolakio, (2003) sako, kad kuo daugiau žmogus gali pamatyti konkrečioje vietoje, tuo daugiau turistų yra pritraukiama, t.y. reikia stengtis apjungti pažinimo ir traukos veiksniai kartu. Taip pat autorius išskiria autentiškumo sąvoka, kuri, anot A. Apostolakio, (2003), turi lemiamą reikšmę kultūrinio turizmo plėtojimo parametrams. Taip yra todėl, kad

autentiškumas yra požymis, kuris sujungia dvi sudėtines dalis (turizmą ir pramogą) į vieningą modelį. Ši sąvoka gali būti skirstoma į du atskirus objektus:

- Turistų patirtį arba autentišką patirtį;
- Kitų keliavimo patirtį.

Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos įvairios turizmo rūšys ir jų klasifikacijos. Pagal V.L. Smith, (1977), analizavusią antropologines turizmo problemas, turizmą suskirstė į rūšis pagal dominuojančią turistų motyvaciją. Pagal šį skirstymą trys turizmo rūšys apibūdina pažintinį kultūrinį turizmą šiuolaikine jo samprata.

Moklininkas Q.B. Baloch, (2007), išskiria 7 esmines turizmo rūšis (3 lentelė).

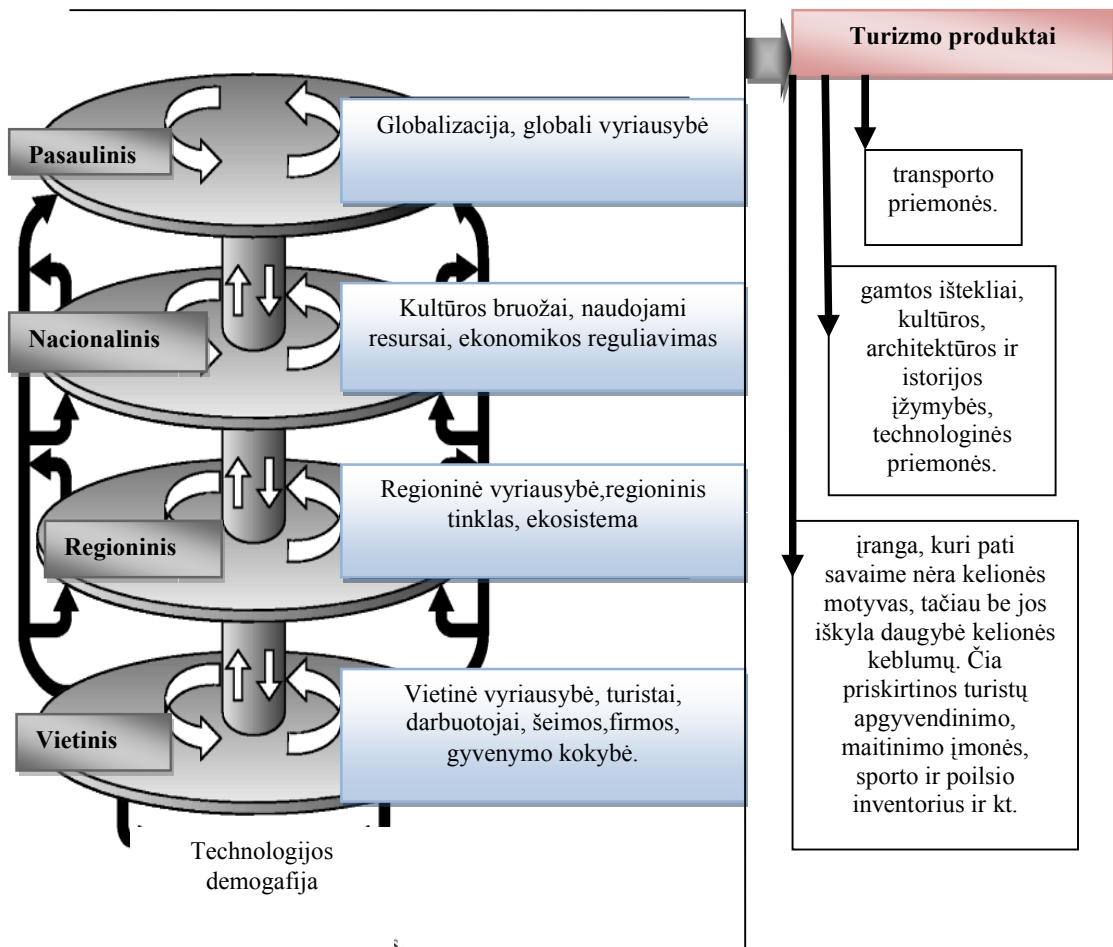
3 lentelė

Turizmo rūšys

Rušys	Apibrėžimas
Kultūrinis ir religinis	Šios turizmo rūšys apima visus aspektus, keliones, kai žmonės sužino apie kitų gyvenimo būdą ir mintis. Piligrimų šventų vietų lankymas – realiginis turizmas.
„Tamsusis“	Apima keliones kurios suijusios tik su mirtimis. Pvz.: nacių naikinimo stovyklos Osvencime Lenkijoje.
Sveikatos	Kelionės į kitą šalį, sveikatos tikslais. Pvz.: karštieji kriokliai ir t.t.
Nuotykių	Kai turistai iesko neįprastų svenčių. Nuotykių turizmas paprastai apima Keliones į tolimus, nepasiekiamus ir galbūt priešiškus kraštus.
Kaimo	Kai turistas atvykęs dažnai apsigyvena kaimiško stiliaus sodybose, ar jas apžiūri. Pvz.: vynuogių auginimo regionai Italijoje.
Kosmoso	Naujas reiškiny, kai keliaujama į kosmosą. 2005 m. kosmoso turizmas yra prieinamas tik išimtiniais atvejais turtingi asmuo person IR Bendrovės, su Rusijos Kosmoso programos, teikiančios Transporto. Kai pradeda Uzh sąvoka "Asmeninis Skrydis ", o ne, KAIP Asmens Spaceflight Federacijos atveju.
Kitas Turizmas	Kiti tipai: sezoninio turizmo, sporto turizmas, socialinio turizmo, masinio turizmo, konferencijų turizmo, vidaus, turizmo ar tarptautinio turizmo ir kt.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Baloch Q.B. (2007).

Tribe, J. (1997), tegia kad turizmas apima daugiau nei tik tai, kas yra išmatuojama pinigine išraiška. Jis apima: psichologiją, socialinius ir kultūros elementus. Turizmas gali būti apibrėžtas kaip reiškinių ir santykio suma, kylanti iš turistų, verslo tiekėjų, vietinių vyriausybių, ir priimančiųjų bendruomenių sąveikos pritraukti turistų ir kitų lankytojų. Pateikiamas turizmo studijų modelis (13 pav.). Šis modelis padeda iliustruoti sritis, kuriose turizmas tyrinėjamas.

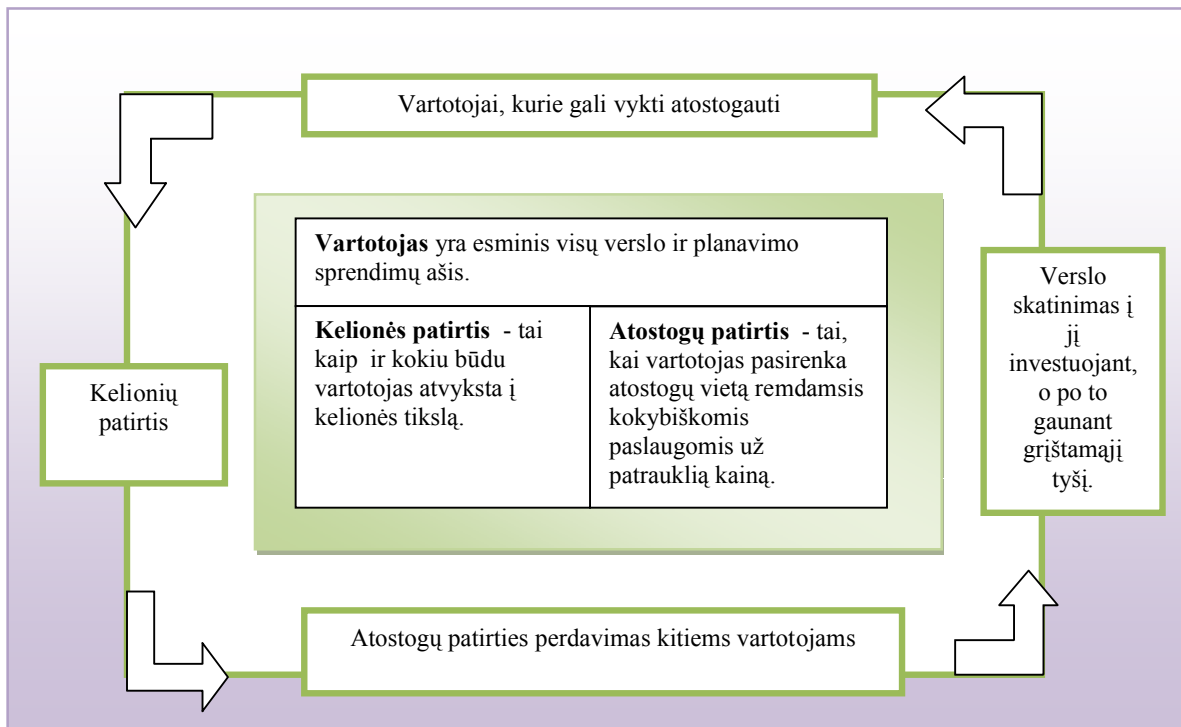

13 pav. Turizmo sandara ir jo produktai
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Milne, S., Ateljevic, I. (2001), Damulienė, A. (1995), Baloch, Q.B. (2007).

Turizmas yra svarbi pasaulinės ekonomikos jėga. Tarptautinis turizmas žymiai išaugo per pastaruosius dešimtmečius dėl technologinio tobulėjimo, augančio gyvenimo lygio ir platesnės globalizacijos (Milne, Ateljevic, 2001).

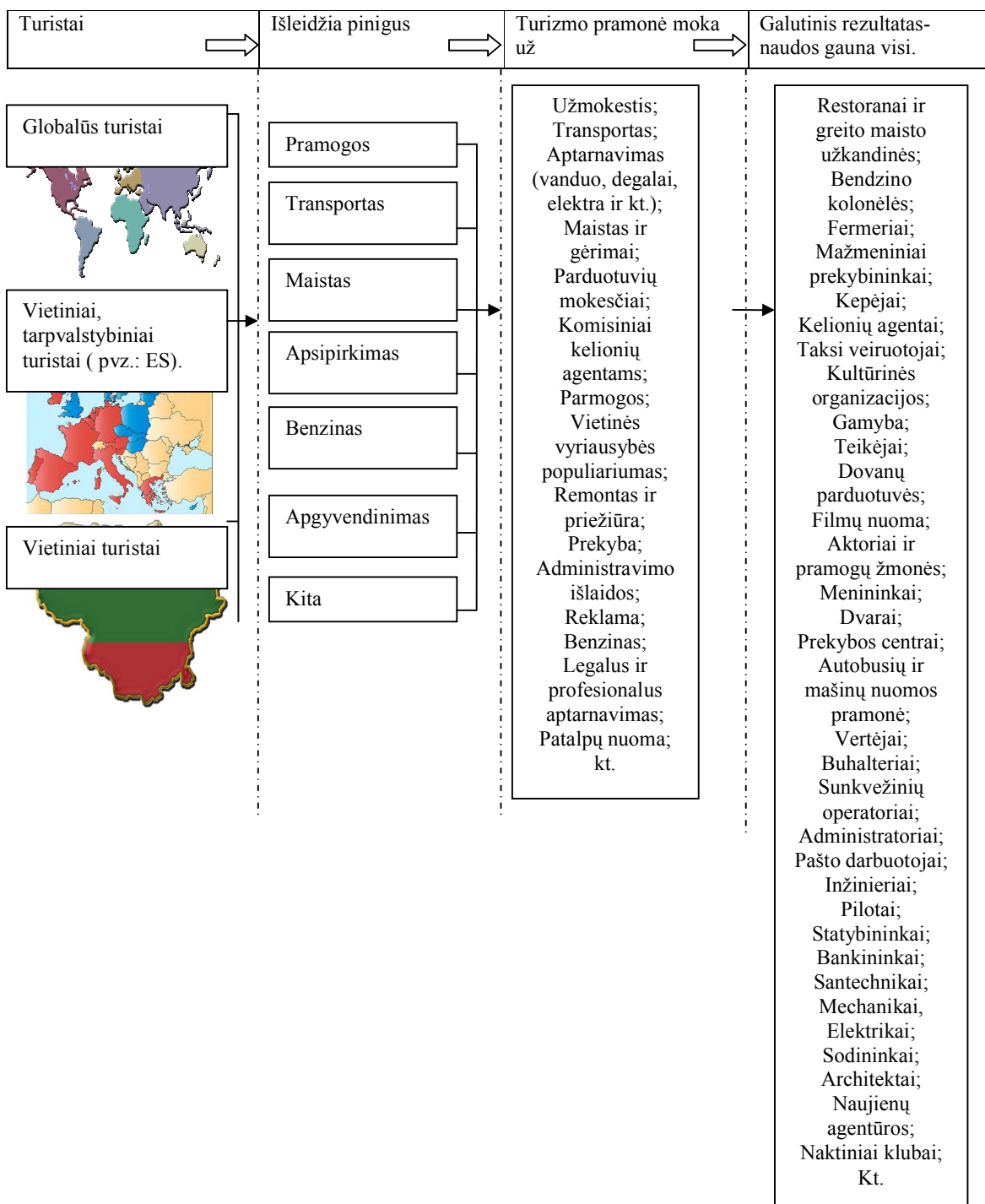
Turizmo produkto negalima kaupti, todėl jis yra suvartojamas jo kūrimo metu. Turizmo produktą sudaro keliautojams teikiamų paslaugų ir prekių visuma (Damulienė, 1995).

Turizmas - viena perspektyviausių ir stambiausių ekonomikos sričių pasaulyje. Jis apima vidutiniškai 7 proc. bendrųjų investicijų, 11 proc. vartojimo išlaidų, suteikia 350 mln. darbo vietų, jo dalis pasaulio bendrajame nacionaliniame produkte siekia 6 proc., o mokestinėse pajamose - 5 proc. (Tourism Market Trends, 2001). Turizmas, kaip verslas, pateikiamas 14 paveikslė. Turizmo pokyčiai trijose pabaltijo šalyse ir Lietuvoje, pateikiami 6,7 prieduose.

14 pav. Turizmo, kaip verslo samprata
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Tourism is everyone's business (2010)

A. Matzarakio, C. R. de Freito (2001), P. Greceviciaus, (2002), paantrina, kad turizmas yra viena iš didžiausių ir sparčiausiai augančių pasaulio pramonės šakų, kuris įgauna vis didesnę reikšmę daugelio šalių ekonomikoje, suteikia darbo vietas (sukuriamos darbo vietos pateiktos 8 priede) įvairiu sričių specialistams, skatina miestų vystymąsi, todėl vis daugiau dėmesio ir lėšų skiriama turistų pritraukimui į šalį bei jų pakartotiniam atvykimui (15 pav.) (Žilinskas, Maksimenko, 2010). Daugelyje šalių turizmo veikla vis dar siekia tik regionų ekonomikos aktyvinimo, pritraukiant kuo didesnius turistų srautus, plėtojant turistų aptarnavimo sistemą bei pašalinant administracinius apribojimus, varžančius masinį turistų judėjimą. Dėl turistinių vietovių bei atskirų organizacijų koncentracijos, formuojasi masiškai lankomi turistiniai centrai (Hopenienė ir kt., 2004). Turizmas, kaip pasaulinė industrija šiandieną galutinai įgavo savo tolesnio vystymosi „trimatį pagrindą“ suteikianti jam ekonominę, ekologinę ir socialinę atsakomybę (Vasiljevas, 2004).

15 pav. Turizmo įtaka ekonomikai

Šaltinis : sudaryta darbo autorių, remiantis: Tourism is everyone's business (2010), Savivaldybių konturui (2009), ES žodynas (2007), International (2009)

Turizmo plėtros poveikio akademiniai vertinimai laikotarpio atžvilgiu pateikti 4 lentelėje.

Turizmo plėtros poveikio akademiniai vertinimai

Laikotarpis	Platformos	Požiūris
XX a. 6-7 dešimtmetis	Propagavimo	Akcentuojama žymių užsienio valiutos įplaukų generavimas, užimtumo pasirinkimo galimybių sukūrimo svarba, galimybė vykdyti šią veiklą beveik visose šalyse ar vietovėse, turinčiose ribotus išteklius, reikalingus pramonei ar žemės ūkiui plėtoti, skatinama ir kitų ūkio šakų plėtra.
XX a. 8 dešimtmetis	Įspėjamoji	Perimami beveik visi propagavimo platformos teiginiai tik savaip interpretuojami. Pritariama, kad turizmas teikia ekonominę naudą, bet pabrėžiama, kad tą naudą gauna didžiosios turizmo korporacijos. Turizmas įvardijamas kaip priežastis, sukėlusį rimtus vietos ekosistemų pažeidimus ar net visišką sunaikinimą, vietinės bendruomenės socialinės struktūros suardymą, kultūrinių tradicijų nuvertėjimą.
XX a. 9 dešimtmetis	Prisitaikančiųjų	Teigiama, kad turizmas „ <i>nėra nei visas geras, nei visas blogas</i> “. Plėtojant turizmą, būtina atsižvelgti į vietinės bendruomenės siekimus naudotis tais pačiais ištekliais, kurie siūlomi turistams, garantuoti vietinių gyventojų socialinį saugumą. Manoma, kad turizmo plėtra turi būti socialiai orientuota, suteikianti vietovės gyventojams didesnę atsakomybę, saugant ir plėtojant kultūrinius ir aplinkos išteklius, užtikrinant šeiminių ir svečių socialinių mainų gyvybingumą. Šios platformos šalininkams ypač nepriimtinas masinis turizmas.
XX a. 9-10 dešimtmetis	Mokslinė	Pagrindinis tikslas plėtoti mokslinių žinių pagrindą apie turizmą. Turizmas traktuojamas kaip šių laikų fenomenas, skatinantis milijonus žmonių keliauti. Bet kuri turizmo forma sukelia pageidaujamus ir nepageidaujamus poveikius, todėl netikslinga tyrinėti kiekvieną atskirą turizmo poveikį ir jo keliamas pasekmes, neįvertinant jų kaip visumos.

Šaltinis: Žilinskas, V.J., Petravičienė, L. (2007).

Turizmas negali egzistuoti be kultūros, kadangi noras pažinti kultūrą yra vienas esminių žmonių kelionių stimulų (Pasaulio paveldas - Jaunimo rankose, 2005). Pasak, Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumento (2003): kultūra - tarsi irankis, palengvinantis deramą bendravimą bei vienas kito supratimą.

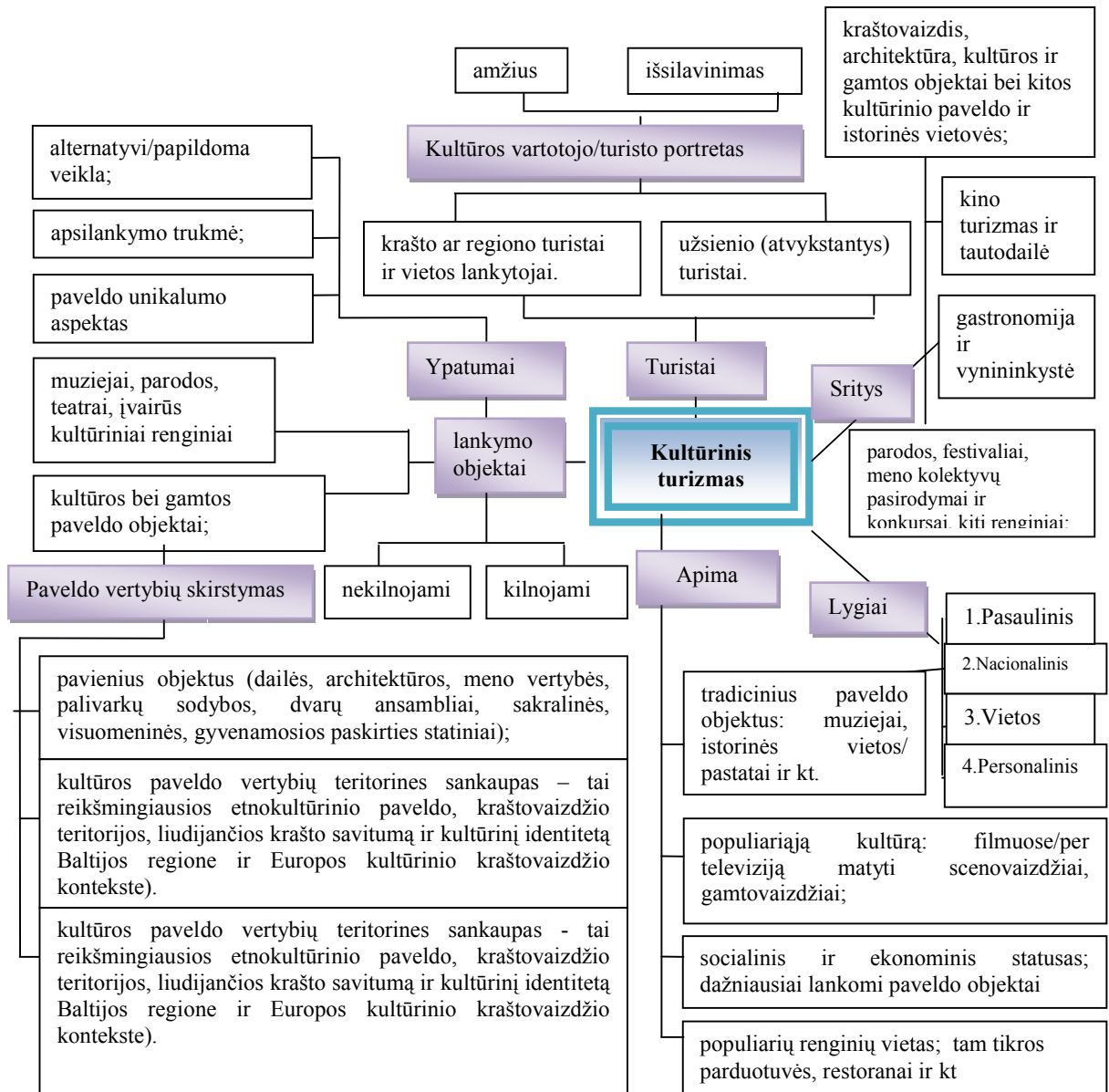
Pagal Armaitienę, A. ir kt. (1999) kultūrinė aplinka yra :

- vienas svarbiausių turizmą skatinančių veiksnių.
- visuomenės veiklos produktas, jos formos ir sistemos, kurios leidžia suprasti atitinkamų ekonominių formacijų ypatumus, skirtumus .
- perteikta bendruomenės materialinių bei dvasinių vertybių visuma.

Kultūrinės aplinkos ir kultūrinės aplinkos turizmo sistemoje palyginimas pateikiamas 9 priede.

Pasaulinės turizmo organizacijos (2006) teigimu, kultūrinis turizmas užima penktadalį visos naujojo turizmo rinkos. XXI amžiuje kultūros poreikių tenkinimas tampa ne tik sudėtine atostogų dalimi, bet pagrindiniu keliavimo katalizatoriumi. J. Craik, (1997) teigia, kad kultūrinis turizmas tampa egzotiškų kultūrų gyvavimo pagrindu, įgalinančiu aplankyti išskirtinai autentiškas vietas, kol globali monokultūra dar nesunaikino šių tradicinių visuomenių. Atsiranda poreikis analizuoti kultūrinio turizmo populiarėjimą skatinančius veiksnius ir esmines kultūrinio turizmo

charakteristikas, jų tarpusavio sąryšius ir plėtros perspektyvas, bei numatyti reikiamas vadybos priemonės, įgalinančias užtikrinti kultūrinio turizmo plėtrą ir konkretaus regiono konkurencingumą turizmo produktų rinkoje (Perkins, Thorns, 2001).

16 pav. Kultūrinio turizmo sandara

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Armaitienė A., ir kt. (1999), Kultūros paveldas ir visuomenė ..., (2006), Europos ekonomikos..., (2006), Šapranauskaitė, G. (2010), Williams, J. (2009) McKercher, B.(2002), Armaitienė, A. ir kt. (1999); Vainienė, I. (2001), McCain, G., Ray, N.M. (2003), Skerstokienė, A. (2002), Eagles, P. F. J., McCool, S. F., Haynes, Ch. D.(2002).

G. McCain, , N.M. Ray, (2003) teigia, kad kultūrinio turizmo apibrėžimų yra labai daug ir jis vaidina svarbų vaidmenį apsaugant ir įgyvendinant mūsų paveldą, kurį sudaro ne tik fizinė paveldo ir kraštovaizdžio vertė, bet ir kultūros paveldas, pavyzdžiui, kalbų, religijų ir kulinarijos tradicijos. Kultūrinis turizmas yra taip pat gyvybiškai svarbus būdas skatinti kultūrinius mainus, skatinti tarpusavio supratimą ir kultūrinės įvairovės klestėjimą. Tai veikla, kuri yra tiek svarbi

priemonė individualiai saviraiškai ir pagrindinių pramonės gamybos darbo vietoms ir investicijoms, jis priklauso tiek senovės istorija ir naujausių technologijų, ji turi tiek vietos, tiek pasauliniu padarinių aplinkai (European association historic towns & regions, 2009 Urry, 2001). Kultūrinio turizmo sandara pateikiama 16 paveiksle.

S. Cheung (1996) teigia, kad kultūrinio turizmo apibrėžimas atspindi žmonių gyvenimo patirtį. Paklausios kelionės ir turizmas, siejasi su žmonių noru pažinti istoriją ir kultūrą. Turizmas, apima keliones tarp kultūrų ir subkultūrų. Antropologinė turizmo prigimtis apibūdina: ritualus, ceremonijas, piligrimystę, žaidimus ir paskaitas. Turizmas, taip pat apima daug mokslo šakų: sociologiją, simboliką ir kt. Kultūrinis turizmas - tai vizitai aismenų, kurie domisi istorija, menu, ar mokslu.

Pasak, T. Silberberg (1994), kultūra skatina keliauti. Kultūrinis turizmas yra nepakeičiama priemonė, kai žmonės nori pažinti kitų tautų gyvenimo ir mąstymo būdą. Turizmas yra svarbus skatinant kultūrinius ryšius ir tarptautinį bendradarbiavimą. Šalies viduje pažintinis kultūrinis turizmas padeda geriau pažinti savo šalies švietimą, labiau suvokti istorines, nacionalines vertybes. Tarptautinėje kelionių rinkoje kultūriniai išteklių yra vienas svarbiausių faktorių, formuojančių šalies įvaizdį (Grecevičius, Armaitienė ir kt. 2002). Tačiau galima išskirti ir kultūrinio turizmo poveikį įvairiems šalies ūkio sektoriams (5 lentelė).

5 lentelė

Kultūrinio turizmo poveikis įvairiems šalies ūkio sektoriams

Sektorius	Teigiamas poveikis	Neigiamas poveikis
Aplinkosauga	Svarbi priežastis bei galimybė sutvarkyti aplinką, saugoti unikalius gamtos kampelius, gausinti florą ir fauną, įrengti parkus, kelius, renovuoti sunykusius kultūros objektus.	Ardo pajūrio kopas, miško paklotę, mažėja bio įvairovė, naikinama saugoma dekoratyvi augalija, kyla miško gaisrai. Didėjantys transporto srautai didina aplinkos taršą, triukšmą.
Ekonomika	Didėja valstybės pajamos. Gamtinių ir kultūrinių vertybių, turinčių turistinį patrauklumą, kiekybinė ir kokybinė plėtotė didina turizmo ekonominį efektyvumą. Kokybiškai veikianti rekreacijos ir turizmo sistema žymiai padidina darbo našumą, produktyvumą, mažina nedarbo lygį. Atsiranda alternatyvios veiklos kaimo vietovėse, vystosi paslaugų poreikis ir būtinybė bendradarbiauti, plečiasi amatininkystė. Pramonės sektorius turi galimybę plėtotis gaminant produktus, reikalingus rekreacijos ir turizmo industrijai. Vienas atvykstantis turistai sukuria 7–8 darbo vietas vietinėje rinkoje.	Siekis sumažinti neigiamą poveikį gamtinei aplinkai pareikalauja nemažų finansinių investicijų ekologinio stabilumo palaikymui, teritorijų priežiūrai, valymui. Ribojama pramoninių uostų plėtra, taršių įmonių veikla rekreacinėse gyvenvietėse, kurortuose. Ribojamas kai kurių gamtinių išteklių naudojimas, pvz. geležies rūdos gavyba Varėnos regione, hidroelektrinės statyba ties Birštonu ir kt.
Žemės ūkis	Tai viena iš funkcinio persiorientavimo galimybių, ypač teritorijose, kuriose neperspektyvi žemdirbystė. Turizmo rinkoje yra daugybė tiesioginių ir netiesioginių paslaugų, kurias gali teikti žemės ūkio sektorius.	Intensyvi kaimo turizmo plėtra gali sąlygoti etinio savitumo praradimą, kraštovaizdžio unikalumo sumažėjimą. Neįvertintas kaimo turizmo sodybų, laisvalaikio, poilsio ir pramogų paslaugų pasiūlos perteklius.
Transportas	Plečiama transporto infrastruktūra yra tinkama ir kitoms ūkinės veiklos sritims, padidėjus apkrovimui, gerėja transporto įmonių rentabilumas.	Turistų srautai perkrauna didžiųjų miestų transporto tinklus, tuo pablogina vietinių gyventojų komfortą. Turizmo proceso sezoniškumas verčia įrengti transporto

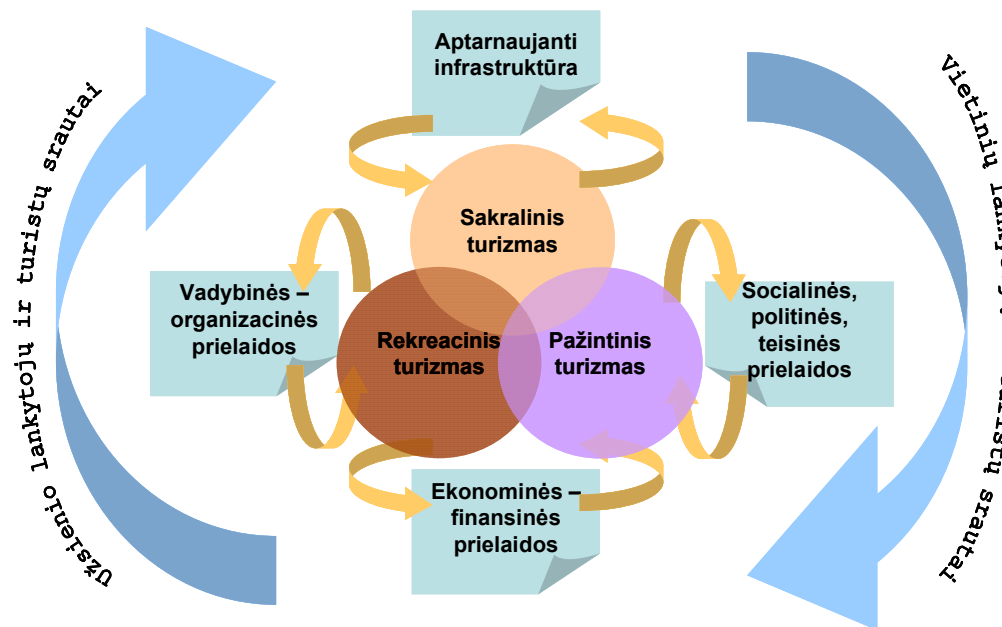
		infrastruktūros objektus, kurių rentabilumas labai žemas
Kultūra	Kultūrinio turizmo plėtra skatina krašto kultūrinio savitumo ir identiteto apsaugos ir didinimo būtinybę. Atkuriamos senosios tradicijos, kuriamos naujos. Pagyvėja kultūrinis aktyvumas, gausėja renginių, švenčių, kultūrinių įvykių.	Kultūrų niveliacijos grėsmė bet kokiais keliais ieškant paslaugų įvairovės didinimo kelių: golfo aikštynai, kinų restoranai, šašlykinės, kazino, McDonald ir kt
Tarptautinė integracija	Turizmo plėtra yra vienas iš efektyviausių būdų supažindinti kitų šalių visuomenę su Lietuvos valstybe, kalba, kultūra, gamta, istorija. Geras valstybės kaip kultūringo krašto įvaizdis žymiai palengvina tarptautinės integracijos galimybes. Plečiasi atskirų regionų tarptautinis bendradarbiavimas.	Turistų potyriai gaunant nepakankamai gero lygio paslaugas, nuostoliai dėl aukšto nusikalstamumo, žemos aplinkos kultūros, labai greitai pasklinda per informacijos priemones ir valstybė pradeda vertinti tarptautinėje bendruomenėje kaip depresyvi, nesaugi, neperspektyvi.

Šaltinis: Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija, (2002)

Kultūrinis turizmas duoda papildomu pajamu, o tai yra labai svarbi parama pačiai kultūrai . Išskiriamos trys pagrindinės kultūrinio turizmo kryptys:

- sakralinis turizmas;
- rekreacinis turizmas;
- pažintinis turizmas.

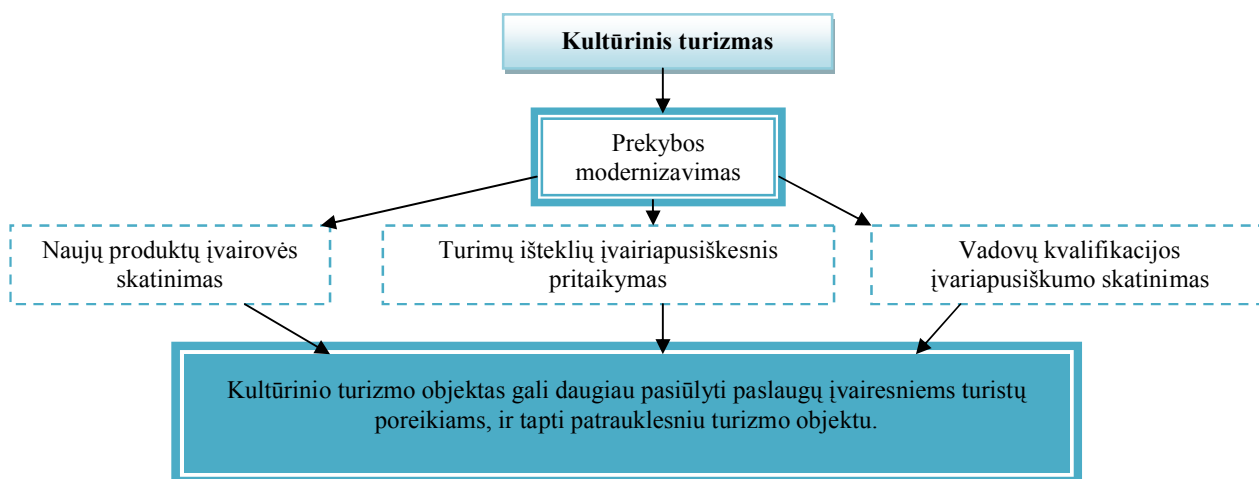
Savo ruožtu, kiekviena minėta kultūrinio turizmo kryptis, kaip marketingo produktas, gali turėti tiek vietinį (nacionalinį) vartotoją, tiek užsienio vartotoją tiek pravažiuojantį (17 pav.) (Marijampolės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija, 2005).

17 pav. Trys “persidengiančios” pagrindinės kultūrinio turizmo kryptys
Šaltinis: Marijampolės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija, (2005)

P. Burns (2005) teigia, kad turizmas yra daugiasluoksnis, sudėtingas visuotinis reiškiny. Turizmo ir kultūros santykis yra sudėtingas. Dažniausiai stengiamasi kultūrinį turizmą pateikti, kaip mielą laisvalaikio praleidimo būdą. Kultūra gali būti taikoma kaip išteklius turizmo sektoriuje.

Nepaisant to, didėjanti konkurencija tarp kultūrinio turizmo objektų, skatina labiau plėsti kultūrinio turizmo produktus. Mokslininkas teigia, kad tai skatina kultūrinio turizmo objektus modernizacijai, tiek technologiniu, tiek intelektiniu požiūriu (18 pav.).

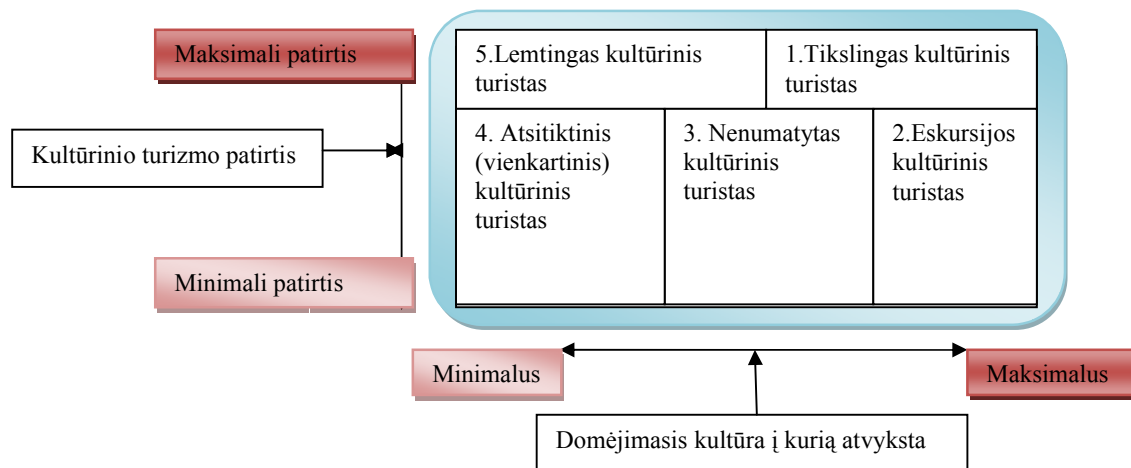

18 pav. Kultūrinio turizmo prekybos modernizacija
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Burns, P. (2005)

Kultūriniai objektai turi sudaryti tokias sąlygas turizmui, kad turistai atvyktų ne vieną kartą, o pakartotinai lankytų tą objektą ar vietą. Kad turistai vis galėtų pamatyti ar pajusti kažką naujo, ar naujai.

B. McKercher, (2002), pateikia kultūrinio turizmo turistų pasirinkimo aplankyti tam tikrą vietą modelį (19 pav.). Jis teigia, kad skirtingi kultūrinio turizmo turistai gali būti skirstomi į penkias grupes:

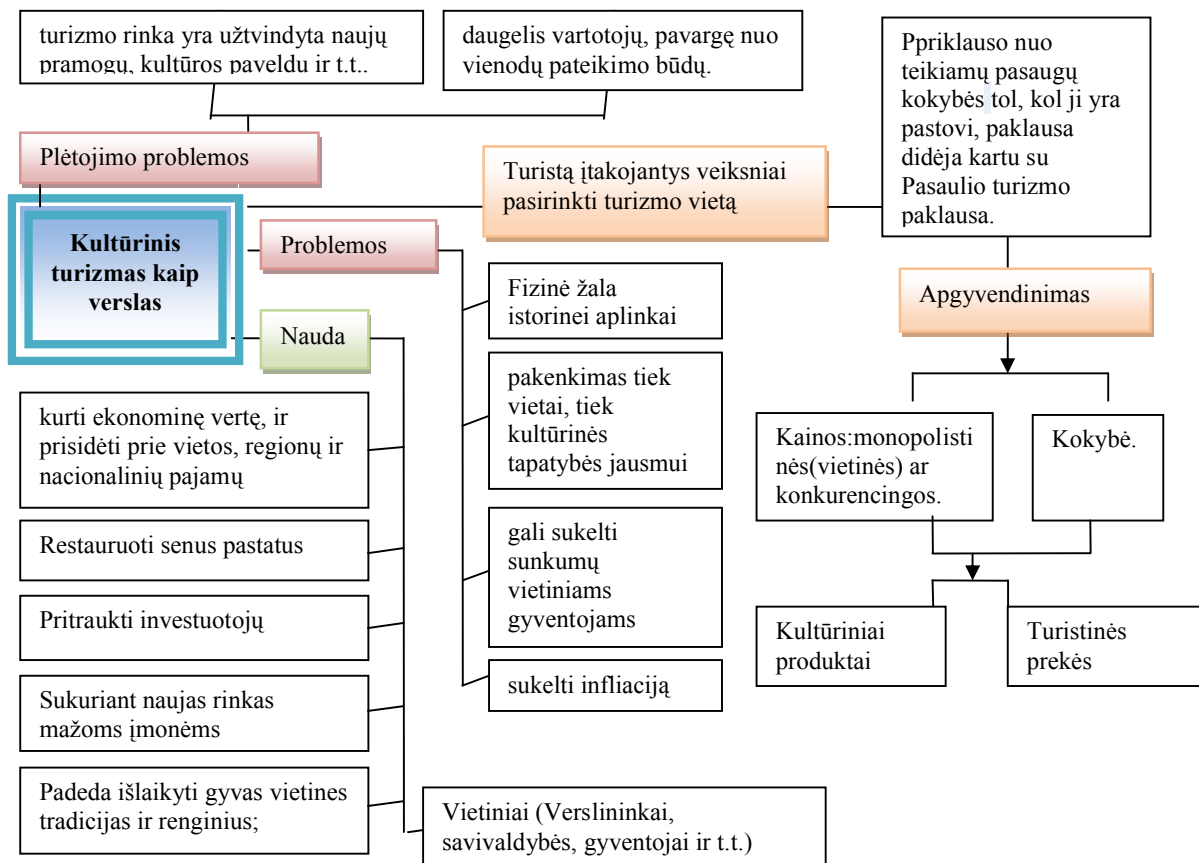
1. Tikslingas kultūrinio turizmo vietos pasirinkimas. Šis turistas giliai susipažinęs su pasirinktu aplankyti kultūriniu objektu ir teikiamomis paslaugomis ir yra nuolatinis kultūrinio turizmo turistai;
2. Ekskursijos kultūrinio turizmo turistai. Šis turistai domisi vieta į kurią vyksta, tačiau nėra dažnas kultūrinio turizmo turistai;
3. Atsitiktinis kultūrinio turizmo turistai. Turizmo vietą pasirinko atsitiktinai, truputi pasidomėjęs jos teikiamomis paslaugomis.
4. Atsitiktinis (vienkartinis) kultūrinio turizmo turistai. Nelabai domisi kultūriniu turizmu. Nusprendė aplankyti, nes rekomendavo;
5. Lemtingas kultūrinio turizmo turistai. Šis turistai renkasi kultūrinio turizmo vietą, nesidomėjęs visai, bet turėdamas tikslą kuo daugiau praplėsti savo akiratį.

19 pav. Kultūrinio turizmo apsisprendimo svarba turistams, pasirenkant aplankytiną vietą.
Šaltinis: McKercher, B. (2002)

Kaip teigiama UNESCO (2003), kultūrinis turizmas turi teigiamą ekonominę ir socialinę įtaką, padeda kurti įvaizdį, saugoti kultūrinį ir istorinį paveldą. Pagrindinis tokios turizmo formos uždavinys – skatinti visuotinę gerovę (ekonominę, socialinę), supratimą ir taiką tarp skirtingų tautų ir kultūrų žmonių, skatinti regiono plėtrą, saugoti šalies ir regiono kultūrą, istoriją, papročius bei tradicijas. Kultūrinio turizmo rinka skatina visuomeninį sąmoningumą, ypač per individualų kultūrinį supratimą. Tai veiksmingas įrankis siekiant plėtoti šalies ar regiono socialinę, ekonominę bei visuomeninę gerovę ir padeda išlaikyti visuotinį istorijos, papročių ir vertybių unikalumą bei autentiškumą (Baltijos..., 2007).

Statistiškai apskaičiuota, kad kultūriniai turistai išleidžia daugiau pinigų nei vidutinis turistai ir keliauja žymiai ilgiau. Kadangi greitėja gyvenimo tempas, atsiranda poreikis turėti daugiau laisvo laiko ir būtinybė išsaugoti praeitį, todėl kultūrinis turizmas tampa didelio mastu verslu ir teikia naudą daugeliui (Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas, 2007). R. Dapkaus, (2008) teigimu, kultūrinis turizmas turi būti plėtojamas ne tik kaip verslo, bet ir kaip kultūrinio paveldo tausojimo ir saugojimo procesas (20 pav).

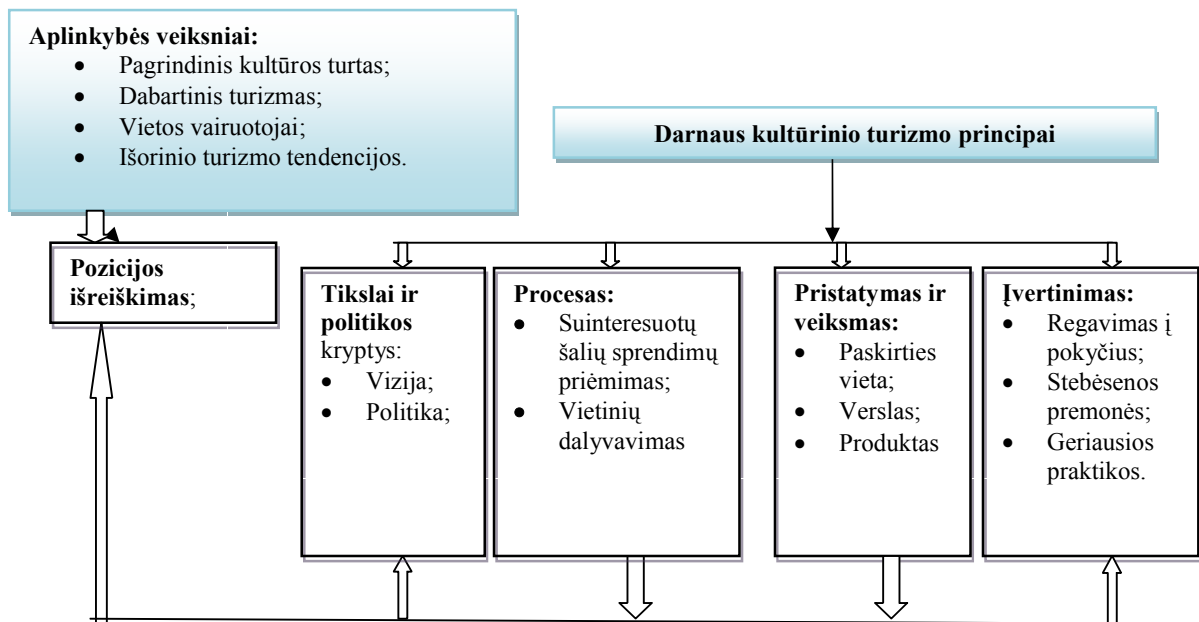
20 pav. Kultūrinis turizmas kaip verslas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Dapkus, R. (2008),
Wilson, G.J. (2005), Castra, S., Russo, A. P. (2001), Cevirgen, A., Kesgin, M. (2007)

Yra dvylika kultūrinio turizmo plėtros principų, kuriais remiantis reikėtų vadovautis ir laikytis integruoto požiūrio siekiant darnios kultūrinio turizmo plėtros (10 priedas.), (European association historic towns & regions, 2009).

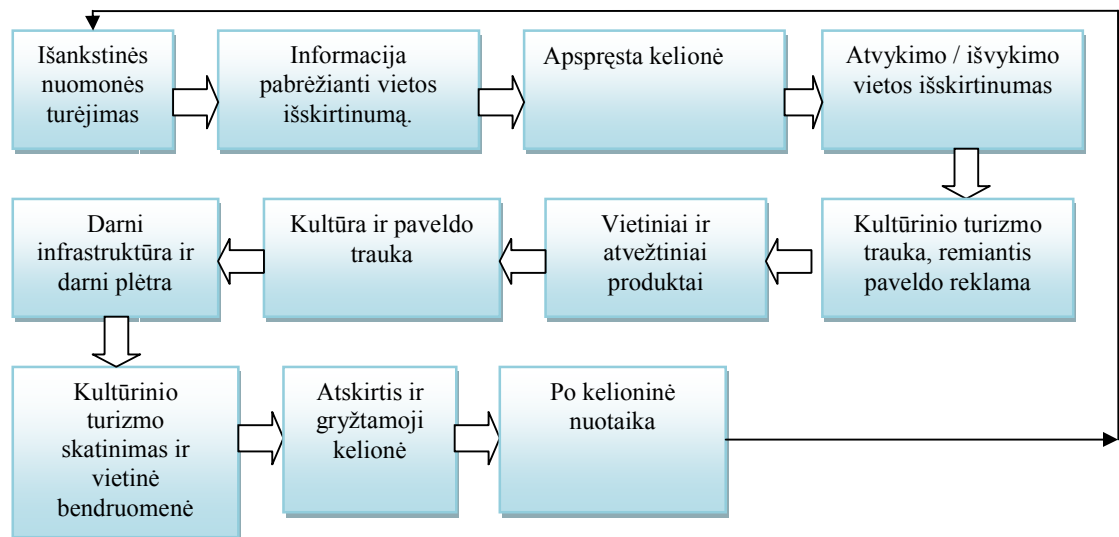
R. Prentice, V. Andersen, (2003) teigia, kad kultūrinių objektų pateikimas kūrybiškai ir moderniai yra vienas svarbiausių veiksnių sėkmingai kultūrinio turizmo plėtrai.

Kultūrinis turizmas yra ne statinis, o dinamiškas įtakojantis ne pagal vieną diapazoną. 21 paveiksle apibendrinami principai ir gairės, kaip dinamiškas procesas.

21 pav. Darnaus kultūrinio turizmo dinamiškas procesas.
Šaltinis: European association historic towns & regions, (2009)

Taikant gaires, svarbu apsvarstyti turistų lankymosi perspektyvas ir jų lankymosi paskirtį, bei suinteresuotųjų šalių sąveikos santykius. 22 paveikslas nustato supaprastintą formą tarp turistų ir kelionių.

22 pav. Darnus kultūrinis turizmas ir lankytojų kelionės
Šaltinis: European association historic towns & regions, (2009)

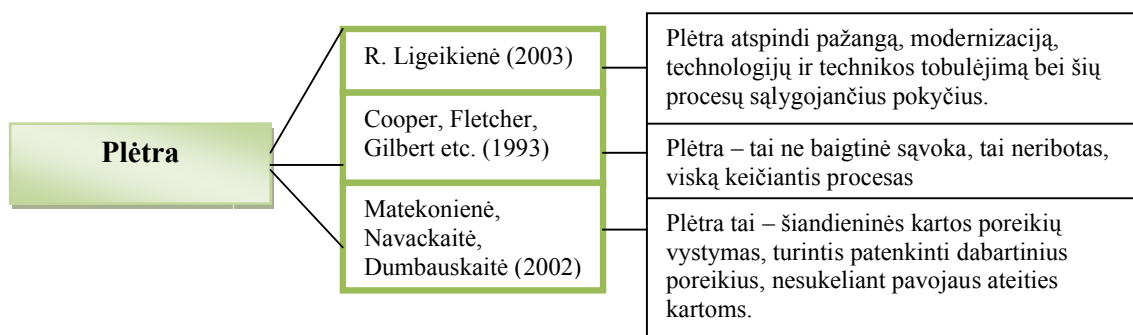
Turizmas ir kultūra yra vertinami kaip du galingi veiksniai, skatinantys ekonominį augimą visame pasaulyje. Jie taip pat vaidina svarbų vaidmenį, skatinant toleranciją skirtingoms kultūroms.

1.3. Turizmo plėtros modeliai - darnios plėtros pagrindas

Labai daug vadovėlių ir žurnalų straipsnių, sutelkia dėmesį į plėtros sąvoką, kuri atsirado per pastarąjį dešimtmetį koncepciją. Tačiau daugeliu mokslininkų nesutaria dėl jos apibrėžimo (Garrod, 2000). Plėtros klausimai tapo ypač aktualūs, kai 20 amžiuje pasaulyje labai išsiplėtė gamyba, išryškėjo prieštaravimų tarp materialinių gėrybių gausėjimo ir nesustabdomo gamtos išteklių naudojimo, aplinkos teršimo. Gamyba visose pramoninėse šalyse pamažu įgavo gamtą griauančią ir alinančią pobūdį, kas galiausiai pakrypo prieš patį žmogų (Čiegis, 2002).

Kada pradėtas vartoti šis terminas, mokslininkai neprieina vieningos išvados: vieni teigia, kad šis terminas atsirado tik XX a. išvakarėse, kiti – kad jau egzistuoja ne vieną šimtmetį. Kaip teigia, lietuvių mokslininkas R. Čiegis (2002), terminas *plėtra* yra pokarinių laikų fenomenas. H. Arndt'o teigimu (1981), šis terminas iki ketvirtojo dešimtmečio buvo suprantamas natūralistine prasme – kaip kažko pasirodymas ar iškilimas laikui bėgant. Kaip teigia R. Čiegis, tai, ką terminas *plėtra* dabar atspindi – pažangą, modernizavimą, technologijas, augimą – Vakarų pasauliui buvo būdinga jau XVII a. Yra nuomonių, kad terminą *plėtra* sukūrė 1987 m. Jungtinių Tautų pasaulinė aplinkos ir plėtros komisija.

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne terminas *plėtra* aiškinamas kaip plėtotė, raida, plėtimasis, ekspansija (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2006). Mokslinėje literatūroje yra pateikiamas ne vienas plėtros apibrėžimas. Štai keletas jų (23 pav.):

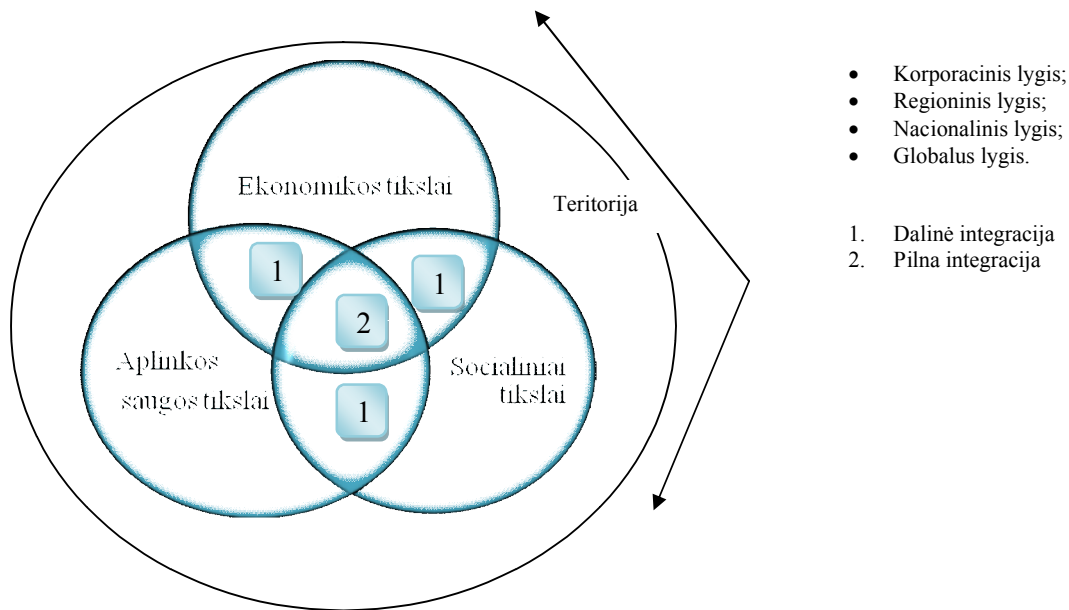
23 pav. Plėtros apibrėžimų mokslinėje literatūroje pavyzdžiai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Matekonienė, J., Navackaitė, L., Dumbauskaitė, J. (2002), Cooper, Ch., Fletcher, J., Gilbert D. (1993) ir Ligeikiene, R. (2003).

Darni plėtra – tai ilgalaikė, nuolatinė visuomenės plėtra, siekiant tenkinti žmonijos poreikius dabar ir ateityje, racionaliai naudojant bei papildant gamtos išteklius, saugant žemę ateities kartoms (Grublienė, 2003).

Visuotinio darnumo pažanga vyksta labai vangiai, nes skurdo didėjimas, antiglobalistų judėjimas, kai kuriose pasaulio valstybėse, ir kiti neigiami veiksniai stabdo šio proceso

veiksmingumą. Kiekviename darnios plėtros lygmenyje siekiama visapusiškesnės ekonomikos, aplinkosaugos ir socialinių tikslų integracijos (24 pav.).

24 pav. Darnios plėtros lygių integracija
Šaltinis: Čiegis, R. (2002)

Darnią plėtrą rekomenduojama pradėti siekti tuo pačiu metu visais lygmenimis: globaliniu, valstybių, regionų, ir vietos. Ypač didelis dėmesys turi būti skiriamas vietiniam lygmeniui, kurio institucijos sprendžia tiesiogiai gyventojus liečiančias problemas, raginant rengti vietos veiklos planus, skirtus darniajai plėtrai užtikrinti, šitaip sukuriant sąlygas visapusiškai plėtrai ir harmoningai žmogaus ir gamtos koegzistencijai (Čiegis, 2002).

Darnios plėtros koncepcija dabartiniu metu evoliucionuoja, apimdama ne tik aplinkos apsaugą, technologijų ir gamtos sąveiką, bet ir platesnius regionų ir valstybių socialinius, kultūrinius ir net kartų kaitos klausimus. Pagrindiniai tolydžiosios plėtros aspektai, kaip pažymi R. Čiegis (2002), yra:

- aplinkos apsaugos (plėtra, nepažeidžiant gyvosios ir negyvosios gamtos procesų harmonijos, tausojant gamtos išteklius ir biologinę įvairovę);
- ekonominis (efektyvi plėtra, teisingai paskirstant gamtos išteklius);
- socialinis (žmonių savarankiškumo ir visuomeninio tapatumo plėtra, skatinant visus dalyvauti priimant sprendimus bei sprendžiant visas aplinkos apsaugos problemas);
- kultūrinis (plėtra, atitinkanti kultūros ir etikos vertybių nuostatas).

Pasak, Sh. M. Elliott, (2005), J.E. Mbaiwa, (2005), plėtros nuostatas ir požiūrį į turizmą veikiamą ekonomikos augimo ir plėtrą, liudija daugelis turizmo plėtros literatūros. Tarptautinė paminklų ir saugotinių vietų taryba (ICOMOS) 1976 m. Briuselyje priėmė kultūrinio turizmo chartiją, kuri apibrėžė turizmo ir paveldo institucijų atsakomybę už įtaką žmonijos aplinkai, o

ypatingai paminklams ir vietovėms (Kultūrinio Turizmo chartija, 1976). Jiems pritaria ir papildo V.J. Žilinskas, L. Skrodenienė, (2007), kad turizmo plėtrą lemia stiprėjanti visuotinė ekonomika ir kultūrinė integracija ir yra susijusi tiesiogiai su poveikiu ekonomikai, sociokultūrinei aplinkai ir gamtai. Turizmo plėtros pagrindas – valstybinio ir privataus sektoriaus investicijos į viešąją turizmo infrastruktūrą ir paslaugas, kurios sudaro sąlygas kurti turizmo traukos centrus.

Pasak, S. Creaco, G. Querini (2001) darnaus turizmo sąvoka buvo pasiūlyta ne anksčiau kaip 1988 m. Jis teigia, kad pasaulio turizmo darni plėtra yra įvairiapusiška, todėl skatina ekonominį vystymąsi:

- pajamų lygį: pajamų poveikis turizmui gali būti kaip skirtingų pajamų multiplikatoriaus;
- valstybės pajamos: valstybė gauna pajamas dėl mokesčių rinkimo;
- užimtumo galimybės: daugelyje šalių turizmas yra svarbus darbo vietų šaltinis, ypač dėl nekvalifikuotos ir pusiau nekvalifikuotos darbo jėgos.

Teigiami ir neigiami ekonominiai, fiziniai, socialiniai, psichologiniai, kultūriniai ir politiniai aspektai, pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė

Teigiami ir neigiami ekonominiai, fiziniai, socialiniai, psichologiniai, kultūriniai ir politiniai aspektai

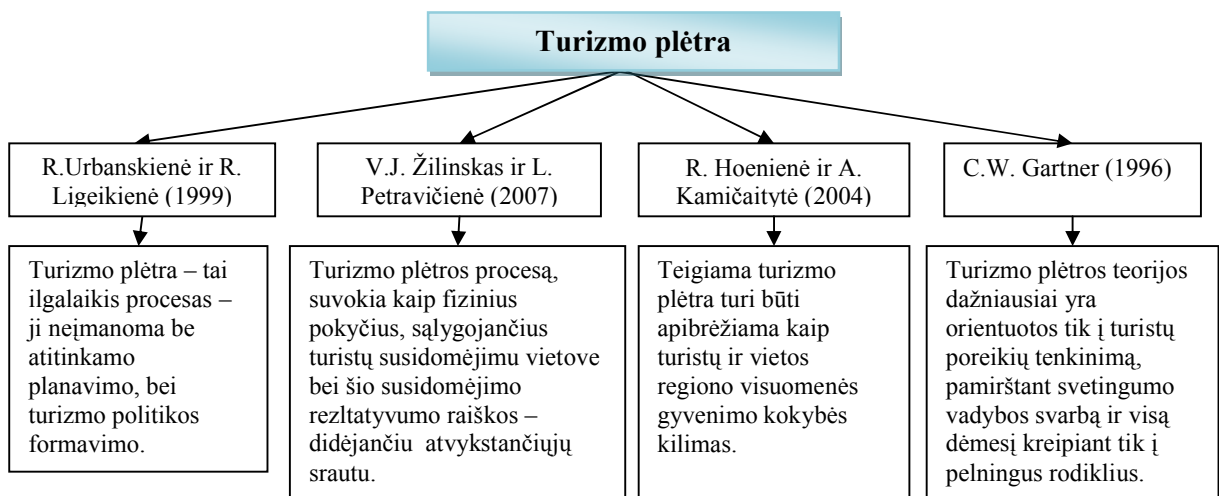
Aspektas	Poveikio aprašymas	
	Teigiamas	Neigiamas
Ekonominis	Padidėjusios pajamos; Darbo vietų sukūrimas;	Išaugusios kainos, per tam tikrus renginius;
Fizinis	Naujų objektų statyba; Vietos infrastruktūros augimas;	Žala aplinkai;
Socialinis	Geresni vietinių bendruomenių santykiai;	Plėtra skatinama godumo;
Psichologinis	Žmonės labiau didžiuojasi savo bedruomene;	Atstumianti bendruomenių reakcija į turistus (nesaugumo jausmas); Daug nesusipratimų tarp vietinės bendruomenės ir turistų gali sumažinti turistų kiekį.
Kultūrinis	Naujų idėjų poveikis kitoms kultūroms ir jų pritaikymas gyvenimo būdui; Stiprėjantys tradicijų puoselėjimo ryšiai tarp bendruomenių;	Kultūrinis turizmas gali būti per daug sukomercintas;
Politinis	stiprinti tarptautinių regionų pripažinimą.	Ekonominė nauda gali netenkinti vietos populiacijos.

Šaltinis: Crouch, G. I., Ritchie, J. R. B. (1999)

R. A. Ligeikienė (2003) pažymi, kad pastaraisiais metais vis dažniau minima darni, subalansuota turizmo plėtra, bei tokios alternatyvios turizmo formos kaip ekoturizmas, žalio turizmas. Ši plėtra sietina su jau esamų išteklių ir pajėgumų efektyvesniu panaudojimu, neskatinant drastiškų aplinkos transformacijų, siekiant patenkinti vis didėjančius augančio turistų skaičiaus poreikius. Sistemingas turizmo vystymas – tai šiandieninio turizmo plėtra, atsižvelgiant į ateities turizmo poreikius. Visi ištekliai bus kontroliuojami taip, jog ekonominės, socialinės bei estetinės reikmės bus įgyvendintos palaikant kultūrinę integraciją, būtinus ekologinius procesus, biologinę įvairovę bei gyvybės palaikymo sistemas (Matekonienė, 2002). Turizmas turi ne akla tenkinti vis

augančius turistų poreikius, bet ir stebėti, kad tie poreikiai būtų tenkinami atsižvelgiant į aplinkosaugos reikalavimus bei darnios plėtros principus (Sharpley, 2007). Kaip pažymi J. Matekonienė, L. Navackaitė, J. Dumbauskaitė (2002), tam, kad subalansuotumas, darnumas realiai egzistuotų, iš ekonominės pusės plėtra privalo padėti stiprinti ir diversifikuoti kaimo vietovių ekonomiką; garantuoti, jog iš veiklos vietos gyventojai gaus realų pelną; būti orientuota į ilgalaikę, o ne trumpalaikę gerovę; išvengti žalingo pašalinio poveikio nacionalinėje, regioninėje ar vietinėje ekonomikoje (Žilinskas, 2007).

Turizmo plėtra, kaip procesas gali būti suvokiamas kaip fiziniai pokyčiai, kurie yra sąlygojami vis didėjančio turistų susidomėjimo vietoje bei šio susidomėjimo rezultatyvumo raiškos – didėjančių atvykstančiųjų srautų (Ligeikienė, 2003). Kadangi sunku apibrėžti turizmo plėtrą, tai dažniausiai nagrinėjamas su turizmo veikla susietas plėtros procesas. Kaip teigia A.R.Ligeikienė, turizmo plėtra gali būti traktuojama kaip turistų ir vietovės visuomenės gyvenimo kokybės lygio gerėjimo prielaida. 25 paveiksle pateikiama skirtingos turizmo plėtros sąvokos, remianstis skirtingais autoriais.

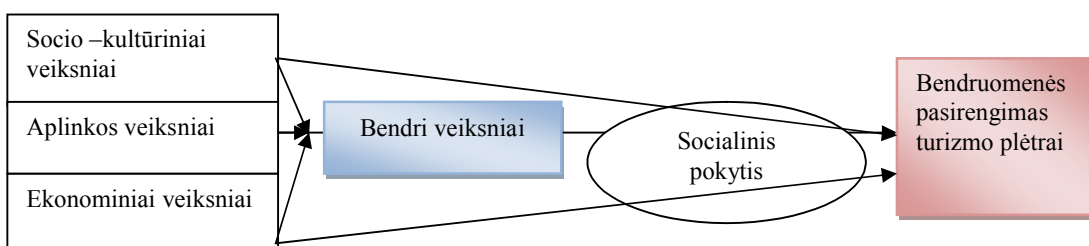
25 pav. Turizmo plėtros sąvokos

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Urbanskienė, R. Ligeikienė, R. (1999), Žilinskas, V.J. Petravičienė, L. (2007), Hopenienė, R. Kamičaitytė, A. (2004), Gartner C. W. (1996)

Turizmas yra pasaulyje pripažinta viena iš didžiausių pramonės šakų, kuri gali turėti didelį poveikį vietos plėtros tendencijoms. Turizmo veikla yra apibrėžiama kaip turizmo industrija, susijusi su transportavimu ir turizmo vartotojų priėmimu vietinėje bendruomenėje. Turizmo poveikis bendruomenėms pateiktas 26 paveiksle. Šis unikalus aspektas veikia socialinę vietos bendruomenę, apimant, jos papročius, ligų protrūkius, demografiją ir darbo rinką. Tokia unikali sistema skatina darnią turizmo plėtrą. Ši sistema apima:

- Paveldo išsaugojimą;
- Privačias paveldo ir žaliosios erdvės valdymo programas;
- Mokesčių lengvatas savininkams plėtoti turizmą (Tourism and sustainable..., 1999)

Turizmo sektoriaus plėtra ypatingai pageidautina silpniau išsivysčiusiuose regionuose, kur kitokios plėtros galimybės sunkiai įmanomos. Tačiau turizmo išplitimas visame pasaulyje verčia konkuruoti atskirus regionus tarpusavyje, siekiant pritraukti daugiau turistų (Dapkus, 2008). Veiksminga turizmo plėtra galima tik esant suderintai visų lygių organizacinei valdymo struktūrai, o plėtros priemonių vykdymas Lietuvoje turi būti įgyvendinamas remiantis Nacionaline turizmo plėtros programa. Kaip pažymi ir I. Janulienė, I. Žalienė L. Žalys (2004), formuojant valstybės turizmo politiką, svarbus aspektas tenka tarptautiniams santykiams, naujų partnerysčių galimybėms ir plėtrai, turizmo įvaizdžio kūrimui konkurencinėje rinkoje. Taigi, F. Aref, M. Redzuan (2009) teigimu, bendruomenės turi rinktis, ar taikyti turizmą arba atmesti jį kaip pajamų šaltinį.

26 pav. Turizmo poveikis bendruomenėms
Šaltinis: Aref F., Redzuan M. (2009)

Lietuvių analitikai, remdamiesi Nacionaline turizmo plėtros 2003 - 2006 m. programa (2003), išskyrė Lietuvos turizmo plėtros gerinimo tikslus ir uždavinius, kurie pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė

Turizmo plėtros tikslai ir uždaviniai

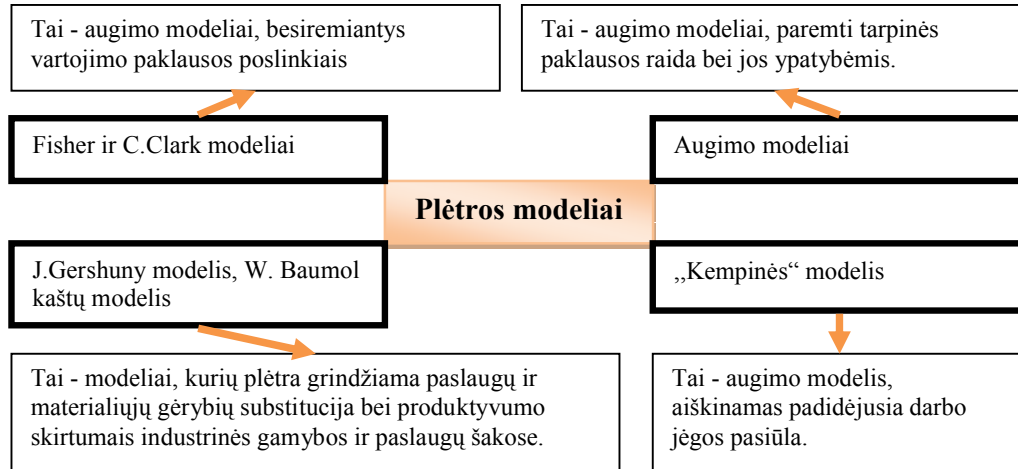
Tikslai	Uždaviniai, tikslams pasiekti
Sukurti racionalią turizmo išteklių planavimo ir valdymo sistemą	Pagerinti turizmo plėtros planavimą ir administravimą; Ugdyti turizmo sektoriuje žmonių gebėjimus.
Sukurti viešąją turizmo infrastruktūrą, skatinančią turizmo paslaugų verslo plėtrą	Plėtoti kultūrinio ir pažintinio turizmo infrastruktūrą; Sukurti jūrinio ir vidaus vandenų turizmo infrastruktūrą; Plėtoti aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą; Plėtoti kurortų viešąją infrastruktūrą; Remti kaimo turizmo plėtrą.
Tobulinti šalies turizmo galimybių pristatymą vidaus ir tarptautinėse turizmo rinkose	Formuoti Lietuvos turizmo įvaizdį; Plėtoti nacionalinės turizmo informacijos sistemos galimybes.

Šaltinis: Nacionalinė turizmo plėtros 2003 – 2006 m. programa (2003).

Ekonominiai, socialiniai ir aplinkosaugos aspektai bei darnus vystymasis, turi būti visų suinteresuotųjų šalių, įskaitant vietos gyventojų, vietos bendruomenių, lankytojų, pramonės ir viešosios valdžios interesu (Is sustainable tourism achievable, 2006).

Turizmo plėtros teorijų sukurta nemažai, todėl aptarsim, mūsų nuomone, svarbesnes turizmo plėtros teorijas ir modelius.

N. Langvinienės ir B.Vengrienės (2005) nuomone, paslaugų sferoje yra išskiriamos keturios paslaugų plėtros modelių grupės, jos pateiktos (27 pav.).

27 pav. Plėtros modelių grupės

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Langvinienės, N., Vengrienė B. (2005)

Mokslininkai R.Noranha (1976) ir R. Butler (1980) turizmo plėtrą siūlo charakterizuoti pagal etapus (8 lentelė):

8 lentelė

Turizmo plėtros etapai	
R.Noranha (1976)	R. Butler (1980)
1. Prasideda turistams atradus teritoriją. Tai gali būti ir visai naujai atrasta vietovė.	1. Tyrinėjimas – kai vietovę atranda žmonės, vertinantys jos grožį ir kultūrą.
2. Turistai atvyksta į teritoriją. Prasideda paslaugų paklausos ir pasiūlos augimas.	2. Įtraukimas – pasireiškia didėjantis turistų srautas, kuris skatina vietines įmones pradėti teikti turizmo paslaugas.
3. Jei turizmo plėtra toliau sparčiai vystosi, yra pereinama į „įsitvirtinimo stadiją“. Turizmas tampa pilnai reglamentuojamas. Jis tampa formalia verslo veikla, kuriai būdingi pritraukiamieji veiksniai.	3. Plėtra – tai dinamiškas augimo periodas, kurio metu sparčiai didėja turistų srautai, yra pritraukiamos papildomos investicijos, sumažėja „vietinės prigimties“ paslaugų dominavimas.
	4. Sustiprėjimas – tai etapas, kai turistų skaičius vis dar auga, o marketingo priemonės reikalingos turizmo sezono prailginimui ir naujų turistų pritraukimui.
	5. Atsinaujinimas – kai turistų skaičius stabiliai auga, tačiau bet kuriuo metu gali greitai sumažėti arba padidėti.
	6. Sąstingis – toks etapas, kai atvykstančiųjų turistų srautai stabilizuojasi. Turizmo industrijos plėtrą veikia kokybinės vietovės savybės, kurios ciklo pradžioje buvo traktuojamos kaip pagrindiniai traukos ir išskirtinumo faktoriai. Šį etapą sąlygoja ekonominės, socialinės, politinės, aplinkos apsaugos problemos.
	7. Nuosmukis – kai turistų srautai ima mažėti, o esami turistai renkasi naujas – patrauklesnes jiems poilsiui vietas (Butler, 1980).

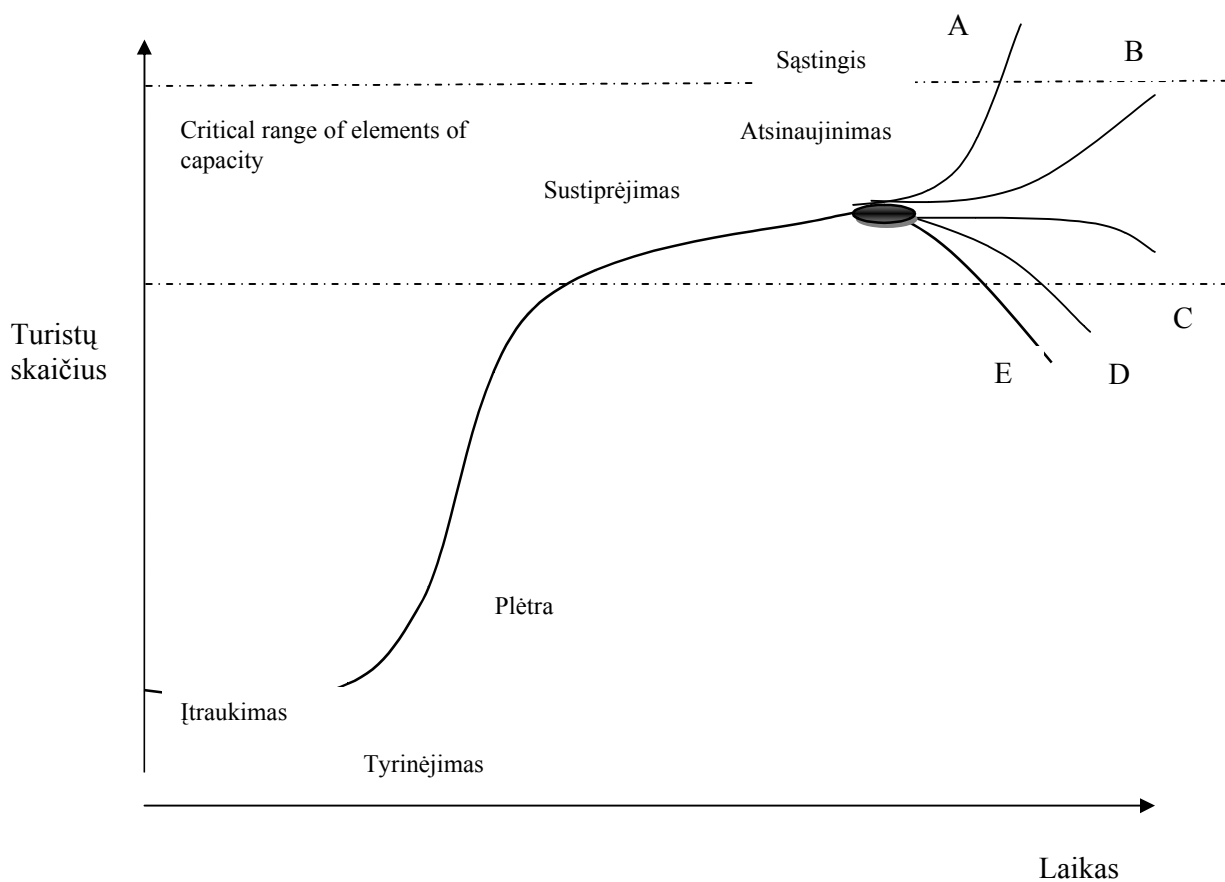
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Noranha, R. (1976), Butler, R. (1980).

Prosser (1994) išskiria keturių jėgų socialinius pokyčius, kurie įtakoja darnią turizmo plėtrą:

1. nepasitenkinimas esamais produktais;
2. augantis sąmoningumas aplinkosaugos ir kultūriniais ypatumams;
3. realizavimas pagal paskirties vietą vertingus išteklius, jų nepažeidžiant;
4. keisti kelionių organizatoriams požiūrį (Liu, 2003).

Toks modelių įvairumas rodo plėtros, kaip reiškinio sudėtingumą, įvairialypę jos prigimtį. Kaip pastebi teoretikai A.Fisher ir kt. (2005) bei kiti, atskiruose paslaugų raidos etapuose paslaugų plėtra vyksta ne pagal vieną, bet pagal kelis plėtros modelius.

Mokslininkas R. Butler (1980), sukūrė tokią turizmo plėtros teoriją, kuri nusako turizmo evoliuciją pagal kelionės gyvenimo ciklą, todėl jo teorija yra nusakoma kaip ciklinis modelis (28 pav.). Remiantis šia teorija, pokyčiai turizmo rinkoje vyksta tik dėl dviejų kintančių elementų: turizmo rinkos prigimties bei turistų motyvacijos prigimties (Noranha, 1976).

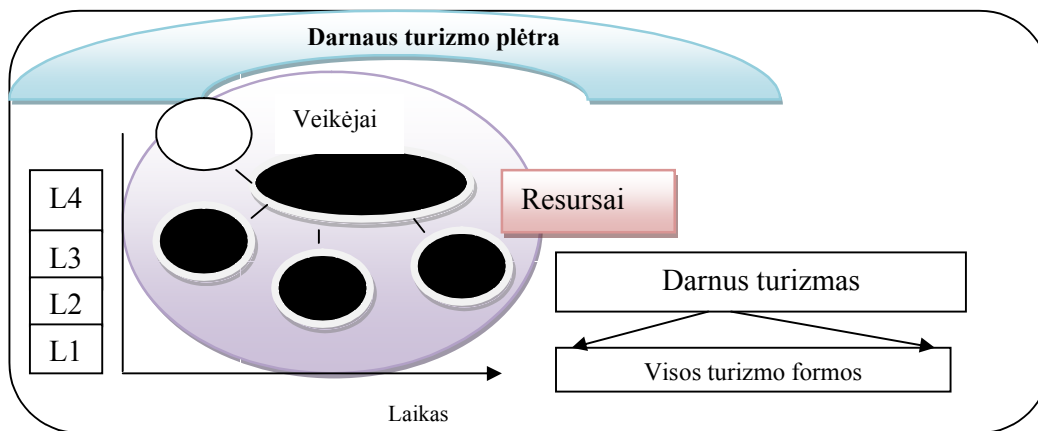

28 pav. Turizmo plėtros (lankytinos vietos) ciklinis modelis, pagal R. Butler (1980)
Šaltinis: Noranha, R. (1976)

Remiantis šia teorija, pokyčiai turizmo rinkoje vyksta tik dėl dviejų kintančių elementų: turizmo rinkos prigimties bei turistų motyvacijos prigimties. Kaip matyti iš paveikslo, R. Butler kelionės ciklinis modelis yra padalintas į pagrindinius šešis etapus:

1. Tyrinėjimas – kai vietovę atranda žmonės, vertinantys jos grožį ir kultūrą.
 2. Įtraukimas – pasireiškia didėjantis turistų srautas, kuris skatina vietines įmones pradėti teikti turizmo paslaugas.
 3. Plėtra – tai dinamiškas augimo periodas, kurio metu sparčiai didėja turistų srautai, yra pritraukiamos papildomos investicijos, sumažėja „vietinės prigimties“ paslaugų dominavimas.
 4. Sustiprėjimas – tai etapas, kai turistų skaičius vis dar auga, o marketingo priemonės reikalingos turizmo sezono prailginimui ir naujų turistų pritraukimui.
 5. Atsinaujinimas – kai turistų skaičius stabiliai auga, tačiau bet kuriuo metu gali greitai sumažėti arba padidėti.
 6. Sąstingis – toks etapas, kai atvykstančiųjų turistų srautai stabilizuojasi. Turizmo industrijos plėtrą veikia kokybinės vietovės savybės, kurios ciklo pradžioje buvo traktuojamos kaip pagrindiniai traukos ir išskirtinumo faktoriai. Šį etapą sąlygoja ekonominės, socialinės, politinės, aplinkos apsaugos problemos:
 - A – Atsinaujinantis agimas ir plėtra.
 - B - Nežymūs pakeitimai, kuriuos gali apimti esamų išteklių ir kainų kilimas, bei apsauga.
 - C – Kainų kilimas, įtakojantis lankytojų skaičiaus mažėjimą.
 - D – Didėjanti konkurencija, įtakojanti lankytojų skaičiaus mažėjimą.
 - E - karas, politika ar kokios nors kitos katastrofos stabdančios turizmo plėtrą (Butler, 1980).
- Nuosmukis – kai turistų srautai ima mažėti, o esami turistai renkasi naujas – patrauklesnes jiems poilsiui vietas (Butler, 1980; Awang, 2009).

P. Bjork, (2001) teigia, kad darnaus turizmo plėtra apima politinius principus ir valdymo metodus, kuriais įvairiai naudojami turimi ištekliai. Darnaus turizmo plėtros modelis pateiktas 29 paveiksle.

29 pav. Darnaus turizmo plėtra
Šaltinis: Bjork, P. (2001)

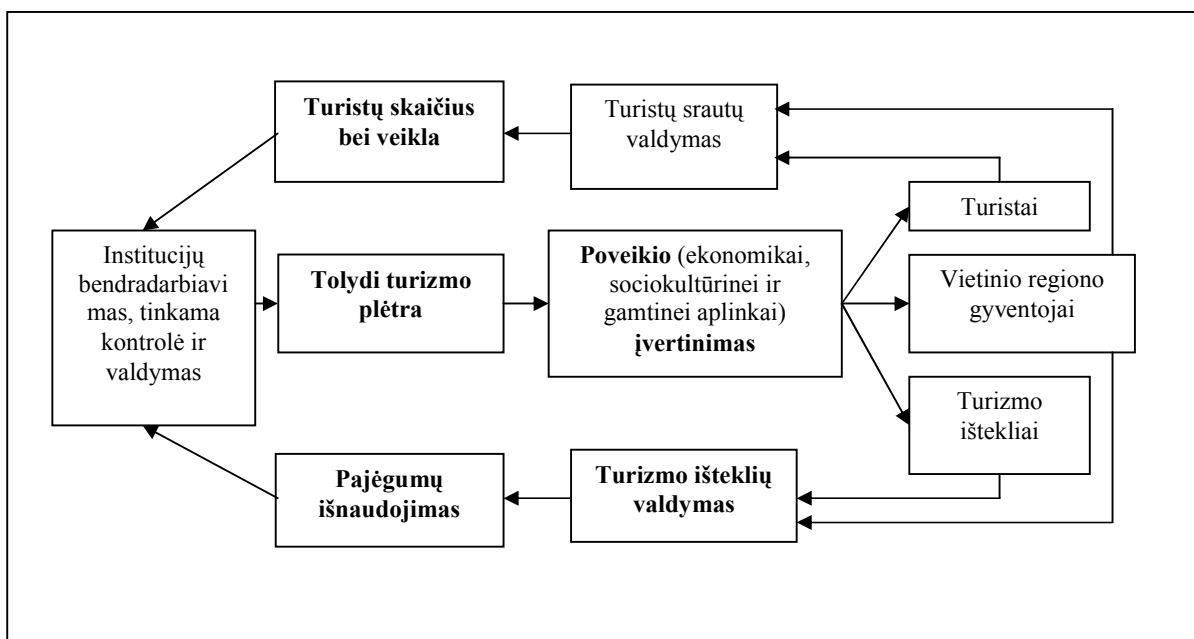
L1-L2 – lygmenys (Vietinis Regioninis Nacionalinis Globalus).

Veikėjai - Turizmo įmonės (turizmo kelionių operatorių, kelionių agentūrų, viešbučių ir t.t.) ir priimančiosios visuomenės.

Kaip matyti iš paveikslo, turizmo plėtra tiesiogiai susijusi su aplinkos ištekliais. Pasak autoriaus, kuo daugiau skirtingų subjektų, lygmenų įgyvendinimo su skirtingais ištekliais (L4 - L1) bus įjungta į turizmo plėtrą, tuo efektyvesnė plėtra bus. Jis teigia, kad pati darnaus turizmo plėtros idėja yra paprasta, bet jos įgyvendinimas sudėtingas (Bjork, 2001).

Moksliniai tyrimai, gyventojų požiūris į turizmą gali padėti turizmo planuotojams suprasti, kodėl gyventojai palankiai arba nepalankiai vertina turizmą. Tokia informacija gali padėti mokslininkams sumažinti neigiamą turizmo poveikį ir padidinti turizmo plėtrą (Cevirgen, Kesgin, 2007).

Turizmo veikla pirmiausia turi būti naudinga turistų traukos vietovėms ir vietinių gyventojų bendruomenėms, nekenksminga aplinkai bei tausojanti vietos kultūrinį paveldą. Todėl tolydi turizmo plėtra yra tuomet, kai atliekami veiksmai yra ekonomiškai įmanomi ir leistini, reikalingi ir perspektyvūs socialine bei ekologine prasme, pritaikyti ir integruoti vietos regionui. Minėtos nuostatos integruotos R. Sharpley (1997) siūlomame tolydžios turizmo plėtros modelyje (30 pav.) (Hopenienė, Kamičaitytė, 2004).

30 pav. Tolydžios turizmo plėtros modelis (Sharpley, 1997)
Šaltinis: Hopenienė, R., Kamičaitytė, A. (2004)

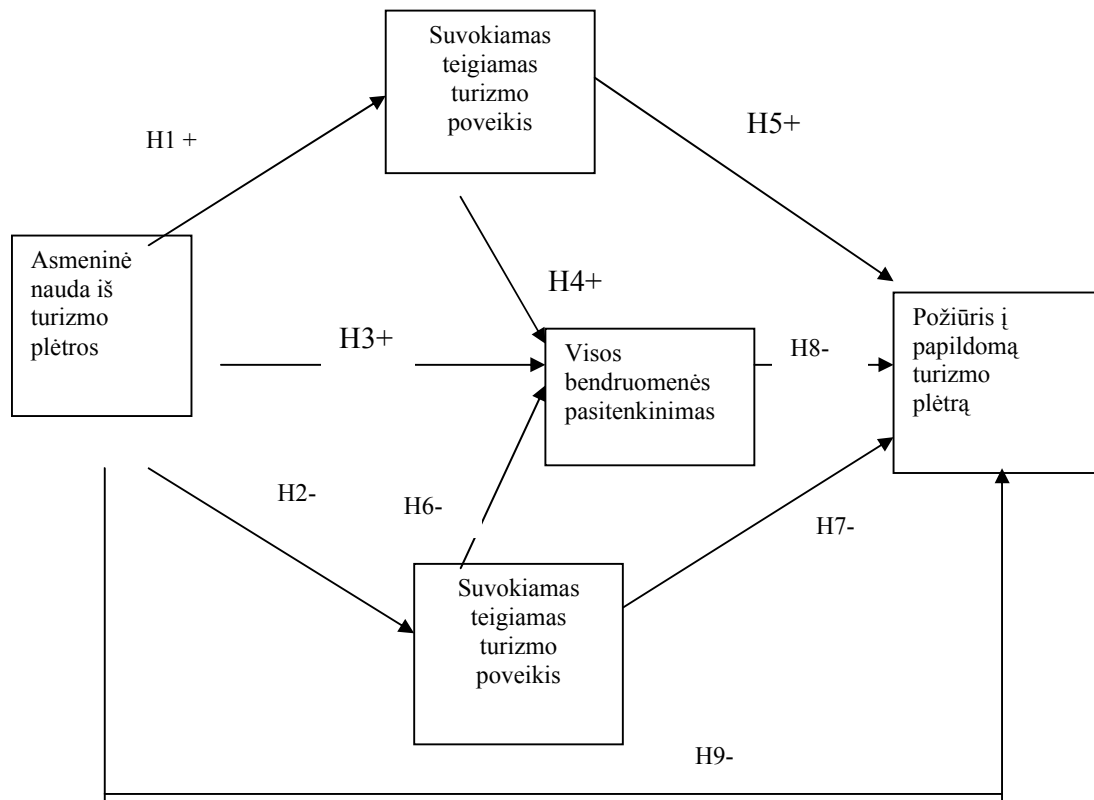
Šiame modelyje yra išskleista tolydžios turizmo sistemos dalis, kurioje yra akcentuojami ryšiai, bendradarbiavimas ir kooperacija tarp privataus, nepelno siekiančių organizacijų, valstybinių institucijų ir visuomenės grupių. Be to, šiame modelyje yra išryškintas turizmo tiek

teigiamas, tiek neigiamas poveikis makroaplinkai. Esant neigiamam turizmo poveikiui makroaplinkai, būtina ieškoti būdų, kaip racionaliai išnaudoti turizmo išteklius, valdyti turistų srautus, naudoti turizmo infrastruktūros ir kitus turizmo sistemos elementų pajėgumus (Hopenienė, Kamičaitytė, 2004).

Hipotetinis modelis (31 pav.) rodo ryšį tarp turizmo plėtros ir bendruomenės požiūrio į turizmo plėtrą:

H1- H5: rodo gaunamą naudą iš turizmo plėtros.

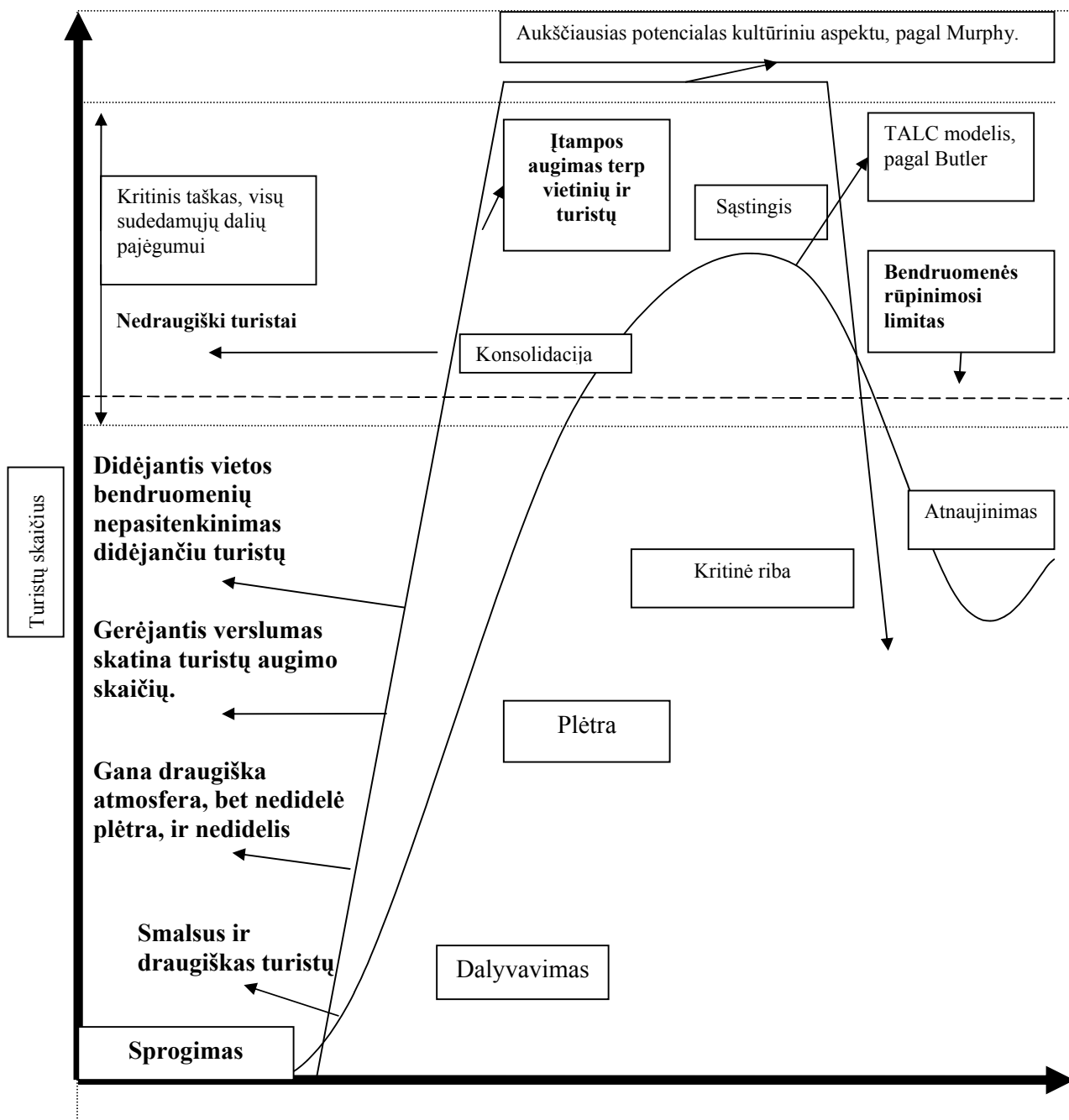
H6- H9: rodo neigiamą turizmo plėtros poveikį (Stewart, 2002).

31 pav. Ryšys tarp turizmo plėtros ir bendruomenės požiūrio

Šaltinis: Stewart W. P. (2002)

Turizmo plėtra bet kurioje srityje visada veda prie ekonominio augimo. Tačiau turizmo plėtros dažnai turi neigiamą poveikį ekologijai ir aplinkai. Kartais turizmas taip pat kelia grėsmę priimančioms kultūroms. Turizmo plėtra dažnai tampa konfliktu tarp vietinių ir turistų. Turistų susidomėjimas viena ar kita turizmo vieta dažniausiai kinta: pirmiausia didelis antplūdis, paskui ima mažėti.

32 pav. Turizmo plėtra laiko atžvilgiu
 Šaltinis: Joshi, R., Dhyani, P. P. (2009)

Iš 32 paveikslo matome, kad turizmo plėtrą įtakoja daug įvairių turistų srautų modelių. Šie modeliai leidžia pamatyti turistinių vietų, jų gyvenimo trukmės ir jų kelionės santykį. Turistų aplankymo dažnumas priklauso nuo paskirties vietos charakteristikos, turizmo rūšies, ir priimančios bendruomenės (Joshi, Dhyani, 2009).

Analizuojant turizmo plėtos modelius, reikia aptarti ir vieną šiuolaikinę koncepciją – t.y. tolydžią turizmo plėtrą, kuri atsirado tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje, todėl Lietuvoje jaučiama šios plėtos patirties stoka. Pasak, I. Žalienės ir kt. (2008), turizmo veikla nėra vien tik

procesas, teikiantis ekonominę naudą, t.y. kuria darbo vietas, didina biudžeto įplaukas. Turizmo sistema orientuota į masinio turizmo plėtrą, reiškiasi ir neigiamu poveikiu aplinkai. Paslaugų sektoriuje didėjant pasaulinio masto problemoms, iškilo poreikis formuoti tolydžios plėtos koncepciją

Ankstyvaisiais 1990 metais, tolydžios plėtos samprata buvo išplėsta įvedant socialinį aspektą, apimančią ateities žmonijos galimybių išsaugojimą ir padidinimą, o ne tik istoriškai susiformavusios aplinkos ir natūralių gamtinių išteklių išsaugojimą. Taigi tolydumas reiškia palikti ateities kartoms tokias pat galimybes, jei ne didesnes, nei mes patys turėjome, o tolydi plėtra – tai tokia plėtra, kuri apima ir patenkina dabartinius visuomenės poreikius, nesumažindama ateities kartų galimybių patenkinti savo būsimas reikmes. Ši koncepcija apima socialinius, ekonominius ir aplinkos aspektus (Hopenienė, Kamičaitytė, 2004). Kadangi turizmas neišvengiamai veikia ekonominę, gamtinę ir sociokultūrinę regiono aplinkas, todėl labai svarbu vadovautis tolydžios plėtos principais būtent šioms sritims. Tolydžios turizmo plėtos koncepcija apima pagrindinius tolydžios turizmo plėtos principus, kurių praktinis taikymas vyksta kur kas sudėtingiau (Tolydžios turizmo plėtos principai pateikti 11 priede). Taigi, tolydžios plėtos esmė – pasiekti, kad naturalūs ir žmogaus sukurti ištekliai nebūtų visiškai išsekvojami, vartotojams būtų pateiktas aukštos kokybės turizmo produktas, o pastarasis būtų integruotas vietiniame regione. Tad turizmo sektoriaus plėtra, besiremianti tolydžios turizmo plėtos principais patenkins tiek turistų, tiek vietinių gyventojų bei turizmo paslaugas teikiančių organizacijų poreikius (Hopenienė, Kamičaitytė, 2004).

Apibendrinant galima pasakyti, kad darni turizmo plėtra ne tik tenkina šiuolaikinius turizmo poreikius trumpam, bet turi teigiamą įtaką ilguoju laikotarpiu.

1.4. Dvarų vieta kultūrinio turizmo plėtroje

Paveldas – tai, kas paveldima. Žmonija iš kartos į kartą paveldi žemę, paveldi pasaulį. Kita vertus, pati žmonija yra pasaulio dalis, todėl visa, kas žmonių sukurta, kas ateina iš praeities, irgi yra paveldas (Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija, 2005).

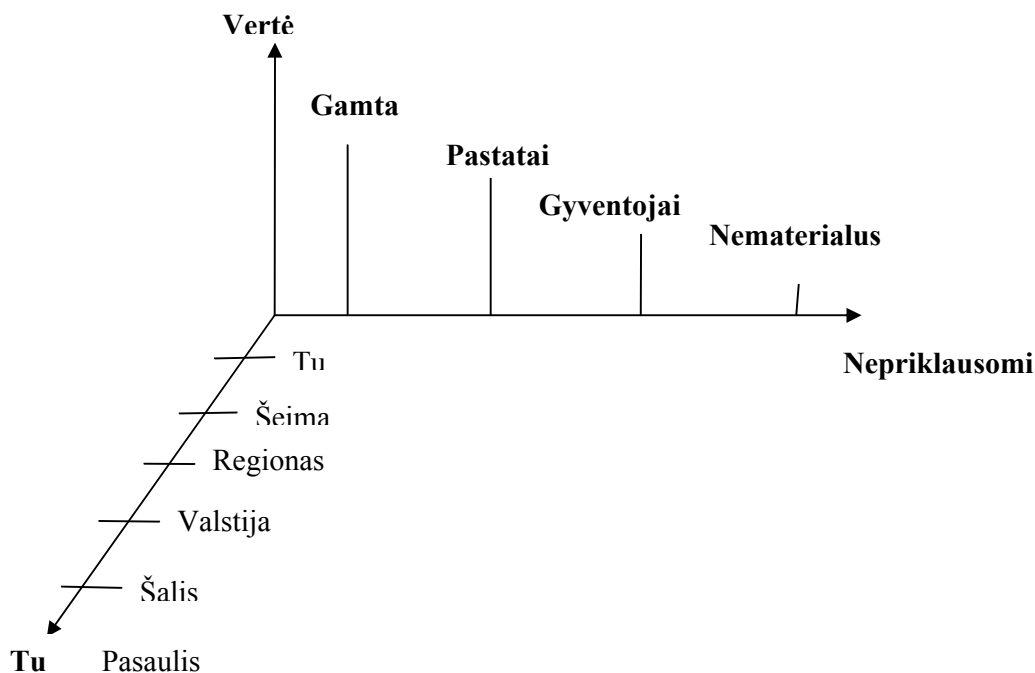
Kultūros paveldas – tai tautų dvasinis ir materialinis turtas, todėl jos apsauga nuo katastrofų, kurios kyla dėl šiuolaikinės civilizacijos kataklizmų, augančio nusikalstamumo, vandalizmo ir, visų pirma, didžiausio pavojaus – karo, yra svarbiausia civilizuotos visuomenės ir valstybės užduotis. Kultūros paveldas skirstomas į materialųjį ir nematerialųjį - dvasinį arba žodinį. Materialiosios kultūros vertybės skirstomos į kilnojamąsias ir nekilnojamąsias. Remiantis Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymu, nekilnojamosios kultūros vertybės, turinčios kultūrinę vertę bei visuomeninę reikšmę, yra šios: statiniai, ansambliai, vietovės, piliakalniai, pylimai, gynybiniai itvirtinimai, senovės gyvenamosios ir dirbtuvių vietos, senovės statinių griuvėsiai ir liekanos, alkos, religinio kulto vietos, aukurai, akmenys su įrašais ir kitais ženklais, kulgrindos, pilkapiai, kapinynai, senovės laidojimo vietos, kapinės. Pagal Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą, kilnojamosios kultūros vertybės yra kilnojamieji visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti daiktai, sukurti prieš 50 metų ir anksčiau, turintys didelę kultūrinę vertę. Tai archeologiniai radiniai, etninės kultūros medžiaginiai pavyzdžiai, daiktai, susiję su svarbiausiais istoriniais įvykiais, visuomenės, kultūros, karo, sporto istorija, įžymių žmonių gyvenimu, ginklai, meno vertybės (vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūriniai, meninės fotografijos, liaudies dailės kūriniai), muzikos instrumentai, rankraštinės knygos, inkunabulai, spaudiniai, daiktai, turintys numizmatinę, heraldinę ar filatelinę vertę, ordinais ir medaliai, mokslo, technikos ar technologijos istoriją apibūdinantys daiktai, archyviniai dokumentai.

Nematerialiuoju arba dvasiniu, kultūros paveldu laikomi autoriniai literatūros kūriniai, parašyti daugiau nei prieš 50 metų, taip pat liaudies dainos, pasakos, sakmės, papročiai, tradicijos ir renginiai (Kligienė, 2004).

Istorinių pastatų išsaugojimas yra labai svarbus, nes leidžia žmonėms pajusti to krašto dvasią. Daugelis istorinių pastatų teikia didelę estetinę vertę vietos žmonėms ir internacionaliems turistams. Istoriniai pastatai yra gyvi tų vietovių žmonių gyvenimo liudininkai, pasakojantys kiekvienas savo istoriją. (Williams, 2009).

„Dvarų paveldas – viena seniausių ir ryškiausių kultūros paveldo, kuris pagal Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą yra tarp pagrindinių nacionalinio saugumo objektų, dalis, turinti įvairiausių sudėtinę kultūrinę (architektūrinę, istorinę, urbanistinę,

kraštovaizdinę, dendrologinę ir kitokią vertę“ (Kacinskaitė, 2005). Paveldo santykiai tarp paveldo vertės, ir gyvenamosios vietos pateikiama 33 paveiksle.

33 pav. Paveldo santykiai tarp paveldo vertės, ir gyvenamosios vietos
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: What is heritage ? (2009)

Pasak A. Vaitkuvienės (2006), bėgant metams, paveldo Lietuvoje vis daugėja. Kiekvieno istorinio laikotarpio palikimas įvertinamas ir pasirinktinai įrašomas į saugomo paveldo sąrašus. Tuos sąrašus vis pildome naujai surastais ar suvoktais objektais. Lietuvos dvarų paveldas – itin reikšminga, didžiausios apimtys ir sudėties Lietuvos kaimui būdingo kultūros paveldo dalis .

Dvarai ir jų paveldas yra itin sudėtinga kultūrinių ženklų ir simbolių sistema bei svarbus kraštovarkos segmentas. Šio paveldo neįmanoma suvokti ir veiksmingai saugoti bei reabilituoti (atgaivinti) nepažinus paties Lietuvos dvaro, nežinant jo raidos (Valstybinė kultūros paveldo komisija, 2008).

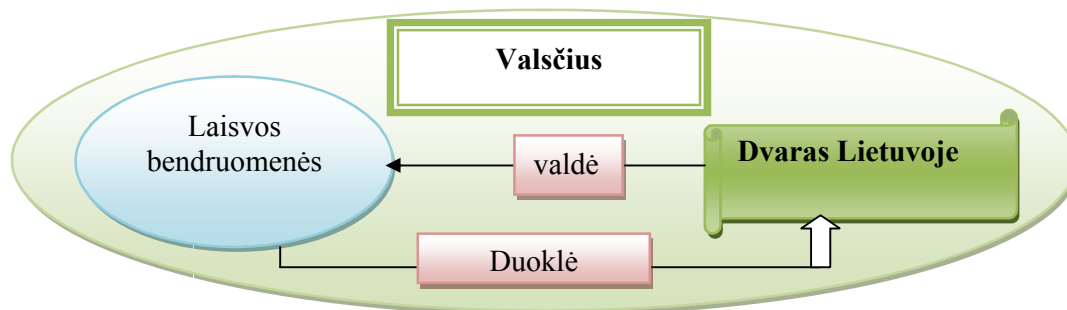
Literatūroje labai mažai randama dvaro ir dvaro sodybos apibrėžimų (9 lentelė).

Dvaro ir dvaro sodybos apibrėžimai

Dvaras	Dvaro sodyba
Dvaras (kiemas) - materializuota žemės valdymo ir disponavimo ja santykių išraiška, kuri yra atsiradusi dar iki Lietuvos valstybės sukūrimo ir suklestėjimo, pasižymėjusi aiškiais polifunkciniais bruožais. (Lietuvos dvarų paveldas ir jo apsaugos problemos)	Dvarų sodybos, ypač pastaraisiais metais, yra gana plačiai tyrinėjamos įvairiais požiūriais (istoriniu, architektūriniu ir kt.), rengiami tokių sodybų atstatymo bei tvarkymo projektai. Dažniausiai tai dideli architektūriniai kompleksai, įsikūrę vaizdingose Lietuvos vietose, atokiau nuo miesto šurmulio, turintys didžiausias galimybes ateityje tapti rekreaciniais centrais
“Dvaras - tai žemės naudojimo ir jos valdymo forma; tai žemėvaldos ir žemėnaudos sistemų elementas - savininko valdomas žemės plotas, sudarantis ūkininkavimo vienetą žemės ūkyje ir iš dalies pramonėje; tai privatinėje nuosavybėje esanti pakankamai didelė žemės teritorija su visais joje esančiais objektais, skirta žemės ūkio produkcijai gaminti bei kitoms funkcijoms atlikti”	Dvaro sodyba - esminis mus pasiekęs dvaro paveldo fizinis, teritorinis funkcinis struktūros dėmuo - dvaro šeimininko (bajoro, dvarininko, pono ar jo vietininko) gyvenvietė, atlikusi ir kitas dvaro centro funkcijas.
dvaras - tai neatskiriama valdančiojo sluoksnio išlaikymo mechanizmo dalis .	

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Žilaitytė, J. (2001), Baranauskas, T. (2001), Stulpinas, R.(1993), Valstybinė kultūros paveldo komisija (2008).

T. Baranauskas (2001) teigia, kad dvarai formavosi dar beraštėje visuomenėje, ir daugelis jų kilmės paslapčių niekada nebus pakankamai aiškios. Dvarų atsiradimą reikia sieti su politinės organizacijos raida, kuri mums irgi žinoma tik bendrais bruožais. Betarpiškai prieš valstybinės organizacijos atsiradimą gyvavusi politinė organizacija vadinama vadyste. Lietuvos sąlygomis tai - valsčiaus prototipas, kuriam vadovauja vadas - būsimasis valsčiaus kunigaikštis. Dvaro reikšmė praeityje, pateikiama 34 paveiksle.

34 pav. Dvaro reikšmė praeityje

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Baranauskas T. (2001)

Kaip pastebi J. Vitkuvienė (2005), dauguma dvarų sodybų yra agrarinės kilmės objektai, kurie atlieka (ar atlikdavo) gyvenamąją, ūkinę, reprezentacinę, rekreacinę ir kt. funkcijas, pasižymi kompaktiškumu, gerais vizualiais ryšiais su aplinka. Tokių dvarų paveldo objektų savybių susiformavimui didelės reikšmės turėjo vietos statybos tradicijų laikymasis, istoriškai susiklosčiusių planavimo ir projektavimo principų taikymas, taip pat ir svarbus dvaro, kaip istorinio žemėtvarkinio komplekso, bruožas – savita žemėvalda ir žemėnauda. Tai sudarė ne tik

dvaro funkcionavimo ir klestėjimo pamatą, bet ir prielaidas dvaro sodybos ekspozicijai kraštovaizdyje. Buvusių dvarų sodybos užėmė svarbią vietą istoriškai susiklosčiusio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio erdvinėje struktūroje, atlikdamos vizualių akcentų vaidmenį. Veikiant įvairiems istoriniams, politiniams, ekonominiams, socialiniams ir kt. veiksniams, dvaro žemės plotas (jo dydis, konfiguracija) sparčiai kito, o tarybiniais metais, nacionalizavus žemę, dvarai, kaip žemėtvarkinės struktūros (teritoriniai ūkiniai vienetai), nustojo funkcionavę. Be funkcionavimo pagrindo (žemės masyvo) ir savininkų likusios dvarų sodybos tapo apleistos. Dauguma jų sunyko. Bet kurios dvaro sodybos raidai, nepriklausomai nuo jos šiandienės aplinkos, per ilgą istorijos laikotarpį turėjo įtakos daugybė veiksnių. Svarbiausieji yra šie (10 lentelė):

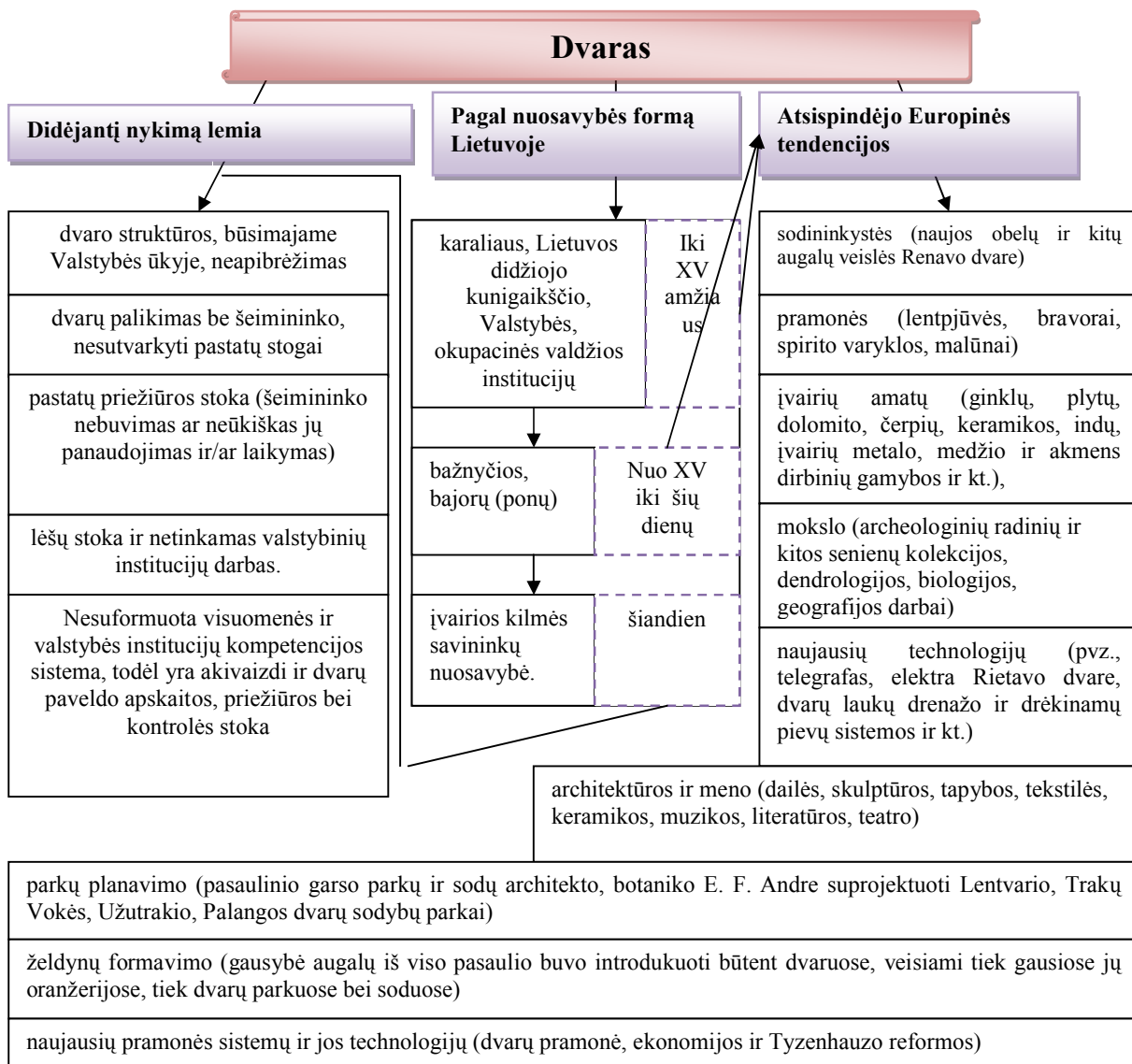
10 lentelė

Veiksniai įtakojantys dvaro sodybos raidą

Veiksniai	Aprašymai
Gamtinė aplinka	tai vienas esminių veiksnių, nulemiančių sodybos sandarą bei struktūrą.
Istorinės sąlygos	taip pat neatsiejamas bet kurio objekto raidos veiksnys. Buvusių dvarų sodybų kaitai didžiausios įtakos turėjo agrarinės reformos, kariniai konfliktai, kurių metu buvo naikinama žemėvaldos struktūra bei patys komplekso pastatai. Be to, sodybos architektūrinės išraiškos raidai didelės reikšmės turėjo to meto architektūrinių stilių kaita, požiūris į juos bei ideologinės nuostatos.
Socialinės-ekonominės sąlygos	vienas sudėtingiausių ir sunkiai reguliuojamų veiksnių, pasireiškiančių per turtinių santykių kaitą, naudojimo pobūdžio bei požiūrio į objektą kitimą.
Urbanizuota aplinka	Jos poveikis pasireiškia per aplinkinės teritorijos ir pačios sodybos teritorijos funkcijos kaitą, ryšių sistemos kaitą bei ekologinį poveikį sodybai, atsirandantį dėl mechaninio, cheminio ir kt. aplinkos užterštumo.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Žilaitytė, J. (2001)

Dvaras, kaip ilgaamžė Lietuvos pagrindinė ūkinė valstybės valdymo institucija ir instrumentas yra įteisintas visuose trijuose LDK Statutuose (1529, 1566, 1588), t.y. kodifikuotu teisiniu pavidalu. Be to, dvaro vieta LK (Lietuvos Kunigaikštystė) ir LDK (Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė) ilgus amžius buvo nustatyta paprotine teise, kuri buvusi moraliai net patikimesne ir tvirtesne nei rašytinė (Gražulis, 2009).

35 pav. Dvaro reikšmės istorinė kaita

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Valstybinė kultūros paveldo komisija (2008), Gražulis A. (2009), Baranauskas T. (2001)

Kaip pastebi A. Gražulis (2009), svarbiausias mums žinomas veiksnys, įtakojęs Lietuvos dvarų sistemos raidą pagal Europos kriterijus, buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1557 metų Valakų reforma. Ją įgyvendinant buvo iš esmės pakoreguota senoji dvarų sistema - daug kur padidintos ir perplanuotos bei sujungtos dvarų žemėnaudos ir žemėvaldos su visa jų struktūra, perplanuotos dvarų sodybos, suplanuota ir įsteigta daugybė palivarkų ir kaimo gyvenviečių, suplanuota ir įsteigta daug naujų lažinio palivarkinio tipo dvarų. Įgyvendinant reformą buvo keičiama ir socialinė sankloda. Lietuvoje, išskyrus Žemaitiją, išivyravo baudžiaviniai socialiniai santykiai. Dvarų sistemos ir jų sklaidos ypatumai sąlygojo regionų kultūrinio kraštovaizdžio, tradicijos bei gyvenamosios skirtingų bruožų formavimąsi, skatino socialinės sanklodos ypatumus ir

palaike paprotinės teisės elementus. Dvaro buvusi ir dabartinė reikšmė laiko atžvilgiu pateikta 35 pav.

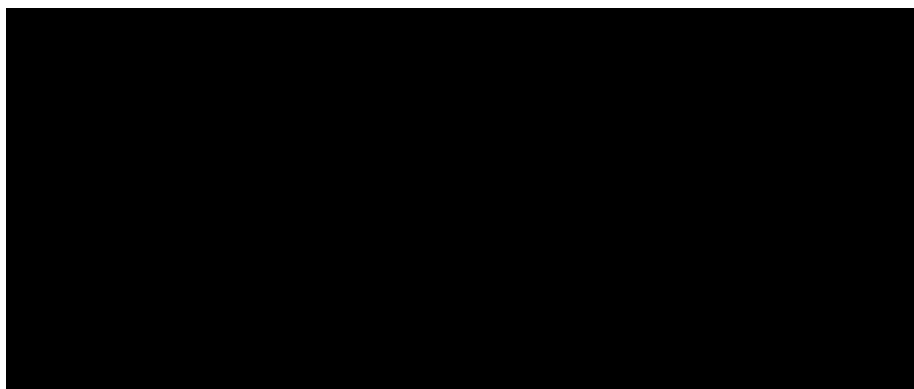
Dvarų kultūros paveldas, anot Valstybinės kultūros paveldo komisijos (2008) ir A. Gražulio (2009) – mus pasiekusi vertinga ir reikšminga Lietuvos istorinės dvarų sistemos dalis. Lietuvos dvarų paveldas – vietos bendruomenių turtas, kuris labai praturtina atskirus Lietuvos regionus ir rajonus, pabrėžia jų charakterį ir savitumą, todėl savivaldos institucijos turėtų iš esmės pakeisti požiūrį į jų teritorijose esančius kultūros paveldo objektus. Daugelyje Europos valstybių savivaldos bendruomenės kultūros paveldą, esantį jų teritorijose, laiko labai reikšmingu turtu, o teisę juo disponuoti suvokia, kaip garbės ir prestižo dalyką. Kitų šalių sėkmingi kultūrinio paveldo pavyzdžiai pateikti 12 priede).

Jis apima istorinių dvarų fizines, funkcines teritorines struktūras, dėmenis ir jų sankaupas, fragmentus, elementus bei kilnojamąsias, dvasines, socialines ir kt. vertybes. Dvarų paveldo objektai, kompleksai ir vietovės turi būti išaiškinamos ir nustatomos remiantis archyviniais nuosavybės ir inventoriniais dokumentais bei moksliniais tyrimais. Dvarų paveldo apsauga, t.y. tausojamasis jo naudojimas ir saugojamasis tvarkymas, yra kraštotvarkos proceso dalis, kurią kol kas itin sunkiai sekasi integruoti į Valstybės strateginio planavimo sistemą.

Pagal (Urbanistika, 1998), architektūros paveldo kultūrinę vertę geriausiai išsaugotu pritaikius:

- pilis ir rūmus - reprezentacinėms, mokslo, kultūros, švietimo reikmėms (muziejams, bibliotekoms, švietimo įstaigoms ir renginiams);
- buvusių dvarų sodybas - turizmo, poilsio, mokslo ir administravimo įstaigoms;
- neveikiančius vienuolynus ir kitus sakralinės paskirties pastatus - viešbučiams, moteliams, poilsio ir gydymo įstaigoms;
- gyvenamuosius pastatus pagal ta pačia funkciją.

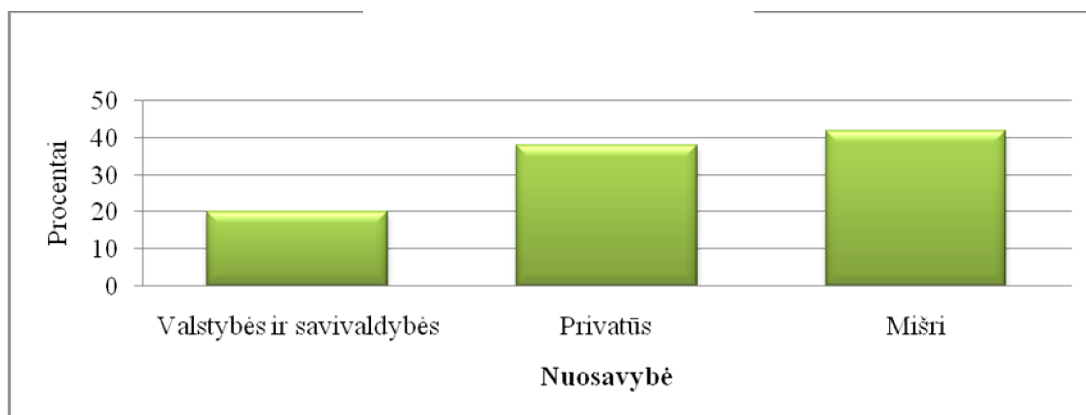
Nors išlikęs dvarų paveldas, anot A. Gražulio (2009), iki šiol įtakoja Lietuvos kraštotvarkos procesus, tačiau iki šiol nėra realios viso dvarų paveldo statistikos. Didelė dalis kaimo gyvenviečių - dvarų paveldo dėmenų - administraciniu, statistiniu, apskaitos, saugojimo ir naudojimo požiūriu yra atsietos nuo dvarų paveldo (sąvokos) ir jo sampratos. Yra žinoma (nustatyta) apytikriai 10000 dvarų ir palivarkų sodybų ir dvarviečių, tačiau šio skaičiaus nerasime oficialioje dvarų paveldo statistikoje. Išlikusių ar dalinai išlikusių buvusių dvarų kaimo gyvenviečių bei senųjų agrosistemų fizinių teritorinių struktūrų elementų (fragmentų) ne tik paveldosauginė apskaita, bet ir apskritai oficiali statistika nevedama. Tokia pati situacija ir su kitais dvarų paveldo dėmenimis (36 pav.).

36 pav. Dvarų skaičiaus kaita

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis: Valstybinė kultūros paveldo komisija (2008),
Dėl valstybinės dvarų paveldo ..., (2007), Užpelkis, M. (2005)

Kultūros ministerijos duomenimis, šiuo metu, yra 582 į Kultūros vertybių registrą įrašytų dvarų ir palivarkų sodybų (Arlauskienė, 2010). Vieni dvarai yra valstybes, kiti - privaciu verslininku žinioje, yra ir tokiu sodybu, kurios turi kelis savininkus (Deveikis, 2001). Dvarų skirstymas pagal nuosavybės teisę pateikiamas 37 paveiksle.

37 pav. Dvarų skirstymas pagal nuosavybės teisę
Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis: Deveikis, S. (2001)

Tikslių duomenų pateikti negalima, nes dar nėra išspręstas priklausomybės klausimas. Ir vis atsiranda buvusių dvarų ir dvaro sodybų savininkų paveldėtojai (Seimo laikinosios komisijos nuosavybės..., 2007).

Lietuvos 2004–2006 metų bendrajame programavimo dokumente (LRV, 2004) teigiama, kad kultūros paveldo objektai (dvarai, vandens ar vėjo malūnai) yra didelis ir nepanaudotas turizmo plėtros potencialas Lietuvoje. Juos būtų galima pritaikyti turistams apgyvendinti ir pramogoms. Viešosios infrastruktūros ir paslaugų stoka – pagrindinė kliūtis Lietuvoje, norint efektyviai panaudoti kultūrinį ir gamtinį turizmo potencialą. Kaip matyti iš 11 lentelėje pateiktų duomenų, Lietuva pagal šiuos rodiklius žymiai atsilieka nuo senųjų ES valstybių (LRV, 2004).

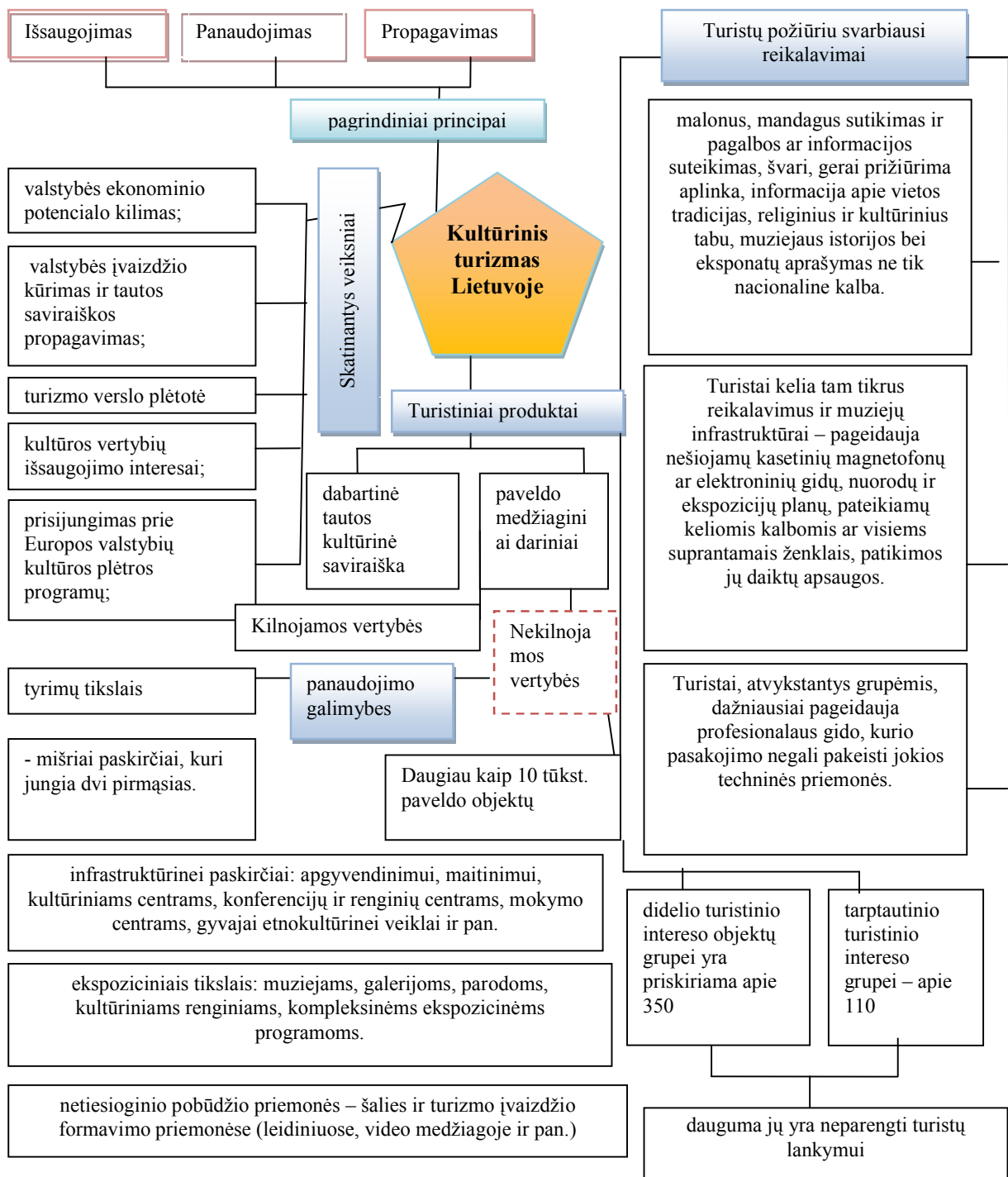
Turizmo plėtros ES ir Lietuvoje skirtumų įvertinimas (2001 m. duomenys)

Rodiklis	Matavimo vienetas	Lietuva	ES	Skirtingumo įvertinimas
Viešbučių vietų skaičius	Vietų skaičius 1000 gyventojų	2.8	25(vidutiniškai)	Didelis
Turistų praleidžiančių naktų skaičius	Naktų skaičius 1 gyventojui	0.28	0.8-20	Didelis
Pajamos iš atvykstančių turistų.	Eurų 1 gyventojui	176	235-1740	Vidutinis

Šaltinis: (LRV, 2004)

Lietuvos valstybei būtina nedelsiant pasirūpinti savo nacionalinio dvarų paveldo išsaugojimu bei kultūros sklaida. Tik tuomet bus įmanoma išsaugoti bent nedidelę dalį Lietuvos valstybės tapatybės bei kultūros (taip pat aukštosios) požymių ir pristatyti ją Europai bei pasauliui kaip galias valstybingumo bei bendraeuropinės kultūros šaknis turinčią Valstybę. Dvarų paveldosaugos ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą procesas apima teritorinės žemėnaudos, žemėvaldos struktūrų ir jų erdvių tvarkymo, urbanistinių bei planinių erdvių architektūrinių sprendinių, taip pat nematerialiųjų vertybių išsaugojimo bei kitų priemonių visumą, skirtą žmonių veiklai organizuoti, socialinei, ekonominei, ekologinei politikai bei istoriniam kultūriniam kraštovaizdžiui palaikyti ir puoselėti (A. Gražulis, 2009).

Kultūros išteklių panaudojimas turizmui yra efektyvi kultūros vertybių išsaugojimo ir propagavimo priemonė, tačiau neregamentuojamo turizmo poveikis, ypač kultūros paveldo vertybių pritaikymas turistų aptarnavimui, neretai susijęs su šių vertybių žalojimu. Lietuvos Respublikos Nekilnojamų kultūros vertybių apsaugos įstatymas ir poįstatyminiai aktai specialiai neregamentuoja turistinės veiklos paveldo apsaugos požiūriu. Kita vertus, nemažai istorijos ir architektūros pastatų dabar nenaudojami ir pasmerkti sunykimui. Taigi, siekiant juos išsaugoti, konservacijos priemonių nepakanka (Lietuvos regioniniu tyrimu institutas, 2003).

38 pav. Kultūrinio turizmo Lietuvoje pagrindinių principų, skatinančių veiksnių, turistinių produktų, turistų reikalavimų ir panaudojimų galimybių sąsajos
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Indriūnas, G. (2003)

Pasak Indriūno G. (2003), Lietuvos ėjimas į tarptautinę areną bus sėkmingesnis, jeigu tą procesą betarpiškai lydės kultūrinė ekspansija, kuri gali žymiai palengvinti ir pagilinti šio proceso sėkmę. Vienas šio proceso aktyvus dalyvis yra ir turizmas, nes turizmas – ne tik verslas, bet ir žmonių bei tautų bendravimo priemonė. Kultūrinio turizmo Lietuvoje pagrindinių principų,

skatinančių veiksnių, turistinių produktų, turistų reikalavimų ir panaudojimų galimybių sąsajos pateikiamos 38 paveiksle.

Bet kokia turizmo forma ar turisto kelionės tikslas, neatsiejami nuo šalies ar vietovės kultūros išteklių, kurie suteikia turizmo produktui kultūrinio turizmo sampratą ir tampa jo prerogatyva. Kultūrinis turizmas tiesiogiai siejasi su kultūrinių išteklių propagavimu, tausojimu ir kultūringu naudojimu, jis tampa vis populiariesne visuomenės veiklos sritimi.

Buve dvarai ir palivarkai - tai ypatingos kultūrinės vertės objektai. Senoji Lietuvos bajoriška kultūra, turinti įdomios Vakarų Europos idėjų ir madų, susieta su lietuviškos pasaulėjautos ir kultūros šaknimis, šiandien protingai restauruojant minimą epochą ir išmintingai papildant lietuvišku etninės kultūros paveldu, jau atnešę gerų ir įdomių rezultatų. Turistas yra išsiilgęs erdvės, specifinės ir kitokios informacijos, kitokių pojūčių ir nelinkęs pasitenkinti sostinių ar didesnių miestų siūlomais tradiciniais išgyvenimais. Todėl, visų pirma, labai svarbu dvarus ir dvaro parkus “prikelti” kaip naujam gyvenimui.

Ivertinant tai, kad šiandien turistai vykdami į kitą šalį jos kultūrinio identiteto ieško kultūros pavelde, reikia ypač didelį dėmesį skirti jo reprezentatyvų pristatymą. Natūralu, kad nekilnojamojo kultūros vertybių lankymas yra populiariesnis tuomet, kai juose ar jų aplinkoje vyksta mišrūs kultūriniai – pramoginiai renginiai arba siauresnio pobūdžio teminiai renginiai, susiję su tam tikro objekto istorija bei pristatymu (Urbanistika, 1998). Lentelėje 12 pateikiami svarbiausi kultūrinio turizmo plėtros dvaruose aspektai, kuriuos tinkami ir sistemingai įgyvendinus būtų pritraukiama daugiau turistų.

12 lentelė

Kultūrinio turizmo plėtros dvaruose svarbiausi aspektai

skatintys veiksniai	Teikiamų paslaugų kryptys	Žmogiškieji ištekliai
1. Išsamūs istoriniai tyrimai 2. restauravimo darbus atlikti atidžiai laikantis Europos tarybos konvencijų ir chartijų nuostatų; 3. surinkti išsamius istorinius ir geografinius duomenis apie kuriamo maršruto objektus; 4. sukurti kokybišką ir aiškią nuorodų/rodyklių sistemą; 5. parengti audiovizualinę informaciją leidinių serija; 6. skatinkite dinamišką kultūros paveldo ir šiuolaikinės kūrybos ryšį, atspindėti tradicijos tęstinumą; 7. viskas, kas pateikiama apie paveldo objektus turi būti aiškiai matoma ir suvokiama;	1. ekskursija 2. pokalbiai 3. paskaitos 4. drama 5. menų/ amatų dirbtuvės	1. paveldo prižiūrėtojai; 2. ekskursijų vadovai; 3. gamtininkai; 4. muziejininkai; 5. paveldosaugos specialistai; 6. dėstytojai/ mokytojai/ edukatoriai; 7. lankytojų aptarnavimo tarnybos; 8. vietos bendruomenės “gyvieji” liudininkai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Šapranauskaitė, G. (2010)

Lietuvos turizmo rinką sudaro įvairūs elementai. Kol kas Lietuvoje nėra turistų, atvykstančių vien tik į kultūrinius renginius ar aplankyti kultūros objektus, statistikos. Antra vertus, su kultūros objektų lankymu susijusios ir visos kitos turizmo rūšys, net konferencijų

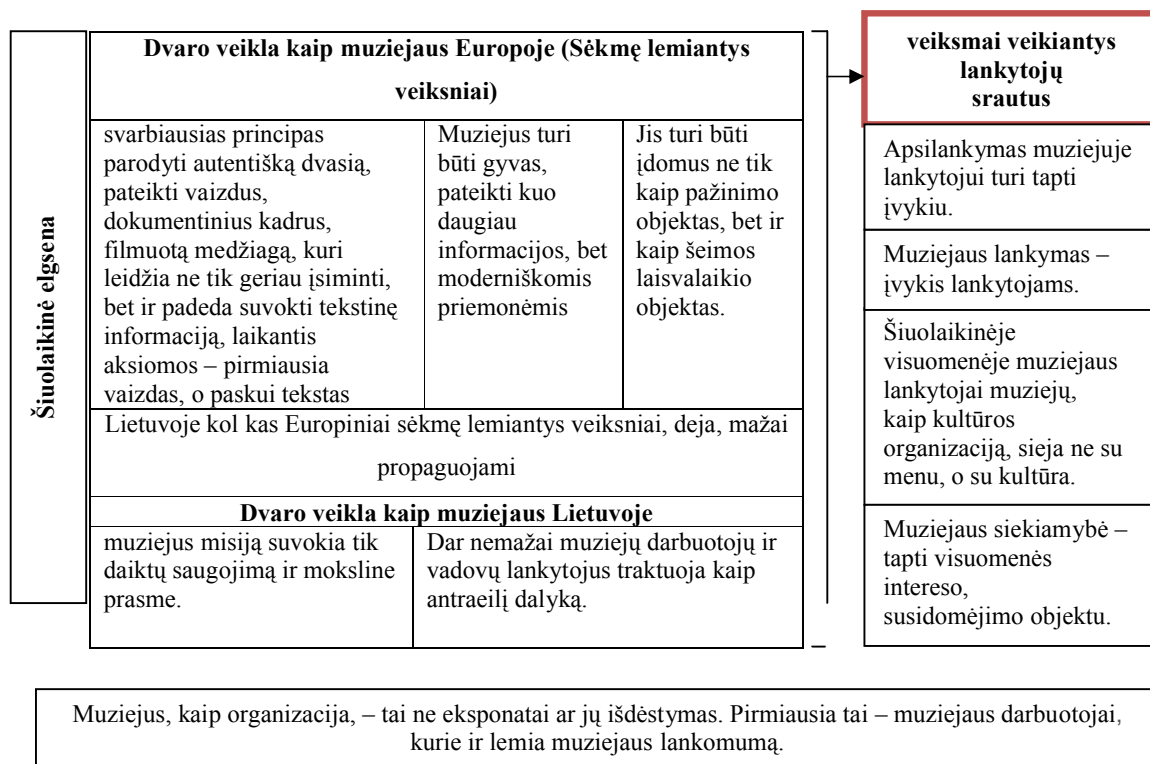
(dalykinis) turizmas, nes atvykę į šalį svečiai stengiasi aplankyti bent keletą kultūros objektų – dvarus, muziejus, galerijas, parodas, paminklus, kultūros renginius.

Kalbėdami apie muziejaus lankytojus, muziejų darbuotojai turi suvokti, kad jie teikia paslaugas lankytojams. Muziejus, kaip ir bet kuri kultūros organizacija, disponuoja tam tikrais ištekliais. Tai yra erdvės, eksponatai – tai, ką muziejus siūlo lankytojui. Kad nereikėtų vargti su tokiomis sąvokomis kaip eksponatai, ekspozicijos, meno kūriniai, kolekcijos, toliau tai vadinsime bendru pavadinimu – *produktas* (turėdami omenyje tai, ką muziejus pateikia lankytojui). Paslaugos teikimas – kryptingas, planuotas veiksmas, galintis padidinti muziejaus lankomumą. Čia vienodai svarbūs trys pagrindiniai elementai: muziejaus pristatymas, kultūros produktas, auditorija (lankytojai): Pav.: tarpusavio ryšys tarp muziejaus produkto, muziejaus pristatymo ir lankytojų auditorijos (Genys, Taurinskaitė, 2008).

Tokiai nuomonei pakeisti reikalinga vadybos bei rinkodaros ekspertų pagalba bei kvalifikuotas mokymas. Muziejams būtinos lankytojų apklausos, kurios padeda nustatyti jų interesus, dažniausiai besilankančių lankytojų kategorijas (ekskursinės grupės, pavieniai atostogautojai, moksleivių grupės, konferencijų dalyviai ir kt.). Reikėtų atsakyti ir į klausimą, o kodėl nesilankoma muziejuose? Tai padėtų efektyviau kurti ir naudoti rinkodaros priemones, ieškoti kitų sprendimų (Indriūnas, 2003). Dvarų muziejų veiklą skatinantys veiksniai Lietuvoje ir Europoje pateikti 39 paveiksle.

Be to, daugėja ne tik objektų, bet ir jų interpretavimo bei panaudos formų. Be paminklų ir muziejų, jau turime ir gyvąją archeologiją bei istoriją, pilių atstatymo projektus, paveldą sumaniai naudoja komercinei rinkodarai, didėjant paveldo apraiškų skaičiui, darosi svarbu išsiaiškinti paveldo populiarumo priežastis ir padarinius. Paveldo industrija Vakarų Europoje atsirado, kai paveldas tapo masinio vartojimo produktu, preke ar paslauga, kuri vartojama nebe tik edukaciniais, akademiniais ir politiniais tikslais, bet ir pramogai (Vaitkuvienė, 2006).

Ekspozicinei funkcijai gali būti panaudojami objektai, turintys didelę vertę, maksimaliai išsaugoję savo interjero ir eksterjero autentiškumą bei aplinkos savitumą. Tai vertingiausi istorijos, architektūros bei urbanistikos paminklai ekspoziciniais tikslais: muziejams, galerijoms, parodoms, kultūriniais renginiais, kompleksinėms ekspozicinėms programoms (Urbanistika, 1998).

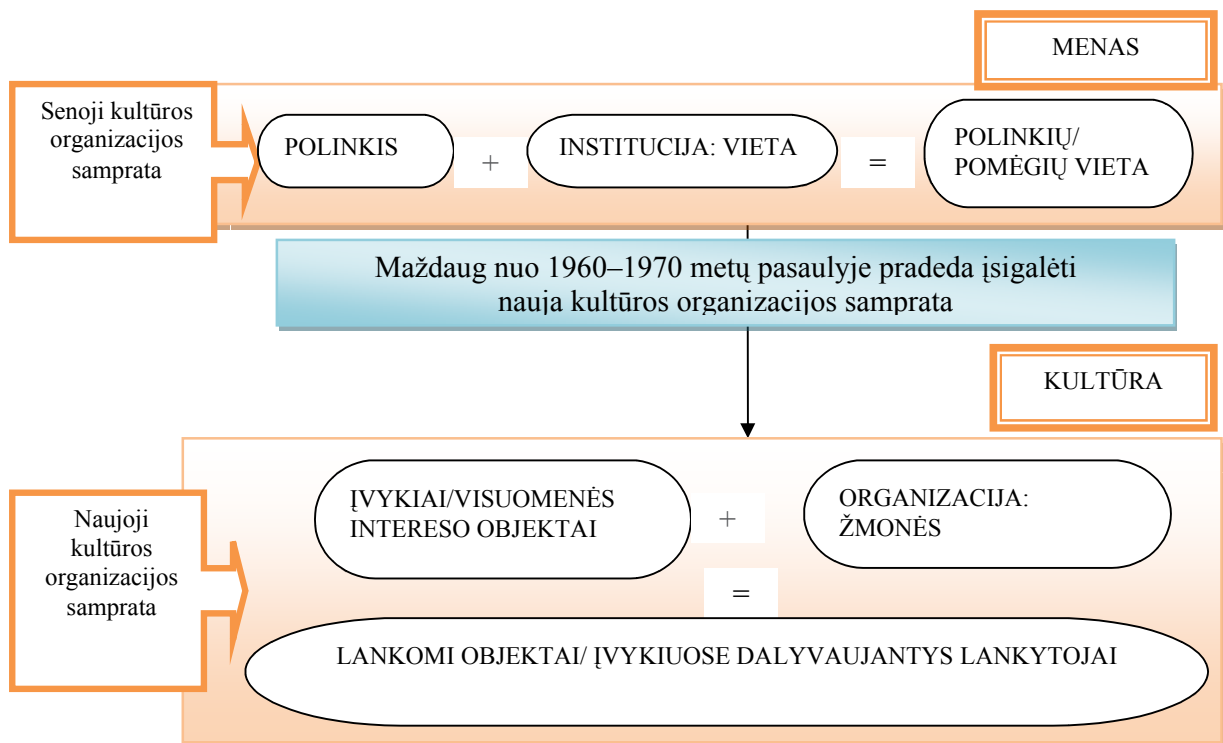
39 pav. Dvarų muziejų veiklą skatinantys veiksniai

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Indriunas G. (2003), Genys D., Taurinskaitė A. (2008)

Infrastruktūros plėtrai gali būti panaudojami objektai, smarkiai ar visai praradę autentiškas savybes, bet turintys ryškius kultūrinės vertės požymius arba jau turintys infrastruktūrinę paskirtį (Urbanistika, 1998).

Pasak Genys D., Taurinskaitė A. (2008), mokslininkai, siekiantys paaiškinti šiuolaikinės kultūros plėtros ir suvokimo tendencijas, siūlo visoms kultūros organizacijoms prisitaikyti prie pokyčių. Maždaug iki 1960 metų kultūros įstaigos paskirtis buvo suprantama kaip meno skleidimas. Laikytasi nuostatos, kad bet kurios kultūros įstaigos, taigi ir muziejaus, lankytojai – meno žinovai, lankantys šias vietas estetiniams, kultūriniais poreikiams patenkinti. Lankytojas buvo suprantamas kaip asmuo, žinantis, kokioje įstaigoje lankosi, ir suvokiantis, kaip konkrečioje kultūros organizacijoje turi elgtis.

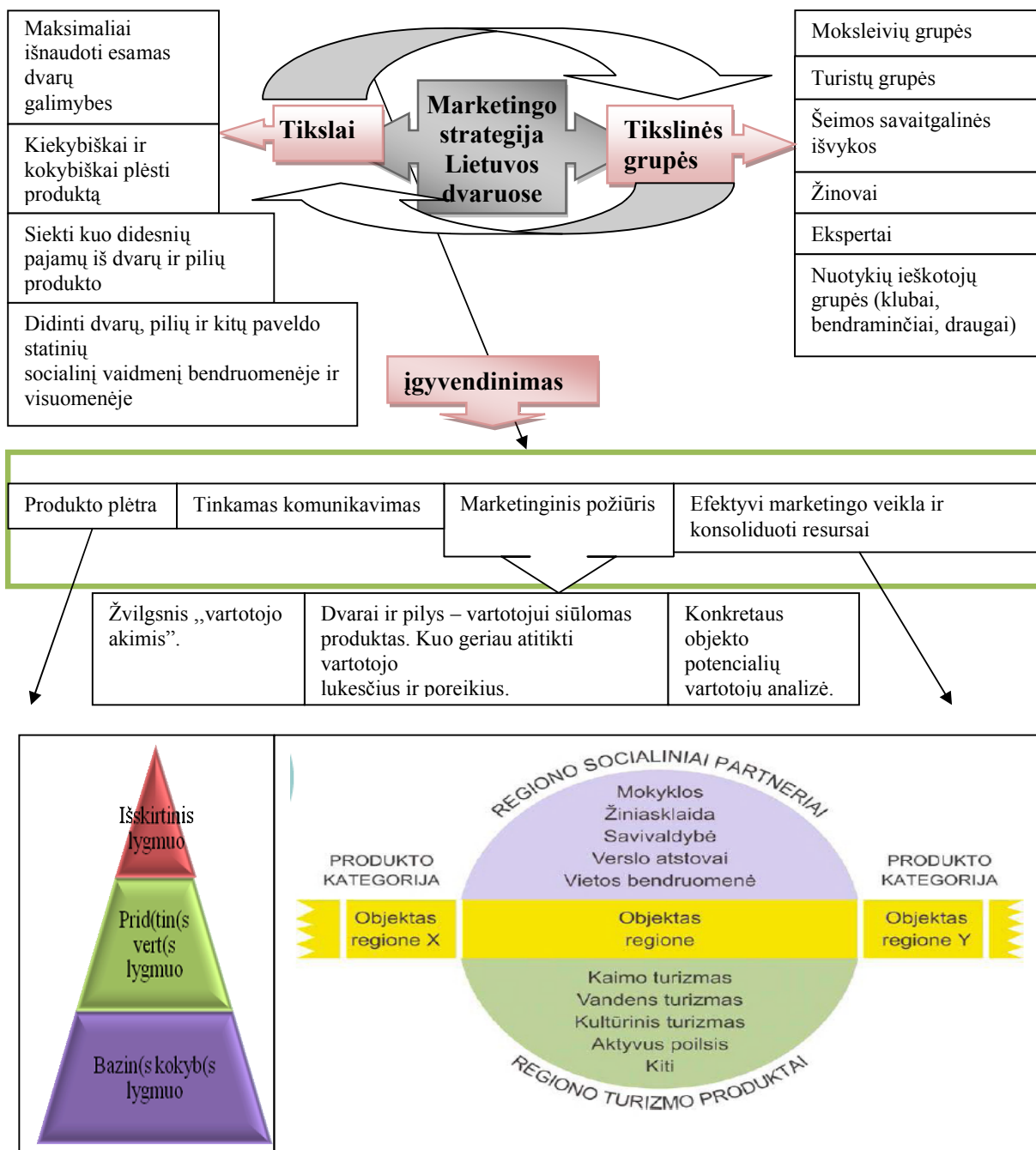
Taigi senąją kultūros organizacijos sampratą schematiškai galėtume pavaizduoti (40 pav.) Kultūros organizacijos neskaitino žmonių jose lankyti. Asmeniniai lankytojų polinkiai, pomėgiai buvo tas leitmotyvas, kuris lėmė žmogaus apsisprendimą apsilankyti kultūros organizacijoje.

40 pav. Senoji ir Naujoji organizacijos samprata
Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis: Genys D., Taurinskaitė A. (2008)

Pagal nacionalinę kultūrinio turizmo plėtros programą, vienas iš geriausių kultūros vertybių panaudojimo bei populiarinimo būdų – „panaudoti jas rengiant įvairius renginius, priimant svečius bei išlaikant istorines tradicijas, daug dėmesio skiriant ekspozicijoms, parodoms, meno bei kultūriniais renginiams” (LRTI, 2003).

Optimaliausi dvarų sodybų apsaugos ir naudojimo variantai yra jų pritaikymas reprezentacinėms, mokslo, kultūros, švietimo reikmėms (muziejai, švietimo įstaigos, konferencijų centrai ir pan.) bei tradicinio gyvenimo būdo (ūkininkavimo) atgaivinimas arba pritaikymas naujai paskirčiai (viešbučiai, moteliai, kultūrinio turizmo centrai, užieigos, žirgų sporto centrai ir pan. (Dėl Lietuvos Respublikos dvaru...,2002). Marketingo strategija Lietuvos dvaruose pateikiama 41 paveiksle.

41 pav. Marketingo strategija Lietuvos dvaruose
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Užpelkis M. (2005).

Išnagrinėjus literatūrą galima apibendrinti, kad dvarai Lietuvos kultūrinio turizmo kontekste yra labai svarbūs ir turi didelę įtaką Lietuvos kultūrinio turizmo plėtrai. Taip pat išsiaiškinta, kad vienas iš svarbiausių veiksnių yra visuomenės požiūris į dvarų kultūrinio turizmo plėtrą, kaip į verslą, kuriam pradėti reikia finansavimo, kad jį gautų, turi būti glaudus bendradarbiavimas tarp, dvarų valdytojų, valstybinių institucijų ir vietinės bendruomenės.

2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Tyrimo metodikos aprašymas

Mokslinėje literatūroje išskiriami *kiekybiniai* ir *kokybiniai* tyrimai. Norint išsiaiškinti kultūrinio turizmo plėtros esamą situaciją, galimybes ir perspektyvas dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, atveju darbo autorės pasirinko kokybinį tyrimą. Kokybinis tyrimas pasirinktas dėl dviejų priežasčių:

- kokybinių tyrimų metodai yra lankstūs, orientuoti į interpretaciją, į procesą, į situacijos ir elgesio ryšį. Tai patvirtina Stake, R. teigdamas, kad kokybinis tyrimas gali būti susijęs su individo ar grupės elgsena tam tikroje aplinkoje. Tokiais tyrimais stengiamasi atskleisti kas atsitiko tam tikroje socialinėje aplinkoje, kaip palaikomi socialiniai ryšiai ir ką tie įvykiai ir ryšiai reiškia dalyviams (Kardelis, 2005).
- kokybiniam tyrimams netaikomi griežti imties tūrio reikalavimai. Jų reprezentatyvumą lemia ne atsitiktiniai tiriamųjų parinkimo būdai, o lankstūs vienokie ar kitokie teoriniai kriterijai. Todėl galima manyti, kad svarbiausiais kokybinių tyrimų elementais – tyrimo duomenų apibendrinimas, kuris yra gana sudėtingas (Kardelis, 2005).

Kokybiniam tyrimams apibūdinti dažnai vartojama sąvoka *atvejo tyrimas*, kuri akcentuoja, kad tyrimas remiasi atskirų atvejų studijomis. Atvejo tyrimo ypatumas tas, kad tyrimą sudaro vienas atskiras objektas (asmuo, institucija, įvykis). Tai reiškia, kad atvejo tyrimas yra masinės apklausos priešingybė. Galimas variantas yra keli tokio pat pobūdžio objektai, kurie parenkami priklausomai nuo tyrimo paskirties (Bitinas, ir kt. 2008).

Šio baigiamojo darbo tyrimo objektas – kultūrinio turizmo plėtra, kurios ypatumams atskleisti magistro darbo autorės pasirinko dvarus, kurie yra įtraukti į Lietuvos Tūkstantmečio programą, atvejus.

K. Kardelio (2005) teigimu, reikia pažymėti, kad kokybiniuose tyrimuose išskiriamas asmeninis tyrėjo požiūris, nes tyrimo rezultatų interpretavimas priklauso nuo tyrėjo vaidmens, kritinio mąstymo, „išgyventos patirties“ tyrimo metu. Kokybiniuose tyrimuose dažniausiai naudojami stebėjimo, pokalbio, dokumentų rinkimo ir analizės metodai. Pagal atliekamam tyrimui iškeltų uždavinių informacijos pobūdį matyti, kad skaičiais į juos atsakyti neįmanoma, - todėl buvo pasirinktas kokybinis tyrimas. Taigi siekiant kokybiškų rezultatų ir objektyvių duomenų, buvo atlikti 3 tyrimai: dokumentų turinio analizė, ekspertų apklausa, SSGG analizė, kad būtų gauta kuo objektyvesnė ir tikslesnė informacija ir, kurie suteikė galimybę gretinti ir lyginti duomenis.

Dokumentų turinio (content) analizė buvo atliekama, siekiant išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos turizmo sistemos plėtrą, paveldosaugą reglamentuojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus ir kitus dokumentus.

Šioje darbo dalyje analizuojami dokumentai ir akcentuojama teisinė aplinka, kuri tiesiogiai įtakoja ar reglamentuoja kultūrinio turizmo plėtrą ir kuriais remiantis galima vystyti kultūrinį turizmą Lietuvoje bei tam tikslui panaudoti ES struktūrinių fondų paramą, įvertinti kas pasiteisina, o kas tik lieka populistinėmis deklaracijomis. Svarbu netik teorinis apibrėžimas, bet ir tai, kaip jie funkcionuoja praktikoje.

Dauguma turizmo plėtros, paveldo apsaugos ypatumų bei jų sąlygojančių veiksnių užfiksuota įvairiuose dokumentuose. Dokumentai gali būti skirstomi pagal tokius kriterijus:

- 1) pagal dėstymo formą – statistiniai ir verbaliniai;
- 2) pagal bendrą reikšmę (oficialūs ir neoficialūs).

Statistiniai duomenys – tai lentelės, piešiniai. Pagal juos galime spręsti apie populiaciją, daryti atranką bei gretinti su kitų tyrimų duomenimis.

Verbaliniai dokumentai aprašo socialinius reiškinius, procesus bei požymius teksto forma. Tai įvairūs laikraštiniai pranešimai, ataskaitos, aprašymai, asmeniniai pastebėjimai.

Oficialūs dokumentai - tai tarnybinio pobūdžio dokumentai, t.y. tie, kurie buvo surinkti, parengti ir patvirtinti valstybinių ar visuomeninių organizacijų. Jie gali būti statistiniai, verbaliniai arba mišrūs.

Neoficialūs dokumentai neturi oficialaus teisingumo, tikrumo ar veiksmingumo patvirtinimo. Tai įvairūs asmeninio pobūdžio užrašai, pasiūlymai, projektai ir kt. (Tyrimo metodai, 2010).

Valstybės požiūris į dvarų paveldo išsaugojimą ir pritaikymą turizmui iki šiol nėra plačiau tyrinėtas, todėl literatūros būtent apie kultūrinio turizmo plėtros politiką dvarų atžvilgiu nėra. Norint įvertinti Lietuvos turizmo sistemos plėtros, paveldosaugos reglamentavimą, darbe remtasi į Lietuvos Respublikos teisės aktus ir dokumentus, kurie atitiko paieškos kriterijus, kurie buvo suskirstyti į grupes: įstatymų grupė; strateginio planavimo dokumentų grupė; tarptautinių dokumentų, ratifikuotų Lietuvoje, grupė. Jiems analizuoti pritaikytas dokumentų analizės metodas. Dokumentai buvo daug kartų skaitomi, išskiriami „raktiniai“ žodžiai, interpretuojamas turinys. Taip pat atliktas gautų duomenų apibendrinimas. Dokumentų analizė leido nustatyti, kuris teisės aktas duagiausia inicijuoja kultūrinio turizmo plėtrą, palyginti dokumentų sąsajas tarpusavyje ir išskirti neatitikimus juos įgyvendinant.

Ekspertų apklausa atlikta, siekiant išsiaiškinti Plungės, Paežerių, Rokiškio, Šilutės dvarų vadovų požiūrį, nuomonę, patirtį, nustatyti kultūrinio turizmo plėtros perspektyvas bei galimybes, pasiruošimą plėtojant kultūrinį turizmą dvaruose, buvo atlikta ekspertų apklausa.

Ekspertų apklausa – tai specifinės rūšies apklausa, kurios metu apklausiama specialiai parinkti žmonės, kurie turi kurios nors srities žinių, didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tyrimo problemą. Tokiose apklausose formuojamos mokslinės sąvokos, siekiama mokslinio objektyvumo. Dažnai literatūroje reiškiami nuomonė, kad šiuo metodu gautos žinios yra subjektyvios, susijusios ir su asmeniška nuomone, ir su vertybių, jausmų, pasaulėžiūros sritimi (Kardelis, 2005).

Šio tyrimo atveju, ekspertų apklausa, buvo vienas iš būdų, padedantis išsiaiškinti kultūrinio turizmo plėtros ypatumus, specifiškumą, perspektyvas, galimybes dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos Tūkstantmečio programą. Tyrimo metu buvo apklausiami muziejų, kurie yra įsikūrę analizuojamuose dvaruose, direktoriai, kurie geriausiai pagal savo kompetenciją žino kultūrinio turizmo plėtros esamą situaciją jo vadovaujamame dvare ir Lietuvoje, žino iškylančias problemas ir jų sprendimo būdus. Intervantai yra tiesioginiai vadovai, todėl jie yra gerai susipažinę su turizmo, kultūros plėtra, taip pat gerai išmano muziejų veiklos situaciją, dalyvauja priimant įvairius sprendimus, dokumentus, svarstant strateginius klausimus. Iš viso buvo apklausti 4 vadovai – 1 vyras ir 3 moterys. Tyrime dalyvavo vadovai (15 lentelė), kurių amžius svyruoja nuo 26 iki 59 metų. Visi apklaustieji yra įgiję aukštąjį išsilavinimą. Pagrindinis apklausiamųjų pasirinkimo kriterijus – vadovaujantis darbas t.y. buvo apklausiami tie žmonės, kurie yra labiausiai kompetetingi nagrinėjamu klausimu., turi didelę patirtį šioje srityje dirbant su savivaldybėmis ir atsakingomis valstybinėmis institucijomis.

Atliekant ekspertų apklausą reikėtų įvertinti tai, kad asmenys, pajėgūs vertinti kuri nors požymį, nėra tolygios kompetencijos, skirtingos ir jų vertybinės orientacijos, todėl ir atsakymai ir veiksmai panašiomis situacijomis gali skirtis.

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad ekspertų apklausa gali vykti anketinės apklausos ar interviu principais. Šiam tyrimui naudotas interviu principas.

Pasak B. Bitino ir kt., (2008) interviu, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, vertinimus ir nuomones. Interviu skiriamas suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones tiriamu klausimu.

Anot R. Tidikio (2003), interviu – tai metodas, taikomas gauti žodinei informacijai, numatyta tyrimo programoje. Interviu yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su intervantu. Pokalbio kryptį ir turinį sąlygoja tyrimo problema. Ji sprendžiama apklausiant ekspertą. Tai individualus

pokalbis, garantuojantis didesnę patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai (pvz.: apklausa paštu, laikraštiniai klausimynai ir kt.).

L. Rupšienės (2007) teigimu, interviu būdingas bruožas tas, kad visa informacija gaunama žodžiu. Tuo jis iš esmės skiriasi nuo anketinės apklausos. Taip pat interviu metu platesnės galimybės nuodugniau pažinti tiriamąjį asmenį, sužinoti tai, ko jis neišsakytų kitais atvejais, tuo tarpu anketinėje apklausoje tokios galimybės labai ribotos. Interviu, kaip mokslinio tyrimo metodo, kalba yra ir priemonė ir tekstinės interpretacijos objektas. Interviu, kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, vertinimus ir nuomones.

Šiame tyrime naudojamas pusiau standartizuotas interviu, tai reiškia, kad daugelis klausimų buvo numatyti iš anksto, o kiti klausimai kilo spontaniškai. Taip buvo siekiama gauti kuo objektyvesnę nuomonę iš tiriamojo. Tyrėjai siekia, kad tiriamasis dalintųsi savo patirtimi, o patys klausosi ir klausinėja. Vyksta dialogas, kuriuo tyrėjai siekia išgauti detalią informaciją jį dominančiu klausimu. Tokia informacija geriausia išgaunama tiesioginio kontakto metu.

Tyrimo etika. Atliekant interviu su pasirinktais intervantais, atsižvelgta į etikos principus (Žydžiūnaitė, 2006): geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo, teisė gauti tikslią informaciją (13 priedas).

Empirinio tyrimo duomenų analizei taikytas kokybinės (*content*) turinio analizės metodas. F. Mayring (2000) pažymi, kad *content* analizė yra validus metodas, leidžiantis padaryti specifines išvadas remiantis analizuojamu tekstu. Kokybinė *content* analizė yra kokybinis diagnostinis instrumentas, kuris pasak V. Žydžiūnaitės (2004) apima keturis žingsnius:

1. buvo daug kartų detaliam analizuojami garso ir vaizdo įrašai su respondentų atsakymais, išskiriant esminius dalykus;
2. identifikuojami prasminiai elementai;
3. prasminiai elementai išskiriami į subkategorijas;
4. interpretuojami turinio duomenys.

M. Miles ir A. Huberman (1994) teigimu, kokybinė turinio analizė leidžia identifikuoti mechanizmus, konstatuodama ryšius. Tai procesas, kuris formuoja kompleksinius įvykių ir procesų tinklus konkrečioje situacijoje.

C. Robson (2004) siūlo atvejo tyrimą išskaidyti į tris veiklas (13 lentelė.).

Atvejo tyrimo veiklos

VEIKLOS	KOMENTARAS	TYRIMO METU ATLIKTOS VEIKLOS
Duomenų redukavimas	Kokybinių duomenų perteklius atsiranda labai greitai netgi mažos apimties tyrimuose. Todėl svarbu rasti būdų, kaip valdyti turimą medžiagą. Šis procesas prasideda prieš duomenų rinkimą, kai yra aiškus tyrimo objektas ir priimami sprendimai dėl informantų atrankos, su kuo bus atliekamas interviu, dėl vietos, kur reikės apsilankyti imant interviu. Renkant duomenis ir juos surinkus duomenų kiekis mažinamas, darant apibendrinimus ir santraukas.	1) Dvaruose numatyta apklausti jų vadovus, kurie tiesiogiai dalyvauja, yra atsakingi už kultūrinio turizmo plėtrą. 2) Magistro darbo autorės dėl susitikimo laiko ir vietos su respondentais susitarė iš anksto telefonu. Reikia pažymėti, kad dauguma respondentų pageidavo susitikti savo darbo vietoje, kad esant tyrėjų pageidavimui, bus leista susipažinti su dvarų istorija, apžiūrėti dvaro kompleksą, muziejų ekspozicijas, susipažinti su teikiamomis paslaugomis ir patiems viską įvertinti iš šalies 3) Interviu metu gauta informacija buvo sisteminama, ir analizuojama, išskiriant bendrus požymius.
Duomenų pateikimas	Kokybiniai duomenys yra didelės apimties teksto formos. Racionalesnės medžiagos organizavimo ir pateikimo priemonės gali būti matricos, brėžiniai, tinklai ir kt.	Magistro darbo autorės atlikusios tyrimą gavo vien žodinę informaciją, kuri buvo sisteminama, ieškoma būdų, kaip pateikti ją grafiškai: schemas, paveikslėliai, lentelės, modeliai.
Išvadų suformulavimas	Tyrėjas pradeda formuoti išvadas dėl to, ką reiškia įvairūs dalykai, jau nuo duomenų rinkimo pradžios, pasižymėdamas specifinius elementus ir pasikartojančius (tipinius) aspektus, modeliudamas galimas veiklos ar proceso struktūras, mechanizmus ar kt.	Apibendrinant tyrimo duomenis, buvo pateiktas „Optimalaus kelio“ modelis, kultūrinio turizmo problemoms spęsti.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Robson, C. (2004)

Kaip minėta, tikintis patikimų rezultatų, buvo pasirinkta ekspertų apklausa - pusiau struktūruotas interviu. Tyrimo instrumentai - atviro tipo klausimynas, interviu protokolas (25 priedas). Iš anksto numatyta naudoti keletą bendrų klausimų, o interviu metu, atsižvelgiant į situaciją, formuluojami nauji klausimai, siekiant išgauti daugiau informacijos. Klausimyną sudarė 7 diagnostiniai blokai, sukonstruoti iš atviro tipo klausimų (14 lentelė). Ekspertų apklausos metu, pokalbis buvo įrašinėjamas diktofono ir vaizdo kameros pagalba. Pabrėžtina, kad Paežerių dvare, interviu nebuvo įrašinėjamas, direktorės pageidavimu.

Klausimų tikslas - nuodugniau pažinti tiriamąjį reiškinį, gauti išsamesnės informacijos apie kultūrinio turizmo plėtros esmą situaciją, perspektyvas ir galimybes dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos Tūkstantmečio programą. Tai savotiški indikatoriai. O tai, ką tyrėjos tiria, galima pavadinti indikatu. Ekspertams pateikti atviri klausimai neturi galimų atsakymų variantų, nes tyrėjos siekia kuo plačiau išžvalgyti tyrimo objektą. Pateikiant atvirus klausimus, surenkama daug originalios pirminės informacijos. Kartu skatina interviantų norą bendradarbiauti, suteikiant tyrėjoms kuo daugiau informacijos iškelto klausimu. Jeigu būtų pateikti uždari klausimai, išliktų

tikimybė, kad gautas atsakymas – paviršutiniškas. Šis klausimynas (14 lentelė) atspindi interviu eigą, tematiką, aptariamus klausimus. Kiekvienam iš vadovų buvo pateikti kiek skirtingi klausimai, tačiau su visais iš jų buvo aptarti visi pagrindiniai klausimų blokai. Priklausomai nuo pašnekovo patirties, asmeninio ryšio su nagrinėjamu klausimu ir atsižvelgiant į pokalbio eigą buvo naudojamos skirtingos klausimų formuluotės. Kad, interviu metu, pokalbio dalyvis nesivaržytų, jaustų laisvą pokalbio eigą, klausimynas buvo naudojamas tik kaip priemonė interviuotojui pasiruošti prieš apklausą.

Tyrimo blokai leido identifikuoti kultūrinio turizmo plėtrą skatinančius ir stabdančius veiksnius, plėtros perspektyvas atsižvelgiant į esamą Lietuvos Tūkstantmečio dvarų situaciją. Neištirus esamos kultūrinio turizmo plėtros situacijos dvaruose įtrauktuose į Lietuvos „Tūkstantmečio“ programą, būtų neįmanoma numatyti tolesnės turizmo (kultūrinio) plėtros galimybių juose.

Pokalbiai su intervantais įvyko - 2010 m. kovas – 2010 m. balandis.

Kriterinės atrankos būdu intervantais buvo pasirinkti – muziejų direktoriai, kurie yra atsakingi ir tiesiogiai dalyvauja kultūrinio turizmo plėtroje. Iš viso apklausti 4 direktoriai, kurie dvaruose užima aukščiausias pareigas.

Taigi respondentais pasirinkti muziejų direktoriai, kurie gali pateikti išsamiausią informaciją apie tiriamą objektą.

Pabrėžtina, kad pokalbis su kiekvienu iš respondentų truko mažiausiai 40 minučių, ilgiausias pokalbis vyko su Šilutės muziejaus direktore - apie 2 valandas, o ekspertų bendravimas buvo – puikus (15 lentelė). Tai leido magistro darbo autorėms geriau susipažinti su dvarų veikla, išanalizuoti vadovų patirtį kultūrinio turizmo plėtroje, išklausti su kokiomis problemomis dažniausiai susiduriama, kokios patirties įgyjama bendradarbiaujant ir pritaikant dvarus visuomeniniams poreikiams.

Interviu tyriminiai blokai ir bendri klausimai

NR.	TYRIMO BLOKAI	KLAUSIMAI
1.	Bendri demografiniai klausimai apie informantą	Jūsų vardas, pavardė, amžius? Jūsų išsilavinimas? Jūsų užimamos pareigos ir patirtis?
2.	Kultūrą ir turizmo sąvoka	Kaip galėtume apibrėžti, kas jums yra kultūra?Kaip ji suprantama Lietuvoje? Kaip manote ar teisingas susiformavęs požiūris į ją? Kaip suprantate kas yra turizmas ir kultūrinis turizmas? Ar kultūrinio paveldo lankytojai suvokia sąvoka“kultūrinis turizmas“ ir koki atspalvį jai suteikia?
3.	(Kultūrinį) turizmą ir jo plėtrą skatinantys veiksniai	Daug kalbama apie sunkmetį, negeroves. Bet kokie kultūriniai dalykai turizmo plėtroje Jus džiugina?Kokias teikiate kultūrinį turizmą ir jo plėtrą skatinančias paslaugas?Kaip manote, kas daro didžiausią įtaką kultūrinio turizmo plėtrai? Kas konkrečiai jūsų dvarė?Kokie turėtų būti pirmieji žingsniai, kad Lietuva atgimtų kaip šalis, turinti klestintį dvarų paveldą?Kokius veiklos pokyčius prognozuojate jūsų vadovaujama dvarui, plėtojant kultūrinį turizmą ?Kuo, jūsų vadovaujamas, dvaras pranašesnis už kitus dvarus Lietuvoje?Ar jaučiate pakankamą mokslininkų susidomėjimą paveldo, kultūrinio turizmo srityje?Ar išvis nevykdomi moksliniai tyrimai? O gal pasinaudojate moksliniu potencialu užsakant tyrimus, projektus?
4.	(Kultūrinį) turizmą ir jo plėtrą stabdantys veiksniai	Kokie veiksniai lėmė ir lemia dvarų paveldo nykimą?Kaip manote ko trūksta darniai turizmo plėtrai Lietuvos dvarų atžvilgiu?Kokias problemas galėtumėte išvardinti kaip didžiausias, atgaivinant kultūros paveldo dvarus ir plėtojant kultūrinį turizmą ?
5.	Lietuvos Tūkstantmečio programa ir jos reikšmė dvarams	Kaip galėtume apibrėžti kas yra dvaras?“Tūkstantmečio dvarai“?Su kokiais sunkumais susidūrėte tampant “Tūkstantmečio dvaru“? Įgyvendindami projektą? Ar pasiteisino projektas „Tūkstantmečio dvarai“ ?Ar “Tūkstantmečio dvaro” titulas pasiteisino? Kaip? Jei ne, kodėl?Kaip pritraukiate vidaus ir užsienio turistus?Turizmo plėtos galimybės palankias sąlygas sudarė Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Jeigu to nebūtų įvykę ar šiandien mes kalbėtume apie “Tūkstantmečio dvarą” ir kultūrinio turizmo plėtrą jame?
6.	Kultūrinio turizmo plėtra dvaruose - bendradarbiavimo aspektu	Kokia jūsų nuomonė apie Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktus, susijusių su kultūros, kultūrinio turizmo plėtra?Kokios institucijos ar programos padeda jums plėtoti kultūrinę veiklą? Kaip? Ar gaunate realią naudą? Kokiū būdu kuriate savo įvaizdį ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje?Ar yra pakankamai tarptautinių ir nacionalinių projektų, skirtų kultūros paveldui tvarkyti ir pritaikyti turizmui?Ar noriai juose dalyvaujate?Ar užtenka kitų viešųjų infratraktūrų palaikymo, pagalbos plėtojant kultūrinį turizmą?Ar bedradarbiaujate su kitų dvarų atstovais Lietuvoje ir užsienyje?Kokią naudą gaunate, kultūrinio turizmo plėtoje ar daugiau jūs suteikiant naudos?Kaip manote, kas ten geriau/blogiau daroma?Ar įtraukiate vietinius(gyventojus, privačias įmones, organizacijas) į dvarų plėtos procesą ?Su kuriomis įstaigomis/ subjektais bendradarbiaujate ir kodėl? Ar bendradarbiavimas prisideda prie kultūrinio turizmo plėtos?Kaip manote, ar yra geras bedradarbiavimas tarp Kultūros ministerijos ir “Tūkstantmečio dvarų“?Siekiant sėkmingai plėtoti kultūrinį turizmą, reikalinga subalansuotas valstybės globa ir verslo iniciatyva. Ar pakankama šita iniciatyva?Ar plėtojant kultūrinį turizmą yra jaučiamas sistemingas darbas tarp turizmo ir paveldo specialistų? Nejauciame kvalifikuotų darbuotojų stygiaus, nes nuo to priklauso ir pačio paveldo naudojimo efektyvumas.
7.	Kultūrinio turizmo plėtra finansavimo atžvilgiu	Iš kokių šaltinių gaunate finansavimą? Iš kur daugiausia?Ar pakankamas finansavimas? Jei ne - tai kiek lėšų reikalinga dvaro atgaivinimui ?Ar daugiau lėšų gaunate iš Europos sąjungos, savo iniciatyva rašydami projektus? Kam šiuo metu tenka didesnis nuopelnas?Ar jūsų dvaras savivadybėje išskiriamas kaip kultūros paveldo prioritetinis objektas?Ar lėšos jam tvarkyti planuojamos nuosekliai ir kryptingai?Ar pakankama valstybės ir savivaldybės parama kultūros paveldo objektų restauracijai, kultūrinio turizmo populiarinimui?Europos struktūriniai fondai Lietuvoje nusišypsojo tik vienam kitam laimingajam, kiti sukūšo tūkstančius projektams parengti ir liko it musę kandę.Ar jums taip nutiko?Kaip manote kodėl taip atsitiko?Ar naudojate privačią paramą? Kaip ją gaunate?

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Demografinė respondentų charakteristikos

DUOMENYS APIE RESPONDENTĄ	OGINSKIŲ DVARAS	PAEZERIŲ DVARAS	ROKISKIO DVARAS	HUGO ŠOJAUS DVARAS
Vardas, Pavardė	Alvidas Bakanauskas	Jurgita Morozaitė	Nijolė Šniokienė	Roza Šikšnienė
Lytis	Vyras	Moteris	Moteris	Moteris
Amžius	52m.	26 m.	54 m.	59m.
Išsilavinimas	Aukštasis (bakalauras)	Aukštasis (bakalauras)	Aukštasis (bakalauras)	Aukštasis (bakalauras)
Darbo stažas	16 m.	2 m.	21 m.	20 m.
Pareigos	Muziejaus direktorius	Direktorė	Direktorė	Muziejaus direktorė
Interviu trukmė	70 min.	40 min.	40 min.	120 min
Bndradarbiavimas	Puikus	Vidutinis	Puikus	Puikus

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis ekspertų apklausos metu gauta informacija

SSGG (SWOT) analizė atlikta siekiant įvertinti kultūrinio turizmo plėtrai palankius ir neigiamus veiksnius. Analizės objektais išskiriami vidiniai ir išoriniai veiksniai, lemiantys kultūrinio turizmo plėtros sąlygas ir galimybes. SSGG siejama ne tik su dabartiniu laikotarpiu, bet apima retrospektyvinį ir perspektyvinį periodus, taip pat ir prognozavimą. Santrumpa SSGG (SWOT anglų kalba) iššifruojama taip: stiprybės (Strengths), silpnybės (Weaknesses), galimybės (Opportunities), grėsmės (Threats) (Lietuvos ūkio..., 2002).

Neigiamų veiksnių išskyrimas, pirmiausia būtinas tam, kad būtų galima objektyviai juos įvertinti ir rasti priemonių jiems išspręsti ar bent sumažinti neigiamą poveikį. Šiuo tikslu atlikta SSGG analizė.

SSGG (angl. SWOT) analizė - strateginio sprendimo generavimo metodas, grindžiamas iš anksto nustatytomis nagrinėjamosiomis vidinėmis stiprybėmis ir silpnėmis bei išorinėmis galimybėmis ir grėsmėmis. Inventorizavus visas stiprybes, silpnības, galimybes ir grėsmes, seka strateginio sprendimo kūrimo etapas. Jame poromis derinamos skirtingos stiprybės ir silpnybės su galimybėmis ir grėsmėmis. Siūlomi sprendiniai privalo duoti atsakymus į tokiu klausimus:

- Kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti;
- Kaip ištaisyti silpnības pasinaudojant galimybėmis;
- Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms įveikti.
- Kokias silpnības reikia pašalinti, kad apsisaugotume nuo grėsmių.

Remiantis mokslinės literatūros, LR teisinės bazės, ekspertinės apklausos ir SSGG analizės tyrimų metu gautais duomenimis, juos apibendrinus, suformuotas “Optimalaus kelio” modelis (61 pav.), kultūrinio turizmo plėtros problemoms spręsti. To pasekoje pateiktos išvados ir rekomendacijos.

Pažymėtina, kad ekspertų apklausos (interviu) ir SSGG tyrimo metu gauti duomenys interpretuojami ir pristatomi viename skyriuje, siekiant išvelgti tyrimosios problemos realumą. Šios tyrimosios dalies originalumą ir inovativumą, sustiprina tai, kad tyrimas remiasi atlikta mokslinės ir publicistinės literatūros ir dokumentu (content) analize. Toks tyrimo duomenų apibendrinimo būdas pareikalavo papildomų pastangų, žinių ir gebėjimų iš tyrėjų. Nagrinėjant mokslinę ir publicistinę literatūrą, toks tyrimo metu gautų duomenų analizės ir apibendrinimo modelis nebuvo sutiktas.

3. TYRIMO REZULTAI IR ANALIZĖ

3.1. Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, charakteristika

Lietuvos architektūros paveldo objektų grupę sudaro rūmai ar rezidencijos (nagrinėjamų dvarų nuotraukos pateiktos 14 priede). Jie mena dar istorinius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus ir reprezentuoja garsias tų laikų gimines, jų darbus bei epochas. Tačiau didžiausią rūmų grupę sudaro dvarų sodybose esantys rūmai - svarbiausi šių kompleksinių paveldo objektų pastatai. Daug paveldo objektų buvo sunaikinta ar tiesiog savaime sunyko. Lyginant su kitomis Europos šalimis, Lietuvoje išliko žymiai mažiau tokių objektų (Glemža, 2004). “Tūkstantmečio” dvarų geografinis išsidėstymas Lietuvoje pateiktas 42 paveiksle.

42 pav. “Tūkstantmečio” dvarų geografinis išsidėstymas Lietuvoje
Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis: 2008 seimo rinkimų apygardų žemėlapis, (2008),
Plungės dvaro parka..., (2009), Šilutės dvaras (2008), Rokiškio žydai (2010),
Paežerių dvaras..., (2006).

Šilutės (H. Šojaus) dvaro sodyba. Istorinės raidos apžvalga. H. Šojaus gyvenimas bei veikla tiek dvare, tiek visuomeniniame gyvenime siejamas su laimingiausiais ir gražiausiais senojo dvaro gyvavimo metais. Pats dvaras Hugo Šojaus vardu pradėtas vadinti tik dvarą įsigijus jam pačiam - nuo 1889 m., tačiau davo istorija prasidėjo kur kas anksčiau (Žalgirytė, 2007). Šilutės (H. Šojaus) dvaro sodybos istorinė raidos apžvalga pateikiama 15 priede.

1889 m. naujasis Šilutės dvaro savininkas iškart ėmėsi reorganizuoti ūkį. Šilutės dvaras tapo garsus ir žinomas Klaipėdos krašte bei Rytų Prūsijoje. H. Scheu dėka dvaras įgavo

patrauklaus ir reprezentatyvaus ūkio įvaizdį. Šiame dvare ne kartą lankėsi Vokietijos kronprincas, Lietuvos prezidentai, kiti kultūros ir politikos elito atstovai. Dvaro trauką stiprino ir rūmuose dvarininko H. Scheu įkurtas privatus muziejus, kurio ištakos siekia XIX a. pabaigą, kai 1889 m. Šilokarčemos senąjį dvarą nupirko iš Klaipėdos kilęs dvarininkas Hugo Šojus (Hugo Scheu). Šilutės dvaro rūmų dviejuose kambariuose dr. H. Scheu įkūrė privatų muziejų, kuriame buvo sukaupta ir eksponuojama lituanistikos, etnografijos ir archeologijos kolekcija. Minima dešimtys lentelių su archeologijos eksponatais: titnaginiai strėlių antgaliai, akmeniniai ir titnaginiai kirvukai, keramikos šukės, įvairūs papuošalai ir kt. Tai buvo pirmasis muziejus Klaipėdos krašte, prieinamas inteligentijai, mokslininkams. Dvarininko muziejus per visą jo egzistavimo laiką išliko itin vertinamas specialistų, kurie dažnai pabrėždavo, kad jame būta tokių eksponatų, kurių neturėjo nė vienas kitas Lietuvos muziejus. Ypatingai didelį H. Scheu indėlį galima nurodyti, steigiant lietuviškus muziejus po atviru dangumi Tilžėje (1905 m.) ir Karaliaučiuje (1912 m.). Antrojo pasaulinio karo metais tėvo ir sūnaus Scheu formuotas dvaro muziejus ir su dideliu atsidavimu kauptos vertingos senienos, dvaro paveldėtojui pasitraukus į Vokietiją, liko be priežiūros. Apleistas dvaras buvo nuniokotas, o dalis muziejinių eksponatų išgrobstyta. Pokaryje didelė ir vertinga dvaro muziejaus dalis 1945-1946 m. buvo pergabenta į Vilnių (Dvaras, 2005) 1949 m. buvo įkurtas Šilutės kraštotyros muziejus. Muziejaus materialinė padėtis blogėjo kasmet ir 1980 m. muziejaus ekspoziciją buvo uždaryta (Šilutės muziejus, 2010).

1988 m. muziejus vėl grąžintas rajono pavaldumui. Muziejaus steigėjas – Šilutės rajono savivaldybė. Nepaisant to, kad šiandien Šilutės muziejaus eksponatų kiekis viršija 50 tūkst. eksponatų, labiausiai vertinama išliko buvusio dvaro muziejaus senienų kolekcija (Muziejus, 2005). Šilutės dvaro istorijos kaita iki šių dienų pateikta 16 priede.

Paežerių dvaro sodyba. Istorinės raidos apžvalga. Suvalkijos lygumose viena tinkamiausių dvaravietei vietų yra Paežeriai. Išlikusi legenda, kad senasis parko ažuolas, kuriam dabar apie 400 metų, pasodintas įkuriant pirmąjį dvarą. Paežerių dvaro pastatų ansamblis ir parkas yra Vilkaviškio rajono, Šeimenos seniūnijos Uosių kaime, trys kilometrai į pietvakarius nuo Vilkaviškio, Paežerių ežero pietinėje pakrantėje (Paežerių dvaras, 2008). Paežerių dvaro sodyba - unikaliausias Sūduvos krašto dvarų kultūros paveldo objektas, turintis istorinę, architektūrinę, urbanistinę ir kraštovaizdinę vertę. Paežerių dvaro pradžia siekia Sūduvos dvarų kūrimo laikus XVI-XVII a., kai kraštas buvo intensyviai apgyvendinamas. Paežerių dvaro sodybo istorinės raidos apžvalga pateikta 17 priede.

Kultūros centro vizija – regiono kultūros, kultūrinio turizmo informacinis centras, susitikimų, parodų, krašto kultūros paveldo bei dvarų kultūros pristatymo, profesionalaus meno bei regiono kultūros sklaidos ir regioninių kultūros iniciatyvų įgyvendinimo institucija Šiuo metu

Paežerių dvaro sodyboje veikia dvi kultūros institucijos: Vilkaviškio krašto muziejus ir Suvalkijos (Sūduvos) regioninis kultūros centras (Paežerių dvaro istorija, 2009).

Paežerių dvaras šiuo metu išgyvena atsinaujinimo laikus. Jame vyksta restauravimo darbai (Paežerių dvaras atšventė..., 2009).

Plungės dvaro sodyba. Plungės dvaro pastatų kompleksas - vienas iš geriausiai išsilaikiusių XIX a. antros pusės dvarų ansamblių Lietuvoje, nors laikas ir įvairios negandos padarė savo - daugelis buvusių pastatų jau yra sunykę arba sunaikinti. Tie, kurie išlikę, gana iškalbingi (Prušinskas, 2003). Plungės dvaro istorijos kaita iki šių dienų pateikta 18 priede.

Dvaro sodyba įsikūrusi Plungės m. šiaurinėje dalyje, Babrungo upės slėnyje ir į šiaurę nuo upės slėnio kylančioje terasoje. Iš pietų ir rytų teritoriją supa miesto centrinės dalies visuomeniniai ir gyvenamieji pastatai, iš vakarų - individualūs ir daugiabučiai gyvenamieji namai, iš šiaurės - geležinkelio stoties, pramonės ir sandėlių teritorija.

Tai objektas svarbus tiek architektūriniu, tiek kultūriniu požiūriu. Daugelyje šaltinių pabrėžiama ne tik materialiojo, bet ir dvasinio Plungės dvaro sodybos paveldo svarba (Beržonskaitė, 2003).

Rokiškio dvaro sodyba. Sodybos kompozicinės savybės, architektūrinių formų brandumas ir originalumas leidžia konstatuoti, kad Rokiškio dvaro sodyba yra vienas iš vertingiausių klasicizmo - istorizmo laikotarpio sodybinių ansamblių Lietuvoje. Įdomi ir vertinga Rokiškio dvaro rekreacinė zona. Parkas turi aiškią spindulinę planavimo struktūrą. Tai labai retai sutinkamas sprendimas ir bene vienintelis Lietuvoje. Italijoje atsiradusi spindulinio parko planavimo tradicija siekia renesanso laikus, ją perėmė ir ryškiau išvystė prancūzai XVII a. barokiniuose parkuose ir soduose. XVIII a. pradžioje tokių parkų elementai taikyti Lenkijoje. Parko klestėjimo laikotarpis - XIX a. vid. (Lunevičienė, 2009). Rokiškio dvaro istorijos kaita pateikiama 19 priede.

Dvarų charakteristikų palyginimas. Tyrimo metu surinkta ir apibendrinta turima istorinė medžiaga apie dvarų sodybas. Remiantis istorine literatūra, nustatyta, kad dvarai ir jų sodybos atliko svarbų ūkinį, kultūrinį ir net politinį, administracinį vaidmenį vietinės bendruomenės gyvenime. Pažangūs dvarai, dvarininkai visą laiką buvo naujų ūkininkavimo formų, modernių ekonominių modelių taikymo pradininkais ir pavyzdžiais Lietuvoje. Tačiau dabar šiuo savo vaidmeniu dvarai pasigirti negali.

Analizuojamos dvarų sodybos sovietmečiu buvo konfiskuotos, nacionalizuotos. Buvo naikinami reprezentaciniai rūmai ir kiti kompleksų pastatai, žalojami naudojant ne pagal paskirtį arba nyko neprižiūrimi. Dvaruose sodybose įkurtos tarybinių ūkių ir kolūkių kontoros, ūkiniai, mokymo, kultūros centrai, kumetynuose bei kituose dvarų pastatuose apgyvendinti kolūkiečiai bei tarybinių ūkių darbininkai.

Pagrindiniai dvarų – sodybų duomenys ir apibendrinimas

Dvaro sodybos pavadinimas	Plungės dvaro sodyba (kodas: 988)	Rokiškio dvaro sodyba (kodas: 1010)	Šilutės dvaro sodyba, vad. Šojaus (kodas: 663)	Paežerių dvaro sodyba (kodas: 1029)	Apibendrinimas
Vietovė	Plungės r. Sav., Plungė m. (Plungės miesto sen.), Parko g.	Rokiškio r. Sav., Rokiškis m. (Rokiškio miesto sen.), Tyzenhauzų g. 5	Šilutės r. Sav., Šilutė m. (Šilutės sen.), Lietuvininkų g. 4	Vilkaviškio r. Sav., Paežeriai k. (Šeimėnos sen.)	Strategiškai skirtingos Lietuvos vietos
Amžius	XIX a. - XX a. pr.	XVIII a. pab. - XX a. pr.	XIX a. pr. - XX a. pr.	XVIII a. pab. – XIX a. pab.	dvarai statyti panašiu istoriniu laikotarpiu nuo XVIII a. pab. iki XX a. pr.,
Teritorijos plotas (ha)	57,52	32,01	10,46	14,60	dvarai užima nemažą teritoriją. Bet, kaip rodo lentelėje pateikti duomenys, Plungės dvaro teritorija yra penkis kartus didesnė už Šilutės dvaro.
Pastatų skaičius	10	15	10	10	dvaro teritorijoje daugiausia pastatų yra Rokiškio dvaro sodyboje (Jų pasiskirstymas pateiktas 20 priede)
Vizualinės apsaugos zona (ha)	21,00	46,45	-	-	Vizualinę apsaugos zoną turi Plungės, Rokiškio, išskyrus Šilutės ir Paežerių dvarus, kuriems ši zona nereikalinga.
Kultūrinė vertė	Architektūrinė, kraštovaizdinė	Architektūrinė, istorinė, urbanistinė, kraštovaizdinė	Architektūrinė, istorinė kraštovaizdinė	Architektūrinė, istorinė, urbanistinė, kraštovaizdinė	Dvarų kompleksai - turi ypatingų kultūrinių objektų vertę. Senąją Lietuvos dvarininkų kultūrą, turinčią įdomių Vakarų Europos idėjų ir madų, susieta su lietuviškos pasaulėjautos ir kultūros šaknimis, šiandien protingai restauruojant minimą epochą ir išmintingai papildant lietuvišku etninės kultūros paveldu, jau atneša gerų ir įdomių rezultatų.
Statusas	Paminklas	Paminklas	Valstybės saugomas	Paminklas	Reikšmingas
Rūšis	Nekilnojamas	Nekilnojamas	Nekilnojamas	Nekilnojamas	Nekilnojamas
Tipas	Kompleksas	Kompleksas	Kompleksas	Kompleksas	Kadangi istorinė dvaro sodyba - kaip vientisa visuma ir jos saugojimas bei panaudojimas praktiškai būna komplikuoatas.
Objekto reikšmingumo lygmuo	Valstybinis	Valstybinis	Regioninis	Nacionalinis	Nekilnojamosios kultūros vertybės teritorijoje esantiems visiems žemės sklypams ir jų priklausiniams yra taikomos nekilnojamosios kultūros vertybės reglamente nustatytos šios vertybės priežiūros, tvarkymo ir naudojimo sąlygos.
Stilius	Neorenesansas	Klasicizmas - istorizmas	Vėlyvasis klasicizmas, istorizmas	Vėlyvasis barokas, anktyvasis klasicizmas	o juose vyrauja klasicizmo – istorizmo stilius.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Dvarų duomenų baze:

Rokiškio buvusi dvaro sodyba (2004), Paežerių buvusi dvaro sodyba (2004), Plungės buvusi dvaro sodyba (2004), Šilutės (Šojaus) buvusi dvaro sodyba (2004).

Šiandieninė dvarų situacija: kam šiuo metu priklauso (kokia nuosavybės forma) dvaro sodybos žemė ir statiniai, kokia žemės naudmenų sudėtis, kiek dvaro sodyboje išliko pastatų, ar išlikęs žalioji kultūros paveldas, dvarų sodybas supantys parkai. Siekiama charakterizuoti dvarus, kaip potencialų kultūrinio turizmo produktą, tyrimo metu buvo vertinama šiuose dvaruose esanti turizmo infrastruktūra ir paslaugos. Pateikiami pagrindiniai dvarus - sodybas apibūdinantys duomenys ir apibendrinimas pateikta (16 lentelė).

Atliekant tyrimą nustatyta, kad šiuo metu pagal naudojimą dvarai yra valstybiniai ir naudojami visuomeninei veiklai. Objektai, pagal pagrindinę paskirtį, yra muziejai, kultūriniai centrai, kurie rūpinasi dvarų atsatymu ir pritaikymu turizmo plėtrai. Nuo tada, kai dvarai buvo nacionalizuoti ir perduoti muziejams jų panauda nepasikeitė. Tai padėjo dvarams išlikti, nes pastatai buvo naudojami. Plungės, Rokiškio, Šilutės, Paežerių dvaro sodybų objektai yra tvarkomi ir laukia visuomenės įvertinimo ir panaudojimo.

Vienas svarbiausių dvarų sudedamųjų dalių yra parkai. Įvertinus dvarų sodybas supančių parkų būklę (43 pav), galima teigti, kad visi analizuoti dvarai dar turi išlikusius iki šių dienų parkus, tačiau esamų parkų būklė nedžiugina, vieni gerai prižiūrimi (Plungės), kiti gana apleisti (Šilutės). Tačiau sustiprinti parko priežiūros ir tvarkymo darbai: pagal želdinių tvarkymo komisijos aktus šalinami savaiminiai ir menkaverčiai želdiniai.

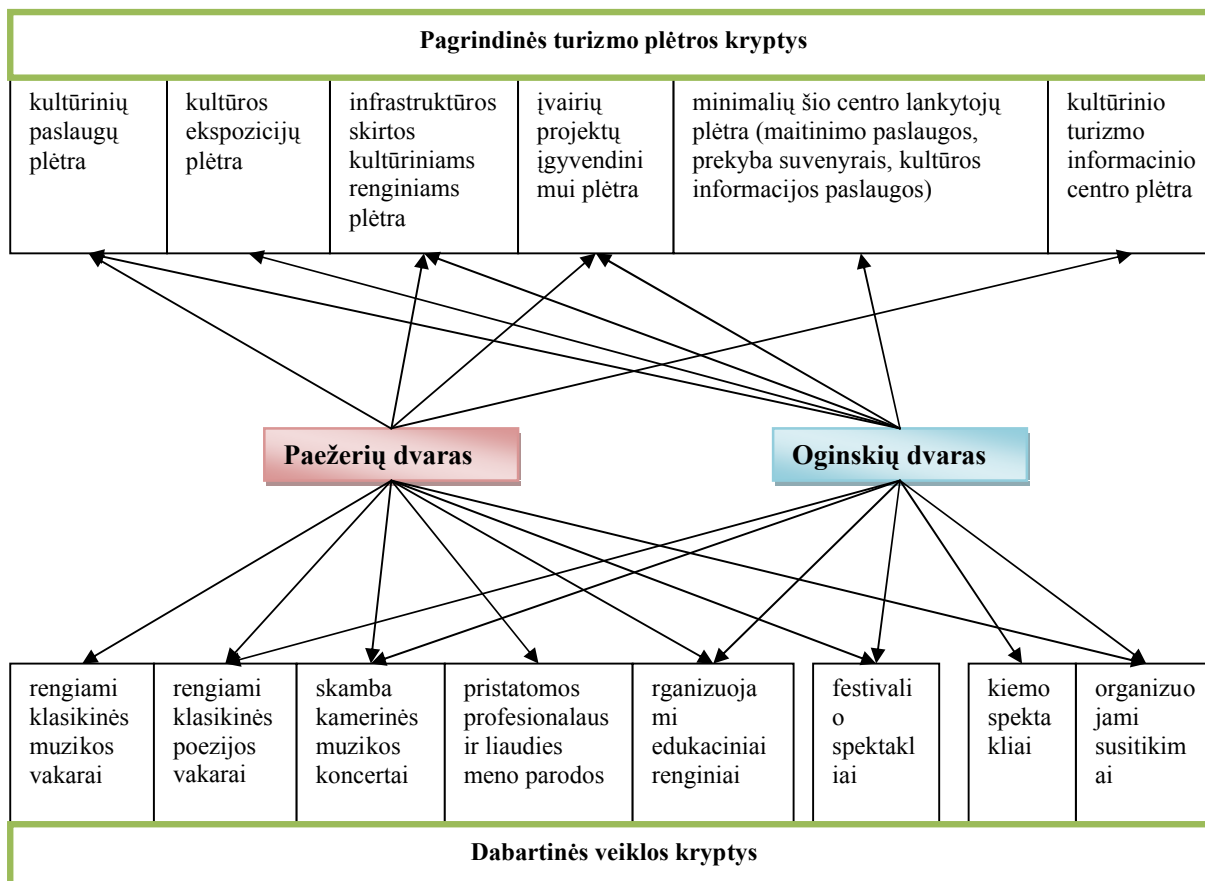
	Hugo Šojaus	Paežerių dvaras	Plungės Oginskių dvaras	Rokiškio dvaras
P r a e i t i s	angliško tipo parkas su 3 tvenkiniais ir šiltnamiais. Jame buvo pasodinta 150 veislių medžių ir krūmų, nutiesti takai, įrengtos beržų alėjos, prie pasivaikščiojimo takų pastatyti suoliukai. Parke įrengta sporto aikštė, šaudykla, pastatyti Šaulių draugijos namai, veikė restoranas. Kadangi parkas buvo suformuotas abiejose upės pusėse, teko pastatyti du tiltus - vienas iš jų buvo vadinamas Augusto, kitas - Elžbietos.	parkas ir sodas siekia XVIII a. pab, užimantis 12 ha plotą, šiaurinėje dalyje šliejasi prie Paežerių ežero. Tai mišraus tipo parkas.	Mišraus tipo XVII - XIX a. . iškasti tvenkiniai, pasodinta daug egzotinių ir vietinių medžių, krūmų, liepų, uosių, skroblų alėjos. Geometrinė centrinė parko dalis užima aukštą, lygią terasą. Didžiąją parko dalį sudaro peizažinis parkas. Peizažinė dalis apima Babrungo upelio vagą ir dvi lomas - rytinę ir vakarinę. Rytinėje lomoje įrengti trys, o vakarinėje – keturi tvenkiniai.	Parkas turi aiškią spindulinę planavimo struktūrą. Tai labai retai sutinkamas sprendimas ir bene vienintelis Lietuvoje. Parko apželdinimas mišraus pobūdžio.
	stipriai nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą			
D a b a r t i s	Po karo ilgą laiką jis buvo menkai prižiūrimas, gerokai apnyko, žuvo nemažai egzotinių medžių.. Iš senųjų retų medžių yra išlikęs sužalotas Burgundijos ąžuolas ir pora raudonųjų ąžuolų. Pastaraisiais metais parką pradėta atnaujinti.	šiuo metu apytiksliai likę 12 vietinių ir 12 introdukuotų rūšių medžių su pratekamųjų tvenkinių sistema. Išlikę apšodinti alėjomis pagrindiniai keliai į dvarą ir apie sodą. Dalis parko takų sunykę, pakėlus ežero vandens lygį, ūkinės zonos visi keliai sunaikinti.	šiuo metu parko būklė gana prasta, tačiau vyksta aktyvūs darbai jį atkuriant	šiuo metu “senasis” parkas yra sunykęs: ilgą laiką telkšnojimas parke, pakenkė augalijai, dėl ko masiškai pradėjo nykti medžiai. Beveik visiškai išnyko vertingesni dekoratyviniai krūmai, išnaikinti gėlynai. Dalis ūkinių elementų – vaisių sodai, oranžerijos, daržininkystės ir gėlininkystės plotai, šiltnamiai sunyko nenaudojami. Sugadinta nusausinamųjų griovių sistema, vandens perteklius pakenkė augalijai, išnyko vertingesni dekoratyviniai krūmai. Parkui būtina rekonstrukcija.

43 pav. Dvarų sodybas supančių parkų būklės palyginimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Paežerių buvusi dvaro sodyba (2004), Paežerių dvaras (2010), Kunigaikščių oginskių dvaras (2004), Lunevičienė J. (2009), Rokiškio buvusi dvaro sodyba (2004)

Atsižvelgiant, į dvarų istorinę reikšmę ir dabartinį jų panaudojimą, bei teikiamas paslaugas, juos galima suskirstyti į dvi grupes:

1. Dvarų reikšmė ir teikiamos paslaugos labiausiai susijusios su jų architektūra ir jos pritaikymu pramogai – aktyviausiai tokio pobūdžio plėtra vykdoma Plungės ir Pežerių dvaruose (44 pav.), o Rokiškio ir Hugo Šojaus dvaruose ši kryptis plėtojama pasyviausiai.

44 pav. Plungės ir Pežerių dvaruose teikiamų paslaugų ir plėtros kryptys
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Paežerių dvaras (2010), Paežerių dvaro istorija (2009), Beržonskaitė, S. (2003), Turizmo plėtra Plungės rajone. Galimybių studija (2005), Želvytė, D. (2009)

2. Dvarų reikšmė ir teikiamos paslaugos labiausiai susijusios su jų muziejine ir edukacine veikla – aktyviausia plėtra vyksta Hugo Šojaus ir Rokiškio dvaruose (45 pav.), o pasyviausia - Oginskio ir Pežerių dvaruose. Juose - tai daugiau antraeilė veikla.

vertinga grafų drabužių kolekcija	✓	
spaudiniai,	✓	
senosios ir naujosios tautodailės rinkinių fondas	✓	✓
archeologiniai radiniai	✓	✓
numizmatika	✓	✓
dokumentai	✓	✓
fotografijos	✓	✓
dvaro archyvinė medžiaga	✓	
senos knygos	✓	✓
Ginklai		✓
dvarų kultūros vaizduojamosios ir taikomosios dailės eksponatai	✓	✓
Muziejaus eksponatai	Rokiškio dvaras	Hugo Šojaus dvaras
Šiandien muziejaus rinkinį sudaro		
Muziejus		
veikla		
	Rokiškio dvaras	Hugo Šojaus dvaras
Paslaugos		
nuolat rengiamos teminės ekskursijos	✓	✓
Pristatomos krašto tradicijos	✓	✓
Papildomos paslaugos		
Edukaciniai užsiėmimai vyksta ekspozicijų salėse	✓	✓
praktinės užduotys atliekamos specialiai joms atlikti pastatytame etnografiniame namelyje		✓
ekskursijos po rajoną		✓
muziejaus darbuotojai skaito paskaitas	✓	✓
rengia projektus atskiriems paveldo objektams pristatyti, vertingiems eksponatams išigyti	✓	✓
organizuoja ekspedicijas, neatrastam kultūros paveldui fiksuoti	✓	✓
Užsiėmimų dalyviams pateikiama ne tik žodinė informacija, bet ir eksponatai, nuotraukos, dokumentai, garso vaizdo medžiaga, įdomios ir vaikams suprantamos praktinės užduotys.	✓	✓

Pagrindinis uždavinys

ne tik rinkti saugoti bet ir tinkamai prižiūrėti restauruoti konservuoti

45 pav. Hugo Šojaus ir Rokiškio dvaruose teikiamos paslaugos

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Šniokienė, N. (2003), Šilutės rajono..., (2008), Muziejus (2005), Šilutės muziejus (2010), Šniokienė, N. (2003). Su darbo ir kūrybos..., (2008), Rokiškio miesto..., (2010)

Plungės, Rokiškio, Šilutės, Paežerių dvaro sodybų kompleksai yra traukos centrai. Šiandien mes galime pasidžiaugti, kad vis dažniau šiuose rūmuose girdime aukščiausio lygio muziką, matome įdomias ir turiningas parodas, į rengiamas mokslines konferencijas ir susitikimus atvyksta žymūs mokslininkai. Vis dažniau rūmai tampa reprezentacine įvairiausio lygio politikų susitikimo vieta.

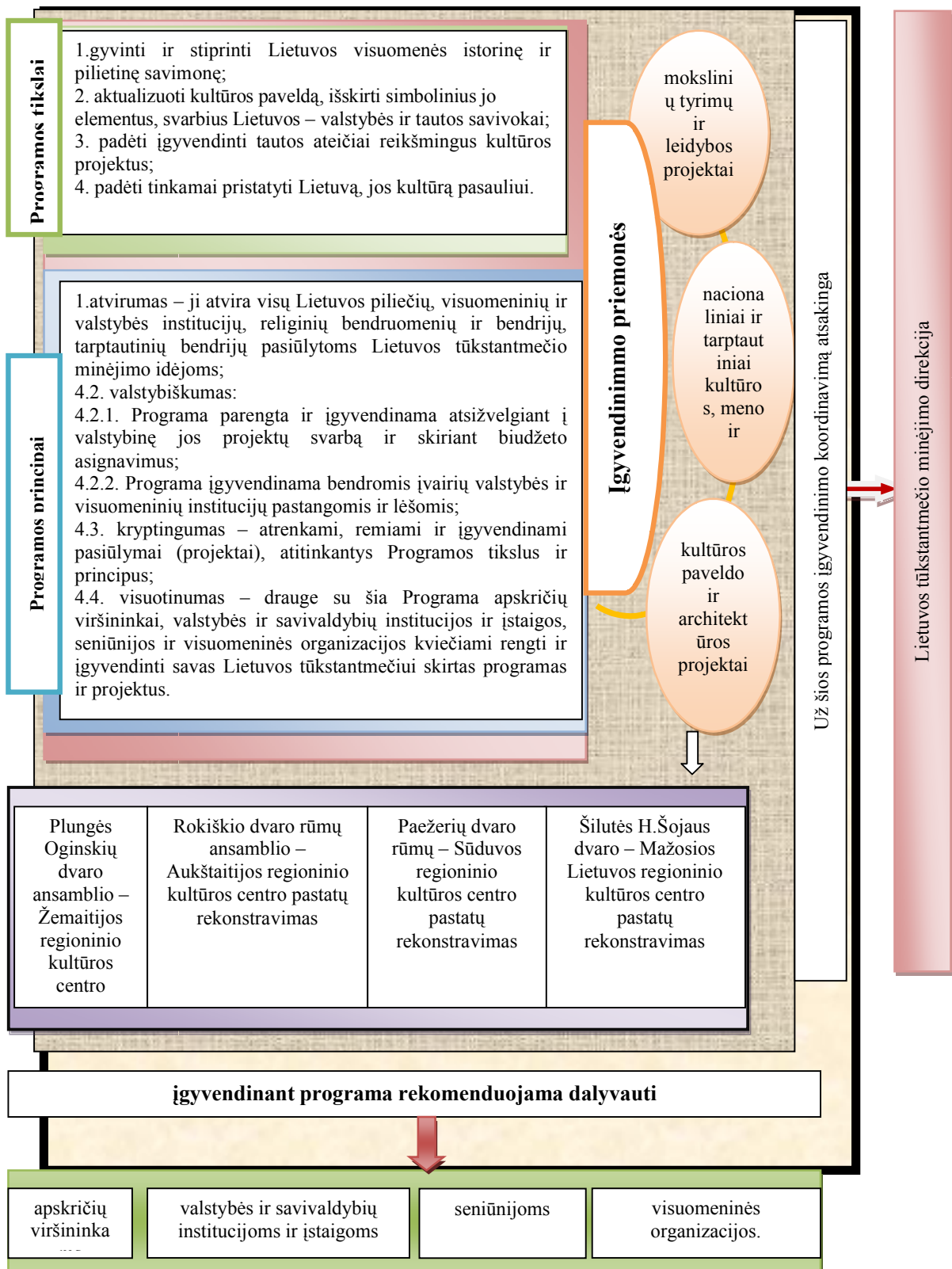
3.2. Dvarų vieta Lietuvos Tūkstantmečio programoje

Lietuvos Tūkstantmečio programą (toliau vadinama - Programa) parengė Lietuvos Tūkstantmečio minėjimo direkcija prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos (toliau vadinama – Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija) ir jos koordinacinė taryba, aptarusios visuomenės pasiūlymus. 1999 m. gruodžio 2 d. jai pritarė nuolatinė Valstybinė komisija Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui pasirengti, sudaryta Lietuvos Respublikos Prezidento 1997 m. gegužės 8 d. dekretu Nr. 1293 .

Kultūros paveldo ir architektūros projektų prioritetu numatomas archeologinių bei kultūros paminklų, pagal nustatytų objektų sąrašą, tyrimus ir sutvarkymą. Minėtame sąraše numatomas lėšų poreikis 15 priemonių. Tai pat programoje vienu iš Kultūros paveldo prioritetų išskiriamas regioninių kultūros centrų sukūrimas Rytų Lietuvoje, Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Suvalkijoje, Žemaitijoje ir Mažojoje Lietuvoje (Lietuvos tūkstantmečio, 2003). Tie centrai turėjo būti įkurti dvaruose, kurių restauravimui buvo numatytos ištisios didelės lėšos (21 priedas). Tačiau tik vienam iš numatytų dvarų buvo skirta dalis finansavimo, o kitiems dvarams visiškai nieko. Tad dvarų paveldo ateitis Lietuvoje lieka labai neaiški. Vadovų nuomone, daug vilčių dedama į ES struktūrinius paramos fondus. Tačiau, kaip matysime vėliau, čia taip pat kertasi valstybės ar savivaldybės deklaruojami, tariami ir tikrieji prioritetai, todėl dvarų projektai neretai pralaimi verslo prasme pelningesniems projektams. Nagrinėjamų dvarų vieta Lietuvos Tūkstantmečio programoje (46 pav.).

Dvarų kultūrinio turizmo plėtros galimybės, remiantis vieta, Lietuvos Tūkstantmečio programoje. Tyrimo metu nustatyta bendra visų analizuojamų dvarų kultūros paveldo apskaitoje esančių esminių dėmenų, fragmentų ir elementų būklė – bloga, bet daugiau ar mažiau jie “gyvi”. Dauguma jų neeksplotuojami, tačiau per artimiausius keletą metų numatoma juos restauruoti ir pritaikyti kultūriniais renginiams ar turizmo paslaugų teikimui. Dvarai jau turi parengę restauravimo ir pritaikymo investicinius projektus. Svarbus veiksnys šiame procese – Lietuvos Tūkstantmečio programos skirtos lėšos dvarų rekonstrukcija.

Pirmieji infrastruktūros tvarkymo, tačiau kryptingi ir konkretūs, žingsniai jau atlikti. Nors finansiniai pajėgumai maži, tačiau turi būti stengiamasi išlaikyti turimus dvarus pasinaudojant visais įmanomais viešojo turizmo infrastruktūros įdiegimo ir finansavimo keliais. Tai parodo ir Lietuvos Tūkstantmečio programa, kuri skiria lėšas būtent pastatų rekonstravimui .

46 pav. Nagrinėjamų dvarų vieta Lietuvos Tūkstantmečio programoje
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis: Tūkstantmečio programa (2003)

Įvertinant tai, kad šiandien turistai vykdami į kitą šalį jos kultūrinio identiteto ieško kultūros pavelde, reikia ypač didelį dėmesį skirti jo reprezentatyvų pristatymą. Natūralu, kad nekilnojamųjų kultūros vertybių lankymas yra populiariesnis tuomet, kai juose ar jų aplinkoje

vyksta mišrūs kultūriniai - pramoginiai renginiai arba siauresnio pobūdžio teminiai renginiai susiję, su tam tikro objekto istorija bei pristatymu. Taip pat jie yra ir daug efektingiau populiarinami, kadangi daugelio stebėtojų atmintyje išlieka įspūdingų renginio akimirų motyvai (Kultūrinio ir gamtinio..., 2003).

3.3. Dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, analizė

Atkūrus Lietuvos demokratinę teisinę valstybę ir iš esmės pasikeitus šalies politinei, ekonominei ir socialinei padėčiai palaiapsniui kito ir kinta viso mūsų kultūros paveldo išsaugojimo politika bei praktika.

Šioje darbo dalyje analizuojami dokumentai ir akcentuojama teisinė aplinka, kuri tiesiogiai įtakoja ar reglamentuoja kultūrinio turizmo plėtrą ir kuriais remiantis galima vystyti kultūrinį turizmą Lietuvoje bei tam tikslui panaudoti ES struktūrinių fondų paramą, įvertinti kas pasiteisina, o kas tik lieka populistinėmis deklaracijomis. Svarbu netik teorinis apibrėžimas, bet ir tai kaip visa tai funkcionuoja praktikoje. Nagrinėjamų dokumentų suskirstymas į grupes pateiktas 47 paveiksle.

Pasak A.Gražulio (2008), Lietuvos dvarų paveldo apsauga, atgaivinimas ir integravimas apima labai platų kontekstą. Pirmiausia tai Lietuvos valstybės strategija ir požiūris - valstybės strateginio planavimo dokumentai, jų įgyvendinimo priemonės, strateginės ir kitos valstybinės dvarų paveldo apsaugos ir panaudojimo programos, jų finansavimas. Valstybė atsakinga už dvarų paveldo apsaugos kontrolę, priežiūrą bei įgyvendinimą. Svarbi ir valstybės, ir savivaldos kultūros politikos formavimo ir įgyvendinimo sritis, kuri apima Kultūros, Aplinkos, Ūkio ir kt. ministerijų, apskričių ir savivaldybių kompetenciją ir veiklą, muziejus, jų filialus ir skyrius, mokslo ir kitas įstaigas dvarų sodybose, jų būklės ir priežiūros, tvarkymo ir panaudojimo bei kitas problemas.

<p>2 Strateginio planavimo dokumentai</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų“ • Regioniniai turizmo plėtros planavimo dokumentai • Nacionalinė darnaus vystymosi strategija 	<p>3 Planai, programos ir koncepcijos</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas • Dvarų paveldo išsaugojimo programa • Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija • Lietuvos Tūkstantmečio programa • Bendrojo programavimo dokumentas (2004 – 2006 m) • Regionų kultūros plėtros 2008 - 2012 metų programa • Nacionalinė turizmo plėtros 2007–2010 metų programa
<p>KULTŪRINIO TURIZMO PLĖTRA NUMATOMA ĮVAIRIAUS LYGMENS TEISĖS AKTUOSE</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas • Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas • Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas • Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas 	<ul style="list-style-type: none"> • Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumentas • Unesco konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo konferencija • Europos kultūros konvencija • Tarptautinė kultūrinio turizmo chartija • Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija
<p>1 Lietuvos Respublikos įstatymai</p>	<p>4 Tarptautiniai Lietuvoje ratifikuoti dokumentai</p>

47 pav. Dokumentų, reglamentuojančių kultūrinio turizmo plėtrą, suskirstymas į grupes
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis nagrinėjamais įstatymais

3.3.1. Įstatymų analizė

Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Įstatymas nustato turizmo verslo organizavimo principus, reikalavimus turizmo paslaugų teikimui ir turistų (vartotojų) teisių apsaugai bei valstybės, savivaldybių institucijų kompetenciją turizmo reguliavimo, planavimo ir turizmo išteklių naudojimo srityje (1 straipsnis). Įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygos, kuriomis gali būti teikiamos kelionės organizavimo paslaugos, turizmo informacijos paslaugos, apgyvendinimo paslaugos. Poįstatyminiai aktai detalizavo paslaugų teikimo tvarką, sąlygas ir paslaugų teikėjų prievoles, taip pat apibrėžė paslaugų kokybės lygius standartus, kuri tiesiogiai įtakoja kultūrinio turizmo plėtrą (Lietuvos respublikos turizmo įstatymas, 2002).

Vienas iš Turizmo įstatymo trūkumų yra tai, kad jis nagrinėja ir nustato tik turizmo, kaip verslo, organizavimo principus bei reikalavimus turizmo paslaugų teikimui, turistų (vartotojų) teisių apsaugai, bei valstybės, savivaldybių institucijų kompetenciją. Jame beveik nėra sąsajų su kitomis sektorinėmis sritimis (pvz., gamtosauga, socialinių problemų sprendimas, kaimo plėtra, istorinio paveldo išsaugojimas) bei ištekliais, teritorijų planavimu, atskirų turizmo rūšių plėtra. Turizmo įstatyme mažai dėmesio darnios plėtros principų diegimui. Taip pat nėra kitų institucijų įgaliojimų turizmo srityje, pvz., VSTT, nacionalinių ir regioninių parkų, NVO, bendruomenių.

Turizmo įstatymą reikėtų papildyti ir punktu (skyrumi) apie potencialias rekreacines teritorijas, gamtos ir kultūros išteklių naudojimą. Turizmo įstatyme taip pat nėra turizmo rūšių klasifikavimo ir sąvokų paaiškinimo (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas.
„Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas“ skirtas išsaugoti Lietuvos nekilnojamąjį kultūros paveldą ir perduoti ateities kartoms, sudaryti sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis.

Pagal šį įstatymą nekilnojamasis kultūros paveldas skirstomas pagal sandarą ir pagal reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį.

Įstatymo nuostatose apibrėžta, kad nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą sudaro (4 straipsnis): apskaita; skelbimas saugomu; saugojimas - tvarkyba ir naudojimas; pažinimas, jo sklaida; atgaivinimas (reabilitacija). Nekilnojamojo kultūros paveldo teisinę apsaugą sudaro šio ir kitų įstatymų (Saugomų teritorijų, Teritorijų planavimo ir kt.) nustatyti paveldosaugos reikalavimai, taip pat valdytojų įsipareigojimai, nustatyti apsaugos sutartyse. Įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyti paveldosaugos reikalavimai surašomi konkrečių kultūros paveldo objektų valdytojams įteikiamose apsaugos reglamentuose.

Ne visi įstatymo punktai idealiai funkcionuoja. Pagrindinės paveldo išsaugojimo koncepcijos, kryptys ir būdai numatomi Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme. Jį paskaičius, regis, nieko per daug blogo pasakyti ir negalėtum, bet pasak, architektų ir paveldosaugos specialistų, dabartinė Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo redakcija - viena prasčiausių iš visų iki šiol buvusių. Joje sukurta ir įteisinta daugybė biurokratinių, niekam nereikalingų priemonių tiek projektų ruošime, tiek ir jų įgyvendinime. Negana to, įstatymas kai kuriuose punktuose neatitinka realybės, o neretai, pasak specialistų, ir kertasi su kitais Lietuvos Respublikos įstatymais. Visa tai dirbant su paveldo objektais sudaro nemažai problemų. Štai, pavyzdžiui, mūsų aptariamasis įstatymas numato, kad nekilnojamajam kultūros paveldo objektui tvarkyti turi būti rengiami specialieji planai. Tam įgyvendinti iki 2020-ųjų metų reikėtų 1 milijardo litų, vadinasi apie 100 mln. litų per metus. Apie tokias lėšas šiais laikais galima tik pasvajoti. Neapgalvotas atrodo įstatymo punktas apie objekto skelbimą saugomu – sprendimas skelbti jį valstybės saugomu inicijuojamas ne tada, kai, tarkim, dvaro rūmai nyksta akyse, o tuomet, kai jį valdantis asmuo daro ar ketina daryti kažkokius darbus, veiksmus, galinčius sužaloti pastato vertingąsias savybes (Semaškaitė, 2010). Ne visus objektus galima paskelbti saugomais, nes savininkai gali tam prieštarauti. Visiškai nefunkcionuoja punktas, kad netinkamai laikomas kultūros paveldas gali būti paimamas valstybės nuosavybėn. Įstatymo pažeidėjai retai kada yra baudžiami. O ir pačios baudos pažeidėjų negąsdina. Daugiausia problemų kyla dėl punktų susijusių su finansais. Valstybės skiriamos lėšos paveldo išsaugojimui yra nepakankamos.

Įstatymo netobulumai, skaudžiausiai kerta per silpniausias paveldui sritis. Tokioje situacijoje kaip dabar atsidūrę dvarai – nykstantis ir šiuo metu savo skaitlingumu prasčiausiai Lietuvoje prižiūrimas paveldas (Semaškaitė, 2010).

Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas. Kultūrinio turizmo plėtrai svarbus ir LR muziejų įstatymas, nes dažnai dvaruose yra įkuriami muziejai ir tampa jų valdytojais.

Bendrosiose įstatymo nuostatose apibrėžta įstatymo paskirtis, kuri reglamentuoja muziejų sistemą, klasifikaciją ir rūšis, steigimą, veiklą, pabaigą ir pertvarkymą, muziejinių vertybių apskaitą ir apsaugą bei kitus su muziejų veikla susijusius santykius (Lietuvos respublikos muziejų įstatymas, 1995).

Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. Dvarų paveldo išsaugojimui svarbus yra ir „Saugomų teritorijų įstatymas“, nes kai kurie dvarai randasi saugomose teritorijose ir yra jų dalis. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas nustato visuomeninius santykius, susijusius su saugomomis teritorijomis, saugomų teritorijų sistemą, saugomų teritorijų steigimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, taip pat reglamentuoja veiklą jose(1 straipsnis) (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Saugomos teritorijos steigiamos siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą, sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams ir aplinkos būklės stebėjimams, propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes).(3 straipsnis)

Dvarų paveldo išsaugojimui svarbus straipsniai:

- 10 straipsnis. Paveldo objektai;
- 11 straipsnis. Veiklos paveldo objektų teritorijose reglamentavimas;
- 23 straipsnis. Saugomų teritorijų steigimas ir ribų nustatymas.

Įgyvendinant „Saugomų teritorijų įstatymą“ taip pat kyla problemų. Pirmiausia tai trūksta kvalifikuotų specialistų apsaugai ir tvarkymui vykdyti; visiems įstatymo punktams įgyvendinti nepakanka lėšų. Nors yra numatyta atsakomybė už įstatymo pažeidimus, tačiau realiai baudžiama būna retai. Žemių valdytojai priešinasi saugomų teritorijų skelbimui, nes tuomet jų veikla būna apribota. (Lietuvos respublikos saugomų teritorijų įstatymas, 2001).

Apibendrinimas. Nors įstatymai ir sukurti, tačiau juos įvertinus praktikoje matome, kad dokumentai yra gana ne detalūs ir sunkiai įgyvendinami, plėtojant kultūrinį turizmą. Įstatymai ir jų esminiai trūkumai pateikti 17 lentelėje.

Įstatymai ir jų esminiai trūkumai

Įstatymai	Esminiai trūkumai
LIETUVOS RESPUBLIKOS TURIZMO ĮSTATYMAS.	- nagrinėja ir nustato turizmą tik kaip verslą. - jame beveik nėra sąsajų su kitomis sektorinėmis sritimis - mažai dėmesio darnios plėtros principų diegimui - nėra turizmo rūšių klasifikavimo ir sąvokų paaiškinimo
LIETUVOS RESPUBLIKOS NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS ĮSTATYMAS.	- ne visi įstatymo punktai idealiai funkcionuoja - įstatymas kai kuriuose punktuose neatitinka realybės, o neretai, pasak specialistų, ir kerta su kitais Lietuvos Respublikos įstatymais.
LIETUVOS RESPUBLIKOS M U Z I E J Ū ĮSTATYMAS.	- dokumentas gana išsamus, bet dėl kitų teisinių aktų, sunkokai pilnai įgyvendinamas.
LIETUVOS RESPUBLIKOS SAUGOMŲ TERITORIJŲ ĮSTATYMAS.	- įgyvendinant „Saugomų teritorijų įstatymą“ taip pat kyla problemų. - pirmiausia tai trūksta kvalifikuotų specialistų apsaugai ir tvarkymui vykdyti; - visiems įstatymo punkтамs įgyvendinti nepakanka lėšų

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis nagrinėjamais įstatymais

3.2.2. Strateginio planavimo dokumentu analizė

„Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų“. Turizmo plėtotės strategijos projektas yra ilgalaikės Lietuvos ūkio (ekonominės) plėtotės iki 2015 m. strategijos, sudedamoji dalis.

Turizmo plėtotės strategijoje numatomos ilgalaikės prioritetinės turizmo plėtotės kryptys, būtinos šalies ir jos regionų turizmo verslo plėtočiai skatinti ir efektyviai panaudoti šalies turistinių potencialą (gamtinius, kultūrinius, rekreacinius, žmogiškuosius bei verslo infrastruktūros išteklius). Strategijos dokumente numatyti tikslai ir veiksmai sustiprins atskirų valdžios institucijų ir privataus verslo sektorių bendradarbiavimo ir ryšių galimybes, įgyvendinant numatytas turizmo plėtotės priemones, įsisavinant ir racionaliai panaudojant ES struktūrinių fondų lėšas turizmo sektoriaus konkurencingumui stiprinti, pateikiama esama turizmo situacija Lietuvoje, pagrindinės turistinės rinkos, turistiniai ištekliai, turizmo verslo plėtotės galimybes bei bendrosios pasaulio ir Europos Sąjungos turizmo vystymosi tendencijos (Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų, 2007). Platesnis programos aprašymas pateikiamas 23 priede.

Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Atkreiptinas dėmesys strategijoje į tas vietas, kur kalbama apie kultūros savitumo, kraštovaizdžio įvairovės išsaugojimą, nes, tai - dvarų paveldo sudėtinė dalis; vietas kur kalbama apie turizmo sektorių - dvarų sodybos sėkmingai jame pritaikomos ir puikiai funkcionuoja.

Vadovaudamasi Europos Tarybos susitikimo (Barselona, 2002) rekomendacijomis ir Pasaulio valstybių ir vyriausybių vadovų susitikimo Johanesburge (2002). Įgyvendinimo plano 162 punktu, Lietuvos respublikos Vyriausybė patvirtino „Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją“.

Šioje Strategijoje pateikti pagrindiniai įvairios trukmės tikslai ir uždaviniai, numatytos svarbiausios šių tikslų įgyvendinimo įvairiuose sektoriuose (aplinkosauga, ekonomikos

vystymasis, socialinis vystymasis) ir jų šakose priemonės. Strategijoje suformuluoti Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai ir principai (II skyrius). Atlikta išsami strateginė prioritetų analizė, nustatytos darnaus vystymosi požiūriu Lietuvos vystymosi stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės (III skyrius). Remiantis strateginės analizės rezultatais, pateikta Lietuvos darnaus vystymosi vizija, valstybės misija (IV skyrius), išskirti trumpalaikiai (iki 2005 m.), vidutinės trukmės (iki 2010 m.) ir ilgalaikiai (iki 2020 m.) tikslai, uždaviniai ir priemonės (V skyrius). Strateginiai tikslai suformuluoti konkrečiai, nes tik taip įmanoma tinkamai kontroliuoti šios Strategijos įgyvendinimą. Strategijos įgyvendinimo klausimai aptarti VI skyriuje (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Regioniniai turizmo plėtros planavimo dokumentai. Vykdamas Nacionalinę turizmo plėtros programą 2003-2006 metais Valstybinio turizmo departamento užsakymu buvo parengta 20 savivaldybių ar jų dalių galimybių studijų (23 priedas).

Rengtų galimybių studijų pagrindinis tikslas - įvertinti esamos būklės analizėje detalios išnagrinėta informacija ir pagal ją nustatyti pagrindinius prioritetus, bei galimybes turizmo išteklių bei paslaugų plėtrai pagrįsti. Dažniausi remiantis šiuo dokumentu valdančioji institucija pasitvirtino turizmo plėtros tikslus, uždavinius, bei detalizavo plėtros priemones pagrindžiant jas ekonominiai rodikliais.

Ypatinga rengtų galimybių studijų reikšmė yra ta, kad kai kuriose savivaldybėse tai yra vienintelis ir pagrindinis strateginės ir teritorinės turizmo plėtros dokumentas, todėl visų rengtų studijų įvertinimas yra vienprasmė teigiamas (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Apibendrinimas. Strateginio planavimo dokumentai, nera dar pilnai įgyvendinami, todėl sunku išskirti jų trūkumus. O numatytos galimybės juose, leidžia tikėtis gerų rezultatų. Visų rengtų strateginio planavimo dokumentų įvertinimas yra vienprasmė teigiamas, tik reikia tikėtis, kad jie nebus tik „popierinis“ variantas, o bus sėkmingai pritaikyti praktikoje. Strateginiai planavimo dokumentai ir jų reikšmė pateikiami 18 lentelėje.

18 lentelė

Strateginiai planavimo dokumentai ir jų reikšmė

STRATEGINIO PLANAVIMO DOKUMENTAI	Reikšmė
„TURIZMO PLĖTROS STRATEGIJA IKI 2015 METŲ“	numatyti tikslai ir veiksmai sustiprins atskirų valdžios institucijų ir privataus verslo sektorių bendradarbiavimo ir ryšių galimybes, įgyvendinant numatytas turizmo plėtotes priemones, įsisavinant ir racionaliai panaudojant ES struktūrinių fondų lėšas turizmo sektoriaus konkurencingumui stiprinti, pateikiama esama turizmo situacija Lietuvoje, pagrindinės turistinės rinkos, turistiniai ištekliai, turizmo verslo plėtotes galimybes bei bendrosios pasaulio ir Europos Sąjungos turizmo vystymosi tendencijos.
NACIONALINĖ DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJA.	Nepamiršata kultūros savitumo, kraštovaizdžio įvairovės išsaugojimo, nes, tai - dvarų paveldo sudėtinė dalis;
REGIONINIAI TURIZMO PLĖTROS PLANAVIMO DOKUMENTAI	Ypatinga rengtų galimybių studijų reikšmė yra ta, kad kai kuriose savivaldybėse tai yra vienintelis ir pagrindinis strateginės ir teritorinės turizmo plėtros dokumentas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis nagrinėjama įstatymais

3.3.3. Planų, programų ir koncepcijų analizė

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas yra pagrindinis teritorijų planavimo dokumentas, reguliuojantis šalies teritorijos naudojimo ir tvarkymo ilgalaikę strategiją. Bendruoju planu privalo remtis ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijos, kiti valstybės institucijų rengiami strateginiai planai ir programos (Turizmo plėtros planavimo...,2006).

Pagrindinės Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano rengimo užduotys: konkretizuoti svarbiausių šalies erdvių struktūrų (urbanistinės sistemos, kraštovaizdžio ir kultūros paveldo teritorijų, gamybos, rekreacijos, socialinės ir kultūrinės bei techninės infrastruktūros) teritorinės plėtros perspektyvą; nustatyti bendrąją šalies teritorijos naudojimo ir apsaugos strategiją ir prioritetus; nustatyti pagrindines šalies regioninės politikos formavimo nuostatas (Lietuvos respublikos teritorijos bendrasis planas, 2002). Platesnis programos aprašymas pateikiamas 23 priede.

Dvarų paveldo išsaugojimo programa. Vadovaujantis „LR Dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija“ buvo parengta ir 2003 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 481 patvirtinta „Dvarų paveldo išsaugojimo programa“. Tai esminė valstybinė dvarų paveldo išsaugojimo strategija.

Pirmiausiai šia programa siekta įvairiapusiškai integruoti dvarų paveldą į bendrą šalies ekonominę, socialinę, kultūrinę plėtrą (Barasa, 2010). Programoje buvo numatytos dvarų paveldo sisteminio mokslinio ištyrimo, nustatymo ir apskaitos, teisinio reglamentavimo sistemos (bazės) sukūrimo, saugojimo, panaudojimo ir pritaikymo verslui bei kaimo restruktūrizavimui, saugomo kultūrinio kraštovaizdžio kokybės ir įvairovės palaikymui, žemės reformos vykdymo, valstybės ir savivaldybės specializuotų kultūros paveldo saugomų teritorijų steigimo ir kt. strateginės kryptys ir konkrečios priemonės (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Tačiau programa nedavė lauktų rezultatų. Nepatenkinami dvarų paveldo moksliniai tyrimai, apsauga nebuvo integruojama į rengiamus apskričių (regionų) bendruosius ir kitus planus. Nesprendžiama dvaro sodybos, kaip vientiso teisės objekto, problema, nevykdomos kitos efektyviai dvarų paveldo apsaugai ir integravimui reikalingos priemonės. Beveik nesprenžiamos unikalaus medinio Lietuvos paveldo bei istorinių želdynų tvarkybos ir apsaugos problemos (Gražulis, 2000). Išskyrus tai, jog truputį paspartėjo dvarų ištyrimo, inventorinimo tempai bei tai, kad visuomenei buvo pristatyta kompiuterinė Lietuvos dvarų duomenų bazė, televizijoje bei Lietuvos radijuje daugiau aktualizuojamos dvarų paveldo, jo apsaugos, panaudojimo bei integravimo į šiuolaikinį visuomenės gyvenimą, sociokultūrinės, tradicijų tęstinumo temos, programa faktiškai liko bevaisė (Barasa, 2010).

Teisintasi, kad šiems uždaviniams įgyvendinti trūksta lėšų. Pagal programos strategines nuostatas bei jos įgyvendinimo priemonės lėšos nebuvo skiriamos. Šiuo metu yra rengiamas naujas šios programos projektas. Kadangi pastaroji programa nebuvo finansuota valstybės atskira biudžetine eilute, daugelis iš numatytų įgyvendinimo priemonių yra įvykdytos dalinai arba visiškai neįvykdytos. Neįvykdytos veiklos tokios, kaip paveldo objektų apskaitos sutvarkymas (apskaitą šiuo metu tvarko Kultūros paveldo centras, kuriame apskaitą tvarko ir paveldo objektų vertingąsias savybes nustato tik vienas darbuotojas, todėl darbai užsitęsia) stabdo greitą ir konstruktyvų paveldo dokumentų tvarkymą (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija. Veiksmingai saugoti ir reabilituoti (atgaivinti) Lietuvos dvarų paveldą, kaip itin reikšmingą Lietuvai ir Europai kultūrinių ženklų ir simbolių dalį, buvo parengta ir dar 2002-09-13 Valstybinės paminklosaugos komisijos sprendimu Nr. 87 patvirtinta „LR Dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija“. Dokumento bendrojoje dalyje akcentuojama koncepcijos misija - sukurti Lietuvos dvarų paveldo išsaugojimo ir perdavimo ateinančioms kartoms strateginį ir edukacinį pagrindą. Tai vientisas dokumentas, kurio III skyriuje nustatyta (suformuluota) Valstybinė Lietuvos dvarų paveldo samprata ir ja pagrįsta integravimo į visuomenės gyvenimą strategija. Koncepcijoje pateikti dvarų paveldo integravimo į Lietuvos Respublikos teisinę bei valstybinę strateginio planavimo sistemą principai, suformuoti pagrindiniai dvarų paveldo kompleksų teritorinės apsaugos bei apskaitos principai ir t.t. Taigi, viena vertus, tai strateginis dokumentas, į kurio nuostatas savo veikloje privalo atsižvelgti Valstybės institucijos. Kita vertus, tai edukacinio pobūdžio dokumentas bei pagrindas, sudarantis šio paveldo pažinimo plėtojimo prielaidas. Juk siekiant veiksmingai saugoti ir atgaivinti dvarų paveldą, būtina jį gerai pažinti. Esminės Koncepcijos nuostatos yra šios: dvarų paveldas – Valstybės ir visuomenės apsaugos objektas bei svarbus kraštotvarkos objektas (Gražulis, 2008).

Parengus ir patvirtinus koncepciją buvo sudarytos strateginės prielaidos daug efektyvesnės ir objektyvesnės dvarų paveldo apsaugos ir integravimo politikos formavimui ir vykdymui bei kompleksiniam jo išsaugojimui, tvarkymui ir naudojimo užtikrinimui, tačiau jos (šios galimybės) nebuvo išnaudotos. Tačiau dokumentas nėra visiškai išbaigtas: koncepcijoje sutinkama daug negirdėtų sąvokų, teiginiams suteikiamas daugiaprasmės beletristikos atspalvis. Kaip teisės aktas, jis turėtų būti suprantamas aiškiai ir “be skaitymo tarp eilučių”. Tai - didelis trūkumas. Autoriai pateikia istorinių žinių interpretacijas, paremtas neaiškiais šaltiniais. Taip tekstas perkraunamas istoriniais faktais, ko netūrėtų būti teisės akte. Koncepcijoje dažnai minimas edukacinis aspektas atrodo nepakankamai pagrįstas ir išpūstas.

Koncepcijoje dvaro samprata paremta siekiu, atkurti dvarų ir palivarkų sodybas, kaip ūkio centrus, išsaugoti senąsias dvarų ribas. Bet nepastebima, kad dokumentas įsiterpia į nuosavybės

teisių atkūrimo procesą, nėra apibrėžtas jo ryšys su galiojančiais įstatymais: Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymu, jų vykdymo įstatymais bei poįstatyminiais aktais, Žemės įstatymu ir kt. Numatomuose koncepcijos įgyvendinimo rezultatuose akcentuojama dokumento misija - įdiegti visuomenėje naują dvaro sampratą bei atgaivinti nutrūkusias Europos kultūrinės tradicijas. Tačiau pamiršamas svarbiausias faktas – tai griūvantys dvarai.

Koncepcijoje siūloma sukurti išskirtinę nekilnojamojo kultūros paveldo saugomų teritorijų sistemą, bet kuo daugiau prievolių bei apribojimų savininkui ar investuotojui, tuo mažesnė tikimybė, kad toks išvis atsiras.

Šis teisinis aktas taip ir nepateikia realių pasiūlymų ir sprendimų iškelto klausimu, o suformuotos sampratos, teiginiai dabarties metu realiai neįgyvendinami, neapibrėžtos net jų įgyvendinimo kryptys. Tokio dokumento išleidimas tik nutolina realius sprendimus. Koncepcija tikrai nepanaši į realų apsaugos reglamentavimo dokumentą. Susidaro įspūdis, kad tai savęs ir visuomenės apgaudinėjimas, pateikiant utopinį teisės aktą, kad šioje srityje kažkas veikiama (Andrulytė ir kt., 2003).

Bendrojo programavimo dokumentas (2007 - 2013m.). Ypatinę reikšmę turizmo sektoriui turi ir Bendrasis programavimo 2007-2013 m. dokumentas, kuris tvirtinamas Vyriausybės ir teikiamas aprobuoti Europos komisijai, numatant Lietuvos turizmo sektoriaus perspektyvas ir apibrėžiant jo vaidmenį šalies ūkyje. Šiame dokumente pabrėžiama turizmo infrastruktūros vystymo svarba. Šios turizmo srities vystymas traktuojamas kaip viena iš keturių pagrindinių priemonių įgyvendinant šalies gamybinio sektoriaus ir paslaugų plėtros strategiją. Remiantis šiuo dokumentu skiriama ES parama turizmo objektų pritaikymui turistų poreikiams (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Lietuvos bendrajame programavimo dokumente 2007-2013 m. pabrėžiama, kad Lietuvos turizmo sektorius turi dideles galimybes augti, nes Lietuva turi turtingą kultūrinį palikimą ir patrauklią gamtinę aplinką. Kai kurie Lietuvos regionai, pasinaudodami turizmo teikiamomis galimybėmis, galėtų gauti nemažas pajamas ir sukurti ilgalaikių darbo vietų. Dabar turizmo potencialas nepakankamai panaudojamas (Lietuvos bendrasis..., 2004).

Lietuvos Tūkstantmečio programa. Lietuvos tūkstantmečio programa sudaryta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui pasirengti. Programa įgyvendinant rekomenduojama dalyvauti apskričių viršininkams, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, seniūnijoms ir visuomeninės organizacijos. Už šios programos įgyvendinimo koordinavimą atsakinga Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija (Lietuvos tūkstantmečio programa, 2003).

Lietuvos Tūkstantmečio programos tikslai gyvinti ir stiprinti Lietuvos visuomenės istorinę ir pilietinę savimone, aktualizuoti kultūros paveldą, išskirti simbolinius jo elementus, svarbius Lietuvos valstybės ir tautos savivokai, padėti įgyvendinti tautos ateičiai reikšmingus kultūros

projektus, padėti tinkamai pristatyti Lietuvą, jos kultūrą pasauliui (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Nustatant principus išskiriamas programos - atvirumas, valstybiškumas, kryptingumas, visuotinumas.

Programai sėkmingai įgyvendinti reikalingos priemonės: mokslinių tyrimų ir leidybos projektai; kultūros paveldo ir architektūros projektai; nacionaliniai ir tarptautiniai kultūros, meno ir visuomeniniai projektai.

Programos IV, V, VI skyriuose atlikta išsami projektų prioritetų analizė. VII skyriuje trumpai aprašomi programos projektų finansavimo šaltiniai ir programos įgyvendinimo kontrolė. Pagal 12 straipsnį finansavimo šaltiniais skelbiama - Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų lėšos, Europos Sąjungos paramos lėšos, kitos teisėtai įgytos lėšos. Numatomas lėšų poreikis projektams įgyvendinti pateikti šios programos 1, 2 ir 3 prieduose (Lietuvos tūkstantmečio programa, 2003).

Kultūros paveldo ir architektūros projektų prioritetu numatomas archeologinių bei kultūros paminklų, pagal nustatytų objektų sąrašą, tyrimas ir sutvarkymas. Minėtame sąraše numatomas lėšų poreikis 15 priemonių. Tai pat programoje vienu iš Kultūros paveldo prioritetų išskiriamas regioninių kultūros centrų sukūrimas Rytų Lietuvoje, Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Suvalkijoje, Žemaitijoje ir Mažojoje Lietuvoje. Tie centrai turėjo būti įkurti dvaruose, kurių restauravimui buvo numatytos išties didelės lėšos, pvz., Šilutės dvarui, kuriame buvo planuota įkurti Mažosios Lietuvos kultūros centrą, buvo numatyta skirti 19,5 mln. Lt, Plungės M. Oginskio dvaro kompleksui – 21 mln. Lt. Tačiau nė vienam iš numatytų dvarų nebuvo skirta nė cento. Tad dvarų paveldo ateitis Lietuvoje lieka labai neaiški. Daug vilčių dedama į ES struktūrinius paramos fondus. Tačiau, kaip matysime vėliau, čia taip pat kertasi valstybės ar savivaldybės deklaruojami, tariami ir tikrieji prioritetai, todėl dvarų projektai neretai pralaimi verslo prasme pelningesniems projektams (Barasa, 2010).

Nacionalinė turizmo plėtros 2007 - 2010 metų programa. Pagrindinis turizmo sektoriaus vidutinės trukmės strateginis dokumentas, kurį rengia Valstybinis turizmo departamentas. Nacionalinės turizmo plėtros 2007–2010 metų paskirtis – išanalizuoti Lietuvos turizmo sektoriaus raidos tendencijas ir atsižvelgiant į valstybės bei vietos savivaldos lygmens turizmo sektoriaus planavimo dokumentus apibrėžti turizmo plėtros prioritetus, tikslus ir uždavinius, nustatyti jų įgyvendinimo priemones. NTPP svarbą apsprendžia ir tai, kad veiksminga turizmo plėtra yra galima esant tik subalansuotai visų lygių organizacinei struktūrai ir koordinavimo ryšiams, o plėtros priemonių vykdymas ir koordinavimas užtikrinamas remiantis būtent Nacionaline turizmo plėtros programa (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2007). Platesnis programos aprašymas pateikiamas 23 priede.

Regionų kultūros plėtros 2008 - 2012 metų programa. Regionų kultūros plėtros 2008 - 2012 metų programos paskirtis sudaryti kuo geresnes administracines, finansines ir teisesines sąlygas intensyvinti kultūros plėtrą regionuose, skatinti kultūros paslaugų sklaidą, suteikti visiems šalies gyventojams galimybes šiomis paslaugomis naudotis, skatinti kultūros, turizmo, švietimo, verslo ryšius regionuose, bendradarbiavimą tarp regionų, puoselėti regionų etninį ir kultūros paveldo savitumą.

Lietuvos regionų kultūros plėtros programoje konstatuojama, kad nepakankamai dėmesio kultūros administravimo problemoms skiria savivaldybės, neparengti teisės aktai, nustatantys savivaldybių administracijų padalinių, dalyvaujančių formuojant kultūros politiką ir administruojančių kultūros vyksmą, funkcijas. Daugelyje apskričių neparengtos ir nepatvirtintos regionų kultūros plėtros programos, kuriose būtų numatytos priemonės, padedančios išryškinti regionų etninius savitumus, puoselėti tradicijas, plėtoti meno mėgėjų veiklą, profesionaliojo meno sklaidą, kultūrinio turizmo ir kultūros industrijų regionuose strategiją. Toks požiūris neskatina kryptingos regionų kultūros politikos.

Nepakankami ryšiai tarp valstybės institucijų, apskričių viršininkų administracijų ir savivaldybių institucijų, ypač tarp kultūros, švietimo, turizmo institucijų. Minėtosios institucijos įgyvendina tarpinstitucines programas, tačiau veiksmai mažai koordinuojami, nebendradarbiaujama siekiant to paties tikslo, todėl neracionaliai panaudojamos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos, o rezultatai nepateisina lūkesčių. Nors apskričių ir savivaldybių kultūros įstaigos dalyvauja įvairiose Europos programose, tačiau parengiama per mažai projektų, skatinančių kultūrinio turizmo, kaimo, kultūros industrijų, informacinių technologijų regionuose plėtrą. Tokių projektų rengimą ir įgyvendinimą stabdo neišspręsta kofinansavimo problema. Nenustatyta bendra regionų kultūros statistikos pateikimo, kaupimo ir sklaidos tvarka. Regionų kultūros statistiniai rodikliai nepakankamai analizuojami ir viešinami. Tai trukdo valstybės, apskričių ir savivaldybių institucijoms operatyviai naudotis atitinkama informacija. Trūksta nuoseklių ir palyginamų regionų kultūros tyrimų. Intensyvinti regionų kultūros sklaidos procesą padėtų ir kultūros žemėlapiai, atspindintys regionuose veikiančių kultūros įstaigų tinklą, tradicinius renginius ir kitą informaciją. Iškeliama opi regionams reikalingų kultūros srities specialistų problema. Trūksta valstybės dėmesio šių specialistų poreikio tyrimams ir analizei, nesuformuota jų rengimo sistema, neparengti kvalifikaciniai reikalavimai kultūros įstaigų darbuotojams, jų perkvalifikavimo programos. Šiuo metu veikianti kultūros srities specialistų kvalifikacijos kėlimo sistema neatitinka nūdienos reikalavimų, neapima visų veiklos sričių.

Įvertinus regionų kultūros plėtros esamos būklės analizę, iškeltas šios programos tikslas - padėti apskričių viršininkams ir savivaldybėms įgyvendinti valstybės regioninę kultūros politiką,

skatinti tolygią ir kryptingą regionų kultūros plėtrą, sudaryti palankias sąlygas regionų gyventojams tenkinti kultūros poreikius, puoselėti regionų etninį savitumą.

Programos tikslui pasiekti numatomi uždaviniai: tobulinti teisinę, administracinę ir finansinę sistemą, padedančią plėtoti regionų kultūrą; sudaryti sąlygas gerinti regionuose teikiamų kultūros paslaugų kokybę ir prieinamumą, optimizuoti ir modernizuoti regionuose veikiančių kultūros įstaigų infrastruktūrą; skatinti kultūros veiklą, saugančią ir plėtojančią regionų kultūros tradicijas ir papročius, puoselėti meno mėgėjų veiklos tradicijas, sudaryti sąlygas profesionaliojo meno sklaidai regionuose; sudaryti sąlygas kultūros specialistams naudotis naujausiomis informacinėmis technologijomis, kaupti, koordinuoti ir skleisti kultūros informaciją regionuose; tobulinti kultūros specialistų rengimo, kvalifikacijos tobulinimo, perkvalifikavimo ir atestavimo tvarką (Regionų kultūros plėtros..., 2008).

Apibendrinant, galima teigti, kad planus, programas, koncepcijas yra sunku įgyvendinti, kai trūksta vieno iš svarbiausių plėtrai aspektų – tai bendradarbiavimo, o to pasekoje neskiriamas finansavimas programoms įgyvendinti. Nesant šių aspektų - subyra visos numatytos vizijos. Planų, programų ir koncepcijų svarbiausi bruožai ir vertinimas pateikiami 19 lentelėje .

19 lentelė

Planų, programų ir koncepcijų svarbiausi bruožai ir vertinimas

Planai, programos, koncepcijos	Svarbiausi bruožai ir vertinimas
Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas	Bendruoju planu privalo remtis ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijos, kiti valstybės institucijų rengiami strateginiai planai ir programos - strategijų parašyta nemažai, tik daugelis jų neįgyvendintos.
Dvarų paveldo išsaugojimo programa.	Šia programa siekta įvairiapusiškai integruoti dvarų paveldą į bendrą šalies ekonominę, socialinę, kultūrinę plėtrą – tačiau , programa nedavė lauktų rezultatų, nes trūko finansavimo.
Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija.	Šia koncepcija siekta veiksmingai saugoti ir reabilituoti (atgaivinti) Lietuvos dvarų paveldą- nepateikia realių pasiūlymų ir sprendimų iškeltu klausimu, o suformuotos sampratos, teiginiai dabarties metu realiai neįgyvendinami , neapibrėžtos net jų įgyvendinimo kryptys.
Bendrojo programavimo dokumentas (2007 – 2013m.)	Šis dokumantas numato Lietuvos turizmo sektoriaus perspektyvas ir apibrėžia jo vaidmenį šalies ūkyje- jame pabrėžiama, kad Lietuvos turizmo sektorius turi dideles galimybes augti, nes Lietuva turi turtingą kultūrinį palikimą ir patrauklią gamtinę aplinką.
Lietuvos Tūkstantmečio programa	Ši programa sudaryta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui pasirengti – įgyvendinta gana minimaliai, o dvarų atžvilgiu, buvo skirta daug, o realiai, tai liko tik pažadu.
Nacionalinė turizmo plėtros 2007–2010 metų programa	Pagrindinis turizmo sektoriaus vidutinės trukmės strateginis dokumentas - svarbą apsprendžia ir tai, kad veiksminga turizmo plėtra yra galima esant tik subalansuotai visų lygių organizacinei struktūrai ir koordinavimo ryšiams.
Regionų kultūros plėtros 2008–2012 metų programa	Pagrindinis tikslas - sudaryti kuo geresnes administracines, finansines ir teisines sąlygas intensyvinti kultūros plėtrą regionuose.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis nagrinėjamais įstatymais

3.3.4. Tarptautinių dokumentų, ratifikuotų Lietuvoje, analizė

Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumentas. Projektą 2001–2003 m. įgyvendino Estijos, Latvijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos. Dokumente atskleista kultūros paveldo reikšmė ir vieta turizme, kuriant šalies teigiamą įvaizdį tarptautiniu mastu, o tuo pačiu padeda saugoti ir patį kultūros paveldą. Svarbu tai, kad šiame dokumente numatyti kultūrinio turizmo finansavimo bei skatinimo pasiūlymai, siejami su valstybės bei savivaldybių mokesčių politika, remiant ar skatinant turizmo procese dalyvaujančius paveldo objektų šeimininkus (Baltijos šalių ..., 2001).

Rengiant šį dokumentą visuomenė įsitraukė į svarstymus apie kultūrinį turizmą trijose Baltijos valstybėse. Visose trijose valstybėse buvo sudarytos darbo grupės, jose dalyvavo turizmo ir kultūros sektoriaus atstovai. Pats dokumentas yra parengtas esamos situacijos analizės ir rekomendacijų pagrindu, kurios liečia paveldo objektu prieinamumą, apsauga, teisinę bei mokesčių sistemas ir pan. (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2006).

Unesco konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo. Ši Konvencija taikoma šios Konvencijos Šalių patvirtintoms politikos kryptims ir priemonėms, susijusioms su kultūrų raiškos įvairovės apsauga ir skatinimu.

Remiantis Konvencijos tikslais siekima: apsaugoti ir skatinti kultūrų raiškos įvairovę ir sudaryti sąlygas joms klestėti ir mainytis, kad būtų juntama abipusė nauda; skatinti kultūrų dialogą, plėtoti kultūrinius ryšius, siekiant pasaulyje užtikrinti intensyvesnius ir tolygesnius kultūrų mainus, kad būtų ugdoma pagarba kultūroms, vyktų kultūrų sąveika; skatinti pagarbą kultūrų raiškos įvairovei ir šios įvairovės vertės suvokimą vietos, nacionaliniu bei tarptautiniu lygiais; pripažinti išskirtinį kultūrinės veiklos, kultūros vertybių ir paslaugų pobūdį, kadangi jos perteikia identitetą, vertybes ir prasmę; plėtojant partnerystę stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą ir solidarumą, ypač siekiant sustiprinti besivystančių šalių gebėjimą apsaugoti ir skatinti kultūrų raiškos įvairovę (Unesco konvencija ..., 2005).

Europos kultūros konvencija. Konvencija unikali tuo, kad galioja visose 49 Europos valstybėse - t.y. 47 Tarybos valstybėse narėse plius Baltarusijoje ir Šventajame Soste (Europos tarybos..., 2010).

Europos kultūros konvencijos 1 - 5 straipsniai teigiamai *įtakoja* kultūrinio turizmo plėtrą, kuriuose šią konvenciją pasirašiusios šalys įsipareigoja skatinti savo piliečius studijuoti kitų Šalių kalbas, istoriją bei civilizacijos raidą, remti ir skatinti tokias studijas savo ir Susitariančiųjų Šalių teritorijoje, Susitariančiosios Šalys konsultuojasi tarpusavyje, siekdamos suderinti veiksmus, skatinančius Europai reikšmingą kultūrinę veiklą (Europos kultūros konvencija , 2001).

Tarptautinė kultūrinio turizmo chartija. Tarptautinės kultūrinio turizmo chartijos tikslai:

- Skatinti, kultūrinę veiklą paveldo vietose, formuojančius planus ir politiką.
- Siekiama palengvinti ir paskatinti asmenis, susijusius su paveldo išsaugojimu ir valdymu, kad paveldą padarytų prieinamą bendruomenei ir lankytojams.
- Palengvinti ir skatinti tarpusavio apsaugos interesus paveldo vietose nuo turizmo pramonės, užtikrinant paveldo apsaugą ateities kartoms.
- Palengvinti ir skatinti turizmo pramonės valdymą tokiais būdais, kurie sustiprintų paveldo ir šiuolaikinių kultūrų bendruomenių bendradarbiavimą.
- Dokumente taip pat išdėstyti kultūrinio turizmo vystymosi principai, aprašyta, kokiais principais remiantis kultūros paveldą galima panaudoti kultūrinio turizmo plėtrai. Apibrėžiama turizmo ir paveldo institucijų atsakomybė už įtaką žmonijos aplinkai, o ypatingai paminklams ir vietovėms (Tarptautinė kultūrinio turizmo chartija, 1999).

Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija. Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie Europos architektūros paveldo apsaugos konvencijos, pagal kurią kiekviena šalis įsipareigoja, atsižvelgdama į architektūrinį ir istorinį paveldo pobūdį, skatinti:

- a) saugomų objektų panaudojimą įvertinant šiuolaikinio gyvenimo reikmes;
- b) kai įmanoma, senus pastatus pritaikyti naujoms reikmėms (11 straipsnis);

Kiekviena šalis įsipareigoja:

1. skatinti visuomenę įvertinti architektūros paveldo, kaip kultūrinės tapatybės elemento bei dabartinės ir ateities kartų įkvėpimo ir kūrybingumo šaltinio, vertę;
2. šiuo tikslu remti informacijos platinimo ir švietimo būdus, ypač pasitelkiant šiuolaikines komunikacijos bei informavimo priemones, ir:
3. nuo mokyklinio amžiaus žadinti arba didinti visuomenės susidomėjimą paveldo apsauga, įsisavintos aplinkos ir architektūros kokybe;
4. atskleisti kultūros paveldo vienybę ir architektūros, amatų, liaudies tradicijų ir gyvenimo būdo ryšius europiniu, nacionaliniu ir regioniniu mastu (15 straipsnis) (Europos architektūros, 1999).

Pastebėta, kad tarptautiniuose dokumentuose kultūrinis turizmas atskiriamas nuo bendros turizmo sąvokos sampratos, ko pasekoje, išskiriamas kaip prioritetinga sritis, kurios plėtra skatinama per bendradarbiavimą ir kultūrinio paveldo integravimą į turizmą ir pritaikymą visuomenėms reikmėms. Esminiai tarptautinių dokumentų aspektai pateikiami 20 lentelėje.

Tarptautinių dokumentų, ratifikuotų Lietuvoje, esminiai aspektai

Tarptautinių įsipareigojimų teisiniai aktai	Esminiai aspektai
BALTIJOS ŠALIŲ KULTŪRINIO TURIZMO POLITIKOS DOKUMENTAS	Pats dokumentas yra parengtas esamos situacijos analizės ir rekomendacijų pagrindu, kurios liečia paveldo objektu prieinamumą, apsauga, teisinę bei mokesčių sistemas
UNESCO KONVENCIJA DĖL KULTŪRŲ RAIŠKOS ĮVAIROVĖS APSAUGOS IR SKATINIMO.	Šios konvencijos tikslas- apsaugoti ir skatinti kultūrų raiškos įvairovę, o tai siūoma padaryti plėtojant partnerystę stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą ir solidarumą.
EUROPOS KULTŪROS KONVENCIJA	Konvencija unikali tuo, kad galioja visose 49 Europos valstybėse ir kultūrinio tuizmo plėtrą siūlo skatinti – bendradarbiavimu.
TARPTAUTINĖ KULTŪRINIO TURIZMO CHARTIJA.	Chartijoje išdėstyti kultūrinio turizmo vystymosi principai.
EUROPOS ARCHITEKTŪROS PAVELDO APSAUGOS KONVENCIJA.	Pagal šią konvenciją įsipareigojama saugomų objektų panaudojimā įvertinant šiuolaikinio gyvenimo reikmes ir kai įmanoma, senus pastatus pritaikyti naujoms reikmėms.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis nagrinėjama is įstatymais

Kultūrinio turizmo požiūriu išanalizavome parengtos politinės – teisinės ir strateginės aplinkos dokumentus ir įvertinome jų pasekmes (kultūrinio) turizmo plėtrai (48 pav.). Be visų skyriuje analizuotų teisės aktų, programų ir kt., yra ir daugiau tiriamąjį darbą liečiančių dokumentų, tačiau jie nėra svarbiausi. Dalis nepaminėtų teisės aktų (žiūrėti 24 priede) pvz.: reglamentuojančių projekcinės dokumentacijos derinimo tvarką, specialiąsias žemės ir miškų naudojimo sąlygas ir kt. Visų teisės aktų įvardijimas ir nagrinėjimas užimtų didžiąją tiriamojo darbo dalį, todėl apsiribota pagrindiniais teisės aktais kuriuose nagrinėjamas požiūris į (kultūrinio) turizmo plėtros politiką

Lietuva, po nepriklausomybės atgavimo, priėmė nemažai teisės aktų, kurie turėtų skatinti turizmo plėtrą. Galima teigti, kad šiuo metu teisinė aplinka Lietuvoje yra gana palanki (kultūrinio) turizmo plėtrai ir dvarų išsaugojimui. Tausojamasis dvarų naudojimas ir jų apsauga, palaipsniui integruojami į Valstybės strateginio planavimo sistemą. Ši išvada remiasi tuo, kad turizmo plėtra kaip prioritetas, yra numatytas įvairaus lygmens teisės aktuose. Kultūrinį turizmą itakoja teisinė bazė, susijusi su tarptautiniais įsipareigojimais, kultūros paveldo apsauga, ir nors iš dalies ji riboja turizmo plėtrą, iš kitos pusės teisės aktai užtikrina jų unikalumo išsaugojimą, didindama jų patrauklumą bei atraktyvumą (Nemuno zonos kaip kultūrinės..., 2007). Tačiau tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad Lietuvoje yra mažai finansavimo šaltinių, nepakankamas teisinių, administracinių, paminklosauginių priemonių koordinavimas, politinės atsakomybės stoka plėtojant kultūrinį turizmą dvaruose, kad jie efektyviai tarnautų kultūros, mokslo, tautinio auklėjimo ir kitiems visuomenės poreikiams tenkinti. Kultūra, kaip viena esminių Nacionalinio turizmo programos plėtojimo kryptių iki šiol Lietuvoje nėra intensyviai plėtojama.

Plėtojant kultūrinį turizmą dvaruose, paveldo valdytojui tenka laviruoti tarp daugybės institucijų, įstatymų, jų nesuderinamumo ir prieštaravimo, nepakankamos paveldo ir turizmo

veiklos koordinavimo, įskaitant informacijos teikimą turistinėms rinkoms, bei skiriamas minimalus finansavimas kaip prioritetinei šakai. Tam, kad Lietuvoje išlikę dvarai taptų kultūrinio turizmo objektais, ranka rankon turėtų dirbti turizmo politikos strategai, savivaldybės ir privatus verslas (Vaitiekūnienė, 2006). Lietuva - valstybė su ribotais finansiniais ištekliais, negali sau leisti daugelį kultūros paveldo objektų pritaikyti kultūros ir turizmo tikslams, todėl būtinas privačių finansinių išteklių panaudojimo mechanizmas, kaip alternatyvi kultūros finansavimo politikos dalis ir kaip alternatyva paveldo objektų griuvimui. Tačiau norint sudaryti, anksčiau minėtas sąlygas - palankiomis, kultūrinio turizmo plėtrai šalyje, reikia nustatyti palankias ekonomines, teises sąlygas ir tvarką paveldo objektų nuomai ir privatizavimui, pritaikant juos turizmo paslaugų teikimui. Muziejų darbo organizavimas turi būti orientuotas į rinkos sąlygas bei plečiama nacionalinės svarbos muziejų bazė ir jų ekspozicijos. Visoje kultūros sferoje labiau taikyti rinkodaros priemones, o veiklą daugiau orientuoti į vartotoją ir bendradarbiavimą su turizmo įmonėmis (Nacionalinė turizmo plėtros..., 2007).

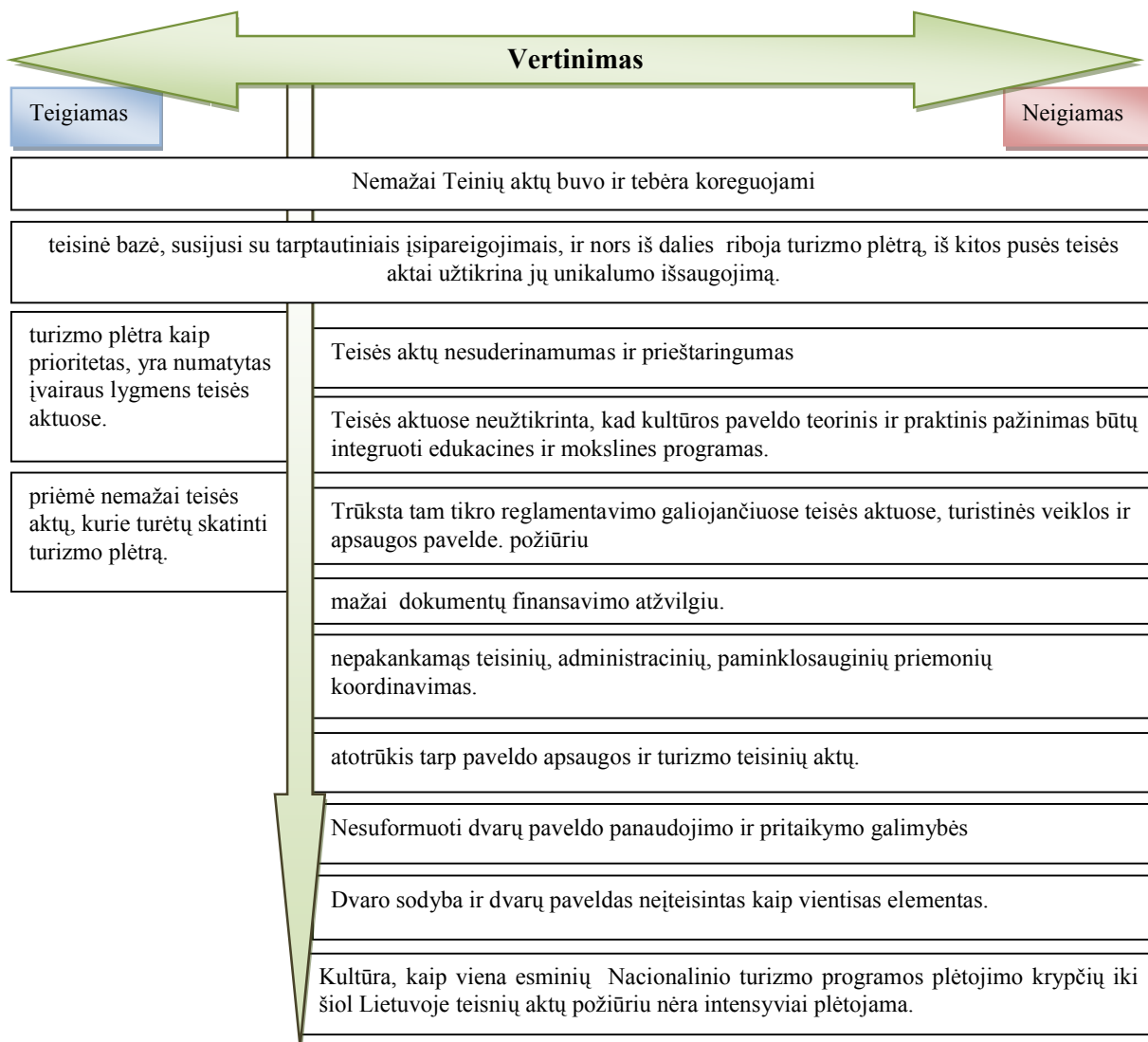
Kultūrinio turizmo plėtros ir dvarų pritaikymo visuomenės reikmėms problemos, gali būti sėkmingai sprendžiamos tik kompetetingų valdžios institucijų ir tinkamai sutvarkius atitinkamą teisinę bazę bei procedūras.

Kultūros išteklių panaudojimas turizmui yra efektyvi kultūros vertybių išsaugojimo ir propagavimo priemonė. Teisės aktuose neužtikrinta, kad kultūros paveldo teorinis ir praktinis pažinimas būtų integruoti į ikimokyklinio ugdymo, bendrojo vaikų ir jaunimo lavinimo, suaugusiųjų švietimo programas, nevykdomas dvarų paveldo mokslinio pažinimo iniciatyvų rėmimas, nors šie veiksniai, ypatingai, prisideda prie kultūrinės plėtros. Trūksta tam tikro reglamentavimo galiojančiuose teisės aktuose, turistinės veiklos ir apsaugos pavelde požiūriu. Reglamentuojantys įstatymai buvo ir tebėra koreguojami.

Lietuvos valstybei būtina sustiprinti paveldo apsaugą, aktyviau rūpintis dvarų paveldo išsaugojimu bei jo integravimu į kultūros sklaidą. Reikia tikėtis, kad įgyvendinus daugelį pradėtų programų, daugelis problemų bus išspręstos ir neliks vien "gražios popierinės idėjos".

Dvaro sodyba ir dvarų paveldas neįteisintas kaip vientisas istoriniu, kompoziciniu ir funkciniu požiūriu kultūros paveldo objektas, ūkio bei kultūros struktūra, kraštovarkos ir šalies subalansuotos raidos elementas, taip pat neįteisintas kaip apsaugos ir integravimo į visuomenės gyvenimą objektas. Šitos priežastys taip pat įtakoja kultūrinio turizmo plėtrą, nes dėl išvardintų priežasčių nesilaikoma pavienių ir nesusistemintų galiojančių teisės aktų reikalavimų. Nesuformuoti dvarų paveldo panaudojimo ir pritaikymo galimybės: šiuolaikinius paveldo apaugos reikalavimus bei integravimo poreikius ir galimybes atitinkantys finansavimo šaltiniai; neįvertintos reprezentacinio, ūkinio - ekonominio, kultūrinio, švietimo, socialinio, aplinkosauginio –

kraštovaizdinio; nereglamentuotas dvarų paveldo integravimas į teritorijų ir kitus strateginius Valstybės planus bei tarptautines programas ir kt. (Gražulis, 2009).

48 pav. Dokumentų vertinimas, teigiamu ir neigiamu aspektu

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Apibendrinant, galima pasakyti: Lietuvos potencialas didžiulis – mūsų šalis tikrai galėtų atverti kultūros paveldą turizmui. Tačiau rimčiausias trūkdis pasinaudoti šiomis galimybėmis - atotrūkis tarp paveldo apsaugos sistemos ir turizmo. Pirmiausia reikėtų pašalinti barjerus, skiriančius kultūros paveldo tyrimo bei apsaugos institucijas nuo turizmo politikos formuotojų. Lietuvos valstybei būtina nedelsiant pasirūpinti savo nacionalinio dvarų paveldo išsaugojimu bei kultūros sklaida. Tik tuomet bus įmanoma išsaugoti bent nedidelę dalį Lietuvos valstybės

tapatybės bei kultūros požymių ir pristatyti ją Europai bei pasauliui kaip gilią valstybingumo bei bendraeuropinės kultūros šaknis turinčią Valstybę (Gražulis, 2009).

3.4. Ekspertų tyrimo duomenų ir SSGG (SWOT) analizė

Kultūros paveldo objektai formuoja istorinę aplinką ir lydi mus visur. Jie tampa lyg tekstu, kurį būtina perskaityti, norint suvokti savo kultūrą (21 pav.). Tačiau šie praeities ženklai ir praėjusių kartų kalba mums sunkiai suprantama. Į kultūros paveldą nebandoma pažvelgti kaip į visumą, kaip į vietą ar erdvę, kurioje kiekviena karta paliko savo pėdsaką ir taip suformavo savotišką kultūros vertybės (ar istorinės aplinkos) archeologiją. Kaip teikiantis socialinės naudos, kultūros paveldas turėtų būti nepalyginti svarbesnis kasdieniam gyvenimui.

21 lentelė

Dvarų, įtrauktų į programą, direktorių kultūros suvokimo palyginimas ir klasifikavimas

Kategorija dvaras	Dvasinės vertybės					Materialinės vertybės				Kultūrų klasifikacija		
	Subkategorija	Kalba ir raštingumas	Papročiai, etika, elgsenos gebėjimai.	Realigija, tikėjimas	Ideologija, filosofija, mitologija, teisė, menas, mokslas, žinios	Etniškumas	Kultūrinė aplinka	Kasdienio vartojimo materialinės vertybės.	Gamybiniai ir verslo santykiai.	Ūkinės veiklos išteklių, technologijos, komunikacijos, švietimo ir mokslo laimėjimai bei kiti žmonių veiklos rezultatai	Vienaplanės	Daugiaplanės
Oginskių dvaras	✓	✓	✓	✓	✓	✓						✓
Paezerių dvaras	✓	✓		✓			✓	✓	✓			✓
Rokiskio dvaras		✓				✓	✓	✓	✓		✓	
Hugo Šojaus dvaras	✓	✓		✓	✓	✓						✓

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Remiantis Jančaitytės R., ir kt. (2009), pateikta kultūros klasifikacija, matome iš 21 lentelės, kad direktoriai skirtingai suvokia kultūrą:

- Oginskių ir Hugo Šojaus dvarų direktoriai, panašiausiai supranta kultūrą - santūriai, tai reiškia, kad jie dėmesį sukoncentravę į pagarbą.
- Paezerių dvaro direktorė, kultūrą supranta kaip – daugiaplanę, t.y. dėmesį telkia į žmones ir ieško tarpusavio ryšių.

- Rokiškio dvaro direktorė yra itin organizuota planuotoja, ir kultūrą suvokia, kaip dėmesio sutelkimą į tikslą.

Kadangi, direktorių požiūriai skiriasi į pamatinę kultūrinio turizmo dalį t.y. kultūrą, todėl ir dvarų kultūrinio turizmo plėtra vyksta skirtingai.

Siekiant vystyti kultūrinio turizmo plėtrą dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos Tūkstantmečio programą, būtina įvertinti jo plėtrai palankius ir neigiamus veiksnius. Neigiamų veiksnių išskyrimas, pirmiausia būtinas tam, kad būtų galima objektyviai juos įvertinti ir rasti priemonių jiems išspręsti ar bent sužinti neigiamą poveikį. Šiuo tikslu atlikta SSSG analizė.

Inventorizavus visas stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes, seka strateginio sprendimo kurimo etapas. Jame poromis derinamos skirtingos stiprybės ir silpnybės su galimybėmis ir grėsmėmis. Siūlomi sprendiniai privalo duoti atsakymus į tokius klausimus:

- Kaip panaudoti stiprybes galimybėms įgyvendinti;
- Kaip ištaisyti silpnybes pasinaudojant galimybėmis;
- Kaip panaudoti stiprybes grėsmėms įveikti;
- Kokias silpnybes reikia pašalinti, kad apsisaugotume nuo grėsmių

Stiprybės. Artimoji (vidinė) aplinka. Lietuvoje nėra nė vieno dvaro, kuriame nebūtų kokių savitų, vertingų išteklių. Tai svarbu organizuojant ir skatinant turizmą. Unikalus statiniai ir gamtovaizdžiai - tai pagrindinis dvarų paveldo išskirtinumas.

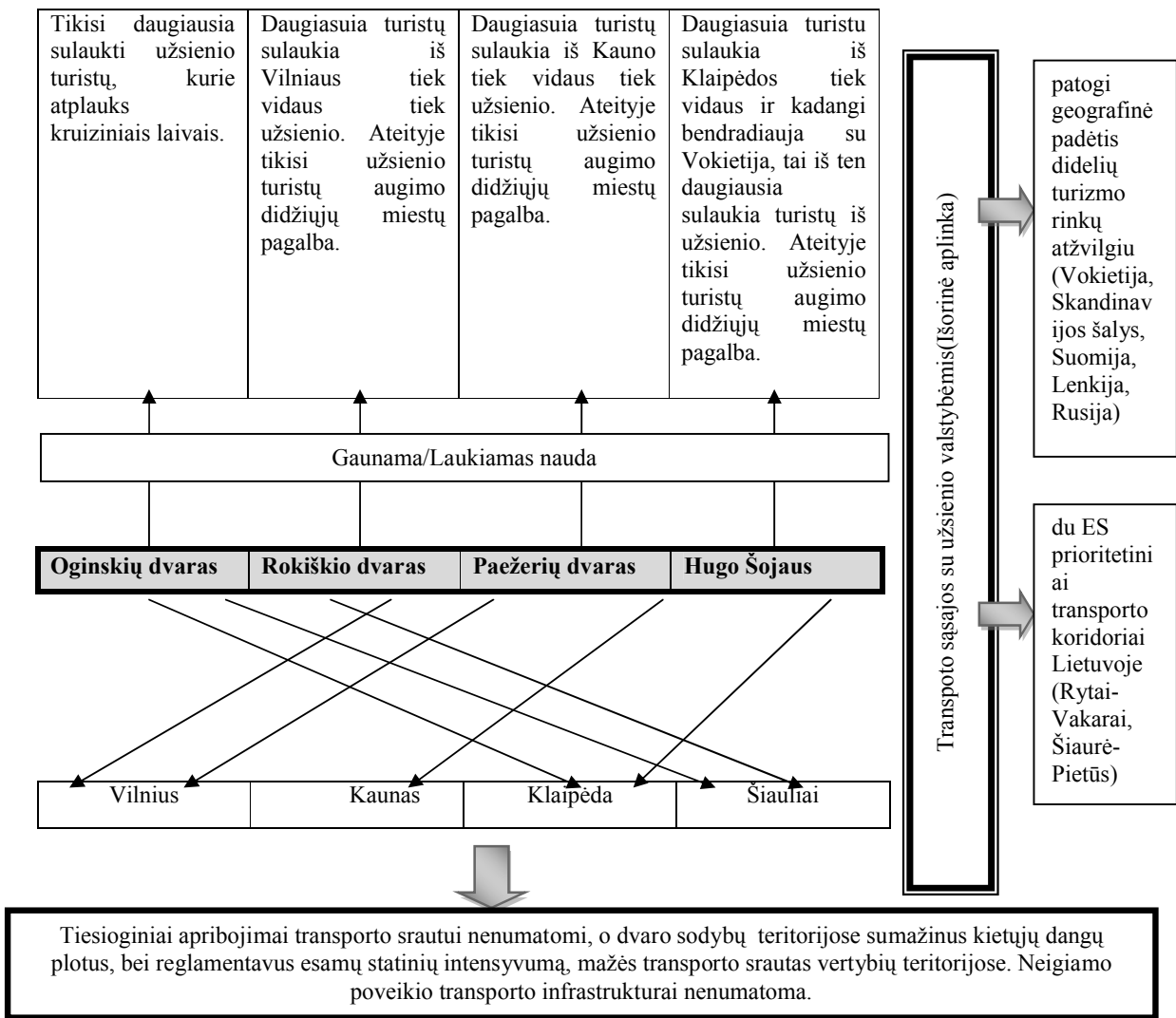
Dvarai, įtraukti į Lietuvos Tūkstantmečio programą skiriasi ne tik savo kultūros, istorijos ištekliais, architektūra, kraštovaizdžiu, bet ir savo funkcijomis, kurios pateikiamos 22 lentelėje.

Dvarų funkcijos ir išskirtinumas

Dvaras	Funkcija/misija	Responentų komentaras
Oginskių dvaras	Dvarų paveldo populiarinimas	Lankytojai suvokia šitą reikšmę, todėl muziejaus darbuotojai didelę reikšmę skiria dvarų paveldo populiarinimu. Supažindina ne tik su Oginskių kultūra, bet rengia Oginskių muzikos festivalius, kuriose pristato tradicijas vyravusias dvare XVII- XVIIIa. Tiek užsienio tiek vidaus turistams negalim pasiūlyti apgyvendinimo ir t.t. dvare, kaip įprasta užsienyje. Bet planuoja įrengti 50 vietų viešbutį, vienoje iš dvaro oficinų kuriame bus ir maitinimas, ir viskas ko reikia turistui pailsėti po kelionės
Rokiškio dvaras	Archyvavimas, edukacija	Nepakitusios teritorijos ribos. Nuo senų laikų dirba tyriamaisiais tikslais t.y. renka ir tyrinėja įvairius paveldo ojektus.
Hugo Šojaus dvaras	Mažosios Lietuvos kultūros plėtotojas ir saugotojas, edukacija	Dvaras įsivaizduoja savo misiją, kaip Mažosios Lietuvos kultūros plėtotojas ir saugotojas, būtų kaupiama medžiaga apie kultūros paveldą, istoriją, teikiama informacija turistams apie dvarą, renginius ir t.t. Įkurti tradicinių amatų (restauracijos ir edukacijos)centrą.
Paežerių dvaras	Dvarų paveldo populiarinimas, edukacija	Paežerių dvaras yra vienas gražiausių ir geriausiai išsilaikiusių Sūduvos krašto dvarų. Dvaro rūmai gausiai lankomi ne tik Lietuvos, bet ir užsienio turistų. Jau treči metai organizuojamas kamerinės muzikos festivalis „Paežerių dvaro festivalis“, kuriame dalyvauja patys geriausi Lietuvos kamerinės muzikos atlikėjai
Išskirtinumas	→	Plungės Oginskio dvaras – vertingas kultūros paveldo objektas, gražus didelis dvaras, su vienu didžiausių ir gražiausių parkų Lietuvoje.
	→	Dvaro rūmai – kultūrinę, istorinę, architrktinę vertę turintis kultūros paminklas, su nepakitusiomis autentiškomis teritorijos ribomis.
	→	Dvaro rūmai – kultūrinę, istorinę, architrktinę vertę turintis kultūros paminklas
	→	Dvaro rūmai – kultūrinę, istorinę, architrktinę vertę turintis kultūros paminklas, išlikusi dalis orginalaus interjero

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Visi dvarai turi pakankamai gerus kelius ir turi gerą susisiekimą su didžiausiais Lietuvos miestais (49 pav.) Pasak, dvarų direktorių, tai yra itin svarbu, nes daugiausia turistų tikimasi sulaukti būtent šių miestų dėka.

49 pav. Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, direktorių, nuomonė apie didžiųjų Lietuvos miestų ir užsienio valstybių įtaką dvarams

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Rokiškio dvarui nemažai naudos suteikia ir du vidutinio didumo miestai – Panevėžys ir Daugpilis, kurie turi nepakankamus rekreacinius išteklius, o susisiekimas puikus, ne tik savu transportu, bet ir yra geležinkelio linija - Daugpilis - Šiauliai.

Paežerio dvaras - įtrauktas į svarbiausius Vilkaviškio rajono turizmo maršrutus, o šalia dvaro parko eina svarbiausia Marijampolės regiono dviračių turizmo trasa „Suvalkijos dviračių žiedas“.

Hugo Šojaus dvaras įtrauktas į Kuršių marių ir Pajūrio regiono nacionalinį maršrutą.

Dar viena stiprybė, skatinanti turizmą - gausūs rekreaciniai ištekliai (ežerai, upės, miškai). Vaizdingos vietovės – raiškios vizualinės erdvės su įrengtomis apžvalgos aikštelėmis yra turistų

lankymo objektas. Vaizdingos vietovės kartu yra palankus rekreacijos gamtoje fonas, turizmo verslo vystimosi galimybės.

Visi dvarai, turi įspūdingą kraštovaizdį – tai gamtos ir kultūros paveldo sankaupa, išskyrus Hugo Šojaus dvarą, nes jis įsikūręs miesto centre, o anksčiau buvęs parkas yra nunykęs, tačiau šis dvaras, nors pats ir rekreaciniu požiūriu nėra patrauklus, tačiau turi šalia esantį traukos šaltinį – Nemuną. Oginskių, Paežerio ir Rokiškio dvarų teritorijose - daug gamtos, parkų ir ežerų, todėl, tai puikios vietos rekreaciniam, pažintiniam - kultūriniam turizmui vystyti. Dvarų rekreacinis patrauklumas pateikiamas 23 lentelėje

23 lentelė

Dvarų rekreacinis patrauklumas

Dvarai				
	Oginskių dvaras	Rokiškio dvaras	Paežerių dvaras	Hugo Šojaus dvaras
Parkas	vienas didžiausių ir gražiausių parkų Lietuvoje.	įkurtas 16 ha <i>parkas</i> , šalia įrengtas tvenkinys	Tai mišraus tipo parkas su pratekamųjų tvenkinių sistema bei išlikusiomis liepų alėjomis.	Neišlikęs
vandens telkiniai	Dekoratyviniai tvenkiniai	vandens telkiniai su įvairių žuvų ištekliais gali būti naudojami kuriant rekreacinės žvejybos produktus	vandens telkiniai su įvairių žuvų ištekliais gali būti naudojami kuriant rekreacinės žvejybos produktus	<i>Nemuno</i> , Kuršių marių ir Pajūrio regiono kultūrinio, pažintinio (ekologinio) ir aktyvaus poilsio nacionalinį turizmo maršrutą
miškas	miškai tinka įvairioms poilsio formoms.	miškai, kuriuose gausu medžiojamų žvėrių ir paukščių, tinkami pramoginėms ir profesionalioms medžioklėms organizuoti	miškai tinka įvairioms poilsio formoms.	miškai tinka įvairioms poilsio formoms.
tarša	Švari ir mažai urbanizuota aplinka.	Švari ir mažai urbanizuota aplinka.	Švari ir mažai urbanizuota aplinka.	Švari ir mažai urbanizuota aplinka

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metų gauta informacija

Dar viena stiprybė - *palyginti su Vakarų Europa* - santykiškai mažesnės turizmo paslaugų kainos (maitinimo, vidaus transporto).

Dalis stiprybių yra būdingos tik tam tikriems dvarams. Stiprybių palyginimas pateiktas 50 paveiksle.

<ul style="list-style-type: none"> • Parengtas Plungės rajono plėtros strateginis planas, bei pradėti jo koregavimo darbai; • Turizmo plėtros projektai yra įtraukti į Plungės rajono plėtros strateginį planą; • Sukurta pakankama turizmo informacijos institucinė sistema; • Teigiamas vietos savivaldos institucijų bei vietos gyventojų požiūris į turizmo plėtrą; • Ryšiai su kitų kaimyninių valstybių savivaldos institucijomis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gausūs kultūros ištekliai (etnokultūra, specializuoti kultūros centrai, muziejai) • Paruošta arba ruošiama svarbiausių kultūros paveldo objektų techninė dokumentacija • Kultūros paveldo padėtis ir ateities perspektyvos apibrėžtos rengiamuose Šilutės miesto ir rajono bendruosiuose planuose 				
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td data-bbox="716 558 943 611">Oginskio dvaras</td> <td data-bbox="943 558 1203 611">Hugo Šojau dvaras</td> </tr> <tr> <td data-bbox="716 611 943 663">Rokiškio dvaras</td> <td data-bbox="943 611 1203 663">Paežerių dvaras</td> </tr> </table>		Oginskio dvaras	Hugo Šojau dvaras	Rokiškio dvaras	Paežerių dvaras
Oginskio dvaras	Hugo Šojau dvaras				
Rokiškio dvaras	Paežerių dvaras				
<ul style="list-style-type: none"> • Rokiškio dvaro sodyba - reprezentacinis kultūros centras, turintis galimybes būti išplėtotas į turizmo centrą; • palankios sąlygos įvairiems regioninės reikšmės renginiams rengti (festivaliams, koncertams, vandens ir kitokio sporto varžyboms); • santykinai nedidelės paslaugų kainos; • mažai saugomų teritorijų, todėl turizmo verslo plėtra mažai ribojama; 	<ul style="list-style-type: none"> • Patenkinama dvaro rūmų fizinė būklė – išlikusi dalis originalaus interjero. • Erdvios patalpos, pritaikomos renginiams ir konferencijoms organizuoti. • Gera salės akustika, tinkanti kameriniams klasikinės muzikos koncertams. • Dvaro ansamblyje veikia Vilkaviškio krašto muziejus, svarbus traukos objektas. 				

50 pav. Stiprybių palyginimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis remiantis tyrimų metu gauta informacija

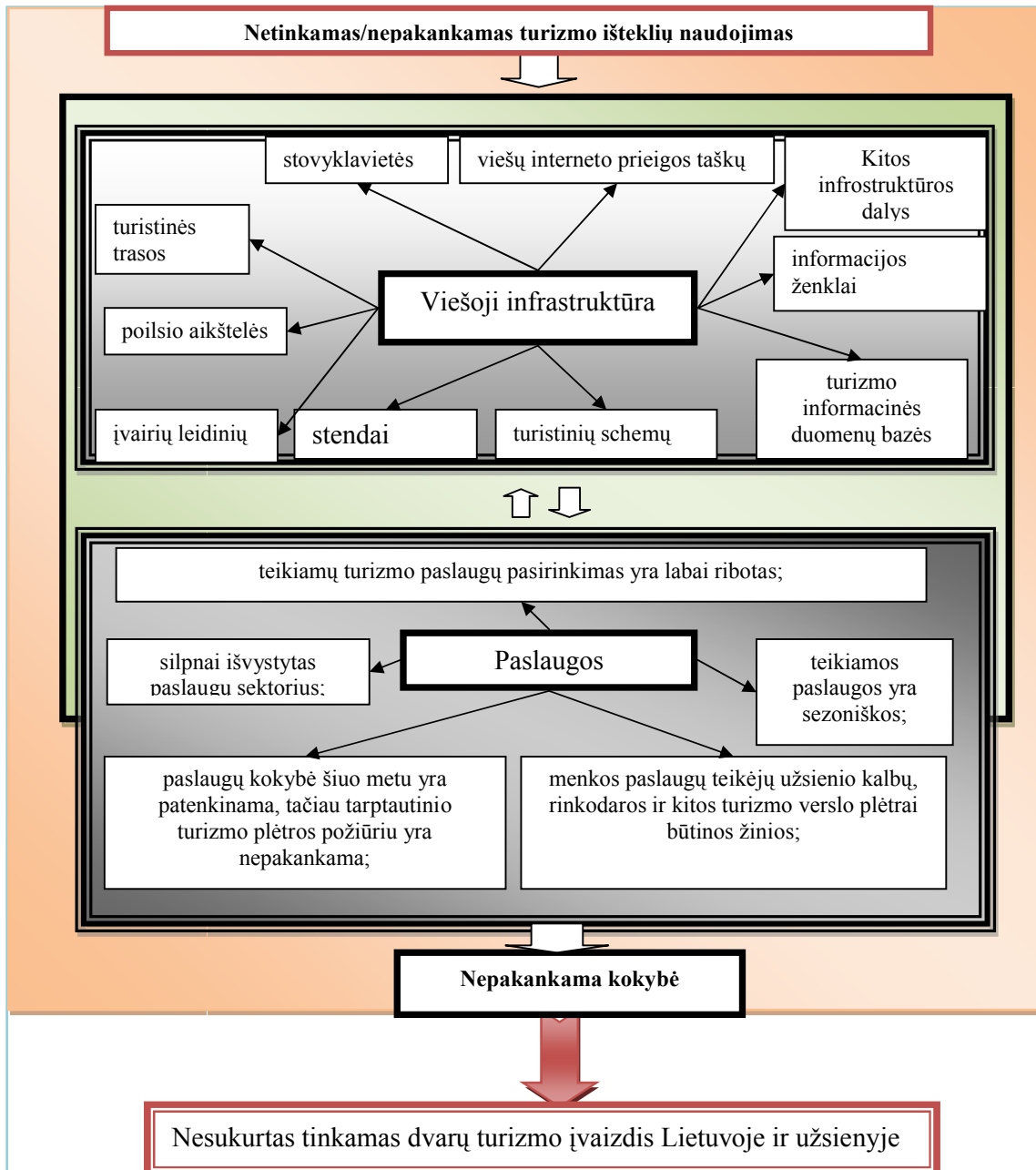
Stiprybės. Tolimoji (išorinė) aplinka:

- Istoriniai ir kultūriniai bei etniniai ryšiai tarp Lietuvos ir kitų šalių (Lenkijos, Latvijos, Rusijos, Vokietijos, Izraelio, JAV) (Dėl kaimo turizmo ir tradicinių amatų ...2007).
- Patogi geografinė padėtis šalia didelės turizmo rinkos - Vokietija, Skandinavijos šalys, Suomija, Lenkija, Rusija.

Yra du Europos Sąjungos prioritetiniai transporto koridoriai (Rytai–Vakarai, Šiaurė–Pietūs)(Europos kelių tinklo koridoriai(2009),

Apibendrinimas. Išanalizavus dvarų stiprybes, teigtina, kad svarbiausių jų - dvarų istorinis (architektūrinis, rekreacinis ir gyvenusios šeimos) palikimas. Visų stiprybių svarbumo kėlimui būtina iki galo realizuoti teisinius aktus, išanalizuotus 3.3 skyriuje.

Silpnybės. Artimoji (vidinė) aplinka. Didžiausią visų dvarų silpnybę, galima įvardinti, esamų turizmo išteklių tinkamą neparengimą lankymui ir „praktiškai, beveik jų nenaudojimą. Viešojo infrastruktūra ir paslaugos dvaruose yra vienas iš svarbiausių aspektų pritraukiančių turistus, tačiau jų neišvystytas turizmo infrastruktūros kompleksiskumas, netinkamos/nepakankamos paslaugos ir nepakankama kokybė gali tapti viena iš dvarų plėtrą stabdančių silpnubių (51 pav).

51 pav. Silpnųjų sąsajos
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis interviu metu gauta informacija

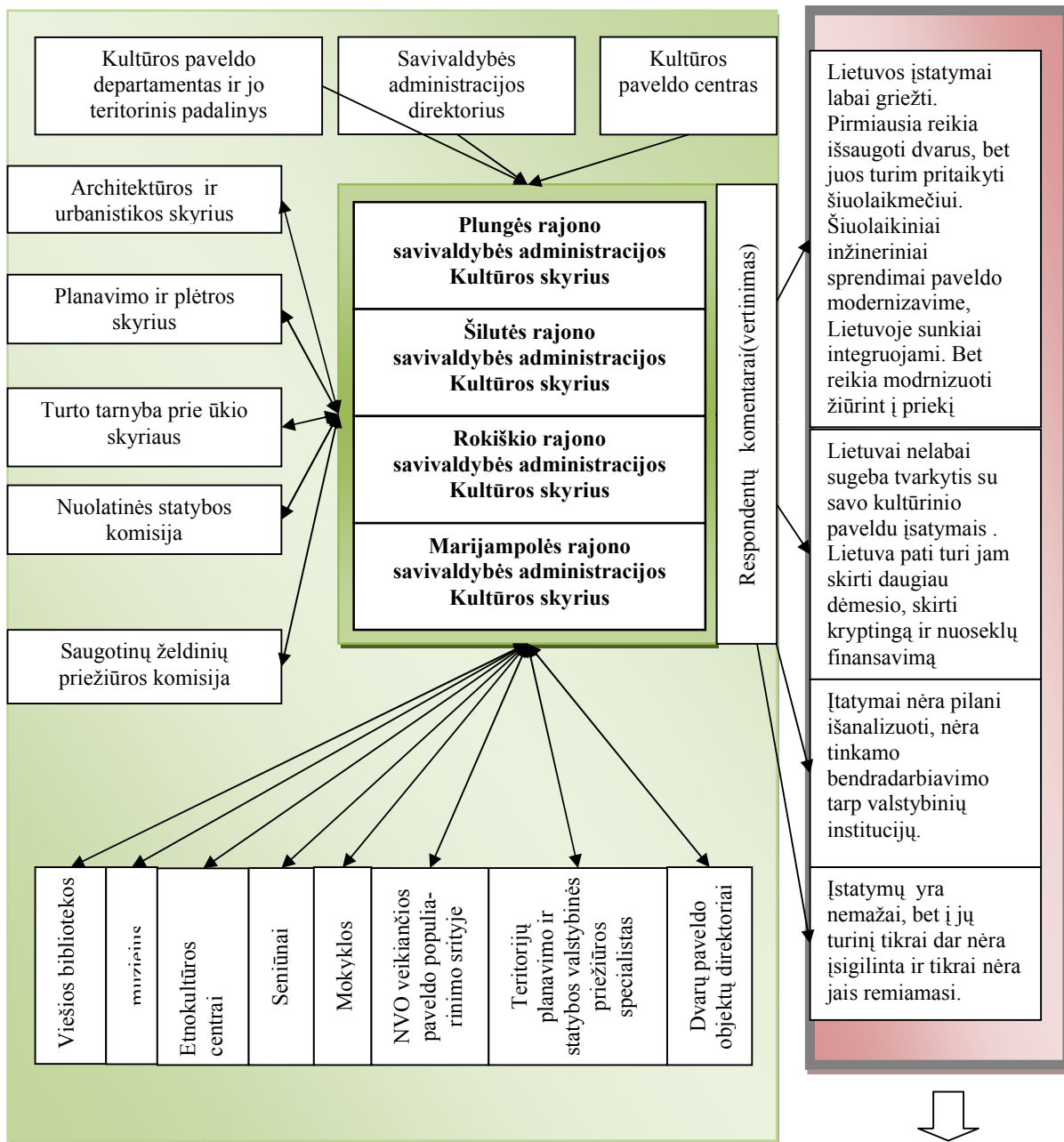
Kita labai svarbi silpnybė, apimanti visus keturis dvarus yra tai, kad dvarų paveldo privalumai dažnai nustumiami į antrą planą, ar dar toliau ir nelaikomi vertybe, kurią reikėtų išsaugoti tam, kad ne tik regionas, bet ir valstybė, išliktų patraukli turistams. Pasak Oginskių dvaro direktoriaus: „Kultūros ministerija buvo prieš šituos dvarus, nes jų manymu nereikia jokių regioninių kultūros centrų. Jai rūpi tik teatras, laisvalaikis ir t.t. Politikos dvarų išsaugojimo atžvilgiu kultūros ministerija tikrai neturi.“

Tyrimu duomenys rodo, kad Struktūriniu fondų poveikis, tobulinant partnerystės principus ir kuriant regioninės plėtros priemones, yra teigiamas ir labai svarbus, nors naujosiose valstybėse narėse iniciatyva iš apačios, ir partnerystės principas, yra mažiau integruoti negu senosiose valstybėse narėse. Suinteresuotų dalyvių dalyvavimas yra svarbesnis planavimo ir rengimo veiklai, vykdomai iš apačios i viršų. Tai paprastai didina trumpalaikę planavimo perspektyvą, tačiau nėra naudinga dialogui ar aiškios politikos vizijos kūrimui, tuo tarpu sėkmės atveju suinteresuotų dalyvių veiklos vaidmuo visuose politikos etapuose yra daug aktyvesnis ir svarbesnis.

Partnerystė paprastai apima regionines ir vietines visuomenines valdžios institucijas, privataus sektoriaus ir aplinkos susivienijimų bendradarbiavimą.

Darniai kultūrinio turizmo plėtrai reikalinga - įvairių sričių ekspertų bendradarbiavimo ir suinteresuotų dalyvių bei mokslo bendruomenės, besidominčios dvarų veikla, dalyvavimas (52 pav.).

Nežymus valstybės biudžeto lešų didėjimas, skiriamas kultūros paveldo apsaugos programoms finansuoti, nesudaro sąlygu išsaugoti pačius reikšmingiausias ir vertingiausias kultūros paveldo objektus.

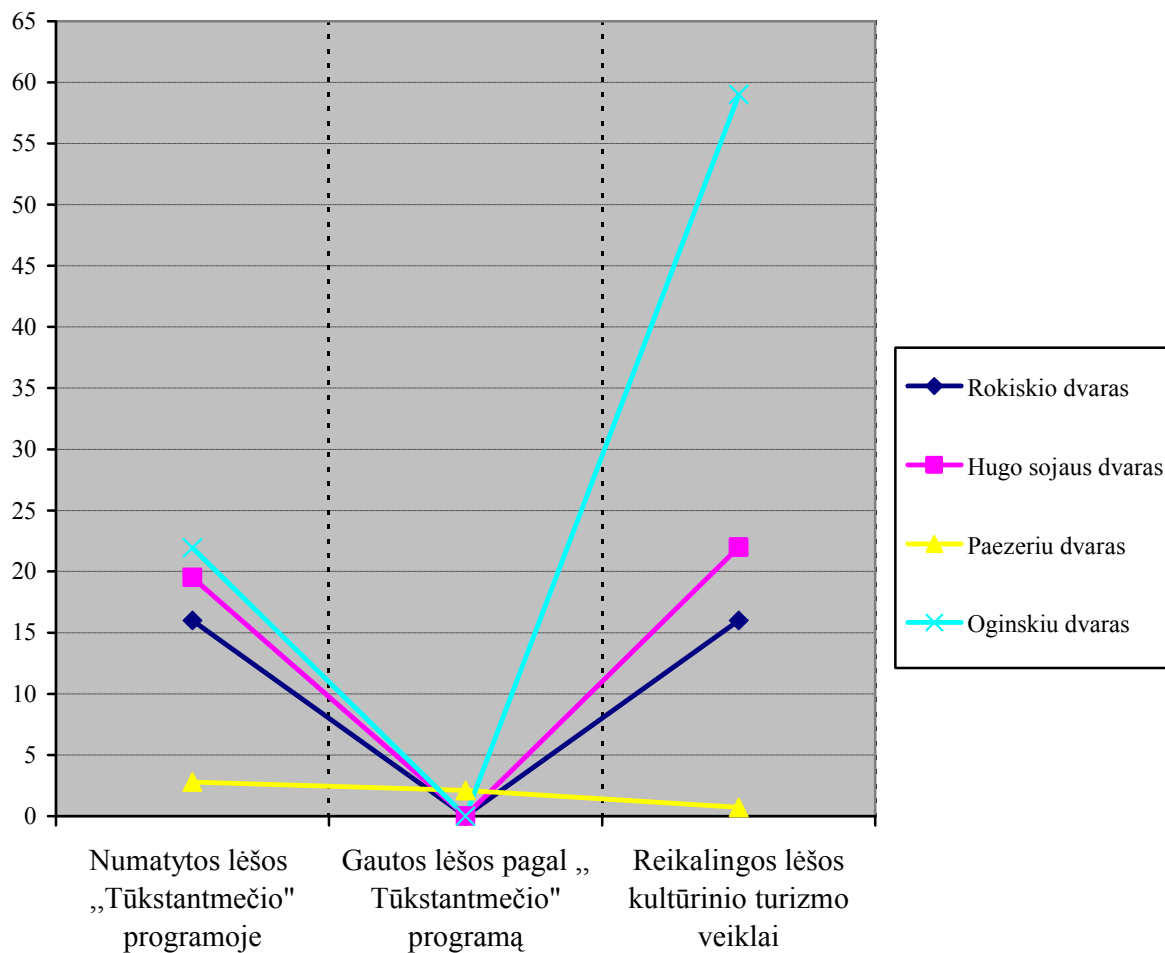
- Teisinė aplinka neskatina tvarkyti paveldo objektų;
- Valstybės institucijos nepakankamai skiria dėmesio turizmo plėtotei.
- Nepakanka turizmo sektoriaus administravimo pajėgų savivaldybėse.

Žymėjimo ženklai:	
→	pavaldus
↔	bendradarbiavimas

52 pav. Kultūros paveldo administravimo ir bendradarbiavimo struktūra dvaruose įtrauktuose į „Tūkstantmečio“ programą vertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Lietuvos mastu jau dešimtmetį vykdoma Lietuvos Tūkstantmečio programa, tačiau iki šiol nesulaukė didesnio susidomėjimo. Pagal programas buvo skirtos lėšos tačiau tik vienas dvaras (Paežerių dvaras) dalinai jas gavo. Dvarams numatytų, reikalingų ir gautų lėšų paskirstymas pateikiamas 53 paveiksle.

53 pav. Dvarams numatytų, reikalingų ir gautų lėšų paskirstymas
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Pasak, trijų dvarų direktorių (Oginskių, Rokiškio, Hugo šojaus) „Tūkstantmečio“ dvaro statusas buvo tik gražus pavadinimas ir žadėtos naudos neatnešė.

Oginskių dvaro vadovas teigia, kad šis statusas net trugdė gauti kitoki finansavimą iš valstybės skelbiamų projektų, nes vis atmesdavo remdamiesi „Tūkstantmečio“ programos pažadais.

Hugo Šojaus dvaro, direktorė, nebuvo tokia kategoriška, ir teigė, nors ir žadėtų lėšų negavo, bet tas statusas padėjo gauti papildomo finansavimo iš Europos struktūrinių fondų.

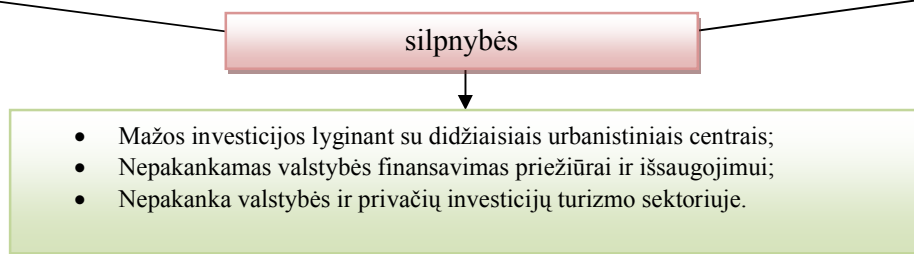
Rokiškio dvaras, negavo jokios naudos iš „Tūkstantmečio“ programos , tačiau, direktorės, teigimu, - ir netrugdė jiems toliau ieškoti kitų finansavimo šaltinių. Pasak, Šikšnienės: „ Jei moki

gerai rašyti projektus, juos ir laimi”. Taigi, Rokiškio dvaras pakankamai gavo lėšų rašydamas rajoninius projektus.

Vienintelė Paežerių dvaro direktorė teigė, kad „Tūkstantmečio” projektas pasiteisino, - taip jis pasiteisino, nes tikrai buvo atsižvelgta į tai, kai teikėme paraišką į Ūkio ministeriją dėl projekto „Paežerių dvaro rūmų restauravimas ir pritaikymas viešojo kultūrinio turizmo reikmėms“, pagal priemonę „Viešųjų nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms“ ir 2009 m. Ūkio ministro gruodžio 23 d. įsakymu šiam projektui buvo skirtas finansavimas iš ES ir Lietuvos Respublikos biudžeto beveik 3 mln. Lt., kuris šiuo metu yra įgyvendinamas.“

Pagal, atliktą tyrimą nustatėme, kad finansavimo šaltinius daugiausia gauna iš savivaldybių ir Europos Sąjungos struktūrinių lėšų. Pask, Oginskių dvaro direktoriaus „Jeigu ne Europos Sąjunga – Lietuvos dvarų paveldas būtų dar labiau sunykęs, o apie kultūrinio turizmo plėtra nebūtų nė kalbos”. Dvarų finansavimo palyginimas pateiktas 54 paveiksle.

	Fininsavimo šaltiniai	Gaunamų lėšų kiekio užtektinumas	Dvaro finansavimo vieta svaivaldybėje komentaras
Oginskių dvaras	Plungės rajono savivaldybė; Kultūros rėmimo; programos; Privatūs šaltiniai;	Nepakankamas	„strateginis objektas savivaldybės strateginiuose planuose. Savivaldybė seka informaciją, kur galima gauti pinigų kultūros paveldui, turizmui... ir aktyviai prisideda prie pinigų paėmimo.“
Rokiškio dvaras	Savivaldybė ;	Nepakankamas	„Neaišku,.. tikrai ne pirmoje.“
Hugo Šojaus dvaras	Savivaldybė ; Privatūs šaltiniai;	Nepakankamas	„po Šilutės uosto rekonstrukcijos dvaras yra pirmoje vietoje strateginiuose planuose savivaldybėje..“
Paežerių dvaras	Savivaldybė ; ES;	Nepakankamas	„Tikėkimės, kad netolimoje ateityje tikrai taip bus.“

54 pav. Dvarų finansavimo palyginimas
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Vienas svarbiausių finansavimo šaltinių yra Europos Sąjungos struktūriniai fondai. Jų poveikis turizmo plėtrai dvaruose yra labai įvairus. Nors turizmas nėra prioritetinga Struktūrinių fondų finansavimo priemonė, ir tik maža finansinių išteklių dalis yra skiriama šiam sektoriui, Lietuvos mastu, o ypač dvarų atžvilgiu, tai yra labai daug.

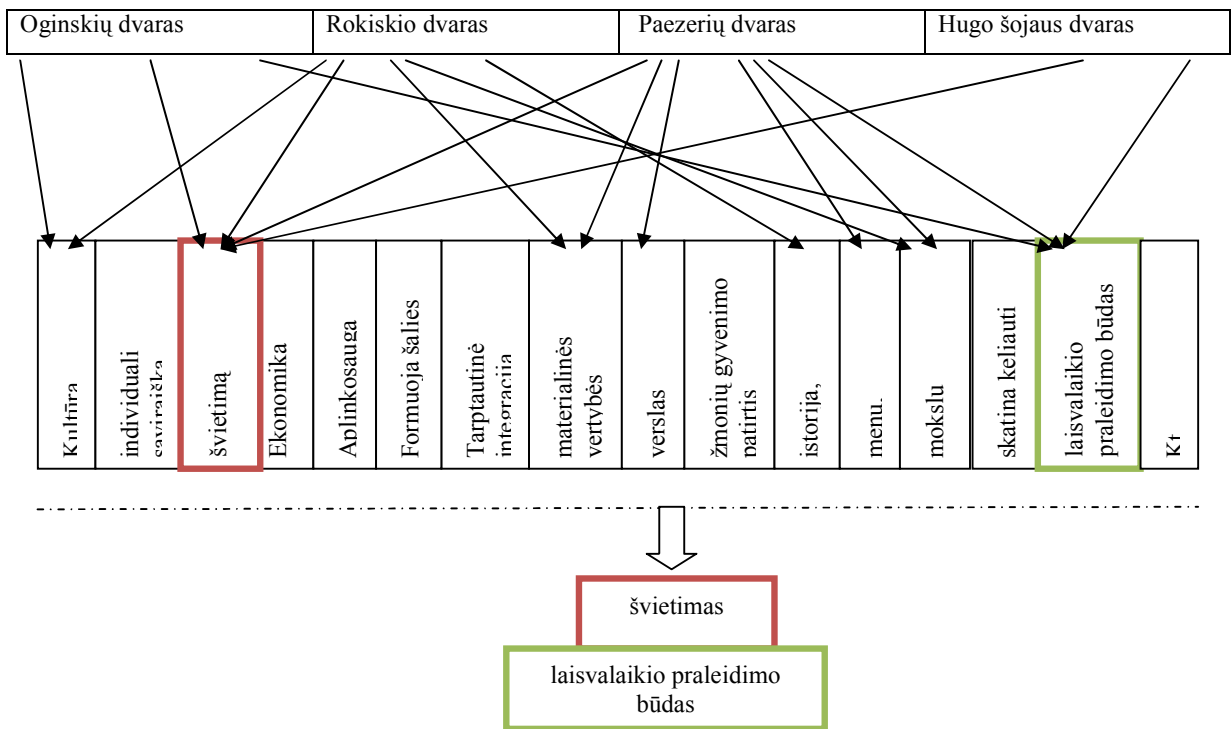
Šiuo metu, esant ekonominei krizei pramonės ir verslo struktūra nepalanki kultūrinio turizmo plėtrai, kuri nesuinteresuota investuoti į šiuo metu valstybės palankumo nesulaukiančius dvarus. Verslo sektoriaus investicijų palyginimas pateiktas 24 lentelėje.

24 lentelė

Verslo sektoriaus investicijų palyginimas				
Dvarai				
Direktorių komentarai	Rokiškio dvaras	Paežerių dvaras	Hugo Šojaus dvaras	Oginskių dvaras
	Recesijos metu verslo investicijų visai nėra, nes verslui rūpi tik nauda.	Recesijos metu verslo investicijų beveik nėra.	Verslas ieško naudos. Jeigu pastatas nupirktas verslininkų pvz.: „dvaro ledainė“ - tai laukia kol atstitys dvarą ir tik tada plėtos verslą.	Verslui rūpi kokia bus gaunama nauda iš investicijų i kultūros paveldą. Jie nėra geranoriški, šiuo laikotarpiu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis ekspertų apklausos metu gauta informacija

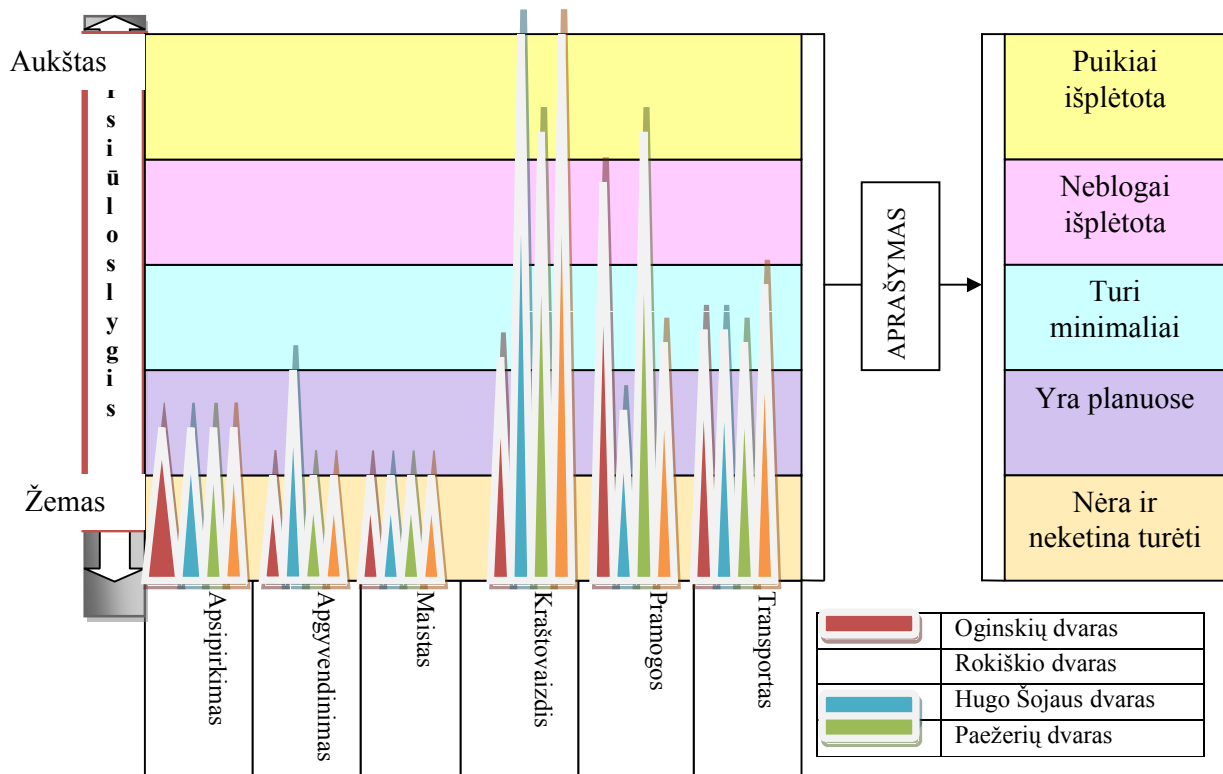
Taip pat, maža verslumą lemia ir dvarų direktoriai, kurie kultūrinį turizmą labiausiai suvokia kaip švietimą ir laisvalaikio praleidimo būdą, o ne kaip verslo objektą, turintį ekonominę naudą tiek pačiam dvarui, tiek bendruomenei. Dvarų direktorių kultūros suvokimo palyginimas pateikiamas 55 paveiksle.

55 pav. Dvarų direktorių kultūros suvokimo palyginimas
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Pagrindinis dvarų įtrauktų į „Tūkstantmečio“ programą tikslas - pritraukti kuo daugiau užsienio ir vidaus turistų ir tą skaičių didinti įvairiomis, kultūrinio turizmo plėtos galimybėmis.

Viena iš priežasčių, kodėl keliautojai nesustoja ilgesniam laikui - mažas paslaugų pasirinkimas. Tačiau ne ką mažesnę įtaką daro ir tai, kad daugelis dvarų nepritaikyti turistų lankymui. Dvarų pritaikymas turistų lankymui palyginimas pateikiamas 56 paveiksle.

56 pav. Dvarų pritaikymas turistų lankymui palyginimas
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo ir [] informacija

Taigi iš paveikslo matome, kad dvarai, labiausiai kultūrinį turizmą plėtoja remdamiesi savo kraštovaizdžiu, bei Oginskių ir Paežerių dvaras teikiamomis pramogomis.

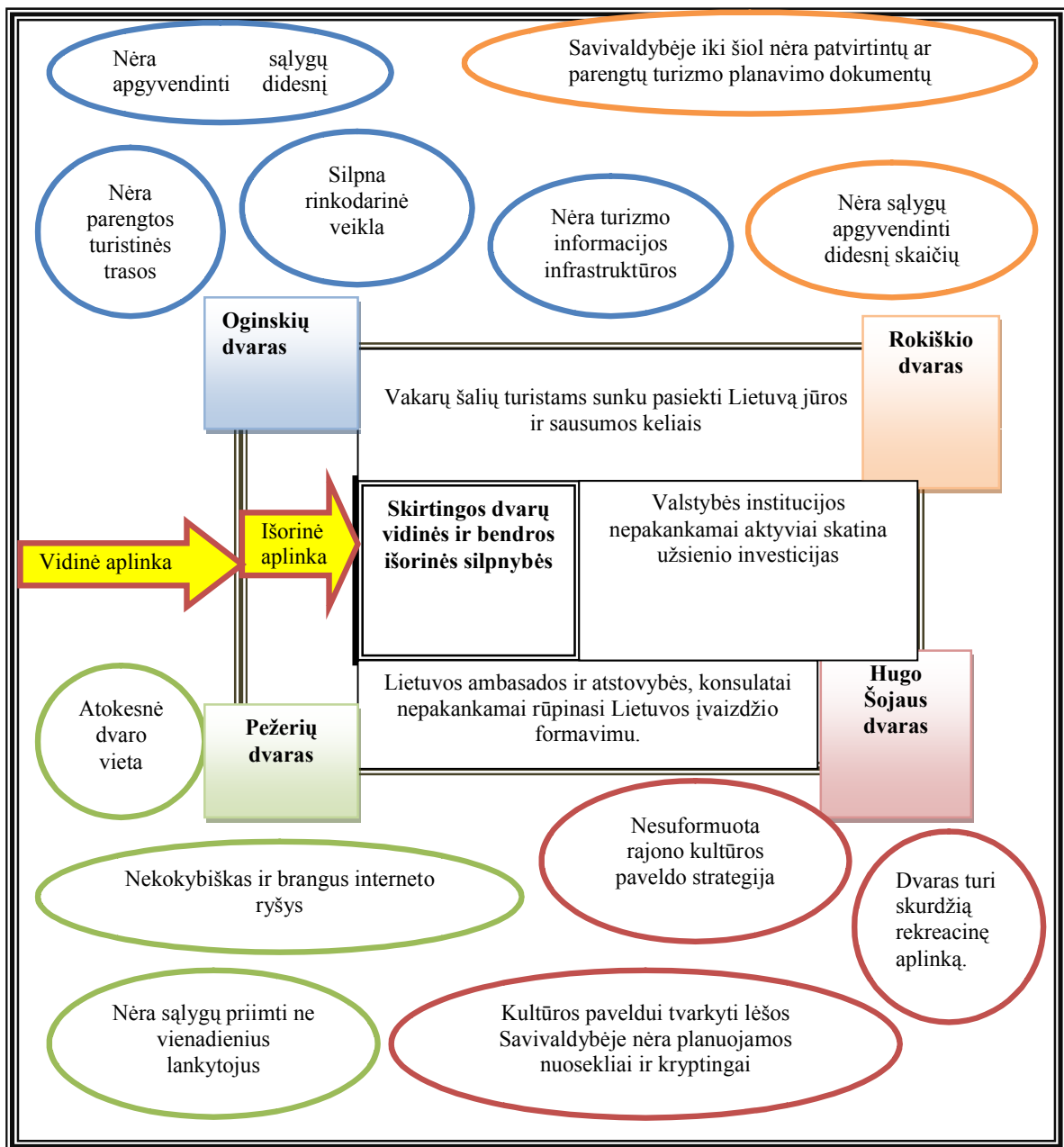
Pagal atliktą tyrimą, galima teigti, kad visuomenė suvokia būtinybę išsaugoti kultūros paveldą: steigia visuomenines organizacijas, besirūpinančias kultūros vertybių apsauga, domisi kultūros paveldo išsaugojimu. Kultūros paveldo išsaugojimas skatina bendruomenės kultūrinio lygio augimą ir stabilizavimą, tačiau nelabai suvokia, kuo skiriasi turizmas nuo kultūrinio turizmo. Jis dažnai suvokiamas labai siaurai, ne tik tarp turistų, bet ir tarp pačių dvarų vadovų.

Dar viena labai svarbi silpnybė, aktuali visiems dvarams, tai - neigiamas natūralus gyventojų prieaugis, kuris gali sumažinti turistų skaičių.

Pagal geografinę padėtį Lietuvos dvarų konkurentai yra mūsų šalies kaimynai - Lenkija, Kaliningrado sritis, Baltarusija, Latvija ir Estija.

Kita svarbi silpnybė - rytų rinkos turistams sunku įvažiuoti dėl vizų. Taip pat - žemos kokybės keleivinio geležinkelių transporto paslaugos.

Paveiksle pateikiamos skirtingos vidinės silpnybės, kurios nėra būdingos visiems dvarams ir išorinės - kurios yra bendros (57 pav.).

57 pav. Dvarų, skirtingų vidinių ir vienodų išorinių, silpnų palyginimas.
Šaltinis remiantis tyrimo metu gauta informacija

Kaip matome iš 57 lentelės, Oginskių dvaro vidinės silpnybės:

- Silpna rinkodarinė veikla: trūksta leidinių apie rajono turizmo išteklius, nėra apsispręsta dėl rajono turizmo verslo vartotojų segmento;
- Nėra parengtos turistinės trasos;
- Nėra turizmo informacijos infrastruktūros;
- Kol kas nėra sąlygų apgyvendinti didesnę skaičių lankytojų.

Paežerių dvare galima išskirti tokias vidines silpnības:

- Nėra sąlygų priimti ne vienadienius lankytojus;

- nekokybiškas ir brangus internetinis ryšys ribojantis veiklą.
- Atokesnė dvaro vieta, lyginant su kitais analizuojamais dvarais;

Hugo Šojaus dvaro vidinės silpnybės:

- Nesuformuota rajono kultūros paveldo strategija;
- Kultūros paveldui tvarkyti lėšos Savivaldybėje nėra planuojamos nuosekliai ir kryptingai;
- Dvaras turi gana skurdžią rekreacinę aplinką, lyginant su kitais "Tūkstantmečio" dvarais.

Rokiškio dvaro vidinės silpnybės :

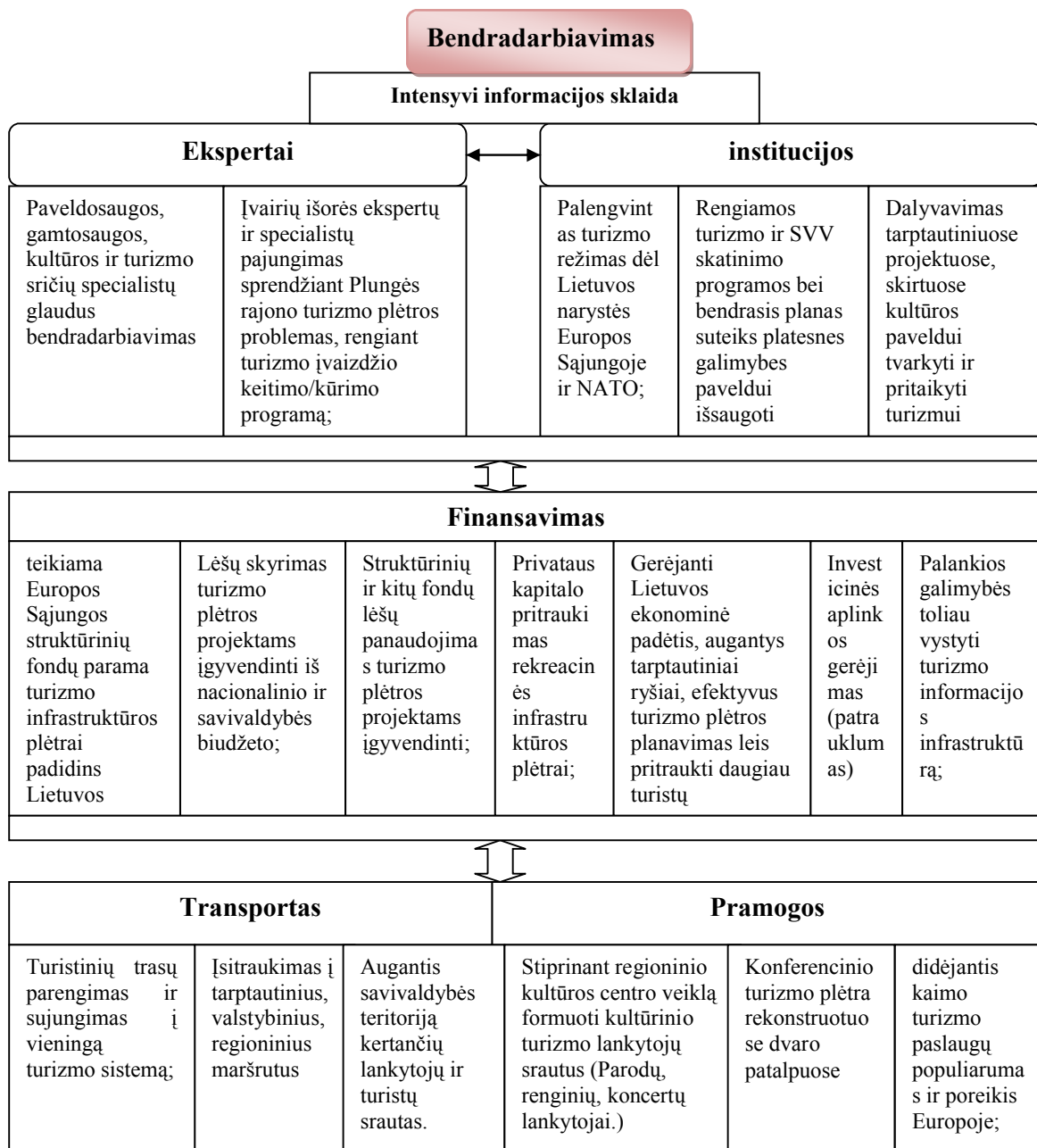
- Savivaldybėje iki šiol nėra patvirtintų ar parengtų turizmo planavimo dokumentų;
- Nėra sąlygų apgyvendinti didesnę skaičių lankytojų;

Iš tyrimo paaiškėjo, kad išorinės dvarų silpnybės yra vienodos:

- Vakarų šalių turistams sunku pasiekti Lietuvą jūros ir sausumos keliais (ypač nepatenkinama Lenkijos kelių būklė ir saugumas keliaujant jais);
- Valstybės institucijos nepakankamai aktyviai skatina užsienio investicijas į rekreacijos ir turizmo objektų plėtotę;
- Lietuvos ambasados ir atstovybės, konsulatai nepakankamai rūpinasi Lietuvos kaip turizmo valstybės įvaizdžio formavimu.

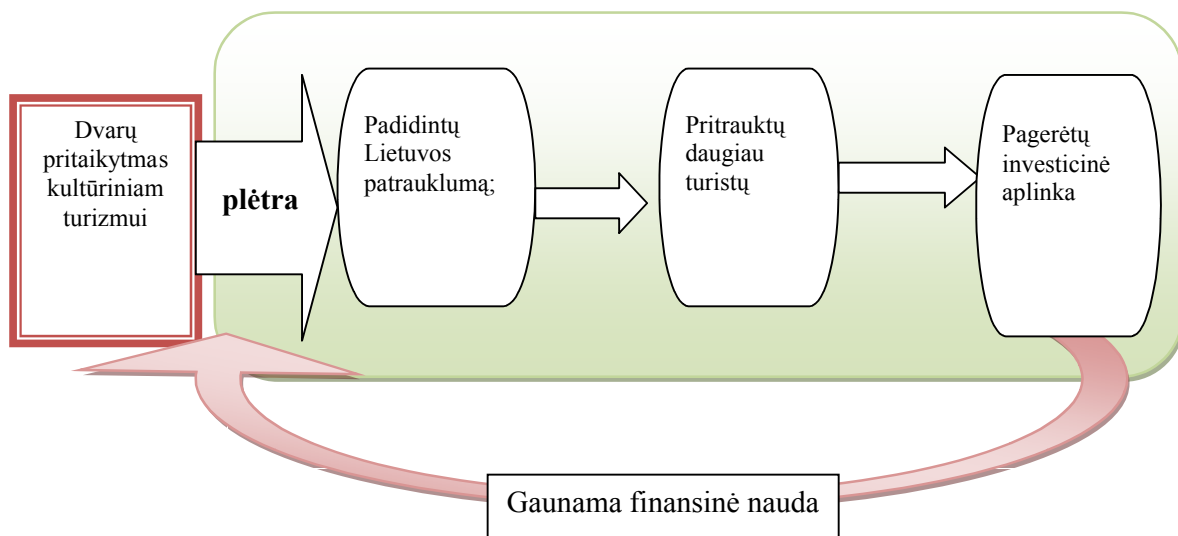
Apibendrinimas. Išanalizavus, Dvarų silpnības, galima išskirti esmines - tai prastas bendradarbiavimas, silpnas dvarų verslumas ir per mažas finansavimas. Galima pastebėti, kad vis dėlto svarbiausia silpnybė yra bendradarbiavimo stoka tarp dvarų, valstybinių institucijų, vietinių bendruomenių ir verslo sektoriaus, kurio pasekoje per mažos finansavimo lėšos, o šios mažina dvaro investicinį patrauklumą verslo sektoriams ir taip stabdo kultūrinio turizmo plėtrą.

Galimybės. Dvaruose galima išskirti nemažai, galimybių plėtoti kultūrinį turizmą. Pirmiausia, tai tamprus bendradarbiavimas tarp viešųjų institucijų ir dvarų direktorių, kuris padidintų galimybes kultūrinio turizmo plėtrai. Taip pat leistų lengviau suprasti turizmo įstatymus ir juos įgyvendinti, gal net konsultuoti tuos įstatymus rengiančius ekspertus (58 pav.).

58 pav. Dvarų galimybių sąsajos
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Tamprus bendradarbiavimas leistų lengviau gauti finansavimą ne tik iš LR viešųjų įstaigų, bet ir iš ES fondų. O tai įgalintų dvarų plėtimasi, t.y. būtų pilnai pritaikyti kultūriniam turizmui vystyti, tai padidintų Lietuvos patrauklumą, pritrauktų turistų, pagerėtų investicinė aplinka, o tai savo ruožtu, duotų grįžtamąjį finansinį efektą, kuris leistų toliau vystyti kultūrinį turizmą. Dvarų pritaikymo turizmui gaunamos naudos modelis pateiktas 59 paveiklėse.

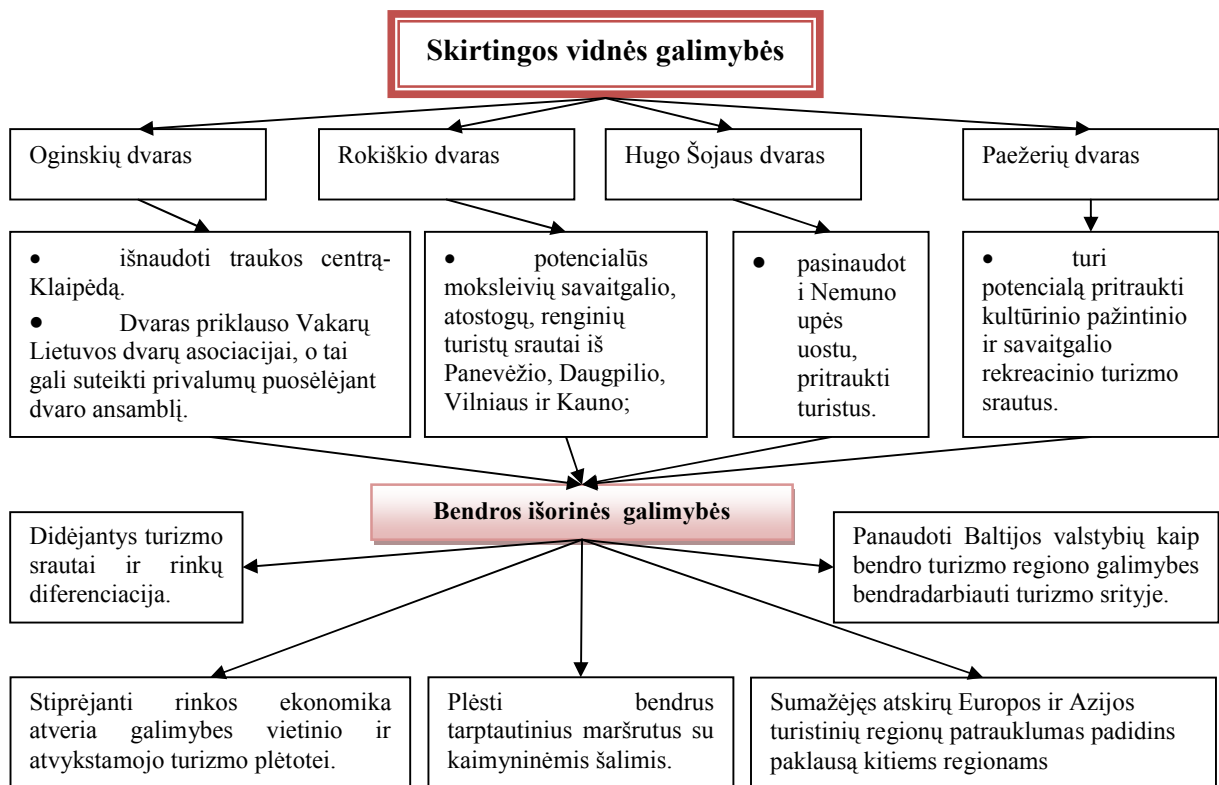

59 pav. Dvarų pritaikymo turizmui gaunamos naudos modelis
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Taigi, pritaikius dvarus kultūriniam turizmui, viena iš svarbiausių dvarų galimybių būtų - teigiamas įvaizdžio sukūrimas, tiek rajonų tiek tarpvalstybiniu atžvilgiu, kuris turėtų didžiulę teigiamą įtaką, turistų srautams. Šis įvaizdis gali būti kuriamas remiantis:

- Unikalia dvarų istorija;
- Rekreaciniu patrauklumu;
- Dvarų įtraukimu į nacionalinės svarbos turistinius maršrutus.
- Aktyvia reklama;
- Ir kitos galimybės.

Paveiksle pateikiamos skirtingos vidinės galimybės, kurios nėra būdingos visiems Lietuvos Tūkstantmečio dvarams ir išorinės - kurios yra bendros (60 pav.).

60 pav. Skirtingos vidinės ir bendros išorinės dvarų galimybės.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Išnagrinėta tyrimu metu gauta informacija, galima numatyti teigiamą poveikį vietos bendruomenės raidai, švietimui, kultūrai, pagarbos objektui ir jo aplinkai ugdymui, nes paveldotvarkos projekte siūloma apleistų objektų ir teritorijų sutvarkymas, jų kultūrinės vertės išryškinimas, neigiama įtaka objekto vertingosioms savybėms darančių veiksnių ribojimas.

Galimas teigiamas poveikis planuojamoje teritorijoje esančių ir aplink gyvenančių žmonių sveikatai, nes dėl nustatomo transporto stovėjimo vietų apribojimų vertybės teritorijoje bei apsaugos zonoje automobiliu srautas nedidės.

Apibendrinimas. Išanalizavus, dvarų galimybes, galima išskirti svarbiausias - efektyvus bendradarbiavimas tarp dvarų, valstybinių institucijų, vietinių bendruomenių ir verslo sektoriaus, bei sukurtas teigiamas dvarų įvaizdis ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, kuris lemtų turistų skaičiaus augimą.

Grėsmės. Dvarų tyko daug grėsmių, kurios gali stabdyti kultūrinio turizmo plėtrą juose. Visas grėsmes galime suskirstyti į šešias grupes:

Įstatymai:

1. Nepakankama kultūros paveldo išsaugojimo įstatyminė bazė;
2. Teisinės bazės, reglamentuojančios gamtinių - kultūrinių išteklių panaudojimą rekreacijai ir turizmo plėtrai pasikeitimas;
3. Galima numatytų paveldo išsaugojimo prioritetų kaita;

4. Delsiant įdiegti turizmo skatinimo programas, savivaldybė gali tapti tik tranzitiniu regionu.

Bendradarbiavimas:

1. nesutarimai tarp vietos valdžios ir valdymo institucijų: savivaldybės, seniūnijų ir regioninio parko administracijos, aplinkos apsaugos agentūros, taip pat kultūros vertybių apsaugos padalinio regione;
2. didėjanti tarptautinė konkurencija, ypač Rytų šalių;
3. Priimtų sprendimų tęstinumo nebuvimas;
4. Nesugebėjimas konkuruoti Lietuvoje besikuriančioje turizmo sistemoje;
5. nepalankios privačios žemės savininkų nuostatos dėl viešosios infrastruktūros plėtros;
6. Nepalankaus Lietuvos įvaizdis, kaip korupcija arba politiniai skandalai;

Finansavimas:

1. Finansavimo šaltinių turizmo plėtros projektams įgyvendinti trūkumas ir investicijų vertės išaugimas;
2. Nepakankamas finansavimas paveldo išsaugojimui;
3. Priklausomybė nuo projektų finansavimo;
4. Kylančios palūkanų normos, mažėjanti kredito paskola finansuojamų turistų dalis;

Žmogiškieji ištekliai:

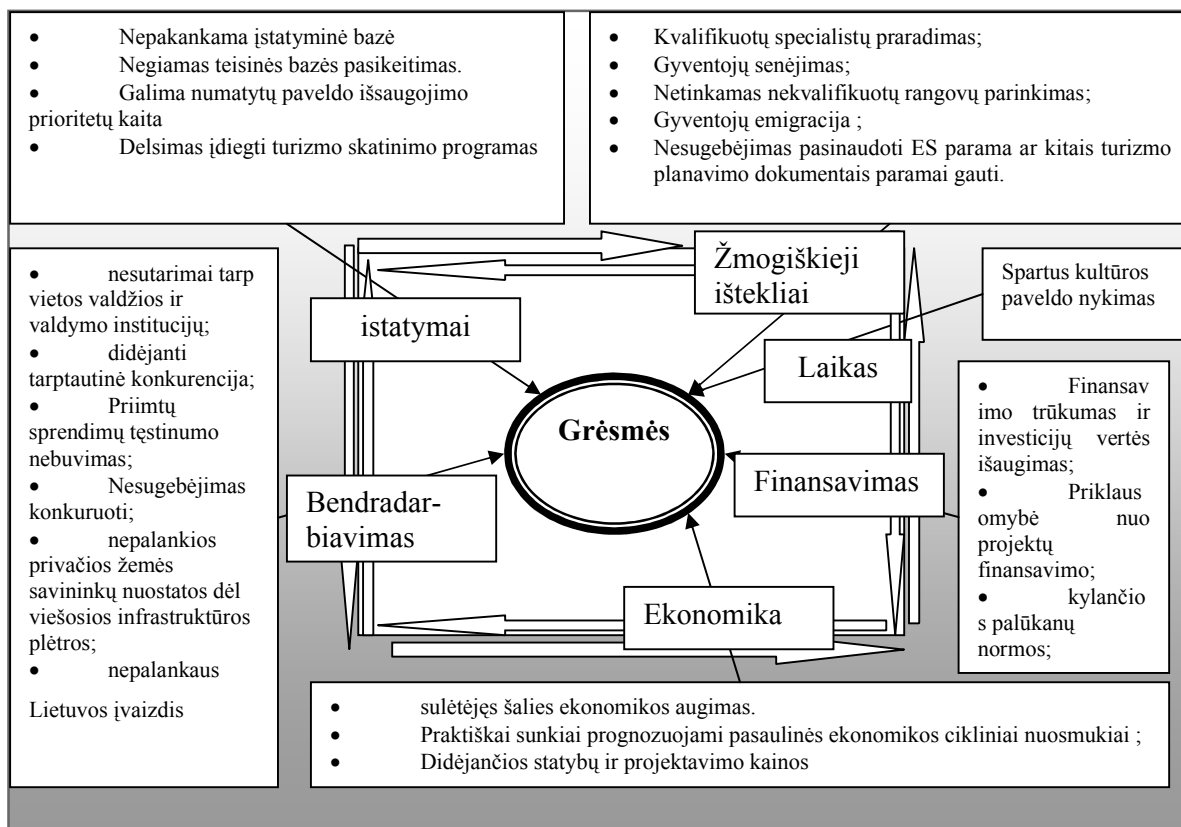
1. Kvalifikuotų specialistų praradimas;
2. Dėl gyventojų senėjimo proceso savivaldybė pritruks žmogiškųjų išteklių;
3. Nekvalifikuotų rangovų parinkimas gali neigiamai paveikti projekto kokybę ir apimtį;
4. Gyventojų emigracija ir natūralaus gyventojų skaičiaus mažėjimas;
5. Nesugebėjimas pasinaudoti ES parama, parengiant investicinius projektus ar kitus turizmo planavimo dokumentus paramai gauti.

Ekonomika:

1. Sulėtėjęs šalies ekonomikos augimas, kritusi gyventojų perkamoji galia;
2. Praktiškai sunkiai prognozuojami pasaulinės ekonomikos cikliniai nuosmukiai ir nereguliaros
3. Krizės, kurios gali pridaryti daug žalos regiono ekonomikai
4. Didėjančios statybų ir projektavimo kainos
5. Jei nebus toliau vystoma regiono turizmo infrastruktūra ir nepasiseks pritraukti turistų iš Klaipėdos, gali nepavykti užtikrinti pakankamai didelio turistų srauto
6. Kultūrinio, istorinio ir gamtinio paveldo objektų patrauklumo praradimas modernėjant žmonių kartoms.

Laikas-spartus kultūros paveldo nykimas

Bendros dvarų grėsmes pateiktos 61 paveikle.

61 pav. Kultūrinio turizmo plėtros grėsmes dvarų atžvilgiu
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimų metu gauta informacija

Grėsmės. Tolimoji (išorinė):

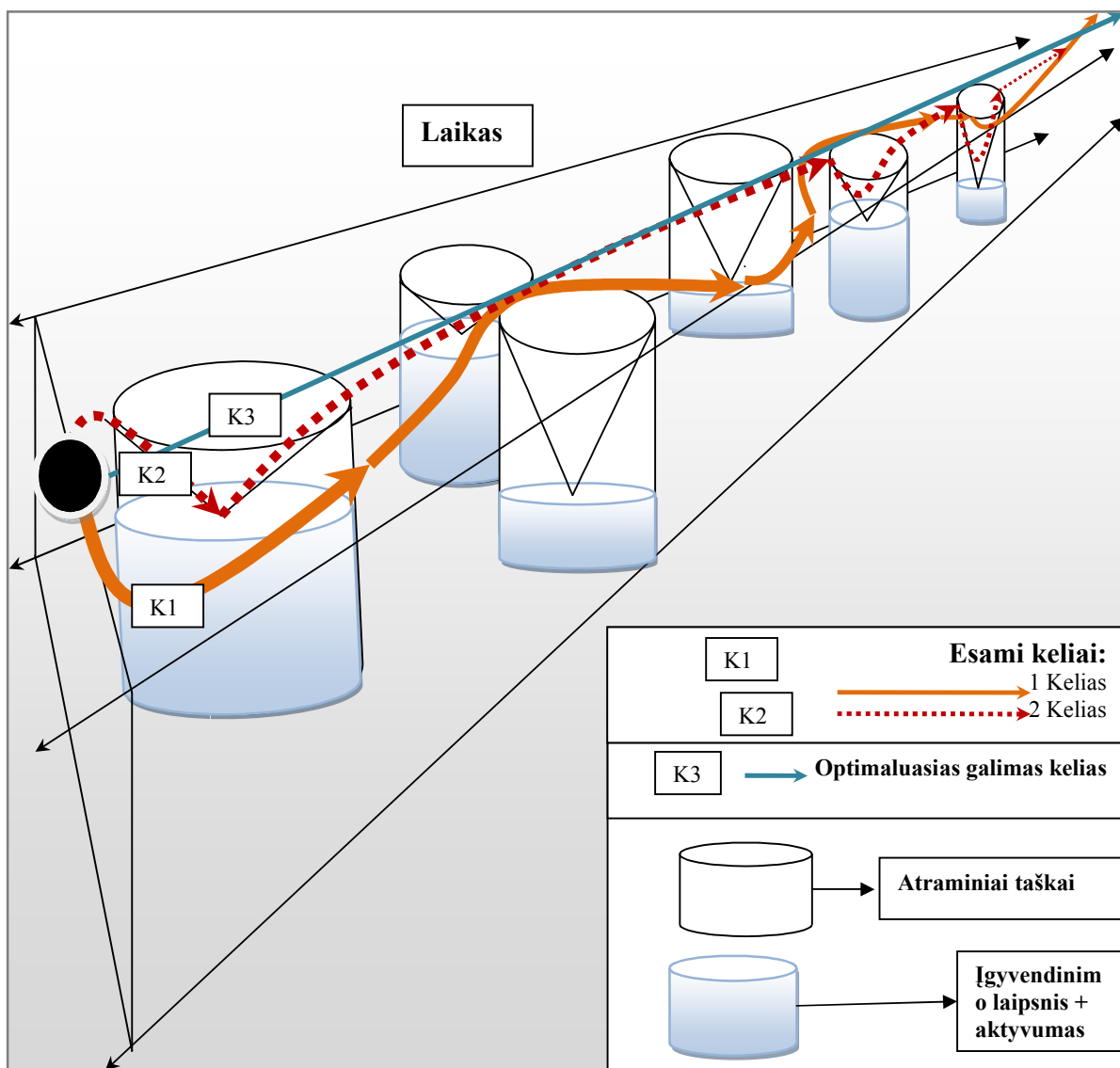
1. Artimų turizmo rinkų konkurencija Lietuvos turizmui;
2. Nesugebėjimas pasinaudoti ES struktūrinių fondų ir kitų užsienio paramos fondų lėšomis;
3. Didėjanti jaunimo migracija į kitus užsienio regionus dėl nedarbo ir šalies ekonominio nuosmukio.

Apibendrinimas. Išanalizavus dvarų grėsmes, buvo išskirtos šešios grėsmių grupės: įtatumų, bendradarbiavimo, finansavimo, žmogiškųjų išteklių, ekonomikos ir laiko. Jeigu šios grėsės ateityje nepasireikštų labai stipriai, ir vis dėlto kultūrinio turizmo plėtra vyktų intensyviai t.y. didėtų turistų srautai, tai gali iškilti kita didelė grėsmė – turistai gali „nutrypti“ kultūros paveldą. Todėl nepasiteisinus prieš tai minėtom grėsmėm reikia stebėti ir laiku imti kontroliuoti turistų skaičiu arba gerokai didinant įėjimo mokesti, arba nustatant lankytojų srautų kvotas.

Apibendrinant tyrimų metu gautą informaciją, galima teigti, kad dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos Tūkstantmečio programą, kultūrinio turizmo plėtra vyksta labai lėtai, nes yra nepalankus valstybės požiūris į jų išsaugojimą ir plėtrą.

3.5. „Optimalaus kelio“ modelio problemoms spręsti taikymas

Atsižvelgiant į minimu sričių charakteristikas, yra būtina nustatyti kokie subjektai turi dalyvauti plėtojant dvarų veiklą turizmo srityje ir numatyti pagrindines priežastis trukdančias šiai veiklai vystyti, todėl buvo sudarytas „Optimalaus kelio“ modelis (62 pav).

62 pav. „Optimalaus kelio“ modelis

Šaltinis : sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimu metu gauta informacija

Jame pavaizduoti atraminiai taškai, kuriuos sudaro :

- Istatyminė bazė;
- Finansavimas;
- Bendradarbiavimas;
- Vidaus ir užsienio ekonomika;
- Žmogiškieji ištekliai.
- Švietimas;
- Reklama;
- Investicinė veikla.

Šie taškai, tai kelio pamatas, kuriuo dvarai vysto kultūrinį turizmą, ir kuo jis silpnesnis, jame atsiveria spragos, kurios labai lėtina kultūrinio turizmo plėtrą dvaruose. Buvo išskirti du dabartinėj situacijoje, esami kultūrinio turizmo plėtros keliai:

1. K1 - tai lėtas žengimas į priekį, stengiantis apeiti trukdžius (t.y. nepakankamai įgyvendintus atraminius taškus);

2. K2 - tai tiesus kelias, įstringant, tam tikruose trukdžiuose (kuo atraminiai taškai mažiau įgyvendinti, tuo didesnis trugdis, ir sunkiau iš jo „išsikapstyti“).

Taigi, paaiškėjo, kad dvarų, įtrauktų į Lietuvos tūkstantmečio programą kultūrinio turizmo plėtrai yra daug kliūčių, kurios trukdo žengti į priekį ir lėtina vysymosi tempus. Dvarai bando žengti ir tuo ir tuo keliu.

Jeig šios problemos nebus sprendžiamos, tai Lietuvos tūkstantmečio dvarai, atsiliks nuo užsienio dvarų ir nesugebės su jais konkuruoti.

Sustiprinus ir pilnai 5 gyvendinus atraminius taškus, būtų galimas k3 kelias - optimaliausias, kai judama į prieki tieiai, maksimaliu greičiu, negaištant laiko esminiams trukdžiams.

Didžiausios kultūrinio turizmo plėtros problemos:

1. Lietuvoje nera isitvirtinusios pasaulines kultūrinio turizmo ir dvarų terminologijos.
2. Pagrindines kultūrinio turizmo vystymo problemos dvaruose įtrauktuose į tukstantmčio programą yra: - Kokybiškos, iniciatyvios rinkodaros trukumas.
3. Kultūrinis turizmas Lietuvoje vystomas pasitelkiant gamtinius išteklius, taciau kulturiniai resursai yra nepakankamai išnaudojami.

Norint įgyvendinti k3 kelio modelį tikslinga išskirti šias dvarų įtrauktų į tūkstantmečio programą atraminių taškų sudedamąsias dalis ir sprendimo pasiūlymus (25 lentelė).

“Optimalaus kelio” modelio sprendimų pasiūlymai

Atraminų taškų sudedamosios dalys	Sprendimo pasiūlymai
Įstatymai	Adaptuoti kultūrinio turizmo ir dvarų terminu baze Lietuvoje. Globaliai vartojama terminologija padės išvengti rinkodarai kylanciu sunkumu, norint Lietuvos kultūrinio turizmo produktus pozicionuoti tarptautinėje rinkoje.
Kultūrinė veikla	Kultūrinėje srityje, bendradarbiaujant su dvarų rajonų savivaldybėmis, o taip pat su LR Kultūros ministerija, galima būtų plėtoti meninių šeštadienių, spektaklių, koncertų, plenerų, o taip pat įvairių parodų, tame tarpe – žvejų – organizavimą. Numatyti galimybę vykstančių plenerų metu turistams susipažinti ir įvertinti menininkų darbus bei jų veiklą.
bendradarbiavimas	Skatinti glaudesnę vietos turizmo institucijų bendravimą, kuris šiuo metu yra nepakankamas siekiant įgyvendinti efektyvias rinkodaros priemones. Savivaldybes iniciatyva siuloma rengti reguliarius susitikimus, kuriuose dalyvautu visu svarbiausiu turizmo institucijų atstovai - rajonų savivaldybės, turizmo ir verslo centrai, regioniniai parkai bei privataus verslo atstovai. Bendradarbiavimas su žiniasklaida. Rekomenduotina sudaryti žiniasklaidos priemonių sąrašą su susisiekimo priemonėmis. Organizuojant miesto šventes ar turint aktualios skaitytojams medžiagos būtų galimybė greitai susisiekti su viena ar kita visuomenės informavimo priemone ir operatyviai pateikti informacija. Dvarai turėtų aktyviau bendradarbiauti su turizmo verslu - organizuoti mokymus gidams, sudaryti sutartis su Lietuvos ir užsienio turizmo agentūromis ir pan. Skatinti bendradarbiavimą tarpusavyje: keistis informacine reklamine medžiaga, kurti bendrus produktus, maršrutus, akcijas ir panašiai. Kurti dvaro, pilies ar rumu draugu klubus, kurie prisidėtų prie objektu plėtros bei pasitarnautu rinkodarinėje veikloje, skleisdami informaciją apie objekta.
Finansavimas	Butina aktyviau teikti paraiškas Europos Sąjungos struktūriniu fondu paramai gauti. Dvarų direktoriams, nežinantiems kaip tai padaryti, patartina pagalbos kreiptis į atitinkamas institucijas. Valstybe turi padėti isisavinti šias lėšas. Be to, ir valstybes skiriama parama turėtų būti didesne. Dalis valstybes biudžeto lėšų, skiriamu dvarų paveldo išsaugojimui, turėtų būti skirta dalyvavimui tarptautinėse programose, investuotoju paieškai, vietos bendruomenių skatinimui ir švietimui.
Gamta	Gamtinėje veikloje per artimiausius metus tikslinga atnaujinti dvarų parką, įtraukiant į šią veiklą vietinių mokyklų moksleivius. Be to, žmonių poilsiui ir pažinimui organizuoti turėtų būti geriau išnaudojami dvarų gamtinius išteklius, atkreipiant ypatingą dėmesį į šalia esančias vaizdingas vietas.
Reklama	Reklamos srityje dvarų apskričių turizmo informaciniam centrui tikslinga nuolat informuoti visuomenę apie esamus dvarus ir jose organizuojamus renginius bei aktyviai dalyvauti jos organizuojant. Tam tikslui turėtų būti skiriama papildomų lėšų reklaminiams lankstinukams bei kitoms reklamos priemonėms išleisti. Skatinti reklamą “iš lūpų į lūpas”. Patenkintas svečias yra viena iš svarbiausių ne tik kultūrinio turizmo, bet ir turizmo galimybių rajone įvaizdžio formavimo priemonė. Paskatinti reklamą “iš lūpų į lūpas” galima tikslingai kontaktuojant su svečiu, padovanojant kokią nors smulkmeną, primenančią apie atostogas, vedant atsiliepiamą knygą ir kt.
sezoniškumas	Siekiant, kad dvaras gyvuotų ne tik vasarą, bet ir žiemą, būtina turizmą vystyti ištisus metus. Taip pat dvarė išikūrusio muziejaus darbo valandos turėtų atitikti turistų poreikius, t.y. vasarą ir vakarais dirbti ilgiau, kad kiekvienas norintysis turėtų galimybę aplankyti muziejų. Būtina daugiau dėmesio skirti pelno siekimui, o ne griežtomis darbo valandoms.
Mokslas	Dvarams būtinos lankytojų apklausos. Apklausa padeda nustatyti lankytojų interesus, dažniausiai besilankančių lankytojų kategorijas (ekskursinės grupės, pavieniai atostogautojai, moksleivių grupės, konferencijų dalyviai ir kt.).
Švietimas	Įtraukti moksleivius į pažintinę – ugdymo veiklą susietą su dvarų dvasios atgaivinimu, istorijos tyrimu bei žymių žmonių susietą su dvaru biografijos studijomis. Organizuoti mokymus muzieju ir kitu kultūros istaigu darbuotojams, siekiant padidinti jų kompetencija nauju produktu ir paslaugu kurimo, marketingo, viešųjų ryšių srityse.
Senų tradicijų atkūrimas	Senų tradicijų srityje numatyti galimybę turistams dalyvauti įvairiose liaudies šventėse, tokiose, kaip Užgavėnės, Kalėdos, Velykos, Joninės ir t.t Organizuoti įvairesnių ir įdomesnių renginių, kaip pvz. žemės ūkio, žirgų, ypač žemaitukų, parodų.
Investicinė veikla	Tinkamiausia ekonominė veikla dvarui – jo pritaikymas turizmo reikmėms, konferencijų, švenčių organizavimui, svečių apgyvendinimui. Perspektyva gali turėti dvaro kaip vietos verslo centro vystymas: pritaikymas ekonomikos imonių veiklai, vieta isikurti imonių biurams. Sutvarkius buvusiu dvaru aplinka bei infrastruktura, dvarai galėtų tapti puikiu turistu traukos centru, kultūriniu renginiu

	organizavimo vieta.
verslumas	<p>turētu taikyti versle taikomus veiklos planavimo, komunikavimo, produkto vystymo principus. Reikalinga sudaryti kuo išsamesnį ir tikslesnį viso sezono renginių planą ir visais prieinamais būdais jį platinti.</p> <p>Teikti lankytojams daugiau mokamu paslaugų, tokiu kaip prekyba knygomis, bukletais ar suvenyrais, patalpų ir teritorijos nuoma renginiams ir pan. Tai ne tik generuos pajamas istaigai, bet ir sukurs lankytoju susidomėjimą ir darys ilgalaikį poveikį lankytoju skaičiaus augimui.</p> <p>Turėtų vykdyti lankstesnę kainodara. Nusistatyti specialias kainas grupėms. Iš kitos pusės, jeigu objekte per metus apsilanko vos keli tūkstančiai lankytoju, gal geriau leisti lankytojus nemokamai ir tokiu būdu sutaupyti bilietu spausdinimui.</p>

Šaltinis: sudarytas darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Įgyvendinus dalinai sprendimo pasiūlymus pagerės K1 ir K2 keliai, o įgyvendinus juos visus ir iki galo, tikimasi pereiti į K3 kelią- optimaliausią galimą variantą, - efektyvią kultūrinio turizmo plėtrą.

Išnagrinėjus literatūrą galima apibendrinti, turizmas ir kultūra yra vertinami kaip du galingi veiksniai, skatinantys ekonominį augimą visame pasaulyje. Ji nuolatos vystosi, auga ir surenka vis daugiau pajamų. Todėl kultūrinio turizmo plėtra Lietuvos dvaruose yra labai svarbi ir turi didelę įtaką Lietuvos kultūrinio turizmo plėtrai. Taip pat išsiaiškinta, kad vienas iš svarbiausių veiksnių yra visuomenės požiūris į dvarų kultūrinio turizmo plėtrą, kaip į verslą, kuriam pradėti reikia finansavimo, kad jį gautų, turi būti glaudus bendradarbiavimas tarp dvarų valdytojų, valstybinių institucijų ir vietinės bendruomenės.

IŠVADOS

- ✓ Apibendrinant išnagrinėtą literatūrą, galima teigti, kad turizmas ir kultūra yra vertinami kaip du galingi veiksniai, skatinantys ekonominį augimą visame pasaulyje. Jie nuolatos vystosi, auga ir surenka vis daugiau pajamų. Todėl, kultūrinio turizmo plėtra, Lietuvos dvaruose yra labai svarbi ir turi didelę įtaką Lietuvos kultūrinio turizmo plėtrai. Taip pat išsiaiškinta, kad vienas iš svarbiausių veiksnių yra visuomenės požiūris į kultūrinio turizmo plėtrą dvaruose, kaip į verslą, kuriam pradėti reikia finansavimo, o, kad jį gautų, turi būti glaudus bendradarbiavimas tarp dvarų valdytojų, valstybinių institucijų ir vietinės bendruomenės.
- ✓ Nustatyta, kad dvarai, įtraukti į Lietuvos Tūkstantmečio programą, užėmė prioritetinę vietą, kultūros paveldo ir architektūros projekte, siekiant, rekonstravus dvarų pastatus, juose įsteigti regioninius kultūros centrus ir plėtoti kultūrinį turizmą. Valstybės parodytas dėmesys šiai svarbiai kultūros paveldo ir apskritai kultūros sričiai, taip iš dalies ir liko “popierinis variantas”.
- ✓ Išanalizavus dokumentus, reglamentuojančius kultūrinio turizmo plėtrą ir palyginus teiginius su realiais plėtos procesais, matome išskylant daug problemų. Taip yra dėl teisės aktų neišbaigtumo, atskirų institucijų kompetencijų nepasidalinimo, neužtikrinta įstatymų vykdymo kontrolė. Taigi teisinės nuostatos kultūrinio turizmo plėtos atžvilgiu praktikoje ne visada įgyvendinamos taip kaip norėtųsi.
- ✓ Galima teigti, kad baigiamajame magistro darbe iškelta hipotezė - „į Lietuvos Tūkstantmečio programą įtraukti dvarai, nepakankamai naudojami skatinant ir plėtojant kultūrinį turizmą juose“- pasitvirtino. Kadangi, atlikus dokumentų turinio, ekspertų tyrimo ir SSGG (SWOT) analizę, paaiškėjo, kad pagrindinės kultūrinio turizmo plėtos problemos dvaruose, įtrauktuose į Lietuvos Tūkstantmečio programą, yra kokybiško ir iniciatyvaus bendradarbiavimo trūkumas, bei nepakankamas kultūrinių resursų naudojimas, ekonominei veiklai vystyti. To pasekoje sukurtas „Optimalaus kelio“ modelis, iliustruojantis galimus problemų sprendimų būdus, kurie skatintų efektyvią kultūrinio turizmo plėtrą.

REKOMENDACIJOS

- ✓ Rekomendacijos dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio program, valdytojams:
 - Skatinti glaudesnę vietos turizmo institucijų bendravimą,
 - Aktyviau bendradarbiauti su turizmo verslo įmonėmis - organizuoti mokymus gidams, sudaryti sutartis su Lietuvos ir užsienio turizmo agenturomis.
 - Skatinti kompleksinį bendradarbiavimą tarp dvarų - keistis informacine reklamine medžiaga, kurti bendrus produktus, maršrutus, akcijas ir panašiai.
 - Kurti dvaro, pilies ar rumo draugų klubus, kurie prisidėtų prie kultūrinio paveldo objektų plėtros bei pasitarnautu rinkodarinėje veikloje, skleisdami informaciją apie "dvaro draugus".
 - Skatinti ekonominę veiklą - pritaikyti turizmo reikmėms, konferencijų, švenčių organizavimui, svečių apgyvendinimui.
- ✓ Nustačius dvarų vietą Tūkstantmečio programoje, rekomenduojame, pasinaudoti "Tūkstantmečio dvaro" prioritetiniu titulu, pretenduojant į Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir tarptautinių projektų paramą.
- ✓ Norint sėkmingai išspręsti kultūrinio turizmo plėtros ir pritaikymo visuomenei problemas, atsakomybę ir sprendimų priėmimą deleguoti kompetetingoms valdžios institucijoms, atitinkamai sutvarkyti teisinę bazę bei procedūras.
- ✓ Rekomenduojame, dvarų valdytojams naudotis „Optimalaus kelio“ problemų sprendimo modeliu, siekiant efektyvios kultūrinio turizmo plėtros dvaruose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adams, G., Markus, H. R. (2001). Culture as Patterns: An Alternative Approach to the Problem of Reification. <http://www.skuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/18084631/hermanscommentary.pdf> [2009 06 25].
2. Adomynės dvaro sodyba (2008). <http://www.musupaveldas.lt/lt/misc/object?id=21824> [2009 11 15].
3. Andriotis, K. (2005). The tourism cycle: an overview of the cretan case. Greece: Hellenic Open University. http://tour.teipat.gr/Files/Synedrio/Conference%20Articles/Andriotis_paper%5B1%5D.pdf [2009 12 07].
4. Andrulytė, I., Kučinskienė, E., ir kiti VDU Menų instituto kultūros vertybių apsaugos specialybės magistrantai (2003). Džiaugsmo metamorfozė. Dėl dvarų išsaugojimo koncepcijos // Lietuvos mokslininkų laikraštis, nr. 1. <http://www.lms.lt/ML/200301/20030111.htm> [2010 03 17].
5. Arlauskienė, A. (2010). Dvarų kultūra: idėjos ir darbai. http://www.lsa.lt/sz/index.php?lang=lt&id=2&mag_id=225&art_id=782 [2008 12 20].
6. Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999). Kaimo turizmas. Vilnius.
7. Aref F., Redzuan, M. (2009). Community Leaders' Perceptions toward Tourism Impacts and Level of Community Capacity Building in Tourism Development. *Journal of Sustainable Development*, vol 2, no.3. <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/journal/article/view/31743707> [2009 12 20].
8. Apostolakis, A. (2003). The convergence process in heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, vol. 30, no 4. <https://classshares.student.usp.ac.fj/TS302/Assignment%20resources/The%20convergence%20process%20in%20heritage%20tourism.pdf> [2009 10 15].
9. Awang K. W. (2009). Tourism Development: A Geographical Perspective. *Asian social science*, vol.5, no.5. <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/article/view/17101604> [2010 03 20].
10. B., Fyall, A. (2000). Managing heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, vol. 27, no. 3. <http://www.atland.com/Files/Article/see.pdf> [2008 10 15].

11. Barasa, D. (2010). Klaipėdos krašto dvarų atgaivinimas: Šilutės dvaro komplekso pavyzdys. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7131&p_d=94618&p_k=1 [2010 04 15].
12. Baloch, Q.B. (2007). Managing tourism in Pakistan (A case study of Chitral). Department of management sciences. Qurtuba University of Science & Information Technology. <httprrr.hec.gov.pkThesis7S.pdf> [2009 10 15].
13. Baranauskas, T. (2001). Ankstyvieji Lietuvos dvarai. <http://viduramziu.istorija.net/socium/valdzia.htm> [2010 03 20].
14. Batta, R.N., Pathak, R.D. (2008). Community Benefit Tourism Initiative (CBTI) Model for Sustainable Tourism Development: A Case Study of a Major Tourist Destination in Northern Indian State of Himachal Pradesh. <httpwww.apabis.orgassetmediarbatta.pdf> [2009 12 20].
15. Beržonskaitė, S. (2003). Laiko šydą praskleidus (Plungės kunigaikščių oginskių rūmų istorijos fragmentai). <http://www.samogit.lt/KULTURA/dailesyda.lt.htm> [2009 10 26].
16. Björk, P. (2001). Sustainable Tourism Development, Fact or Fiction in Small Tourism Companies? Swedish School of Economics and Business Administration, L T A 3 / 0 1 • P . 328– 3 4 5. httplta.hse.fi20013lta_2001_03_a2.pdf [2009 10 20].
17. Biržakov, M.B. (2005). Turizmo paslaugu kokybes sistemos teorine apzvalga ir problematika.
18. Bikulčius, J. (2006). Masių sąvoka kultūros vadybos aspektu // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, nr.1. [http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidiny%201\(6\)/Bikulcius.pdf](http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidiny%201(6)/Bikulcius.pdf) [2009 11 03].
19. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. I dalis*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
20. Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. School of Management Tourism Research: University of Surrey. <httppubs.surrey.ac.ukcgiviewcontent.cgiarticle=1013&context=tourism> [2010 02 20].
21. Burns, P. M. (2005). Social identities, globalisation, and the cultural politics of tourism. Global tourism. Third edition. httpwww.nubkk.nu.ac.thacadReadingsTri3_08HTGlobal_Tourism.pdf#page=107 [2009 12 16].
22. Butkus, T.S. (2005). Kultūrinė miesto funkcija. Metodologinės prielaidos ir koncepcijos kontūrai // *Urbanistika ir architektūra: Town Planning and Architecture*, XXIX tomas, nr.2, ISSN 1392-1630. http://www.tpa.vgtu.ltuploadurban_zurbutkus_urbanistika%202005-2.pdf [2009 05 15].
23. Berry, S. (1994). *Conservation, capacity and cashflows - tourism and historic building managment*. England: Wiley.

24. Bouchenaki, M. (2002). The opening of the UNESCO regional conference on the convention on the protection of the underwater cultural heritage. http://portal.unesco.org/culture/es/file_download.php19eae10c9c6ec0066b4b729ef7e72769Address+by+M.Bouchenaki.pdf [2010 02 20].
25. Casasnovas, A. A. (2009) . The tourist area lifecycle and the unit roots test. A new economic perspective for a classic paradigm in tourism.
26. <http://dea.uib.es/deawppdfw38.pdf> [2010 04 03].
27. Castra, S., Russo, A. P. (2001). Spatial Displacement and Sustainable Heritage Tourism. Tinbergen Institute Discussion Paper, no.2. <http://publishing.eur.nl/ir/repubasset68722001-0352.pdf> [2009 11 29].
28. Cevirgen, A., Kesgin, M. (2007). Local authorities' and NGOs' perceptions of tourism development and urbanization in Alanya. Original scientific paper, vol. 55, no 3/ 2007/ 309-322 UDC: 338.486.1.02(560) hrcak.srce.hr/file38822 [2009 03 06].
29. Chao, C.C., Hazari, B. R., Laffargue, J.P., Sgro, P. M., Yu, H. E. S. (2005). Tourism, Jobs, Capital Accumulation and the Economy: A Dynamic Analysis. Working paper, no.16. <http://www.pse.ens.fr/document/wp200516.pdf> [2009 02 10].
30. Cheung, S. (1996). Cultural Tourism and Hong Kong identity. Shatin: New territories. <http://www.cuhk.edu.hk/ant/publish/workingpaper4.pdf> [2009 12 17].
31. Chuah, S., Hoffmann, R., Jones, M., Williams, G. (2005). An Economic Anatomy of Culture: Attitudes and Behaviour in Inter- and Intra- National Ultimatum Game Experiment // CeDEX Discussion, no.11. <http://www.nottinghamknowledge.com/economics/cedexpapers2005-11.pdf> [2009 05 15].
32. Cooper, C.R., Denner, J. (1998). Theories linking culture and psychology: Universal and Community - specific processes: Annu Rev // Psychol, no.49. <http://www.bridgingworlds.org/pdfs/1processes.pdf> [2009 05 15].
33. Cooper, Ch., Fleteher, J., Gilbert, D, Wanhill, S. (1993). Tourism Principles and Practice. Longman Group limited. Edinburgh Gate. Harlow Essex CM20 2J. England.
34. Craik, J. (1997). The culture of tourism. In C. Rojek and J. Urry. Touring culture: Transformations of travel and theory. New York Culture in development (2010). What is Cultural Heritage. http://www.cultureindevelopment.nl/Cultural_Heritage/What_is_Cultural_Heritage [2008 10 15].
35. Creaco, S., Querini, G. (2001). Tourism and sustainable economic development. 41st Congress of the European Regional Science Association. <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconf/ersa01/papers/full274.pdf> [2009 10 30].

36. Crouch, G. I., Ritchie, J. R. B. (1999). *Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity*. LA TROBE UNIVERSITY, UNIVERSITY OF CALGARY: ELSEVIER.
37. <http://www.estig.ipbeja.pt/~aibpr/Ensino/Eng/DesenvTur/MaterialdeApoio/2semestre/CroucheRitchie/Crouch1999.pdf> [2010 01 20].
38. Čiegis, R. (2002). *Tolydžios ekonominės plėtros alternatyvios teorijos*. Monografija. Kaunas: „Morkūnas ir Ko“.
39. Dahl, S. (1997). *Communications and Culture Transformation: Cultural Diversity, Globalization and Cultural Convergence*. London: ECE
40. Damulienė, A. (1995). *Paslaugų marketingas: Turizmas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
41. Dapkus, R. (2008). Kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos. Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai // *Mokslo darbai*, nr. 15 (4). ISSN 1822-6760. Kauno technologijos universitetas. <http://baitas.lzuu.lt/~mazylijs/julram1529.pdf> [2009 12 15].
42. Deveikis, S. (2001). Dvarų sodybos, kaip struktūriniai segmentai teritoriniame planavime (kraštotvarkos požiūris) // *Lietuvos dvarai - praeitis, dabartis ir ateitis: konferencijos medžiaga*, / Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Valstybinė paminklo saugos komisija, Vilniaus rotušė, Lietuvos menininkų rūmai. Vilnius: Baltijos kopija.
43. Drėmaitė, G. (2003). Kultūros vertybių apsauga ekstremaliomis sąlygomis: problemos, sprendimo būdai // *Lietuvos muziejai / Paveldas*, nr.1.
44. http://www.muziejai.lt/prev_vers/Lietuvos_%20muziejaipdf_failaim1-10.pdf [2010 03 11].
45. Donskis, L. (1993). *Moderniosios kultūros filosofijos metmenys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
46. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2006)*. Kompaktinė plokštelė. Dabartinės lietuvių kalbos žodyno leidimas.
47. Dvaras (2005). Šilutės muziejus. <http://www.silute.lt/dvaras/dvaras.htm> [2008 11 15].
48. Eagles, P.F.J., McCool, S. F., Haynes, Ch. D. (2002). *The World Conservation Union Sustainable Tourism in Protected Areas Guidelines for Planning and Management*. Best Practice Protected. Area Guidelines Series, no.8: World Commission on Protected Areas (WCPA).
http://ecosynopsis.net/RANPAold/Contenido/MainPages/preAmacarticulos/PDFsustainable_tourism_in_pa_guidelines.pdf [2009 12 19].
49. Edensor, T. (2001). *Performing tourism, staging tourism (Re)producing tourist space and practice*. Thousand Oaks and New Delhi, vol. 1. <http://www.nyu.edu/classes/bkgtourista019896.pdf> [2008 10 15].
50. *ES žodynas (2007)*. <http://www.euro.lt/lt/es-zodynas/> [2010 03 24].

51. Encyclopedia of Sustainable Development (2008).
<http://www.ace.mmu.ac.uk/esd/Principles/principles.html> [2009 11 14].
52. Elliott, Sh. M.(2005). Development, Poverty and Tourism: Perspectives and Influences in Sub-Saharan Africa. The George Washington University.
<http://studynet.org/publications/OPS/papers/CSGOP-05-34.pdf> [2009 12 20].
53. ES lėšos - Lietuvos pilims, dvarams, muziejams, vienuolynams (2008).
<http://www.euro.lt/lt/naujienos/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/naujienos/4577/> [2009 02 20].
54. Estonia/ 8.2 Cultural consumption and participation (2010).
<http://www.culturalpolicies.net/web/themes.php> [2009 02 20].
55. Europos kelių tinklo koridoriai (2009).
http://www.lra.lt/lt.php/lietuvos_keliai/keliu_tinklas/536 [2010 01 25].
56. European association historic towns & regions (2009).
57. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl turizmo ir kultūros: dvi jėgos, skatinančios augimą. Leidinys pateiktas 425-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje (2006).
58. Europos tarybos informacijos biuras (2010). Europos kultūros konvencija - veiklos gairės.
http://www.etib.lt/?s=et_sritys&ss=europos_kult_konvencija&lang=lt [2010 04 02].
59. Eurostat Pocket Books (2007). Tourism Statistics. Luxembourg: Eurostat.
60. Farrell, B. H., Twining - Ward L. (2004). Reconceptualizing tourism. Annals of Tourism Research, vol. 31, no. 2: Great Britain.
<https://classshares.student.usp.ac.fj/TS401/TS401%20Semester%201%202009/TS401%20Reading%20Semester%201%202009/Farrell%20and%20Twining-Ward%20on%20reconceptualising%20tourism.pdf> [2010 02 20].
61. Filosofijos žodynas (2002). Vilnius: Alma littera.
62. Filosofijos žodynas (1975). Vilnius: Mintis.
63. Gartner, W.C. (1996). Tourism development: principles, processes and policies: New York.
64. Genys, D., Taurinskaitė, A. XXI amžiaus iššūkiai muziejams. Miesto IQ, 2008, nr. 2.
65. Gražulis, A. (2008). Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos. Pranešimas. Plungės seminaras „Dvarų paveldas Lietuvoje ir Lenkijoje. Visuomenės vaidmuo: problemos ir iššūkiai“. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1 [2009 10 25].
66. Gražulis, A. (2009). Lietuvos dvarų paveldas ir jo apsaugos problemos.
<http://www.dvarai.lt/content/view/157/30/> [2009 11 11].
67. Grecevičius, P., Armaitienė, A., Junevičienė, O., Labanauskaitė, D., Lukšaitienė, A., Slušnys, E., Vaidelys, A. (2002). Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.

68. Greicio zemelapis (2010). <http://www.tid.lt/uploads/images/GreicioZemelapis.gif> [2010 03 25].
69. Grigas, R., Jackūnas, Ž. (1989). Tautinis mentalitetas. Vilnius: Mintis.
70. Go, F.M., Lee, R.M., Russo, A.P. (2003). E-heritage in the globalizing society: enabling cross-cultural engagement through ICG. *Information technology&tourism*, vol 6 p.p.:USA. http://tourism.wu.ac.at/JittJITT_6_1_Go_et_al.pdf [2009 05 15].
71. Grublienė, V. (2003). Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio plėtros programa: modeliavimas ir valdymas. Daktaro disertacija – Vilnius. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/20/25.pdf> [2009 06 20].
72. Grunewald, R. (2002). Tourism and cultural revival. *Annals of tourism research*, no.29(4), 1004-1021.
73. Cabrini, L. (2003). Cultural Tourism: Opportunities and Challenges. *European Forum of the World Heritage Cities*.
74. Glemža, J. (2004). Kultūros paveldas - rūmai ir rezidencijos, jų sąlytis su muziejais // Lietuvos muziejai, nr.3. http://www.museums.lt/zurnalas/2004%272_3/Glemza.htm [2010 02 17].
75. Hale, T. (2003). International Tourist Arrivals. *Global Policy forum*. <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/109/27543.html> [2009 07 10].
76. Henrich, J., McElreath, R. (2003). The evolution of cultural evolution // *Evolutionary anthropology*. http://www.ceacb.ucl.ac.uk/cultureclubfiles2004-2005CC2004-10-28-Henrich_McElreath.pdf [2009 06 25].
77. Hoivik, T., Heiberg, T., assistance of Mathiesen, V. (1980). Centre - periphery tourism and self - reliance. *International social science journal*. vol. XXXII, no.1: Unesco, ISSN 0020-8701. <http://unesdoc.unesco.org/images/0003000383038317eo.pdf#38334> [2009 10 20].
78. Hopenienė, R., Kamičaitytė, A. (2004). Tolydi turizmo plėtra: konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos.// *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, nr. 29.
79. ICOMOS International Cultural Tourism Charter (2002). Principles And Guidelines For Managing Tourism At Places Of Cultural And Heritage Significance. [http://australia.icomos.org/images/pdf/ICOMOS%20International%20Cultural%20Tourism%20Charter%20\(English\).pdf](http://australia.icomos.org/images/pdf/ICOMOS%20International%20Cultural%20Tourism%20Charter%20(English).pdf) [2009 12 17].
80. International (2009). <http://www.tlrp.org/international/images/world.gif> [2010 04 10].
81. Indriūnas, G.(2003). Muziejai kultūrinio turizmo plėtros objektyve. Lietuvos muziejai, nr.2. <http://www.museums.lt/Zurnalas/Indriunas.htm> [2008 11 20]
82. Is sustainable tourism achievable? (2006). <http://www.sustainabletourism.net/index.html> [2009 12 20].

83. Yoon, Y., Gursoy, D., Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism management* 22: Pergamon. <http://www.150.214.182.128080turismoturismonet1economia%20del%20turismoeconomia%20del%20turismovalidaty%20of%20tourism%20development%20with%20a%20equation%20model%20economics.pdf> [2009 05 15].
84. Jakačiūnaitė - Kubertavičienė, R (2000). *Kaip organizuoti kelionę*. Vilnius: Agora.
85. Jančaitytė, R., Valavičienė, N., Augutienė, R., Prakapas, R. (2009). *Tarptautinės Tarpkultūrinės kompetencijos didinimas bei įvairovės valdymo stiprinimas*. Vilnius. http://www.iom.lt/documents/tarpkulturines_kompetencijos.pdf [2009 11 25].
86. Jamieson, W. (2004). The use of indicators in monitoring: the economic impact of cultural tourism initiatives. http://www.icomos.org/icomosca/bulletin/vol4_no3_jamieson_e.html. [2010 01 19].
87. Janulienė, I., Žalienė I., Žalys, L. (2004). Peculiarities of Lithuanias Tourism Strategy Formalion// Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, nr. 31.
88. Jatkauskas, J.(2007). Projekto rezultatyvumo ir tęstinumo pagrindimas. http://www.lkdte.lt/mokomedz/files/02_Jatkauskas.pdf [2009 05 15].
89. Joshi, S. (2007). Homo Sutra: Disrobing Desire in the Adult Cinema. *Journal of Creative work*, vol.1, issue 2. <http://www.scientificjournals.orgjournals2007articles1188.pdf> [2009 08 15].
90. Joshi, R., Dhyani, P. P. (2009). Environmental sustainability and tourism - implications of trend synergies of tourism in Sikkim Himalaya. *Current Science*, vol.97, no.1. <httpwww.ias.ac.incurrscijul10200933.pdf> [2010 02 13].
91. Kačinskaitė, I. (2005). Dvaru ir palivarku sodybos. Apskaitos problemos. Meno istorija ir kritika. Kultūros paveldas: prarastos vertybės, neišnaudotos galimybės. Moksliniu straipsnių rinkinys ISBN 9955-12-108-4. httpwww.vdu.ltLeidiniaiMIKmik_1.pdf [2009 03 27].
92. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Liucilijus.
93. Keller, P. (2007). Management of cultural change in tourism regions and communities. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan002556.pdf> [2010 03 03].
94. Kuzmickas, B. (1989). *Tautos kultūros savimonė*. Vilnius: Mintis.
95. *Kultūros paveldas ir visuomenė XXI amžiuje: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai* (2006). Vilnius. Mokslinė konferencija. <http://www.dvarai.lt/content/view/49/41/> [2010 02 15].
96. *Kultūrinio ir gamtinio potencialo panaudojimo turizmui Druskininkuose ir apylinkėse galimybiu studija* (2003). Lietuvos regioniniu tyrimu institutas (LRTI). <http://www.tourism.lt/lt/projektai/Kult%20ir%20gamt%20potenc%20panaud%20Drusk%20ir%20apyl%20gal%20st.doc> [2010 03 17].

97. Kultūros paveldas ir turizmas. Galimybės, poveikis, partnerystė ir valdymas (2009). Pranešimai, skaityti III Baltijos jūros regiono šalių kultūros paveldo forume. Vilnius. <http://www.kpd.lt/failai/FORUMO%20KNYGA.pdf> [2010 01 21].
98. Kunigaikščių Oginskių dvaras (2010). Plungės rajono verslo informacijos centras. <http://www.pvic.lt/index.php/pageid/121/print/1> [2010 05 17].
99. Kunigaikščių Oginskių dvaras (2004). <http://www.travel.lt/turizmas/catalog/general.jsp?catId=&caseId=08A0D5B56B3C11DCB754746164617373&locId=9F32DA846B3911DCB754746164617373&inlanguage=lt> [2009 10 26].
100. Lanfant, M. F. (1980). Introduction: tourism in the process of internationalization // International Social Science Journal, vol. XXXII, no.1. Unesco. ISSN 0020-8701 <http://unesdoc.unesco.org/images/0003000383038317eo.pdf#38334> [2008 12 20].
101. Langvinienė, N., Vengrienė, B. (2005). Paslaugų teorija ir praktika: Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
102. Latvia/ 8.2 Cultural consumption and participation (2010). <http://www.culturalpolicies.net/web/statistics.php> [2009 03 11].
103. Lehman, D.R., Chiu, Ch., Schaller, M. (2003). Psychology and culture: doi:10.1146/annurev.psych.55.090902.141927. <http://163.14.159.70/indigenous/subject%20reference/theme1methodology%20and%20survey/annurev.psych.culture.pdf> [2009 10 15].
104. Lietuvos paveldas - dvarai. Paežerių dvaras (2009). <http://www.archyvai.lt/exhibitions/dvarai/paezeriai.htm> [2009 09 25].
105. Ligeikienė, A.R. (2003). Turizmo plėtros konceptualizavimas ir samprata // Tiltai, priedas Nr.3.
106. Lileikienė, A., Šaparnis, G., Tamošiūnas T. (2004). Magistro darbo rengimo metodika. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
107. Lietuvių kalbos žodynas (1962). Vilnius: Mintis.
108. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija (2005). Pasaulio paveldas - Jaunimo rankose. Vilnius: „Daigai“. <http://www.unesco.lt/r/KIT/downloadKIT/> [2008 10 15].
109. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija (2005) Pasaulio paveldas ir turizmas. http://www.unesco.lt/documents/SVIETIMAS109-130._Pasaulio_paveldas_ir_turizmas.pdf [2008 12 20].
110. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija (2005). Pasaulio paveldo konvencija. http://www.unesco.lt/documents/SVIETIMAS035-086._Pasaulio_paveldo_konvencija.pdf [2009 03 11].

111. Lietuvos paveldas - dvarai. Plungės dvaras (2009). <http://www.archyvai.lt/exhibitions/dvarai/plunge.htm> [2009 09 25].
112. Lietuvos turizmo statistika. 2004. (2005). Vilnius: Valstybinis turizmo departamentas. http://www.tourism.lt/statist/LTS_2004.pdf [2010 04 15].
113. Liu, Z. (2003). Sustainable tourism development: a critique // Journal of sustainable tourism vol. 11, no. 6. <http://strathprints.strath.ac.uk/41051strathprints004105.pdf> sustainable Tourism, ISSN 0966-9582. [2009 08 19].
114. Liubinienė, V. (2002). Kultūra ir visuomenė. Kaunas: Technologija.
115. Cabrini, L. (2005). International and European Tourism: Recent trends and Outlook. WTO Regional Representative for Europe: Vilnius. <http://www.tourism.lt/nsv/VIVATTUR2005.ppt> [2009 04 15].
116. Liutikas, D. (2006). Piligrimystė ir turizmas: panašumai ir skirtumai // Filosofija. Sociologija, nr. 2.: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. http://www.images.katalogas.lt/maleidykla/Fil62Fil_035_043.pdf [2009 05 15].
117. Lopa, J.M., Marecki, R.F. (1999). The critical role of quality in the tourism system. Quality progress ProQuest Science Journals.
118. Lithuania/ 8.2 Cultural consumption and participation (2010). <http://www.culturalpolicies.net/web/countries.php> [2009 03 11].
119. Lunevičienė, J. (2009). Kultūros lobiai Rokiškyje. http://www.biciulyste.com/news-detail,news_type~kultura_ir_menas,news~49d0724323f7c3e9b196ca8ac2707ff4.html [2010 02 20].
120. Maceina, A. (1991). Kultūros filosofijos įvadas. Raštai, I t. Vilnius: Mintis.
121. Mayring, Ph. (2000). Qualitative Content Analysis, vol.1., no. 2.
122. Matekonienė, J., Navackaitė, L., Dubauskaitė, J. (2002). Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje. Kauno Technologijos Universitetas, Lietuvos regioninių tyrimų institutas. Kaunas.
123. Matzarakis, A., Freitas de C. R. (2001). Proceedings of the First International Workshop on Climate, Tourism and Recreation. International society of biometeorology. http://132.230.117.36/ISBwspapersfull_report.pdf#page=7 [2009 12 15].
124. Mbaiwa, J.E. (2005). Enclave tourism and socio-economic impacts in the Okavango Delta, Botswana. Harry Oppenheimer Okavango centre: University of Botswana. http://huthuteng.ub.bw8080/bitstream/handle/10311429/Mbaiwa_TM_2005.pdf sequence=1 [2009 01 12].
125. McCain, G., Ray, N.M. (2003). Legacy tourism: the search for personal meaning in heritage travel // Tourism Management 24 (2003) 713–717: Science direct.

- <http://www.rpts.tamu.edu/Courses/64607c/Additional%20Readings/McCain%20and%20Ray%20-%20Legacy%20Tourism,%20Searching%20for%20Personal%20Meaning.pdf> [2009 12 17].
126. McIntosh, S. (2007). *Integral Consciousness and the Future of Evolution*: Paragon House. <http://www.integralworld.net/mcintosh4.html> [2009 11 03].
127. McKercher, B. (2002). Towards a Classification of Cultural Tourists. *International journal of tourism research*. *Int. J. Tourism Res.* 4. <http://www.ilunwen.com/translation/2009030320090303174938fougzgx.doc> [2010 01 15].
128. Meethan, K. (2001). *Tourism in global society: place, culture, consumption*. New York: Palgrave.
129. Pasaulinė turizmo organizacija (2006). UNWTO - sustainable development of tourism. http://www.world-tourism.org/frameset/frame_sustainable.html. [2009 03 19].
130. Miles, M., Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook*: United States of America. http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=U4IU_wJ5QEC&oi=fnd&pg=PR12&dq=MILES,+M.+%26+HUBERMAN,+A.+%281994%29.+Qualitative+Data+Analysis&ots=kBZD_LTRXP&sig=TVa0KtCCCJVgijPEjW7Ru5hZBgo#v=onepage&q=MILES%2C%20M.%20%26%20HUBERMAN%2C%20A.%20%281994%29.%20Qualitative%20Data%20Analysis&f=false [2010 03 15].
131. Milne, S., Ateljevic, I. (2001). Tourism, economic development and the global - local nexus: theory embracing complexity. *Tourism Geographies*, nr.3. <http://150.214.182.128/080turismoturismonet1economia%20del%20turismoeconomia%20del%20turismoTOURISM%20ECONOMIC%20DEVELOPMENT%20AND%20GLOBAL%20LOCAL%20NEXUS.PDF> [200 12 15].
132. Mukienė, D. (2004). Keletas faktų iš Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų istorijos. <http://www.samogit.lt/KULTURA/dailmuz.lt.htm#Oginski%C5%B3> [2009 10 26].
133. Murzyn, Monika. A. (2009). Kaip turizmas veikia urbanistinį paveldą: naujos galimybės ir keliamos grėsmės. *Krokuvos pavyzdys. Krokuvos ekonomikos universitetas*. <http://www.kpd.lt/failai/FORUMO%20KNYGA.pdf> [2010 01 21].
134. Muziejus (2005). Šilutės muziejus. <http://www.silute.lt/dvaras/muziejus.htm>. [2010 04 15].
135. Kligienė, N. (2004). Lietuvos kultūros paveldas skaitmeninėje terpeje. ISSN 1392-0561. *Informacijos Mokslai*. <http://www.epaveldas.lt/vbpicontentdocspublications3.pdf>. [2009 03 11].
136. Norkus, Z. (2005). Senoji kultūros istorija ir naujoji kultūrinė istorija. *Central and Eastern European Online Library: Lietuvos istorijos studijos (Mokslo darbai)*. www.ceeol.com [2009 05 15].
137. Norkus, Z. (2009). Apie klasikinę neklasikinę sąvokų darybą socialiniuose kultūros moksluose: minimalūs maksimalūs apibrėžimai, šeiminiai panašumai aibės. *Central and Eastern European*

- Online Library. http://www.leidykla.eu/fileadmin/Problemos/Problemos_75/94-111.pdf [2009 05 15].
138. Noranha, R. (1976). The Effects of tourism on socio - cultural values. <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000162/016236EB.pdf> [2009 03 06].
139. Paežerių buvusi dvaro sodyba (2004). <http://www.heritage.lt/dvarai/?ats5=OK&ats1=OK&ats2=OK&ats7=OK&ats3=OK&ats4=OK&ats8=OK&filtruok=Ie%F0koti&kaimas=762&fragmentas=#gohere> [2009 10 30].
140. Paežerių dvaras (2008). <http://www.vezimas.lt/page.php?12> [2009 09 25].
141. Paežerių dvaro istorija (2009). <http://www.marijampole.aps.lt/paezeriai/index.php?id=20> [2009 09 25].
142. Paežerių dvaras atšventė 210 metų jubiliejų (2009).
143. http://www.vistytis.puslapiai.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=595%3A-paeeri-dvaras-atvent-210-met-jubiliej&catid=1%3Alatest-news&Itemid=93 [2010 02 18].
144. Paežerių dvaras (2010). <http://www.vilkaviskisinfo.lt/2256/=module=-virsus/lankytinos-vietos/paezeriu-dvaras.html> [2010 03 25].
145. Paežerių dvaras. Svarbiausios žinios apie Paežerių dvarą (2006). <http://www.ldm.lt/Muziejusirpadaliniai/paezeriudvar.htm> [2010 03 15].
146. Parsons, T., Kroeber, A. L.(1958). The Concepts of Culture and of Social System. *American Sociological Review*, vol. 23.
147. Pasaulinė turizmo organizacija (2006). UNWTO - sustainable development of tourism. http://www.world-tourism.org/frameset/frame_sustainable.html. [2008 12 19].
148. Pearce, P.L. (2005). The role of relationships in the tourist experience. *Global tourism*. Third edition.
149. http://www.nubkk.nu.ac.thacadReadings/Tri3_08HTGlobal_Tourism.pdf#page=107 [2009 12 16].
150. Perkins, H.C., Thorns, D.C. (2001). Gazing or Performing? Reflections on Urry's Tourist Gaze in the Context of Contemporary Experience in the Antipodes // *International Sociology*, vol. 16 (2): SAGE. http://club.fom.ru/books/Perkins01_2.pdf [2009 12 17].
151. Petrilovskaja, K., Miškinis, A. (2007). Atvykstamojo turizmo Lietuvoje konkurencingumas Baltijos šalių kontekste // *Ekonomika*, nr.79.
152. Plungės buvusi dvaro sodyba (2004). <http://www.heritage.lt/dvarai/?ats5=OK&ats1=OK&ats2=OK&ats7=OK&ats3=OK&ats4=OK&ats8=OK&filtruok=Ie%F0koti&kaimas=704&fragmentas=#gohere> [2009 10 30].
153. Plungės dvaro parkas - Kunigaikščių Oginskių palikimas (2009). <http://www.liutkus.eu/plunges-dvaro-parkas-kunigaiksciu-oginskiu-palikimas> [2010 03 15].

154. Poškienė, A. (1998). Universiteto organizacijos kultūra – kompleksinis aukštojo mokslo edukacinis veiksnys: Daktaro disertacija. Kaunas: Technologija.
155. Position paper on the encouragement of cultural tourism and the mitigation of effects (2006). Adopted by the Europa Nostra Council. Paris. http://www.europanostra.org/UPLOADS/FILSEN_position_paper_cultural_tourism.pdf [2009 11 29].
156. Prentice, R., Anderson, V. (2003). Festivals as creative destination // *Annals of tourism*, vol 30, no1. Great Britain. <http://www.arlt-lectures.com/edinburghfestival.pdf> [2009 05 15].
157. Prušinskas, J. (2003). Plungės dvaro pastatai. http://samogitia.mch.mii.lt/KULTURA/Plungdvaro_pastatai.lt.htm [2009 12 05].
158. Razmaitė, I., Verbienė, I. (2008). Vietoj planuotų milijonų - tūkstantmečio ženkliai. <http://vznotes.vz.lt/Newspaper/RA99.NSF/articles/C225746500251CD7C22574960056F0B7?OpenDocument> [2009 10 20].
159. Richards, G., Wilson, J., (2005). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? // *Tourism management* (2006) 27 1209 - 1223: Science direct.
160. <http://www.rpts.tamu.edu/Courses/64607c/Additional%20Readings/Richards%20and%20Wilson%20%20Developing%20Creativity%20in%20Tourist%20Experiences,%20Solution%20to%20Serial%20Reproduction.pdf> [2010 02 17].
161. Richards, G. (2005). *Cultural tourism in Europe*. Wallingford: CABI.
162. Robson, C. (2004). *Evaluation Research*. In S.Becker and A.Bryman *Understanding Research for Social Policy and Practice: Themes, methods and approaches*. Bristol: Policy Press.
163. Rokiškis (2007-2010). <http://www.turizmokatalogas.lt/miestas/rokiskis.html>.
164. Rokiškio buvusi dvaro sodyba (2004). <http://www.heritage.lt/dvarai/ppavadinimas.php?ats5=OK&ats1=OK&ats2=OK&ats7=OK&ats3=OK&ats4=OK&ats8=OK&filtruok=Ie%F0koti&kaimas=352&fragmentas=#gohere> [2009 10 30].
165. Rokiškio miesto lankytinos vietos (2010). <http://www.tic.rokiskyje.lt/> [2010 02 19].
166. Rokiškio žydai (2010). <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/> [2010 03 15]
167. Rogers, A.R. (1988). Does Biology Constrain Culture?. Department of Anthropology: University of Utah Salt Lake City, UT 84112. <http://www.anthro.utah.edu/~rogerspubs/Rogers-AA-90-819.pdf> [2009 05 16].
168. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
169. Wikimedia commons (2009). Savivaldybių kontūrai. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Savivaldybiu_konturai.png?uselang=lt [2010 03 15].

170. Salleha, N.H.M., Othmanb, R., Ramachandranc, S. (2007). Malaysia's Tourism Demand from Selected Countries: The ARDL Approach to Cointegration // *Journal of Economics and Management*, no.3. ISSN 1823 - 836X. <http://econ.upm.edu.my/ijemvol1no3bab03.pdf> [2009 08 20].
171. Savoniakaitė, V. (2004). Kultūra ir ekonomika laike // *Litunistica*, nr. 3.: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
172. Šilutės (Šojaus) buvusi dvaro sodyba (2004). <http://www.heritage.lt/dvarai/?ats5=OK&ats1=OK&ats2=OK&ats7=OK&ats3=OK&ats4=OK&ats8=OK&filtruok=Ie%F0koti&kaimas=666&fragmentas=#gohere> [2009 10 30].
173. Silberberg, T. (1994). Quality Management in Urban Tourism: Balancing Business and Environment. Presentation of Paper to Conference of School of Business. University of Victoria. http://www.sinolord.com/Media/Artcl_Ted_CultTourismBusOpps.pdf [2009 12 17].
174. Skerstokienė, A. (2002). Lietuvos turizmo ištekliai. Vilnius: Vilniaus kolegija.
175. Song Gang Liy, H. (2008). Tourism Demand Modelling and Forecasting. School of Management Tourism Research: University of Surrey. <http://pubs.surrey.ac.uk/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=tourism> [2010 05 02].
176. Smith, V. L. (1977). Hosts and guests. The anthropology of tourism. USA: University of Pennsylvania. http://www.hotelmule.com/hospitality_travel_wiki/wiki/Host%20and%20guest [2010 03 25].
177. Stanton, A. A. (2007). Neural substrates of Declaration-Making in Economic Games. *Journal of Dissertation*, vol.1, issue 1.
178. Stewart, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism Management*, no.23: Pergamon. <http://fama2.us.es/8080/turismoturismonet1/economia%20del%20turismo/economia%20del%20turismostructural%20equation%20of%20resident's%20attitudes%20of%20tourism%20management.pdf> [2009 11 05].
179. Straub, D., Loch, K., Evaristo, R., Karahanna, E., Strite, M. (2002). Toward a Theory-Based Measurement of Culture // *Journal of Global Information Management*, vol. 10, no. 1.
180. Svetikienė, I. (2002). Turizmo marketingas. Vilnius: Vilniaus kolegija.
181. Seimo rinkimų apygardų žemėlapis (2008). <http://www.nemalk.lt/2008-seimo-rinkimu-apygardu-zemelapis/> [2010 03 15].
182. Semaškaitė, I. (2010). Kasmė Lietuvoje sunyksta per 20 dvarų. <http://www.delfi.lt/news/economy/realestate/kasmet-lietuvoje-sunyksta-per-20-dvaru.d?id=31751397> [2010 03 26].

183. Šapranauskaitė, G. (2010). Subalansuotos plėtros prie Kupiškio marių (Lietuva) ir Lubano ežero (Latvija) projektas. <http://www.verslas.kupiskis.lt/docs/empty/Stella.Kultūrinis%20turizmas.ppt> [2010 04 15].
184. Šilutės dvaras (2008). <http://www.tpl.lt/silutes-dvaras/> [2010 03 15].
185. Šilutės muziejus (2010). Istorijos fragmentai. http://muziejai.mch.mii.lt/Silute/Silutes_muziejus.htm [2008 11 015].
186. Skurdauskienė, J. (2004). Kunigaikštis Mykolas Oginskis: tradicijos ir šiandiena. http://www.oginski.lt/sena/ZDM/tradicijos_ir_siandiena.htm [2009 10 26].
187. Šniokienė, N. (2003). Su darbo ir kūrybos ženklų: Rokiškio krašto muziejui – 70 // Lietuvos muziejai, nr.2. <http://www.museums.lt/zurnalas/siniokiene.htm> [2009 11 22].
188. Tarptautinių žodžių žodynas (1985). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
189. The Seoul Declaration on Tourism in Asia's Historic Towns and Areas (2005). <http://australia.icomos.org/images/pdf/Seoul%20Declaration.pdf> [2009 12 15].
190. Theobald, W.F. (2005). The meaning, scope and measurement of travel and tourism. Global tourism. Third edition. United States of Amerika. http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=Ar8izYYf-ugC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Theobald,+W.F.+%282005%29.+The+meaning,+scope+and+measurement+of+travel+and+tourism.+Global+tourism.+Third+edition.&ots=hWNEPGyjKy&sig=N_ShvdG_y_lk5mwiMv8_22mjo7Q#v=onepage&q&f=false [2008 12 15].
191. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
192. Tyrimo metodai (2010). http://ik.ku.lt/lessons/konspekt/mokslardb/tyrim_metod.htm#Tyrimo%20metodai [2010 04 02].
193. Tribe, J. (1997). The indiscipline of tourism // Tourism Research, vol. 24, no.3, Pergamon. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V7Y-3SWY8G6-8&_user=10&_coverDate=12%2F31%2F1997&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1338246657&_rerunOrigin=scholar.google&_acct=C00050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=b8cdb4701cac4b96a3eb04b1c68556e1[2008 11 15].
194. Tourism is everyone's business (2010). http://corporate.tourism.nsw.gov.au/What_Is_The_Tourism_Industry_p787.aspx [2010 01 28].
195. Tourism Market Trends: World Overview Tourism Topics (2001). European association historic towns & regions (2009). Guidelines for Sustainable Cultural Tourism in Historic Towns and Cities.

- <http://www.historictowns.org/documents/downloads/SustainableTourismGuidelines.doc> [2009 01 15].
196. Tourism and sustainable development sustainable tourism: a local authority perspective (1999). Department of Economic and Social Affairs .Prepared by the International Council on Local Environmental Initiatives Seventh Session: New York. <http://www.un.org/esa/sustdev/scd/lel.pdf> [2010 05 04].
 197. Turizmo plėtros planavimo dokumentų, programų, galimybių studijų rengimo ir jų įgyvendinimo stebėsenos metodinės rekomendacijos (2006). www.tourism.lt/lt/dokumentai/TURIZ%20Plan%20metod06-11.doc [2009 10 26].
 198. Turizmo statistika (2009). Per 2009 m. devynis mėn. Lietuvos gyventojai šalyje ir užsienyje keliavo mažiau. Statistikos departamentas prie Lietuvos respublikos vyriausybės. <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6979>.
 199. UNESCO (2003). Cultural tourism http://portal.unesco.org/fr/ev.phpURL_ID=1555&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [2008 12 03].
 200. Urbanskienė, R., Ligeikienė, R. (1999). Turizmo regioninė plėtra ir jos planavimas. Regionų ekonomika ir plėtra. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Naujasis Lankas.
 201. Urry, J.(2001). Globalising the Tourist Gaze (1). Cityscapes Conference Graz. http://www.aughty.org/pdf/glob_tourist_gaze.pdf [2009 12 17].
 202. Užpelkis, M. (2006). Darni plėtra, kultūros paveldas ir turizmas. www.kultur.lt/dl.php?file=Paveldas+ir+darni+pletra.pdf [2009 06 20].
 203. Užpelkis, M. (2005). Lietuvos dvaru, piliu ir rumu panaudojimas turizmui. <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:0upox6INOaUJwww.kultur.lt/dl.php%3Ffile%3DLietuvos%2Bdvaru%2Bpanaudojimas%2Bturizmui.pdf+lietuvos+dvarai&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESi-e0FITzQDISqSIFQR0pF7iNE8o-> [2009 05 23].
 204. Vainienė, I. (2001). Kaimo turizmo organizavimas. Vilnius
 205. Vaitiekūnienė, J. (2006). Dvarai ir turizmas: kas pirmiau // Verslo žinios, Nr. 8.
 206. Vaitkuvienė, A. (2006). Paveldo industrija Lietuvoje. Lietuvos mokslo studijos (Mokslo darbai), issue: 17/2006. www.ceeol.com [2009 12 04].
 207. Vasiljevas, A. (2004). Subalansuotos turizmo plėtros etinės dimensijos.// Žmogiškėji ištekliai ir turizmo verslo efektyvumas. Straipsnių rinkinys. Druskininkai.
 208. Vietinės darbotvarkės 21 pradinis vadovas. Hanoverio kreipimasis (2000). Parengtas Europos municipalitetų ir regionų tarybos, Kaunas. http://euronet.uwe.ac.uk/www.sustainable-cities.org/hancall_lithuanian.doc [2009 11 29].

209. Visuotinė lietuvių enciklopedija (2007). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
210. Vitkuvienė, J. (2005). Buvusių dvarų sodybų reikšmė miesto savitumui // Urbanistika ir architektūra. XXIX tomas, nr. 3, ISSN 1392-1630. http://www.vgtu.lt/upload/urban_zurj.%20vitkuviene%20nr_3.pdf [2010 05 02].
211. Žalgirytė, J. (2007). Dvaras iki Hugo Šojaus. <http://www.alku.lt/lt/naujienos/parama-mkciurlionio-paveldo-fondui-siluteje.html> [2010 04 03].
212. Želvytė, D. (2009). Muziejaus tikslai ir atliekamas darbas. <http://www.oginski.lt/sena/ZDM/turinys.htm#Muziejaus%20tikslai%20ir%20atliekamas%20darbas> [2009 10 26].
213. Žilaitytė, J. (2001). Buvusių dvarų ir palivarkų sodybos Kauno mieste. Dvarų sodybos urbanizuotoje aplinkoje. Kauno technologijos universiteto Architektūros ir kraštovarkos katedros doktorantė. <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2001/02/2dvar.html> [2010 01 22].
214. Žilinskas, V.J., Maksimenko, M. (2010). Kaimo turizmo darnios plėtros perstektyvos. Klaipėdos universitetas. <http://baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram214.pdf> [2010 03 15].
215. Žilinskas, V.J., Petravičienė, L. (2007). Turizmo verslas: plėtros konceptualizacija ir tendencijos Lietuvoje // Ekonomika ir vadyba. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technika.
216. Žilinskas V.J., Skrodenienė L. (2007). Turizmo plėtros valdymas regione // prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/224.pdf> [2009-02-04].
217. Welsch, W. (2009). Transculturality - the Puzzling Form of Cultures Today. London: Sage. http://www.westreadseast.info/PDF/Readings/Welsch_Transculturality.pdf [2009 06 25].
218. Williams, J. (2009). The role of science in the management of the UK's heritage. National heritage science strategy. http://www.ihbc.org.uk/recent_papers/docs/National%20Heritage%20Science%20Strategy%20Report%201%20080509.pdf [2009 11 23].
219. What is Ethical and Sustainable Tourism? (2009). http://www.italyluxurytours.com/ethical_tourism.htm [2009 06 14].
220. What is heritage ? (2009). http://iheritage.files.wordpress.com/2009/02/i_what_is_heritage_diagram.jpg [2009 03 11].
221. World Top Ten Countries Earning Most from Tourism (2006). <http://www.mapsofworld.com/world-top-ten/countries-earning-most-from-tourism.html> [2010 04 16].
222. World Tourism Organization (1995). Concepts, Definitions and Clasifications for Tourism Statistics // WTO Technical Manual, no.1.

DOKUMENTAI

223. Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumentas (2001). <http://www.unesco.lt/documents/kultura/baltijos%20saliu%20kulturinio%20turizmo%20politikos%20dokumentas.pdf> [2008 12 15].
224. Bendrasis programavimo dokumentas. Sektorinės tendencijos (2008). www.tourism.lt/lt/dokumentai/BPD_turizm.doc [2010 02 05].
225. Dėl Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija, LR Valstybinė paminklosaugos komisija // Valstybės žinios, 2002. Nr. 96 – 4240.
226. Dvarų paveldo išsaugojimo programa // Valstybės žinios, 2003. Nr. 38-1740.
227. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1999. Nr. 100 – 2896. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=90756 [2009 12 03].
228. Europos kultūros konvencija // Valstybės žinios, 2001. Nr. 101 - 3599. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31945 [2009 12 03].
229. Gražulis, A. (2000). Dėl valstybinės dvarų išsaugojimo programos vykdymo pažyma. http://www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/dokumentai/2007_03_09/dvarai.doc [2010 02 12].
230. Indriūnas, G. (2003). Bendrasis programavimo dokumentas. <http://www.logincee.org/file/5354/library> [2010 01 23].
231. Juknys, R. (2002). Subalansuotosios plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita. <http://www.am.lt/LSP/files/SUB-PLET-NAC-AT.pdf> [2009 10 21].
232. Kultūrinio ir gamtinio potencialo panaudojimo turizmui druskininkuose ir apylinkėse galimybių studija (2003). Kaunas.
233. <http://www.elibrary.lt/resursai/DB/Regionai/Tyrimai/Kult%20ir%20gamt%20potenc%20panaud%20Drusk%20ir%20apyl%20gal%20st.pdf> [2009 10 17].
234. Kultūrinio Turizmo chartija, (1976). Briuselis. ICOMOS.
235. Lietuvos bendrasis programavimo dokumentas 2007-2013 m.(2004). http://www.smm.lt/es_parama/docs/2004-preliminarus_BPD_02.pdf [2009 10 26].
236. Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija // Valstybės žinios, 2002. Nr. 96 - 4240. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=187659 [2010 02 12].
237. Lietuvos respublikos muziejų įstatymas // Valstybės žinios, 1995. Nr. 53 – 1292. http://www.muziejai.lt/Informacija/Teisiniai_aktai.htm [2009 11 11].
238. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 153 - 5571. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243361&p_query=&p_tr2= [2010 01

- 12].
239. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas // Valstybės žinios, 2001. Nr. Ix - 628. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=156931 [2010 01 12].
240. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 110 - 4852. <http://www.am.lt/LSP/files/Aplinkapilnas.pdf> [2010 01 12].
241. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas (2004). Nr.935. [http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/08A852D4F07E76C2C225702200353A57/\\$File/2004_ataskaita.doc](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/08A852D4F07E76C2C225702200353A57/$File/2004_ataskaita.doc) [2009 11 13].
242. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Nutarimas dėl Kauno apskrities teritorijos bendrojo (generalinio) plano tvirtinimo // Valstybės žinios, 2009. Nr. 672. <http://www.kaunas.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/BendrasisPlanas/Bendrasis%20planas.PDF> [2010 03 05].
243. Lietuvos Respublikos ūkio ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymas. Dėl kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 metų programos patvirtinimo ir įgyvendinimo stebėsenos darbo grupės sudarymo (2007). Nr. 4-232/3d-2, Vilnius. www.tourism.lt/lt/dokumentai/kapp.doc) [2009 11 23].
244. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nutarimas dėl nacionalinės turizmo plėtros 2007–2013 metų programos patvirtinimo // Valstybės žinios, 2008. Nr. 82-3253. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325084&p_query=&p_tr2= [2009 12 03].
245. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr. Ix – 1211. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=197451 [2010 01 12].
246. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija (2002). <http://www.google.lt/search?q=Lietuvos+%C5%ABkio+%28ekonomikos%29+pl%C4%97tros+iki+2015+met%C5%B3+strategija&hl=lt&client=firefox-a&hs=6DJ&rls=org.mozilla:en-GB:official&channel=s&start=0&sa=N> [2010 03 19].
247. Lietuvos Tūkstantmečio programa // Valstybės žinios, 2003. Nr. 73 - 3405. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215727 [2010 01 15].
248. Marijampolės rajono kultūrinio turizmo plėtros galimybių studija (2005). http://195.182.90.36/tvs/documents/MS_kpg_studija/1_2.doc [2009 11 15].
249. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija // Valstybės žinios, 2003. Nr. 89-4029. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217644 [2010 01 12].
250. Nacionalinė kultūrinio turizmo plėtros programa (1998). Urbanistika. Vilnius: UAB „Urbanistika“.

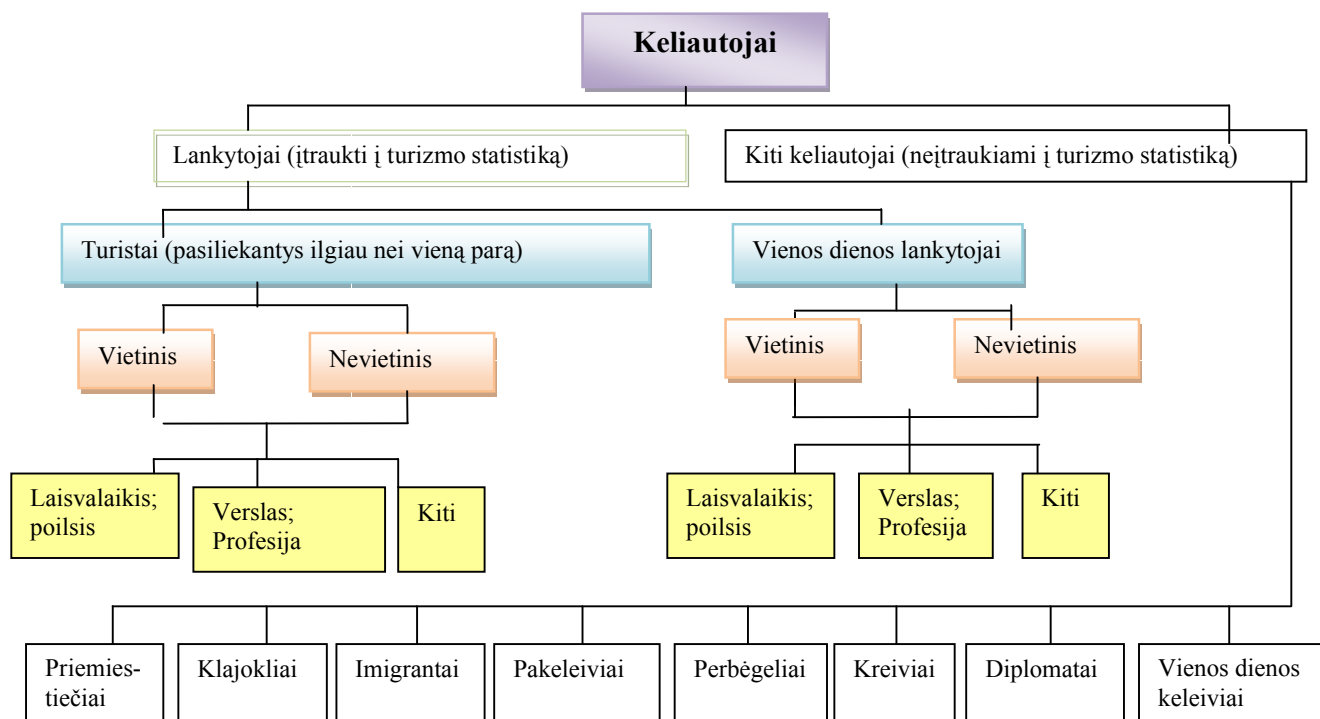
251. Nacionalinė turizmo plėtros 2007 - 2010 metų programa // Valstybės žinios, 2007. Nr. 97 - 3939.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304147&p_query=NACIONALIN%CB%20TURIZMO%20PL%CBTROS%20&p_tr2=1 [2010 01 10].
252. Nacionalinė turizmo plėtros 2007 - 2010 m. Programa galimybių studija. Valstybinis turizmo departamentas prie Ūkio ministerijos. VšĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“ (2006). Vilnius. <http://www.tourism.lt/lt/dokumentai/npp/NTPP%20studija%20ir%20tyrimas.htm> [2010 01 10].
253. Nacionalinė turizmo plėtros 2007–2010 metų programa // Valstybės žinios, 2007. Nr. 97-3939.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304147&p_query=NACIONALIN%CB%20TURIZMO%20PL%CBTROS%20&p_tr2=1 [2010 02 12].
254. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą (1994). Nr. I-733, Vilnius.
<http://www.kpd.lt/iNrIX-2452> [2008 12 20].
255. Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija (2003) // Valstybės žinios, 2004 m. Nr.188-7006. Nemuno zonos kaip kultūrinės – turistinės zonos potencialo plėtros ir galimybių studija (2007).
256. VšĮ Baltijos rekreacinių sistemų modeliavimo institutes. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija.
www.ukmin.lt/lt/strategija/doc7/nemuno-studija.doc [2010 01 16].
257. Regionų kultūros plėtros 2008–2012 metų programa // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4 - 134.
http://www.radviliskiokc.lt/doc/24_pletra2012.pdf [2010 01 15].
258. Rokiškio rajono turizmo plėtros galimybių Studija (2003). Valstybinis turizmo departamentas, Vilnius. www.tourism.lt/dom/docs/32_rokiskis_visas.doc [2010 02 05].
259. Seimo laikinosios komisijos nuosavybės teisių į žemę atkūrimo tvarkos pažeidimams Vilniaus apskrityje ištirti atliktos nuosavybės grąžinimo eigos Lietuvoje stebėsenos išvados (2007). Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo Nr. IX-162 priedai.
260. Šilutės rajono kultūros paveldo išsaugojimo ir pritaikymo turizmui strategija 2008-2014 m. (2008). [www.silute.lt/publ/tarybos/13_posedis/T1-377\(p\).doc](http://www.silute.lt/publ/tarybos/13_posedis/T1-377(p).doc) [2009 01 19].
261. Tarptautinė kultūrinio turizmo chartija (1999). <http://www.icomos.org/tourism/charter.html> [2010 01 15].
262. Turizmo plėtra Plungės rajone. Galimybių studija (2005).
http://www.plunge.lt/lt/veikla/planavimo_dokumentai/ilgalaikiai_planavimo_dokumentai/ [2009 10 12].
263. Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų (2007).
http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaikie_ukio.php [2010 01 10].
264. Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija (2002). VšĮ Lietuvos regioninių tyrimų institutas,

Kaunas. www.tourism.lt/lt/dokumentai/Tur_strat_sanrtr.doc [2009 12 20].

265. Unesco konvencija dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo (2005). (2005 m. Spalio 3–21 d. Paryžius) Konferencija. <http://www.unesco.lt/documents/kultura/microsoft%20word%20-%20unesco%20konvencija%20del%20kulturines%20raiskos%20ivairoves%20apsaugo%85.pdf> [2009 12 03].
266. Vilkaviškio rajono savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija (2008). Vilkaviškio turizmo ir verslo informacijos centras. <http://www.vilkaviskisinfo.lt/3848/=module=-top/veiklos-apzvalga/vilkaviskio-rajono-savivaldybes-turizmo-pletros-galimybiu-studija.html> [2010 04 10].

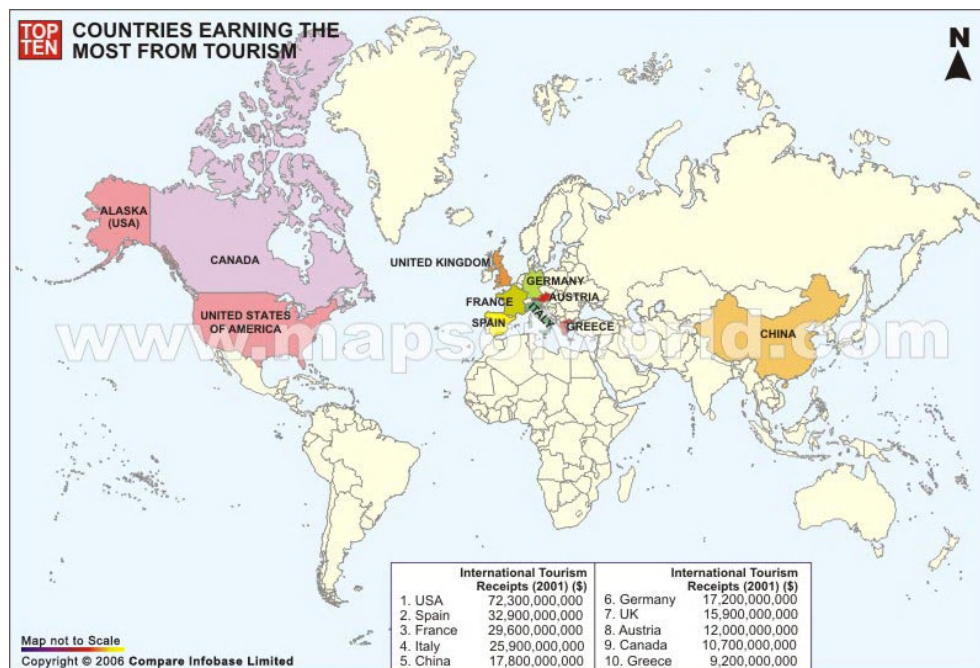
PRIEDAI

1 priedas

Keliautojų kvalifikacija
Šaltinis: Theobald, W.F. (2005)

4 priedas

10 pasaulio šalių daugiausia uždirbančios iš turizmo.
World Top Ten Countries Earning Most from Tourism (2006)

5 priedas

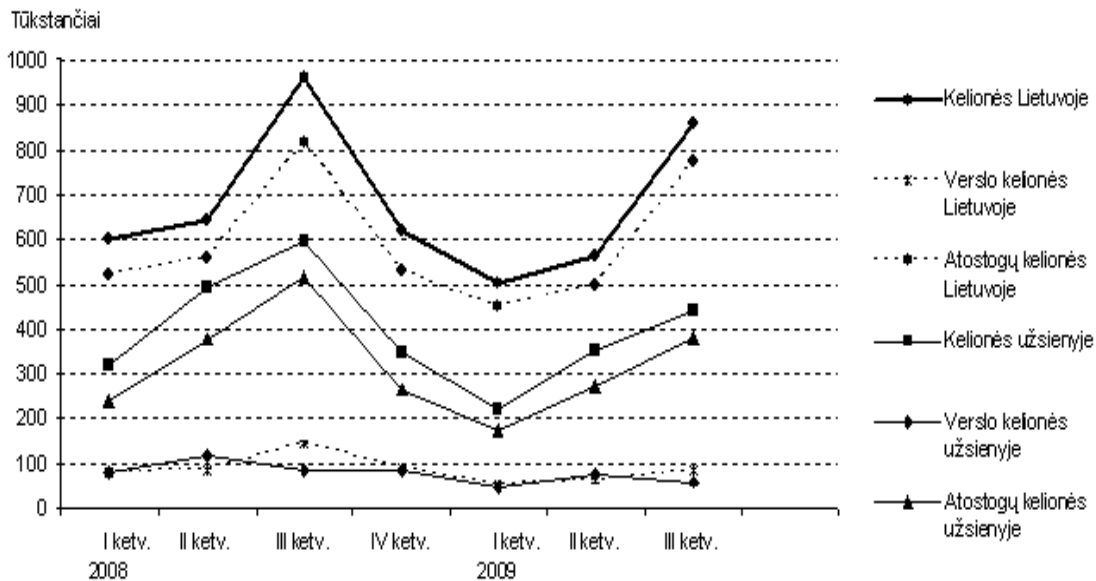
Turizmo lankytojų skaičiaus augimas nuo 1970 iki 2008
Šaltinis: Hale, T. (2003)

6 priedas

	1995	2000	2002	2003	2004	2005
Lietuva	59	423	538	561	657	741
Latvija	15	142	169	196	215	278
Estija	273	546	582	590	648	762

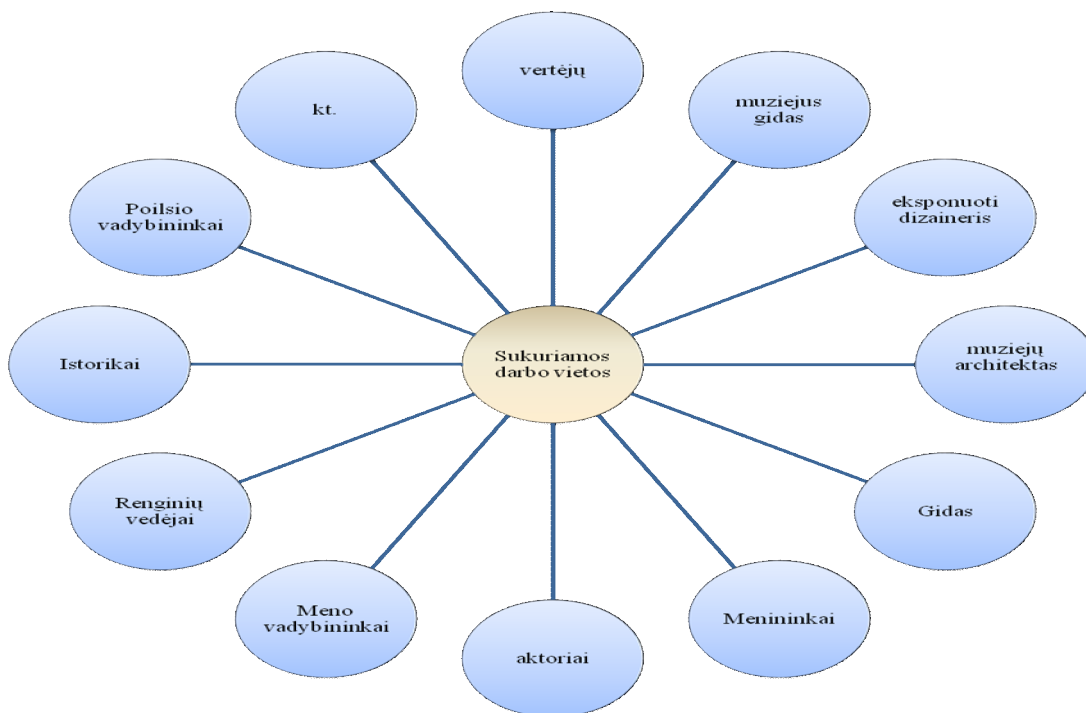
Tarptautinio turizmo pajamos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje (mln. euru)
Šaltinis: Tourism Statistics. (2007).

7 priedas

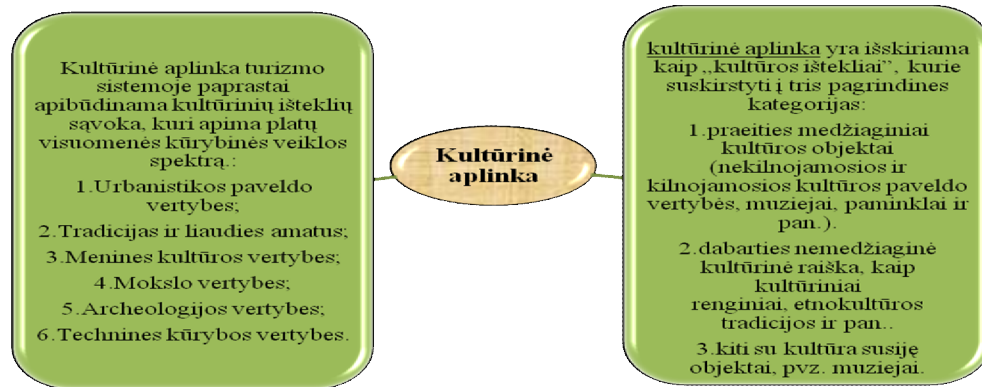

Lietuvos turizmo pokyčiai 2008 -2009 metais.
Šaltinis: Turizmo statistika (2007)

8 priedas

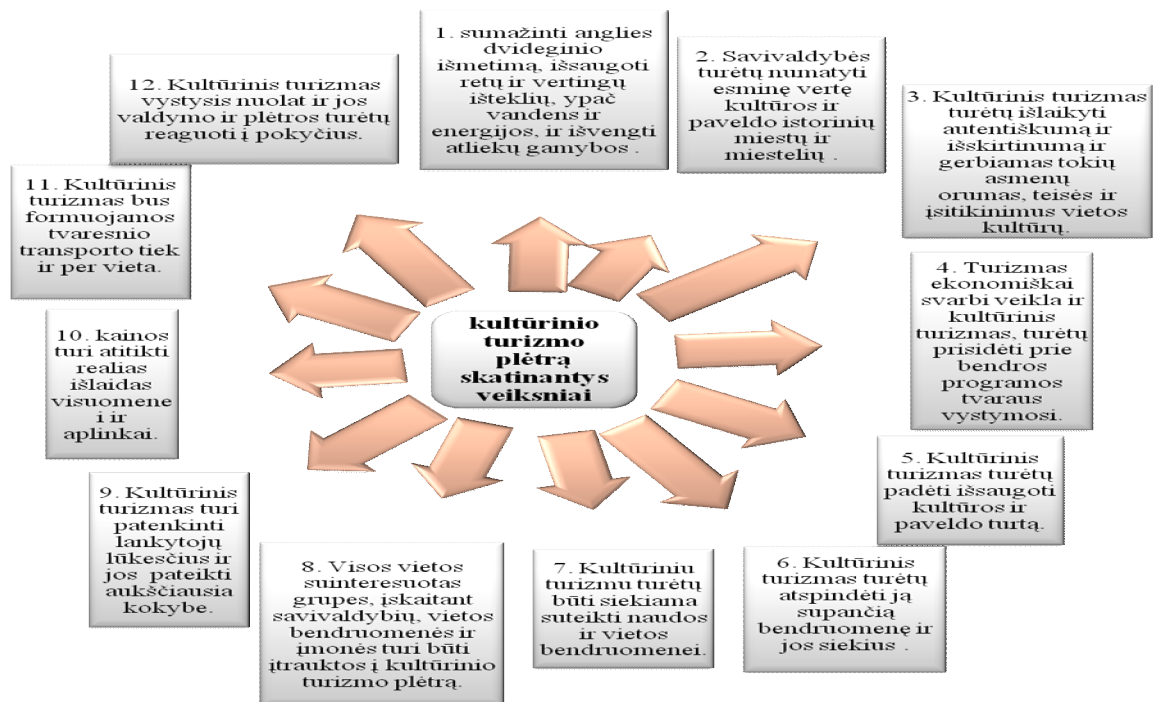

Turizmo sukuriamos darbo vietos
Šaltinis: Cultural Heritage Tourism Creates Jobs(2010)

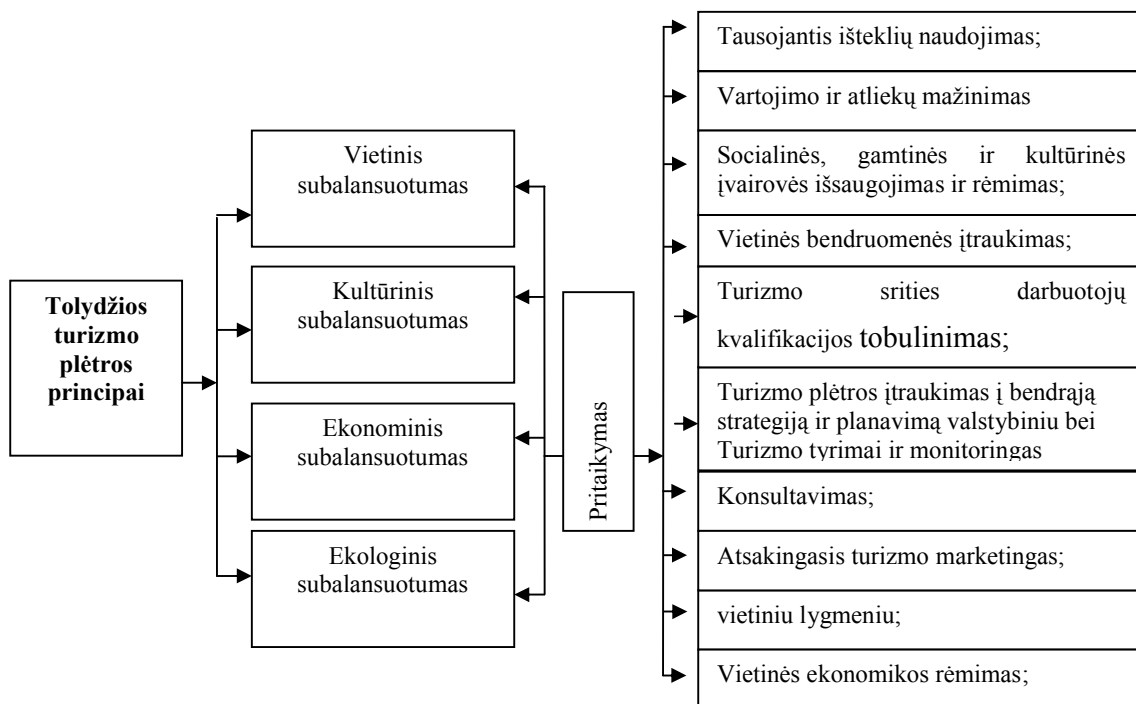
Kultūrinės aplinkos skirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, rementis: Armaitienė, A ir kt. (2002), Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas (1998)

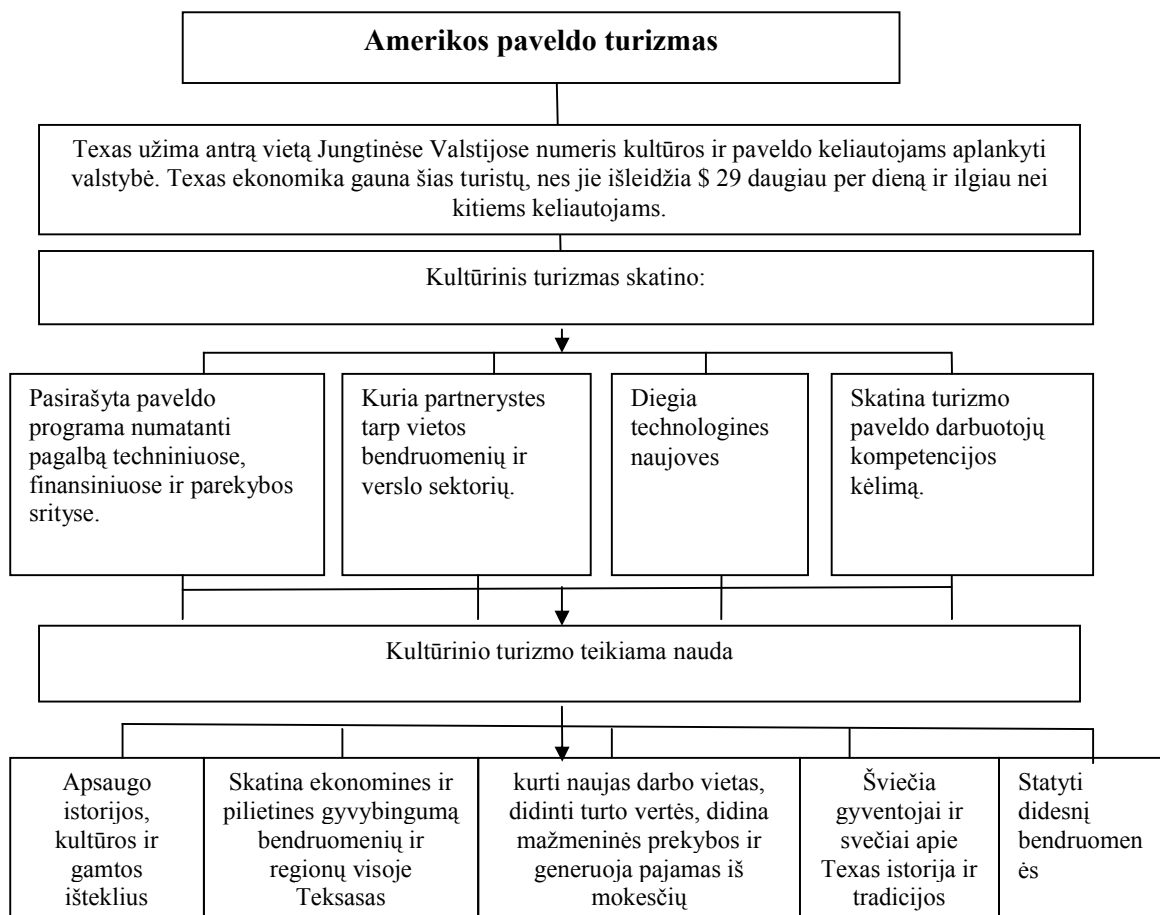
Kultūrinį turizmą skatinantys veiksniai

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, rementis: European association historic towns & regions (2009)

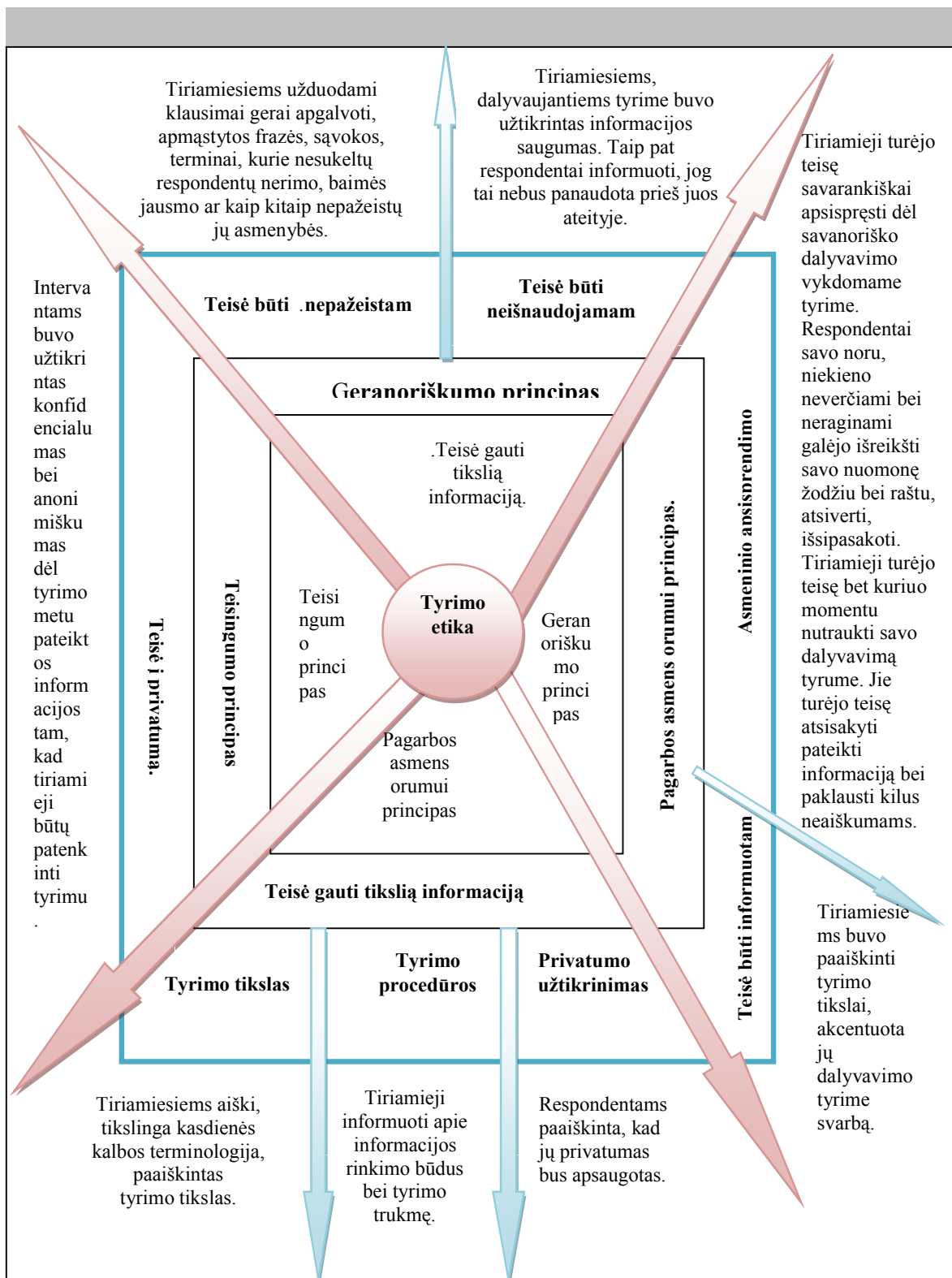
Tolydžios turizmo plėtros principai

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Hopenienė, R. ir kt.(2004)

Amerikos paveldo palyginimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Texas historical commission, (2005)

Tyrimo etika

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Žydžiūnaitė, V. (2006)

	
Hugo Šojaus dvaras	Rokiškio dvaras
	
Paežerių dvaras	Oginskių dvaras

Dvarų, įtrauktų į Lietuvos Tūkstantmečio programą, fasadų nuotraukos
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis tyrimo metu gauta informacija

Šilutės (H. Šojaus) dvaro sodybos istorinė raidos apžvalga

Valdytojai	Laiko juosta	Dvaro padėtis ir būklė	
Frydrichas Kerneris	1730 m	amtmanas	Šios dinastijos valdymo metais dvaro žemės išsiplėtė nuo keliasdešimties iki kelių šimtų hektarų.
Christofas Friedrichas Radke	1752 m.	Perėmė anūkas	
	1761-1785 m	Perėmė brolis	
Carlas Heinrichas Beyeras	1785 m	našlės Charlottes Radkes antrasis vyras	
			beveik už 37 tūkstančius talerių įsigijo kaip visišką nuosavybę
Franzui Wilhelmui Radkei	1804 m.	Perėmė posūnis	
	1808-1818 m		
vykdant valstybinius pertvarkymus, pasikeitė ir Šilutės dvaro situacija. Iš Rusnės ir Šilutės valsčių buvo sudarytas Šilutės valsčius, kurio centras buvo pačioje Šilutėje. Apskritims valdyti pradėti skirti valstybės pareigūnai - apskrities viršininkai, pakeitę amtmanus. Septynmečio karo metu Šilutės dvaras rusų buvęs sudegintas ir vėl iš naujo atstatyintas.			
Francas Vilhelmas Radkė	1819 m.	pradėjo statyti ir naujus dvaro rūmus, išlikusius iki šių dienų. Šiuo laikotarpiu dvaras buvęs vienas didžiausių visame regione	
Eduardas Radke		dvarą paveldėjo dar būdamas nepilnametis. Būdamas silpnos sveikatos, neturėdamas patirties bei noro, dvaro ir ūkio reikalais nesirūpino. Dvaras pamažu skurdo, paskendo skolose. Tad dvarą nusprendė parduoti.	

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Žalgirytė, J. (2007), Dvaras (2005), Glemža, J. (2004).

Šilutės dvaro istorijos kaita iki šių dienų

Valdytojai	Laiko juosta	Dvaro padėtis ir būklė
Hugo Šojus	1889 m.	už beveik 540 tūkstančius markių jis įsigijo senąjį Šilutės dvarą.
Scheu šeima	1889 -1944	Šilutės dvaras tapo garsus ir žinomas Klaipėdos krašte bei Rytų Prūsijoje.
	1945 m.	
dvaras, smarkiai nukentėjęs nuo jame kuri laiką stovėjusių sovietinės armijos dalinių, buvo nacionalizuotas ir paverstas Šilutės rajono vykdomojo komiteto pagalbinio ūkiu.		
Kretingos žemės ūkio mokykla	1948 m	perėmė tarybinių ūkių ministerija ir jį pavedė Kretingos žemės ūkio mokyklai, kuri čia atidarė daržininkystės skyrių.
	1950-52 m	ūkvedžių kursai
	1953-1959 m	dvimetė Žemės ūkio mokykla
ūkių ministerija	1959-1985 m.	Žemės ūkio technikumai.
	Nuo 1990 m.	
išsikėlus žemės ūkio technikumui buvo pradėti dvaro restauracijos darbai H. Šojaus dvaro rūmus pradėta tvarkyti tik atkūrus Lietuvos valstybę ir sukaupus istorinių, architektūrinių ir kitų tyrimų žinių. Kadangi šis objektas yra bendras Šilutės rajono savivaldybės, muziejaus ir paveldosaugos institucijų rūpestis, todėl manoma, kad rūmai bus sėkmingai prikelti naujam gyvenimui.		

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Žalgirytė, J. (2007), Dvaras (2005), Glemža, J. (2004)

Paežerių dvaro sodybos istorinė raidos apžvalga

Laiko juosta	
1561-1620 m.	žinių, kaip dvaras atrodė, nėra, tik manoma, kad buvo įkurtas
1744 m.	Alvito parapijos aprašyme minimas Paežerių dvaras ir jam priklausantys kaimai bei palivarkai.
XVIII a. vid.	priklausė stambiams magnatams Raudondvario Zabeloms, su kuriais sietina puikių rūmų statyba
XIX a. pr.	atiteko dvarininkams Gavronskiems, kurie ūkį tvarkė pramoniniais pagrindais.
Nuo 1939 m.	nusipirko bankininkas J.Vailokaitis. Jo iniciatyva buvo rekonstruotas rūmų interjeras. Vokiečių okupacijos metais dvaras tapo generalinio komisaro Lietuvos sričiai von Rentelno rezidencija. Pokario laikotarpiu dvaro ansamblis buvo netinkamai naudojamas ir labai nukentėjo.
1953 m	tuometinė Lietuvos TSR Ministrų taryba Paežerių gyvenvietėje 20 ha žemės sklypą su dvaro pastatais ir parku skyrė Valstybinei melioracijos įmonei. MSV direktoriaus A.Kasparaičio rūpesčiu rūmų ansamblis, tvėniniai, parkas ir sodas buvo prižiūrimi ir puoselėjami.
1954 – 1990m.	Rūmai buvo remontuoti du kartus
1994–1995 m.	Paežerių dvaras tapo Vilkaviškio rajono savivaldybės nuosavybe.
1995 m.	dvaras perduotas Lietuvos dailės muziejui ir jame įkurta Suvalkijos krašto dailės galerija.
1997 m.	įkurtas Lietuvos dailės muziejaus filialas – Suvalkijos dailės galerija.
2003 m .	Paežerių dvaro centriniai rūmai, patikėjimo teise valdyti, naudoti ir disponuoti, perduoti Marijampolės apskrities viršininko administracijai
2004 m .	juose įsteigė Suvalkijos (Sūduvos) regioninę kultūros centrą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Paežerių dvaro istorija (2009), Lietuvos paveldas - dvarai. Paežerių dvaras (2009), Paežerių dvaras (2008), Paežerių dvaras (2010).

Plungės dvaro istorijos kaita iki šių dienų

Laiko juosta	
XVII a	jo valdytojais buvo Mykolas Aleknavičius, Stanislovas Kazimieras Vaina, Krišpinai- Kiršenšteinai, Valavičius.
1725-1774 m.	Plungės seniūnija priklausė Krišpinams-Kiršenšteinams ir Karpiams.
1770 m.	šeimininku tapo Ignas Masalskis
1795 m.	praskolintas Plungės dvaras atiteko jo dukrai Apolonojai, kuri po antrųjų vedybų su grafu V.Potockiu dvarą gavo kaip kraitį.
1806 m.	Plungę su visom valdom parduota grafui Platonui Zubovui
1873 m.	grafui Platonui Zubovui pardavė kunigaikščiui Mykolui Oginskiui . Naujasis šeimininkas pagal vokiečių architekto K.Lorenso projektą 1879 m. aukščiausioje parko vietoje pastatė neorenesansinio stiliaus rūmus.
XIX a. pab. – XX a. pr.	klestėjimo laikas- dvaras buvo naudojamas rezidenciniams tikslams ir ūkinė veikla jame nebuvo išvystyta. Dvaras garsėjo savo kultūrine bei švietėjiška
1922 m	įkuriama žemės ūkio mokykla
1934 m	atsikėlė artilerijos pulkas, rūmai buvo pritaikyti karininkų butams.
pasaulinio karo metais dvaras degė ir iki 1956 m. buvo nenaudojamas.	
1953 m.	LTSR Žemės ūkio ministerija nusprendė į Plungės dvaro ansamblį perkelti Rietavo žemės ūkio technikumą, todėl buvo pradėta pastatų restauracija.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Lietuvos paveldas - dvarai. Plungės dvaras (2009), Skurdauskienė, J. (2004), Mukienė, D. (2004) Želvytė, D. (2009).

Rokiškio dvaro istorijos kaita

Laiko juosta	
1499 m.	pirmą kartą paminėtas rašytiniuose istoriniuose šaltiniuose.
XVI a. pr.	Žygimantas Senasis įkeitė Rokiškio dvarą su miesteliu Smolensko kunigaikščiui T. Krošinskiui.
1634 m.	Išnuomojamas Rokiškis V.Tyzenhauzui.
1695 m.	Rokiškio dvaras buvo užstatytas grafiui J.Tyzenhauzui.
1715 m.	paskutinė Krošinskių giminės atstovė našlė Vainytė-Krošinskienė antrą kartą ištekėjo už J.Tyzenhauzo ir dvaras atiteko šiai šeimai.
XIX a. pr.	Rokiškio dvaras tapo Ignoto Tyzenhauzo rezidencija.
1880 m.	mirus R. Tyzenhauzui ir visus turtus paveldėjo sesė
1842 m.	ištekėjus už Aleksandro Pšezdzieckio, dvaras atiteko, dvaras atiteko Pšezdzieckiams
1940 m.	paskutiniai kilmingi dvaro savininkai Pšezdzieckiai pasitraukė iš <u>Lietuvos</u> .
1952 m.	dvaro rūmuose įsikūręs Rokiškio krašto muziejus.
1997 m.	Rokiškio krašto muziejui suteikta teisė kurti Aukštaitijos meno galeriją.
nuo 1995 m.	įsikūrusi Aukštaičių akademijos buveinė.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Rokiškio buvusi dvaro sodyba (2004),
Glemža, J. (2004).

Dvaro - sodybų pastatai

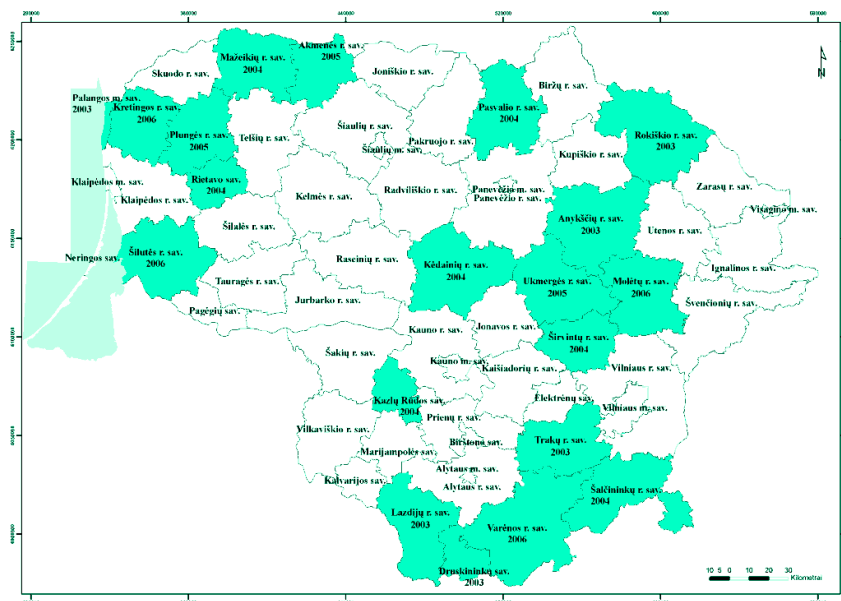
	PLUNGĖS DVARO SODYBA	PAEŽERIŲ DVARO SODYBA	ROKIŠKIO DVARO SODYBA	ŠILUTĖS (ŠOJAUS) DVARO SODYBA
Visų dvaro pastatų sk.	10	10	15	10
Gyvenamųjų pastatų sk.	7	2	6	4
Ūkinių pastatų sk.	1	5	6	4
Gamybinių pastatų sk.	1	1	1	0
Kitų statinių ir objektų sk.	1	2	2	0
Statinių liekanų sk.	0	0	0	2
Ne dvaro laikotarpio pastatų sk.	10	0	0	2

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis: Rokiškio buvusi dvaro sodyba (2004), Paežerių buvusi dvaro sodyba (2004), Plungės buvusi dvaro sodyba (2004), Šilutės (Šojaus) buvusi dvaro sodyba (2004).

Lietuvos Tūkstantmečio programoje numatytos lėšos dvarams

Priemonės pavadinimas				
	Plungės Oginskių dvaro ansamblio – Žemaitijos regioninio kultūros centro pastatų rekonstravimas	Rokiškio dvaro rūmų ansamblio - Aukštaitijos regioninio kultūros centro pastatų rekonstravimas	Paežerių dvaro rūmų – Sūduvos regioninio kultūros centro pastatų rekonstravimas	Šilutės Šojaus dvaro - Mažosios Lietuvos regioninio kultūros centro pastatų rekonstravimas
Vykdytojas				
	Plungės rajono savivaldybė	Rokiškio krašto muziejus	Marijampolės apskrities viršininkas, Vilkaviškio rajono savivaldybė	Šilutės rajono savivaldybė
Numatomos programoje lėšos (tūkst. litų) iš viso:				
	21942,5	16 000	2 800	19 503,7
2006	Numatomos programoje lėšos (tūkst. litų)			
	3500	2400	400	3500
	Skirta (tūkst. litų)			
	-	-	-	-
2007	Numatomos programoje lėšos (tūkst. litų)			
	4000	2400	400	4000
	Skirta (tūkst. litų)			
	0	0	0	0
2008	Numatomos programoje lėšos (tūkst. litų)			
	4 500	4 000	625	4 500
	Skirta (tūkst. litų)			
	0	0	500 (VIP)	0
2009	Numatomos programoje lėšos (tūkst. litų)			
	5100	4 000	675	4704
	Skirta (tūkst. litų)			
	Duomenų dėl lėšų skyrimo 2009 m. dar nėra;	Duomenų dėl lėšų skyrimo 2009 m. dar nėra;	698 VIP	Duomenų dėl lėšų skyrimo 2009 m. dar nėra;
2006-2009 numatytos lėšos	17100	12800	2100	16704
2006-2009 išmokėtos lėšos	0	0	1198	0

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Lietuvos Tūkstantmečio programa (2003)

Valstybinio turizmo departamento užsakymu parengtų galimybių studijų pasiskirstymas pagal savivaldybes, 2003-2006 metais

Šaltinis: Valstybinis turizmo departamentas

Nacionalinė turizmo plėtros 2007–2010 metų programa

Turizmo išteklių ir plėtros galimybių analizėje (7 skyrius), teigiama, kad Lietuva turi didelį gamtinį turizmo potencialą, turizmui svarbios išlikusios pilys, gynybinio paveldo objektai, bažnyčios ir vienuolynai, dvarai ir dvarų sodybos, istoriniai parkai, etnografiniai kaimai ir pramonės paveldas. Prie kultūrinio turizmo plėtros itin prisideda unikalūs Lietuvos sakralinis paveldas. Kultūrinį turizmą gali skatinti muziejuose sukauptų archeologijos, istorijos, meno ir kitokių kilnojamojo kultūros vertybių gausa, plečiant jų eksponavimo galimybes. Tačiau didžiulia kultūros paveldo objektų - nepatenkinamos arba net avarinės būklės, mažai naudojami vešiesiems poreikiams ir neparengti eksponuoti, o tai mažina jų patrauklumą turistams. Kultūros paveldo objektus naudoti turizmui dažnai trukdo nepritaikyta turistams lankyti aplinka ir patys objektai, viešosios turizmo infrastruktūros ir turistinių paslaugų, o neretai ir planavimo bei iniciatyvos stoka. Kvalifikuoti darbuotojai irgi kuria turizmo paslaugų teikėjų ir visos šalies turizmo įvaizdį, tačiau jiems trūksta praktinio pasirengimo, sisteminių žinių ir motyvacijos. Savivaldybių ir turizmo informacijos centrų darbuotojų kvalifikacijai palaikyti ir tobulinti būtina nuolat vykdyti mokymo priemones, sprendžiančias darbuotojų kaitos ir veiklos plėtros klausimus.

Šioje plėtros programoje nustatyta turizmo sektoriaus stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė (11 skyrius). Sektoriaus stiprybėmis įvardijama palanki geografinė padėtis (šalia didelių užsienio turizmo rinkų), didelis gamtos ir kultūros potencialas, mažai urbanizuotas

kraštovaizdis, patrauklios turizmo paslaugų kainos ir gera jų kokybė, svetingumas, gausūs etniniai ryšiai su užsienio valstybėmis, suformuota turizmo teisinio reguliavimo ir planavimo sistema.

Turizmo sektoriaus plėtros silpnybės - stiprus sezoniškumo poveikis, nepakankamas kultūros paveldo bei gamtinių teritorijų, įskaitant saugomas teritorijas, pritaikymas lankyti, per maža laisvalaikio veiklos įvairovė ir jos diversifikavimas pagal išskirtinumą (turistų pajamų lygi), nepakankama turizmo informacijos sklaida ir rinkodara, neišplėtotas sveikatingumo paslaugų pasiūla ir aktyvaus poilsio infrastruktūra, per mažai išplėtotas turistinės klasės apgyvendinimo paslaugų sektorius, kvalifikuotų darbuotojų stygius, neišplėtotas keleivinio oro ir jūrų transporto infrastruktūra.

Turizmo sektoriaus plėtros galimybes apibrėžia stiprėjantys Lietuvos tarptautiniai ryšiai ir mokslo, kultūros ir ekonomikos bendradarbiavimas, sparčiai didėjantys turistų srautai ir pajamos iš atvykstamojo turizmo, naujų patrauklių aktyvaus poilsio ir kultūrinio turizmo maršrutų sistemos suformavimas šalies regionuose, ES struktūrinių fondų paramos naudojimas, didėjančios gyventojų pajamos.

Didžiausiomis grėsmėmis sektoriui įvardijama - Lietuvos regionų ekonominių ir socialinių skirtumų didėjimas, gyventojų perkamosios galios mažėjimas, rekreacinių išteklių ir kultūros paveldo vertybių kokybės prastėjimas ir jų naudojimo galimybių mažėjimas, nesugebėjimas sukurti patrauklų Lietuvos turizmo įvaizdį, nepagerėjęs šalies pasiekiamumas, neorganizuoto turizmo srauto didėjimas, didelė darbuotojų migracija į ES valstybes.

Nacionalinėje turizmo plėtros 2007–2010 metų programoje nustatyti tikslai: tobulinti turizmo išteklių planavimo ir valdymo sistemą, plėtoti viešąją turizmo infrastruktūrą, skatinančią konkurencingų turizmo produktų plėtrą, gerinti Lietuvos turizmo įvaizdį vidaus ir užsienio rinkose.

Programos tikslams pasiekti iškelti uždaviniai: tobulinti turizmo sektoriaus planavimą ir administravimą; plėtoti turizmo sektoriaus žmogiškuosius gebėjimus; plėtoti viešąją kultūrinio turizmo infrastruktūrą; plėtoti viešąją aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą; plėtoti kurortų viešosios turizmo infrastruktūros potencialą ir jo naudojimą; remti kaimo turizmo, rekreacinės žvejybos ir tradicinių amatų plėtrą; plėtoti Lietuvos turizmo rinkodarą, skatinančią atvykstamąjį ir vietinį turizmą; pritaikyti naujausias informacines technologijas turizmo informacijos sklaidai. (. Nacionalinė turizmo plėtros..., 2007).

„Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų“

Atsižvelgiant į Lietuvos turizmo sektoriaus PEST ir SSGG (SWOT) analizes, būsimas varomąsias jėgas Europoje bei ES parengtą turizmo politiką, tikslus, keliamus uždavinius suformuota Lietuvos turizmo plėtotės vizija, misija, strateginiai tikslai bei prioritėtinės plėtotės kryptys. Svarbiausi prioritetai: vietinio turizmo plėtotė ir atvykstamojo turizmo plėtotė.

Igyvendinant numatytus Lietuvos turizmo plėtotės strateginius tikslus ir uždavinius, išryškėja tokių prioritetinių turizmo rūšių plėtotė: Kultūrinis ir pažintinis turizmas; Verslo ir dalykinis turizmas; Kurortinis turizmas; Vandens (jūrų ir upių) turizmas; Ekologinis ir kaimo turizmas.

Lietuvos turizmo plėtotės strategijoje apibrėžtoje vizijoje sakoma, kad Lietuva turi turtingą istoriją ir etninę kultūrą, yra įvairaus gamtinio landšafto ir gamtinių išteklių turizmo šalis, teikianti įvairius aukštos kokybės turizmo produktus, tenkinančius individualius turistų poreikius.

Strategijos misijoje suformuluota mintis, kad reikia formuoti ir įgyvendinti racionalią turizmo politiką sukuriant palankias teises, investicines sąlygas visiems turizmo verslo dalyviams, efektyviai kurti patrauklius turizmo produktus vidaus ir tarptautinėse rinkose užtikrinant racionalų Lietuvos gamtinio, kultūrinio ir socialinio potencialo panaudojimą, nes tai užtikrins konkurencingą integraciją į Europos ir pasaulio turizmo rinką.

Turizmo plėtotės strategijoje išskelti strateginiai tikslai: užtikrinti ES kokybinius reikalavimus, atitinkančius šalies turizmo infrastruktūros bei gyvenamosios aplinkos kokybę siekiant bendrą ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 m. ir tolesnėje perspektyvoje tiksl (tpst-1); plėtoti apgyvendinimo sektoriaus pajėgumus, paslaugų ir pramogų įvairovę užtikrinant jų kokybę (TPST-2); sukurti tarptautinio turizmo ir Lietuvos kaip patrauklios šalies įvaizdžio formavimo sistemą, skatinančią atvykstamojo turizmo plėtotę (TPST-3); racionaliai naudoti šalies kultūros paveldą ir gamtines vertybes sukuriant Lietuvos kaip savito krašto identitetą stiprinančias naujas vertybes, suderinant ekonominės naudos ir aplinkos išsaugojimo tikslų dualizmą (TPST-4).

Šiems tikslas pasiekti išskelti tokie uždaviniai: formuoti teigiamą Lietuvos kaip patrauklios turizmo šalies tarptautinį įvaizdį; formuoti turizmo sektoriaus plėtotės politiką, jos įgyvendinimo būdus ir priemones, norint pasiekti numatytus strateginius tikslus ir prioritetus, pagerinti institucijų bendradarbiavimą mažinant neigiamus turizmo plėtotės poveikius, inicijuoti turizmo infrastruktūros planavimo dokumentų rengimą savivaldybėse, suformuoti administracinius valstybės apskričių ir savivaldybių gebėjimus priimant ir panaudojant ES fondus turizmo verslui plėtoti, siekti didesnės turizmo verslo ir aplinkosaugos sanglaudos puoselėjant ir kultūrinę istorinę Lietuvos potencialą, optimizuoti sisteminio turizmo verslo specialistų rengimo, nuolatinio mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistemą, įdiegti turizmo paslaugų kokybės monitoringo ir turizmo rinkos mokslinių tyrimų sistemą, sukurti viešąją (fizinę) infrastruktūrą turizmo plėtotei (Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų, 2007).

Bendrojo programavimo dokumentas (2007 – 2013m.)

Lietuvos Bendrasis programavimo dokumentas 2007-2013 metams yra pagrindinis SF paramos teikimo teisinis pagrindas, užtikrinantis ES ir valstybės paramos naudojimą pagal

nacionalinius prioritetus bei jos paskirstymą pagal paramos sritis per ministerijas (tarpines institucijas) ir paramą administruojančias (įgyvendinančias) institucijas.

Daugeliu atžvilgių būtų naudinga Baltijos šalims bendradarbiauti turizmo organizavimo srityje, nes šios šalys turi bendrų ypatumų ir turizmas visoms trims yra svarbus sektorius.

Turizmo plėtros pagrindas turi būti valstybinio ir privačiojo sektoriaus investicijos į viešąjį turizmo infrastruktūrą ir paslaugas, leidžiančios kurti turizmo traukos centrus. Kalbant apie mokymą ir žmonių išteklių plėtrą turizmo sektoriuje reikia užtikrinti, kad turizmo sektoriaus darbuotojai turėtų reikiamų įgūdžių, tokių kaip viešbučių vadyba, klientų aptarnavimas ir pan.

Šiuo metu turizmo plėtrą Lietuvoje riboja tokie veiksniai, kaip sezoniškumas, per maža laisvalaikio veiklos įvairovė, nepakankamai išvystytos apgyvendinimo paslaugos visoje Lietuvoje, nepakankama turizmo sektoriaus darbuotojų kvalifikacija, išlieka poreikis parengti aiškias nacionalines ir regionines turizmo propagavimo (reklamavimo) strategijas.

Eksplloatuojant gamtinius ir kultūrinius išteklius galima kurti aktyvaus poilsio, šviečiamojo turizmo, kultūrinio turizmo, etninio turizmo ir kaimo turizmo paslaugas, didinti lankomų vietų skaičių, optimizuoti lankytojų srautus saugomose teritorijose, kad būtų galima tenkinti visuomenės poreikius nepakenkiant kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei bei saugomiems objektams. Kitas didelis ir nepanaudotas turizmo plėtros potencialas – kultūrinio paveldo objektai - dvarai, vandens ar vėjo malūnai. Juos būtų galima pritaikyti turistams apgyvendinti ir pramogoms.(25)

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas

Pagrindinės Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano rengimo užduotys:

- a) konkretizuoti svarbiausių šalies erdvinių struktūrų (urbanistinės sistemos, kraštovaizdžio ir kultūros paveldo teritorijų, gamybos, rekreacijos, socialinės ir kultūrinės bei techninės infrastruktūros) teritorinės plėtros perspektyvą;
- b) nustatyti bendrąją šalies teritorijos naudojimo ir apsaugos strategiją ir prioritetus;
- c) nustatyti pagrindines šalies regioninės politikos formavimo nuostatas.

19. Nekilnojamosios kultūros vertybės, sudarančios šalies funkcinę kraštotvarkinę kultūros paveldo struktūrą, yra bendrosios kraštovaizdžio formavimo politikos objektas. Svarbiausiais veiksniais, darančiais įtaką tokios tvarkymo politikos formavimui, Bendrajame plane priimta:

- 1) ypatingą reikšmę kraštovaizdžio vizualinėje struktūroje turinčių nekilnojamųjų kultūros vertybių vertė ir teritorinė sklaida;
- 2) kultūros paveldo vertybių ir jų rūšių apsaugos teritoriniai prioritetai;
- 3) istoriškai susiklosčiusių kultūrinio kraštovaizdžio erdvinių struktūrų išlikimas;
- 4) architektūros paveldo regioniniai savitumai;
- 5) konkrečių kultūros paveldo objektų vertė.

21. Kultūros paveldo rūšių apsaugos kryptys išskiria paveldosauginės kraštotvarkos prioritetus atlikdamos savotišką jos tipologinį (rūšinį) specializavimą bei numato paskesnę vertinį skirstymą. Valstybės ir privačių investuotojų veiksmų derinimas, partnerystė čia vaidins reikšmingą vaidmenį. Rekomenduojamas paveldosaugos politikos specializavimo rajonavimas pagal nekilnojamųjų kultūros vertybių tipologinių grupių, svarbių teritorijų planavimo aspektu, apsaugos prioritetus.

Išskirtoms kultūros paveldo rūšių apsaugos prioriteto zonoms, atsižvelgiant į objektų bendrą būklę, vertę, išsaugojimo problematiškumą ir ekonomines galimybes, numatomos šios tvarkymo darbų kryptys:

- *archeologinių vietovių apsaugos prioriteto zonos* – konservavimo kryptis;
- *urbanistinių vietovių apsaugos prioriteto zonos* – konservavimo su svarbių urbanistikos elementų išryškiniu ar net daliniu atkūrimu kryptis;
- *dvarų paveldo apsaugos prioriteto zonos* – konservavimo ir restauravimo, atsižvelgiant į sodybos struktūrą, pastatus, jų aplinką su parku, kryptis;
- *etnografinių kaimų (gyvenviečių) ir sodybų apsaugos prioriteto zonos* – konservavimo ir restauravimo bei nevisiško atkūrimo kryptis;
- *statinių apsaugos prioriteto zonos* – konservavimo, restauravimo ir dalinio atkūrimo (išimtiniais atvejais) kryptis.

23. Tarptautiniu mastu pripažintos paveldotvarkos nuostatos apima kultūros paveldo apsaugą ir saugomų objektų autentiškumo, savitumo bei kitokios vertės požymių išlaikymą užtikrinanti panaudojimą. Todėl būtina:

- a) sutvarkyti kultūros paveldo objektų apskaitą, parengti konkrečius ir aiškius apsaugos, naudojimo, priežiūros ir tvarkymo poreikių reglamentus;
- b) parengti specialiuosius kultūros paveldo apsaugos ir naudojimo planus;
- c) sudaryti regionines (rūšines) kultūros paveldo objektų tvarkymo tikslines programas;
- d) nustatyti visose savivaldybių teritorijose kultūros vertybių naudojimo perspektyvinę raidą, atsižvelgiant į naudojimo režimus;
- e) parengti, aprobuoti ir įteikti vertybių savininkams ar naudotojams rekomendacijas dėl kultūros vertybių pagal objektų tipologines rūšis naudojimo jas išsaugant ir prižiūrėti bei kontroliuoti jų vykdymą;
- f) naudoti kultūros paveldo objektus visuomenės ir ypač jaunimo švietimo bei mokymo tikslams, tai sprendžiant valstybės bei savivaldybių lygmenimis;
- g) kuo plačiau naudoti kultūros paveldą kultūriniam turizmui (tarptautiniam bei vietiniam).

26. Būtina sukurti ir nuosekliai įdiegti kultūros paveldo objektų fizinės būklės periodiško patikrinimo sistemą, kaip kultūros paveldo stebėsenos formą, nustatančią kultūros paveldo išsaugojimo bei fizinės būklės kaitos tendencijas.

Atsižvelgiant į ES priimtus „Europos teritorijos tvarkymo politikos principus“ Bendrajame plane numatoma:

- 1) tvari ir pusiausvira socialinė, ekonominė ir ekologinė šalies teritorijos plėtra;
- 2) policentrinės gyvenamųjų vietovių sistemos plėtojimas;
- 3) naujo erdvinio miesto ir kaimo santykio formavimas;
- 4) infrastruktūros ir informacijos pasiekiamumo didinimas;
- 5) gamtos bei kultūros paveldo išsaugojimas ir racionalus naudojimas.

31. Kultūros paveldo teritorijų apsaugos ir naudojimo nuostatomis įgyvendinti nustatomi šie prioritetai:

- 1) paveldosaugos teisinių pagrindų sutvarkymas, apimantis šią sritį reglamentuojančių įstatymų tikslinimą bei derinimą, atitinkamų registrų ir reglamentų kūrimą bei valstybinės paramos mechanizmo nustatymą;

- 2) Lietuvos kultūros paveldo apsaugos ir naudojimo specialiojo plano, tikslinių tvarkymo programų rengimas ir įgyvendinimas;

- 3) kultūrinio turizmo plėtojimas, apimantis atitinkamų planų rengimą bei reikalingos infrastruktūros užtikrinimą.

33. Bendrajame plane modeliuojamai kultūros paveldo teritorijų raidai įgyvendinti rekomenduojamos teisinės, projektinės bei organizacinės priemonės.

Ypatingas valstybės dėmesys skirtinas pažintinio turizmo, apimančio tiek gamtinį, tiek kultūrinį krašto pažinimo aspektus, plėtrai šalyje, nes būtent ši rekreacijos forma vaidina svarbiausią vaidmenį tiek ugdant gimtojo krašto sampratą bei meilę šalies viduje, tiek reprezentuojant Lietuvą tarptautiniu mastu. Lietuva nepriklauso pažintinio turizmo požiūriu ypač patrauklioms šalims, todėl mūsų šaliai yra privalomas apgalvotas ir racionalus turimų pažintinio (kultūrinio ir ekologinio) turizmo išteklių naudojimas, sisteminais principais pagrįsta jų tarptautinė rinkodara.

5. Pažintinio turizmo sistema numatyta plėtoti turint tikslą atskleisti visų gamtinių bei kultūrinių Lietuvos regionų savitumus. Tvarkomi ir rodomi pažintinę vertę turintys gamtiniai bei kultūriniai objektai, jų grupės bei kompleksai, reiškiniai (Lietuvos respublikos teritorijos bendrasis planas, 2002).

Nacionalinė darnaus vystymosi strategija

Dvarų paveldui yra svarbios tos Strategijos vietos, kur yra kalbama apie kraštovaizdžio įvairovės, kultūros savitumo išsaugojimą, nes dvarų sodybos yra sudėtinė jų abiejų dalis. Taip pat svarbios vietos kur kalbama apie turizmo sektorių - dvarų sodybos sėkmingai jame pritaikomos ir puikiai funkcionuoja.

Vienu iš strategijos prioritetų yra nuosaikus ir darnus ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystymas. Viena iš pagrindinių ūkio šakų yra turizmas. Strategijoje nustatytos šios srities stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės. Kaip stiprybės (71 straipsnis) įvardyta tai, kad turizmo sukurto BVP didėjimas daro mažesnę nei kitos ūkio šakos neigiamą poveikį aplinkai, turtingas gamtos ir kultūros paveldo savitumas sudaro geras sąlygas plėtoti turizmą, didinti gyventojų užimtumą ir gausinti pajamas.

Silpnybėmis (72 straipsnis) strategijoje įvardyta tai, kad nereguliuojamas ir blogai organizuotas turizmas kelia didelį pavojų gamtinei ir kultūrinei aplinkai, turizmo infrastruktūros plėtrai beveik nenaudojamas dvarų paveldas, etnografinių vietovių aplinka. Dėl to ji praranda savitumą ir žavesį, turistinį potencialą. Dėl žemoko informacijos, turizmo vadybos lygio lėtai plėtojamas atvykstamasis turizmas, nėra rekreacinio potencialo įvertinimo metodikos, išteklių naudojimo ir apsaugos regioninių reglamentų.

Kaip galimybės (73 straipsnis) vystyti turizmą įvardinta patogi geografinė padėtis, mažai pramonės paliestas, savitas Lietuvos kaimas domintų turistus, tik reikia daugiau išsamesnės informacijos ir geresnės turizmo infrastruktūros, tinkamo ES paramos naudojimo, kuo patraukliau parodyti gamtos ir kultūros vertybes, plačiau skleisti aplinkosaugos žinias. Gerai sutvarkyta turizmo įstatyminė bazė leistų griežčiau reglamentuoti rekreacinio potencialo naudojimą, apsaugoti vertingiausias rekreacinius arealus nuo didėjančio antropogeninio poveikio ir neleistinos urbanizacijos.

Strategijoje įvardintos ir turizmo plėtros grėsmės (74 straipsnis): įstatymiškai neaiškiai reglamentuotas turizmo verslas ir rekreacinių išteklių naudojimas gali sukelti vertingų gamtinių teritorijų per daug intensyvios antropogeninės apkrovos ir degradavimo pavojų, Valstybės paramos turizmui stoka ir nesugebėjimas tinkamai naudotis ES paramos fondais gali trukdyti iš esmės gerinti turizmo infrastruktūrą, plėtoti kaimo turizmą ir taip suteikti ekonominį ir socialinį gyvybingumą atsiliekančioms regionams.

Nustatant Lietuvos darnaus vystymosi prioritetus ir principus, išskiriamas Lietuvos valstybės, jos etninių regionų, tautinių mažumų kultūrinio savitumo ir tapatumo išsaugojimas. Strategijoje nustatytos Kultūros savitumo išsaugojimo stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės. Šios srities stiprybėmis (91 straipsnis) įvardyta tai, kad Lietuva pasižymi vertingu ir reikšmingu istorijos ir kultūros paveldu, savita skirtingų kultūrinių tradicijų sąveika ir laisva raiška, Lietuvoje

nėra etninės kultūros diskriminacijos ar nepakantumo apraiškų, kultūros paveldo vertės suvokimas ir įvairovė skatina susidomėjimą kultūrinio turizmo plėtojimu, privačių lėšų naudojimą kultūros paveldui saugoti ir tvarkyti. Valstybė teisinėmis, administracinėmis ir fiskalinėmis priemonėmis saugo kultūros paveldą, jo kultūrinę vertę.

Silpnybės (92 straipsnis) yra tai, kad Lietuvos kultūros paveldas yra gerai neištirtas ir neatskleistas, nesusistemintas ir neapsaugotas, įstatymai, lemiantys kultūros paveldo apsaugos politiką, tarp savęs neviseškai suderinti, neefektyvus valstybinis kultūros apskritai ir kultūros paveldo apsaugos ir tvarkymo finansavimas, pasenusi kultūros palaikymo, skleidimo, propagavimo infrastruktūra neužtikrina deramos kultūros savitumo apsaugos globalizacijos ir agresyviosios masinės kultūros raiškos plitimo sąlygomis.

Kaip galimybės (93 straipsnis) išsaugoti kultūros paveldą, strategijoje įvardytas jo įtraukimas į turizmo, rekreacijos plėtros, kraštovaizdžio formavimo programas ir projektus, nes tai padėtų spręsti jų apsaugos ir naudojimo problemas, sudarytų geresnes lėšų pritraukimo galimybes. Teisinės bazės tobulinimas, valstybės paramos efektyvumo didinimas, regioninės politikos įgyvendinimas užtikrina etninės kultūros raiškos galimybę. Kaimo turizmo plėtra skatina raiškesnį kultūros vertybių ir tradicijų tęstinumą, eksponavimą ir palaikymą. Kultūros paveldo apsaugos institucinės sistemos tobulinimas sudaro palankesnes sąlygas valstybinėms institucijoms, savivaldybėms, juridiniams ir fiziniams asmenims bendradarbiauti tvarkant kultūros paveldo vertybes. Nevyriausybinių kultūros organizacijų plėtojimas leidžia formuoti visuomenės poreikius atitinkančią valstybės kultūros politiką.

Didžiausiomis grėsmėmis (94 Straipsnis) kultūros paveldui įvardijamos – globalizacija, urbanizacija, nes kyla kultūrų niveliacijos, etninės kultūros autentiškumo praradimo pavojus. Nepakankamas kultūros finansavimas, visuomenės švietimas ir informavimas apie Lietuvos kultūros paveldo savitumą ir reikšmę.

Pateiktoje Lietuvos darnaus vystymosi vizijoje ir valstybės misijoje (IV skyrius), sakoma, kad Valstybė turi rūpintis istoriniu kultūros paveldu, šiuo tikslu tobulinti kultūros vertybių apsaugos ir tvarkymo teisinę bazę, institucinę sistemą, sudaryti palankias sąlygas investuoti į kultūros paveldo apsaugą ir naudojimą. Daug dėmesio valstybė turi skirti kaimo tradicijų ir paveldo atgaivinimui ir išsaugojimui (115 straipsnis).

Strategijoje išskelti tikslai susiję su turizmu yra šie: plėtoti turizmą ir rekreaciją, drauge užtikrinti gamtinių ir kultūrinių Lietuvos regionų savitumo išsaugojimą, kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai, teigiamus ekonominius ir socialinius pokyčius kaimiškose teritorijose, sudaryti sąlygas kuo geriau pažinti kraštą, formuoti teigiamą jo įvaizdį; tobulinti teisės aktus, užtikrinančius tinkamą rekreacijos ir turizmo verslui plėtoti aplinką, užtikrinti, kad šis verslas būtų plėtojamas atsižvelgiant į teritorijų talpumą ir nekenktų aplinkai.

Šiems tikslams pasiekti iškelti tokie uždaviniai (216 straipsnis): tinkamai naudojant valstybės, savivaldybių ir ES paramą, didinti poilsio ir turizmo kaimo aplinkoje potencialą; užtikrinti tolygesnę turizmo infrastruktūros plėtrą šalies teritorijoje, siekti geriau saugoti gamtinius ir kultūrinius rekreacinius arealus, optimaliai juos naudoti atsižvelgiant į ekologinį jų talpumą; plačiau naudotis ekologiniam švietimui, gamtos ir kultūros vertybėms propaguoti saugomų teritorijų, visų pirma – nacionalinių ir regioninių parkų galimybėmis; skleisti informaciją šalyje ir užsienyje apie Lietuvos rekreacinius išteklius ir turizmo galimybes, gerinti informaciją apie šalies gamtos ir kultūros vertybes, jų apsaugos būdus.

Kad uždaviniai būtų įgyvendinti numatoma imtis tokių priemonių (214, 217 straipsnis): sukurti bendrą rekreacijos ir turizmo paslaugų infrastruktūrą, visiškai tenkinančią didėjančius vietinio ir atvykstamojo turizmo poreikius, neviršijant teritorijų ekologinio talpumo; įrengti nacionalinio reprezentacinio kultūrinio turizmo maršrutą, skatinti steigti šiame maršrute naujas darbo vietas, įgyvendinti gamtos saugos projektus; . įgyvendinti regioninių valstybinių parkų žiedų Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Žemaitijoje ir pajūryje projektus; įsteigti turizmo ir rekreacijos centrus tinkamas sąlygas turinčiuose nedideliuose miestuose; sukurti finansinių svėrų sistemą, skatinančią plėtoti turizmo verslą ir jo infrastruktūrą; parengti didžiausios nacionalinės ir regioninės svarbos rekreacinių arealų (Pajūrio, Vilniaus - Trakų, Kauno - Jurbarko, Ignalinos - Molėtų ir kitų) specialiuosius planus ir jų plėtros programas, numatyti jose gamtos ir kultūros paveldo apsaugos priemones; sukurti regionines turizmo organizacijas ir informacijos centrus, teikiančius išsamesnę informaciją apie Lietuvos istoriją, gamtos ir kultūros vertybes; rengti pažintines keliones po Lietuvą užsienio turizmo agentūrų ir visuomenės informavimo priemonių atstovams, supažindinti juos su vertingiausiais gamtos ir kultūros ištekliais, jų apsaugos laimėjimais.

Strategijoje iškelti tikslai susiję su kultūros paveldo išsaugojimu yra šie: išsaugoti ir atgaivinti istorinį Lietuvos kultūros paveldą; sustiprinti tiesioginę valstybės institucijų ir visuomenės atsakomybę už kultūros paveldo išsaugojimą; skatinti kuo aktyvesnį visuomenės dalyvavimą išsaugant Lietuvos ir jos etninių regionų savitumą; siekti, kad kultūros vertybės būtų naudojamos regionų ekonomikai skatinti, užimtumui didinti ir aplinkos kokybei gerinti; teisinėmis ir institucinėmis priemonėmis susieti Lietuvos kultūros tapatumo išsaugojimo ir stiprinimo politiką su informacinės ir žinių visuomenės kūrimu, ūkio plėtros politikos pokyčiais ir eurointegracijos procesais.

Šiems tikslams pasiekti iškelti tokie uždaviniai: formuoti Lietuvos piliečių vertybinę orientaciją, siejančią juos su Lietuvos kultūra, padėti pažinti ir suvokti Lietuvos kultūros savitumą ir ypatumus; globoti etninę kultūrą, vietos tradicijas, saugoti kultūros paveldą, jo vertę; pasiekti, kad kultūros vertybių apsauga ir tvarkymas taptų visų valstybės strategijų, programų ir teritorijų planavimo dokumentų sudėtine dalimi; pagerinti kultūros vertybių sisteminę apskaitą, atlikti

sisteminę kultūros tapatumo būklės analizę ir pagerinti kultūros institucijų sąveiką kultūros savitumo išsaugojimo ir tapatumo stiprinimo srityje; plėtoti regioninę kultūros politiką, saugoti regioninius kultūros paveldo skirtumus; susieti kultūros paveldo vertybių apsaugą su gamtos apsaugos interesais bendram kraštovaizdžio įvairovės savitumui ir kokybei palaikyti ir puoselėti; plėtoti kultūros paveldo teritorinės apsaugos formas, analogiškas saugomoms gamtinėms vertybėms, užtikrinti kaimo kultūros paveldo apsaugą ir atgaivinimą; ekonominėmis ir kitomis integravimo į visuomenės gyvenimą priemonėmis glaudžiau susieti kultūros paveldo, tradicijų apsaugą ir eksponavimą su turizmo ir rekreacijos vystymo planais; sudaryti teisinės ir ekonomines sąlygas plėtoti tinkamą kultūros įstaigų veiklą, dirbti kultūros vertybių konservavimo ir restauravimo darbus, suderinti kultūros reformų tikslus, kultūros paveldo apsaugos ir kontrolės sistemą su ES tikslais ir reikalavimais.

Kad uždaviniai būtų įgyvendinti numatoma imtis tokių priemonių: įgyvendinti vertingiausias kultūros paveldo reikšmės suvokimo didinimo priemones, tobulinti kultūros paveldo vertybių apskaitą ir propagavimą; organizuoti ir vykdyti kultūros vertybių apsaugos monitoringą; pagerinti visuomenės švietimą - įtraukti pagrindines žinias apie kultūros vertybes ir jų apsaugos būdus į mokyklų, kolegijų ir universitetų programas; įtraukti į teritorijų planavimo dokumentų ir ilgalaikių strategijų rengimo taisykles ir metodikas kultūros savitumo ir kultūros paveldo vertybių išsaugojimą - vieną svarbių darnaus vystymosi sąlygų; per šalies ir vietos visuomenės informavimo priemones supažindinti visuomenę su išlikusiomis kultūros vertybėmis, etniniais savitumais, vietos tradicijomis, siekiant plačiau įtraukti visuomenę, ypač jaunimą į jų išsaugojimą ir puoselėjimą; priimti teisės aktus, skatinančius kultūros tapatumo išsaugojimo ir stiprinimo investicijas; parengti ir įgyvendinti ilgalaikius Lietuvos etnografinių regionų savitumo ir vietos tradicijų tęstinumo projektus, susijusius su turizmo ir rekreacijos vystymo strategija; parengti kultūros paveldo apsaugos ir tvarkymo tikslines regionines programas - sudėtinę regionų plėtros programų dalį; sutvarkyti kultūros paveldo apskaitą, parengti Lietuvos kultūros vertybių ir vietose saugotinių vertybių registrą; numatyti aplinkosaugos programose, saugomų teritorijų nuostatuose, teritorijų naudojimo reglamentuose gamtos ir kultūros paveldo vertybių apsaugos kompleksiskumą ir integralumą; parengti metodines nuostatas, padedančias tiksliai nustatyti aksiologiškai pagrįstą kultūros vertybių sistemą ir jų apsaugos prioritetus, įgyvendinti kultūros įstaigų renovavimo, kultūros vertybių konservavimo ir restauravimo priemones; rengti ES reikalavimus atitinkančią paveldo apsaugos teisinę bazę, suderinti kultūros paveldo apsaugą veikiančius įstatymus; patikslinti bendrąsias kultūros politikos nuostatas, parengti ilgalaikę kultūros ir gamtos paveldo integruotos apsaugos ir tvarkymo strategiją; sukurti kultūros paveldo apsaugos investicinę sistemą; rengiant kaimo vystymo programas, numatyti kultūros paveldo ir kaimiškų tradicijų atgaivinimo ir apsaugos priemones (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Kad Strategija būtų įgyvendinta, buvo sukurta jos monitoringo sistema, sudaranti galimybę reguliariai vertinti pasiektą pažangą, nustatyti kliūtis ir problemas. Pagal Strategijos įgyvendinimo nuostatas iš Aplinkos ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Susisiekimo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Ūkio ministerijos, Užsienio reikalų ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos, Žemės ūkio ministerijos ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovų sudaroma darbo grupė Strategijos įgyvendinimo dviemėms ataskaitoms rengti ir teikti Nacionalinei darnaus vystymosi komisijai. Šiuo metu jau yra parengtos dvi ataskaitos: Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo 2003 – 2004 metais ataskaita ir Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo 2005 – 2007 metais. Iš ataskaitų matyti, kad buvo įgyvendinti ne visi užsibrėžti tikslai. Tačiau vis gi per septynerius metus nuo Strategijos patvirtinimo pavyko ir nemažai pasiekti. Pažymėtina, kad plečiant saugomų teritorijų sistemą, įsivyravo tendencijos nustatyti mažiau griežtą, lankstesnį apsaugos režimą, kuriuo tik kai kurios veiklos yra iš anksto apribojamos. Buvo rengiami naujų saugomų teritorijų, valstybinių parkų, tvarkymo planai. Rengiant Saugomų teritorijų vystymo programą, parengta Saugomų teritorijų apsaugos ir tvarkymo koncepcija. Teritorijų planavimo įstatymas įteisino privalomą rengiamų planų sprendinių poveikio aplinkai vertinimą. Tačiau per visą šį laikotarpį buvo stebima labai intensyvi legalių ir nelegalių statybų invazija į saugomas teritorijas, ir tai tapo viena iš didžiausių saugomų teritorijų problemų. Nors apie ją buvo kalbama jau pirmojoje ataskaitoje, tačiau ši problemą liko ir toliau neišspręsta. Ataskaitiniu laikotarpiu buvo sparčiai plėtojama turizmo paslaugų infrastruktūra. Lyginant su kitais verslo sektoriais, turizmo sektorius vystėsi sparčiau nei dauguma kitų Lietuvos ūkio šakų. Rengiamuose apskričių ir savivaldybių teritorijų bendruosiuose planuose numatomos naujos turizmo trasos, turizmo centrai bei rekreacinių teritorijų vystymas. Svarbus darnaus turizmo vystymosi aspektas - siekis subalansuoti turizmo infrastruktūros vystymą šalies teritorijoje, plačiau tam panaudoti šalies regionų gamtos ir kultūros savitumą, etnokultūros vertybes.

Įgyvendinta keliolika dvarų, malūnų ir kitų kultūros paveldo objektų panaudojimo turizmo reikmėms ir turizmo maršrutų viešosios infrastruktūros sukūrimo projektų. Siekiant aktyvesnio turizmo paslaugų vystymosi 2003 - 2007 m. atskiriems regionams, parengta eilė turizmo plėtros planavimo dokumentų. Juose įvertintos gamtos ir kultūros paveldo išteklių panaudojimo turizmui galimybės bei pateiktos konkrečios viešosios turizmo infrastruktūros plėtojimo priemonės. Šalies mastu sukurta Nacionalinė turizmo informacijos sistema, kuri pateikia platų informacijos spektrą, apimant Lietuvos istoriją, kultūros ir gamtos vertybes, renginius ir pramogas.

Regioniniai turizmo plėtros planavimo dokumentai

Detalus galimybių studijų sąrašas: Kernavės miestelio turizmo plėtros galimybių studija, Mažeikių rajono turizmo plėtros galimybių studija, Šalčininkų rajono turizmo plėtros galimybių studija, Pasvalio rajono turizmo plėtros galimybių studija, Kazlų Rūdos rajono turizmo plėtros galimybių studija, Rietavo rajono turizmo plėtros galimybių studija, Kėdainių senamiesčio bei parko ir Babėnų šilo infrastruktūros prilaikymas turizmui, atstatant skerdiko namelį, rekonstruojant minaretą ir nutiesiant dviračių takus, Akmenės rajono turizmo plėtros galimybių studija, Plungės rajono turizmo plėtros galimybių studija, Ukmergės rajono turizmo plėtros galimybių studija, Anykščių rajono savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija, Druskininkų savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija, Lazdijų rajono savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija, Palangos savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija, Rokiškio rajono savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija, Trakų rajono savivaldybės turizmo plėtros galimybių studija, Molėtų rajono viešosios turizmo infrastruktūros plėtros galimybių studija, Varėnos viešosios turizmo infrastruktūros išvystymo galimybių studija, Rusnės istorinio miestelio medinės architektūros išsaugojimo ir pritaikymo turizmo bei kultūros reikmėms, Kretingos rajono viešosios turizmo infrastruktūros plėtros galimybių studija.

Valstybinio turizmo departamento iniciatyva 2003-2006 metais vykdyti ar vykdomi turizmo įvaizdžio formavimo ir rinkodaros projektai: „Apskričių ir savivaldybių administracijų žmoniškųjų gebėjimų vystymas ir tobulinimas“, „Gintaro kelias“, „Via Hansa kelias“, „Pilys ir dvarai“, „Parkai ir sodai“, „Vienuolynų kelias“ ir „Baroko kelias“ (Nacionalinė turizmo plėtros, 2006).

Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas

Kai kurios Specialių žemės ir miško naudojimo sąlygų ir Saugomų teritorijų įstatymo nuostatos tarpusavyje nėra visiškai suderintos, kas apsunkina rekreacinės veiklos organizavimą. Rekreacijos ir turizmo sąvokos Saugomų teritorijų įstatyme ir Turizmo įstatyme ir poįstatyminiuose aktuose yra kiek skirtingai traktuojamos, jos skiriasi ir abiejų institucijų leidžiamuose teisės aktuose, leidiniuose, seminarų medžiagoje, skirtingas interpretacijas teikia ir abiejų institucijų darbuotojai.

Saugomų teritorijų įstatyme „rekreacija“ - žmogaus fizinių ir dvasinių jėgų atgavimo procesas, žmogaus laisvalaikio veikla, kurios tikslas - poilsiauti, keliauti bei gydytis sanatorijose, kurortuose. Turizmas yra sudėtinė rekreacinių veiklų dalis. Šių sąvokų išaiškinimo nėra Turizmo įstatyme. Nesutarimai kyla ir dėl kitų turizmo sąvokų. „Pažintinio turizmo“ sąvoka dažniausiai naudojama apibrėžiant turizmo procesus saugomose teritorijose, ji nurodoma Saugomų teritorijų įstatyme, LR teritorijos bendrajame plane, Nacionalinėje darnaus vystymo strategijoje (2003 m.

rugsėjo 11 d. LRV nutarimas Nr. 1160 Žin., 2003, Nr. 89-4029) bei jos įgyvendinimo priemonėse, LRV nutarimu patvirtintuose valstybinių parkų ir rezervatų nuostatuose, LRV tvirtinamuose valstybinių parkų, valstybinių rezervatų ribų ir zonų planuose bei aplinkos ministro tvirtinamuose valstybinių parkų, valstybinių rezervatų, valstybinių draustinių bei jų dalių tvarkymo planuose bei kituose teisės aktuose, reglamentuojančiuose saugomų teritorijų apsaugą bei tvarkymą. Tačiau daugelyje turizmą reguliuojančių teisės aktų šios sąvokos nėra, motyvuojant kad panašios definicijos nėra ir tarptautiniuose turizmo terminų klasifikatoriuose. Turizmo įstatyme taip pat nėra turizmo rūšių klasifikavimo ir sąvokų paaiškinimo (Nacionalinė turizmo plėtros, 2006).

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas

Antrasis įstatymo skirsnis apibrėžia nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos administravimą. Pagal įstatymą administravimą organizuoja ir už jį atsako kultūros ministras. Jis įgalioja ministerijos padalinius ir prie ministerijos įsteigtas institucijas atlikti apsaugos funkcijas. Konkrečias nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos valstybinio administravimo funkcijas atlieka ir už jų vykdymą atsako Kultūros paveldo departamentas Savivaldybėms priskirtas (ribotai savarankiškas) ir savarankiškas nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos funkcijas atlieka savivaldybės paveldosaugos padalinys. Jie tarpininkauja tarp valdytojų ir Departamento, tikrina kultūros paveldo objektų būklę, kaupia informaciją ir teikia ją Departamentui kultūros ministro patvirtinta stebėsenos tvarka.

Trečiasis ir ketvirtasis įstatymo skirsniai sunormino nekilnojamojo kultūros paveldo objektų apskaita ir skelbimą saugomais tvarką. Pagal ją apskaitą sudaro inventorizavimas, konkrečių nekilnojamojo kultūros vertybių išaiškinimas ir registravimas. Nustatyti paveldo objektų saugojimo režimai ir tvarkybos reikalavimai. Kultūros paveldo objektus valstybės saugomais skelbia kultūros ministras.

Ketvirtajame įstatymo skirsnyje 14 straipsnis skirtas kultūros paveldo valdytojo teisėms ir pareigoms. Pagal jį valdytojas turi teisę gauti metodinę, techninę, finansinę ir (ar) kitokią paramą kultūros paveldo objekto priežiūrai ir tvarkybai, susipažinti su valstybės ir savivaldybių institucijų turima tyrimų medžiaga ir kita informacija apie kultūros paveldo objektą. Svarbiausia pareiga, kuria turi atlikti valdytojas, yra objekto priežiūra ir objektui iškilusių grėsmių šalinimas.

Penktasis įstatymo skirsnis skirtas nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimui, pažinimo sklaidai ir atgaivinimui. Kultūrinis ir pažintinis turizmas yra vienas iš nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir paveldo viešo naudojimo būdų (Lietuvos respublikos nekilnojamojo..., 2004).

Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija

Koncepcijos tikslai pabrėžia, kad reikia suformuluoti ir pateikti kokybiškai brandesnę, konstitucinius principus ir istorinę tiesą bei tarptautinius paveldosauginius įsipareigojimus atitinkančią valstybinę dvarų paveldo sampratą ir šia samprata pagrįstus jo apsaugos bei integravimo į visuomenės gyvenimą principus (strategiją, pagrindines kryptis ir priemones); suformuluoti strateginį ir edukacinį pagrindą dvarų paveldo apsaugos ir integravimo į visuomenės gyvenimą teisinei bazei (Lietuvos respublikos dvarų..., 2002).

Antrame skyriuje "Istorinė Lietuvos dvaro samprata" pateikiama istorinių žinių interpretacija - kas tai yra dvaras. Dokumente teigiama, kad valstybinė Lietuvos dvarų paveldo samprata apibrėžiama istorinės analizės pagrindu. Toliau skyriuje apibrėžiamas istorinis dvarų tinklas kaip bendrą europinį kontekstą atitinkanti sistema. Istorinės dvarų sampratos analizė užbaigiama po Valakų reformos susiformavusiu Europos kraštovaizdžiui būdingų bruožų turinčiu ir palaipsniui Lietuvoje tapusiu tradiciniu kaimo kraštovaizdžiu.

Trečiame skyriuje apibūdinama dvarų paveldo samprata, kurios įdiegimas yra esminis koncepcijos siekis. Pateikiame sutrumpintą dvarų paveldo sąvokų aiškinimą. Dokumente rašoma, kad dvaro nekilnojamasis kultūros paveldas yra pagrindinis bendro Lietuvos dvarų paveldo dėmuo (4.3.1 poskyris). Dvaro nekilnojamasis kultūros paveldo dėmuo apibūdinamas kaip: kultūrinės vertės ir visuomeninės reikšmės mus pasiekęs dvaro fizinis, funkcinės teritorinės struktūros dalių vientisas junginys ir/ar atskiros jo dalys, fragmentai ir/ar elementai; mus pasiekusi istorinio dvaro fizinė, funkcinis teritoriniu-erdviniu požiūriu vientisa struktūra. Kaip vientisa struktūra ji susideda iš dėmenų: dvarvietė, dvaro sodybvietė, dvaro sodyba, dvaro kaimo gyvenvietė, dvaro miestelis, dvaro ar palivarko sodyba, dvaro sėjomaina ir t.t. 4.5. skyriuje išskiriami Valstybinės dvarų paveldo sampratos privalumai. Jais sutrumpintai samprata: atitinka valstybingumo tęstinumo, konvencijų ir konstitucinius paveldo apsaugos principus, orientuota į dvarų paveldo apsaugos ir integravimo į visuomenės gyvenimą sistemos sukūrimą, skatina paveldo valstybinės apskaitos, apsaugos ir statistikos politikos formavimą, formuoja objektyvesnį visuomenės požiūrį į dvarų paveldą, neignoruoja socialinių relikto, dvasinio kultūrinio palikimo, dvaruose susiklosčiusių tautos ir liaudies tradicijų.

IV skyriuje apibūdinama „Lietuvos dvarų paveldo būklė“. Skyriuje nagrinėjama: dabartinis požiūris į dvarus ir jų paveldą, fizinės būklės ir teisinės bazės susiformavimo prielaidos. Supažindinama su dvarų paveldo tyrimais, jų raida ir rezultatais; realia fizine dvarų paveldo būkle, statistika; Lietuvos dvarų nekilnojamojo kultūros paveldo nykimo tendencijomis; dvarų paveldo statistika. Analizuojama esama dvarų paveldo apsaugos ir integravimo į visuomenės gyvenimą teisinė būklė.

V skyrius skirtas „Lietuvos dvarų paveldo apsaugos ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą strategijai“. 7.1. poskyrytje teigiama, kad strategija grindžiama: valstybine dvarų paveldo samprata; ją atitinkančia teisine baze, dvarų paveldo kompleksiniu integravimu į teritorijų planus, susitarimais dėl finansinės paramos. Pgal 7.2. . „Dvarų paveldo apsaugos ir integravimo sistema“ poskyrį, sistema grindžiama dvarų paveldo teisine baze, funkcionuoja laikantis koncepcijos įgyvendinimo strategijos. 8 poskyryje išvardintos priemonės, kuriomis turi būti įgyvendinama strategija: suformuojama mokslinė tyrimų bazė ir duomenų bankas; inventorizuoti kultūros paveldą; nustatyti objektų ekonominės ir kultūrinės reikšmės ir vertės bei jų tarpusavio santykį; reformuoti Lietuvos Respublikos teritorinę-erdvinę apgyvendinimo sistemą; koncepcijos principai turi atsispindėti visoje Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

VI skyriuje prognozuojami rezultatai, įgyvendinus koncepciją. Koncepcija padės užtikrinti harmoningą, gyvybingą ir socialiai pagrįstą Valstybės ir visuomenės raidą, sudarys pagrindą pasirengti priimti ir visapusiškai įsisavinti ES ir kitą tarptautinę paramą (Lietuvos respublikos dvarų..., 2002).

Kiti kultūrinio turizmo plėtrą įtakojantys dokumentai:**LIETUVOS RESPUBLIKOS TERITORIJŲ PLANAVIMO ĮSTATYMAS**

(Priėmė - Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. gruodžio 12 d. Nr.I-1120, Vilnius (Publikavimas: Valstybės žinios, 1995-12-30, Nr. 107-2391)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23069

LIETUVOS RESPUBLIKOS KILNOJAMŲJŲ KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS ĮSTATYMAS

(Priėmė - Lietuvos Respublikos Seimas 1996 m. sausio 23 d. Nr.I-1179, Vilnius

(Publikavimas: Valstybės žinios, 1996-02-14, Nr. 14-352)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=24349

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŽEMĖS REFORMOS ĮSTATYMAS

(Teisės aktą priėmė - Lietuvos Respublikos Seimas 1997 m. liepos 2 d. Nr. VIII-370, Vilnius)

(Publikavimas: Valstybės žinios, 1997-07-23, Nr. 69-1735)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=41840

LIETUVOS RESPUBLIKOS Ž E M Ė S ĮSTATYMAS

(Teisės aktą priėmė - Lietuvos Respublikos Seimas 1994 m. balandžio 26 d. Nr. I-446, Vilnius)

(Publikavimas: Žin., 1994, Nr. 34-620)

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=189330

PASAULINIO KULTŪROS IR GAMTOS PAVELDO GLOBOS KONVENCIJA

(Priėmė - Jungtinių Tautų Švietimo, Mokslo ir Kultūros Organizacija (UNESCO), 1972 metų lapkričio 16 d., Paryžiuje)

http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/paveldo_globos.htm

EUROPOS KRAŠTOVAIZDŽIO KONVENCIJA

(Priėmė - Tarptautinius dokumentus pasirašiusios šalys 2000 m. spalio 20 d. Florencijoje)

(Publikavimas: Valstybės žinios, 2002-10-31, Nr. 104-4621)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=189933

LIETUVOS RESPUBLIKOS REGIONŲ PLĖTROS PROGRAMA

(Priėmė - Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 1905, Vilnius)

(Publikavimas: Valstybės žinios, 2006-08-29, Nr. 92-3633)

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281672

LIETUVOS KAIMO PLĖTROS 2007 - 2013 METŲ PROGRAMOS PRIEMONIŲ PROJEKTAS

(Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2006 metų rugsėjo 15 d.)

http://www.zum.lt/min/failai/2007-2013_m_KPP_plano_priemones-06-09-18_var.pdf

2007-2013 M. SANGLAUDOS SKATINIMO VEIKSMŲ PROGRAMA

Vilnius, 2007 m. liepos 5 d.

http://www.esparama.lt/ES_Paramas/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/3VP_SS_2007-07-05.pdf

-2013 M. ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ PLĖTROS VEIKSMŲ PROGRAMA

, 2007 m. liepos 30 d.

http://www.esparama.lt/ES_Paramas/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/1VP_ZIP_2007-07-30.pdf

MUZIEJŲ MODERNIZAVIMO 2007-2015 METŲ PROGRAMA

(Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 275)

<http://www.lrvk.lt/lt/teises-aktai/priimti-teises-aktai/?a=Nutarimas&an=&df=&dt=2009-12-25&ot=0&q=&print=true&p=437>

ILGALAIKĖ KULTŪROS VERTYBIŲ IŠSAUGOJIMO PROGRAMA

(Priėmė - Lietuvos Respublikos kultūros 2002 m. rugpjūčio 2 d. įsakymu Nr. 271)

(Publikavimas: Valstybės žinios, 2002-08-14, Nr. 80-3479)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=176462

LIETUVOS KULTŪROS PAVELDO SKAITMENINIMO KONCEPCIJA

(Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 25 d. nutarimu Nr. 933)
(Publikavimas: Valstybės žinios, 2005-08-30, Nr. 105-3877)
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260975&p_query=

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS 2005 M. RUGSĖJO 29 D. NUTARIMAS „DĖL KULTŪROS VERTYBIŲ REGISTRO ĮSTEIGIMO IR KULTŪROS VERTYBIŲ REGISTRO NUOSTATŲ PATVIRTINIMO“
(Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. Rugsėjo 29 d. Nutarimu Nr. 1053 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. Rugsėjo 23 d. Nutarimo Nr. 1179 redakcija)
www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2009/09/13665.doc

PRAŠYMŲ FINANSUOTI KULTŪROS PAVELDO OBJEKTŲ TVARKYBOS IR NEATIDĖLIOTINUS SAUGOJIMO DARBUS IŠ NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO PAVELDOTVARKOS PROGRAMAI SKIRTŲ VALSTYBĖS BIUDŽETO LĖŠŲ TEIKIMO TVARKOS APRAŠAS
(Patvirtinta Kultūros paveldo departamento prie kultūros ministerijos direktoriaus 2007 m. Birželio 20 d. Įsakymu nr. Į-255)(žin., 2008, nr. 71-2763)
[Http://www.kpd.lt/lt/node/499/pdf](http://www.kpd.lt/lt/node/499/pdf)

LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINIO SAUGUMO PAGRINDŲ ĮSTATYMAS
(Priėmė - Lietuvos Respublikos Seimas 1996 m. gruodžio 19 d. Nr. VIII-49 Vilnius)
(Publikavimas: Valstybės žinios, 1997-01-08, Nr. 2-16)
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=34169

Šiaulių universitetas
Socialinių mokslų fakultetas
Viešojo administravimo katedra

EKSPERTO APKLAUSA

INTERVIU PROTOKOLAS

Interviu tikslas: išsiaiškinti dvarų vadovų požiūrį, nuomonę, patirtį, nustatyti kultūrinio turizmo plėtros perspektyvas bei galimybes bei pasiruošimą plėtoti kultūrinį turizmą dvaruose.

BENDRI DUOMENYS APIE INFORMANTĄ
Varadas pavardė _____
Lytis. Amžius. _____
Pareigos ir patirtis užimamose pareigose _____
Institucija. _____

1. Kultūros ir turizmo sąvoka

1. Kaip galėtume apibrėžti, kas jums yra kultūra? Kaip ji suprantama Lietuvoje? Kaip manote ar teisingas susiformavęs požiūris į ją?

Atsakymas: _____
Komentaras: _____

2. Kaip suprantate kas yra turizmas ir kultūrinis turizmas? Ar kultūrinio paveldo lankytojai suvokia sąvoką "kultūrinis turizmas" ir koki atspalvį jai suteikia?

Atsakymas: _____
Komentaras: _____

2. (Kultūrinį) turizmą ir jo plėtrą skatinantys veiksniai

3. Daug kalbama apie sunkmetį, negeroves. Bet kokie kultūriniai dalykai turizmo plėtroje Jus džiugina? Kokias teikiate kultūrinį turizmą ir jo plėtrą skatinančias paslaugas??

Atsakymas: _____
Komentaras: _____

4. Kaip manote, kas daro didžiausią įtaką kultūrinio turizmo plėtrai? Kas konkrečiai jūsų dvare? Kokie turėtų būti pirmieji žingsniai, kad Lietuva atgimtų kaip šalis, turinti klestintį dvarų paveldą? Kokius veiklos pokyčius prognozuojat jūsų vadovaujama dvarui, plėtojant kultūrinį turizmą ?

Atsakymas:
Komentaras:

5. Kuo, jūsų vadovaujamas, dvaras pranašesnis už kitus dvarus Lietuvoje?

Atsakymas:
Komentaras:

6. Ar jaučiate pakankamą mokslininkų susidomėjimą paveldo, kultūrinio turizmo srityje? Ar išvis nevykdomi moksliniai tyrimai? O gal pasinaudojat moksliniu potencialu užsakant tyrimus, projektus

Atsakymas:
Komentaras:

3. Kultūrinį turizmą ir jo plėtrą stabdantys veiksniai

7. Kokie veiksniai lėmė ir lemia dvarų paveldo nykimą?

Atsakymas:
Komentaras:

8. Kaip manote ko trūksta darniai turizmo plėtrai Lietuvos dvarų atžvilgiu? Kokias problemas galėtumėte išvardinti kaip didžiausias, atgaivinant kultūros paveldo dvarus ir plėtojant kultūrinį turizmą ?

Atsakymas:
Komentaras:

4. Lietuvos Tūkstantmečio programa ir jos reikšmė dvarams

9. Kaip galėtume apibrėžti kas yra dvaras? "Tūkstantmečio dvarai"? Su kokiais sunkumais susidūrėte tampant "Tūkstantmečio dvaru"? Įgyvendindami projektą? Ar pasiteisino projektas „Tūkstantmečio dvarai“? Ar "Tūkstantmečio dvaro" titulas pasiteisino? Kaip? Jei ne, kodėl?

Atsakymas:
Komentaras:

10. Kaip pritraukiate vidaus ir užsienio turistus?

Atsakymas:

Komentaras:

11. Turizmo plėtros galimybėms palankias sąlygas sudarė Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Jeigu to nebūtų įvykę ar šiandien mes kalbėtume apie “Tūkstantmečio dvarą” ir kultūrinio turizmo plėtrą jame?

Atsakymas:

Komentaras:

5. Kultūrinio turizmo plėtra dvaruose - bendradarbiavimo aspektu

12. Kokia jūsų nuomonė apie Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktus, susijusių su kultūros, kultūrinio turizmo plėtra?

Atsakymas:

Komentaras:

13. Kokios institucijos ar programos padeda jums plėtoti kultūrinę veiklą? Kaip? Ar gaunate realią naudą?

Atsakymas:

Komentaras:

14. Koku būdu kuriate savo įvaizdį ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje?

Atsakymas:

Komentaras:

15. Ar yra pakankamai tarptautinių ir nacionalinių projektų, skirtų kultūros paveldui tvarkyti ir pritaikyti turizmui? Ar noriai juose dalyvaujate?

Atsakymas:

Komentaras:

16. Ar užtenka kitų viešųjų infratraktūrų palaikymo, pagalbos plėtojant kultūrinį turizmą?

Atsakymas:

Komentaras:

17. Ar bedradarbiaujate su kitų dvarų atstovais Lietuvoje ir užsienyje?Kokią naudą gaunate, kultūrinio turizmo plėtotei ar daugiau jūs suteikiant naudos?Kaip manote, kas ten geriau/blogiau daroma?

Atsakymas:
Komentaras:

18. Ar įtraukiate vietinius(gyventojus, privačias įmones, organizacijas) į dvarų plėtros procesą ?

Atsakymas:
Komentaras:

19. Su kuriomis įstaigomis/ subjektais bendradarbiaujat ir kodėl? Ar bendradarbiavimas prisideda prie kultūrinio turizmo plėtros?

Atsakymas:
Komentaras:

20. Kaip manote, ar yra geras bendradarbiavimas tarp Kultūros ministerijos ir “Tūkstantmečio dvarų”?

Atsakymas:
Komentaras:

21. Siekiant sėkmingai plėtoti kultūrinį turizmą, reikalinga subalansuotas valstybės globa ir verslo iniciatyva. Ar pakankama šita iniciatyva?

Atsakymas:
Komentaras:

22. Ar plėtojant kultūrinį turizmą yra jaučiamas sistemingas darbas tarp turizmo ir paveldo specialistų?

Atsakymas:
Komentaras:

6. Kultūrinio turizmo plėtra finansavimo atžvilgiu

23. Iš kokių šaltinių gaunate finansavimą? Iš kur daugiausia?Ar pakankamas finansavimas? Jei ne - tai kiek lėšų reikalinga dvaro atgaivinimui ?

Atsakymas:

Komentaras:

24. Ar daugiau lėšų gaunate iš Europos sąjungos, savo iniciatyva rašydami projektus? Kam šiuo metu tenka didesnis nuopelnas?

Atsakymas:

Komentaras:

25. Ar jūsų dvaras savivadybėje išskiriamas kaip kultūros paveldo prioritetinis objektas? Ar lėšos jam tvarkyti planuojamos nuosekliai ir krytingai? Ar pakankama valstybės ir savivaldybės parama kultūros paveldo objektų restauracijai, kultūrinio turizmo populiarinimui?

Atsakymas:

Komentaras:

26. Europos struktūriniai fondai Lietuvoje nusišypsojo tik vienam kitam laimingajam, kiti sukišo tūkstančius projektams parengti ir liko it musę kandę. Ar jums taip nutiko? Kaip manote kodėl taip atsitiko?

Atsakymas:

Komentaras:

27. Ar naudojate privačia parama? Kaip ją gaunate?

Atsakymas:

Komentaras:
